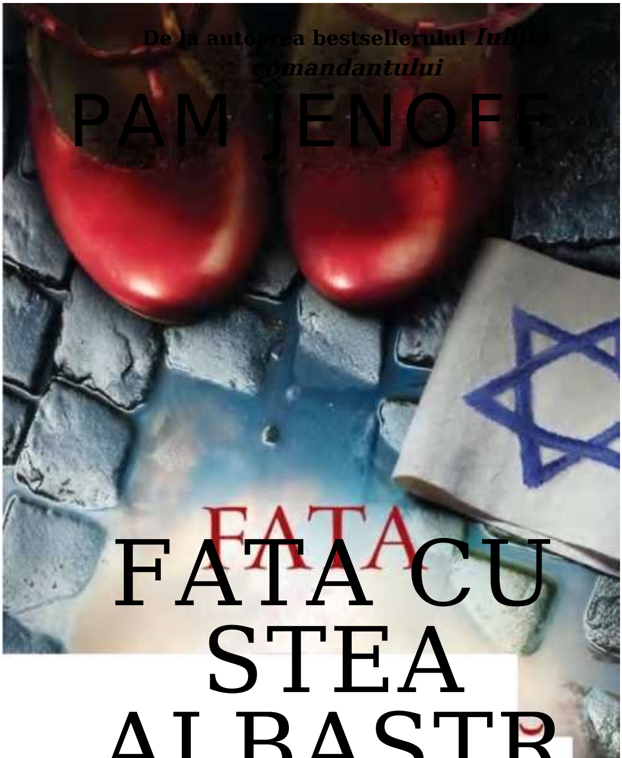
De la autoarea bestsellerului *Iubita comandantului*

PAM JENOFF

FATA CU STEA ALBASTRĂ

1-BLUE ^MODM ,

LITERA

PAM JENOFF

FATA CU STEA ALBASTRĂ

<*

fiditun LUen
tel: 0374 02 66 35; 02131*63** 03142$ 1« 1»

enniHtem.ro

Editor: Vkhreşatii fül Redactor: Mónin Neddca
Cercctor: Ptuniţa Ane PnloaMt wpetttiflofdaa
Mitra Tehnoredactare ţi prţpreei: ieera Cartp

Seria de fkflrme ■ Editurii Litera eete coordonaţi de CrWinaVUrejca Stura.

ISBN 97» 60« 33*231 3 K3N EPUB 978-606-3 J-

9467-6

Termen în limba idiş care desemnează un târg sau un mic oraş cu o importanţă populaţie evreiască, aflat În principal în Europa de Est şi Centrală înaintea celui de-al Doilea Război Mondial. Pe curând!

Pentru *shtetl* - a medii

PROLOG

Cracovia, Pohnia
Iunie 2016

Femeia pe care o văd În faţa mea nu e deloc cea pe care o aşteptam.

Acum zece minute, stăteam în faţa oglinzii din camera mea de hotel, îmi periam nişte scame de pe manşeta bluzei bleu şi îmi aranjam unul dintre cerceii cu perle. Mă cuprinsese dezgustul. Devenisem modelul de afiş pentru o femeie abia trecută de şaptezeci de ani, cu părul cărunt, tuns scurt, îmbrăcată într-un costum practic, cu pantaloni, care îmi îmbrăţişa silueta robustă mai lejer decât în urmă cu un an.

Mângâiasem buchetul de flori proaspete, de un roşu aprins, de pe noptieră, învelit în hârtie foşnitoare. Apoi mă apropiasem de fereastră. Hotelul Wentzel, un conac din secolul al XVI-

lea transformat în hotel, se afla în colţul de sud-est al imensei pieţe centrale din Cracovia, Rynek[2]. Îmi alesesem în mod deliberat locul acela, având grijă ca ferestrele camerei mele să aibă

vederea pe care mi-o doream. Piața, căreia colțul concav din sud îi dădea o înfățișare de sită, debordă de activitate, liniștii se înghesuiau între biserici și tarabele cu suvenire din Sukiennice, clădirea masivă, alungită, a Halei Postăvarilor, care împărțea piața în două. Prietenii se strângeau la cafenelele de afară sau la un pahar de băutură după serviciu, într-o seară caldă de iunie, în timp ce navetiștii se grăbeau să ajungă acasă cn pachetele lor, cu ochii spre norii care se adunau dinspre sud,

deasupra castelului WaweL

Mai fusesem la Cracovia de două ori, o dată imediat după căderea comunismului şi încă o dată zece ani mai târziu, pe când îmi începusem serios cercetările. Frumuseţea dc nestemată ascunsă a oraşului mă cucerise pc dată. Deşi eclipsat de magneţii turistici reprezentaţi de Praga şi de Berlin, Oraşul Vechi din Cracovia, eu catedralele lui neatinse de trecerea timpului şi cu casele construite din piatră şi restaurate în stilul original, era unui dintre cele mai elegante din toată Europa.

La fiecare venire a mea găsisem oraşul mult schimbat, tot mai strălucitor şi mai nou – „mai bun” În ochii localnicilor, care trecuseră prin

mulţi ani de
restrişte şi de
stagnare.
Casele, cândva
ceuuşii, erau
acum zugrăvite
în nuanţe
vibrante de
galben şi de
albastru, iar
străzile
străvechi se
transformaseră
în propria
versiune de
platou
cinematografic
Localnicii erau
şi ei o mostră
de contradicţii:
tineri îmbrăcaţi
la modă vorbeau
la telefoanele
mobile în timp
ce mergeau,
ignorându-i pe
ţăranii de la
munte care
vindeau pulovere
de lână şi
brânză de oaie
de pe prelate
întinse direct
pe jos, şi
nepăsându-le de

băbuţa cu basma pe cap, care şedea pe pavaj şi cerşea un bănuţ. Sub vitrina uuui magazin care oferea dispozitive VW Fi şi servicii de internet, porumbeii ciuguleau printre pietrele dure ale caldarâmului pieţei, aşa cum se întâmpla de sute de ani. De sub toată modernitatea şi poleiala, arhitectura barocă a Oraşului Vechi se încăpăţâna să iasă la lumină, ca parte a unei istorii ce nu putea fi negată.

Dar nu istoria mă adusese aici – cel puţin, nu această istorie.

Atunci când trompetistul din biserica Mariacki

începuse să intoneze *Hejnafi* semnalând ora fixă, mă uitasem spre colţul de nord-vest al pieţei, aşteptând ca femeia să-şi focă apariţia la ora and,

așa cum se întâmpla în fiecare zL N- o văzusem și mă întrebasem dacă era posibil ca tocmai acum să nu vină, situație în care călătoria mea, în care străbătusem jumătate de glob, ar fi fost zadarnică. În prima zi, voisem să verific dacă era persoana pe care o căutam. în cea dc a doua, voisem să vorbesc cu ea, dar îmi pierdusem curajul. Azi mă aflam aici, dar în ziua următoare plecam în America. Asta era ultima mea șansă.

în cele din urmă, ea apăruse de după colţul farmaciei, cu umbrela ţinută elegant sub braţ. Traversase piaţa cu o viteză surprinzătoare pentru o femeie de aproape nouăzeci

de ani Nu era încovoiată; spatele îi era drept şi înalt Avea părul alb, strâns într-un coc lejer în creştetul capului, dar câteva şuviţe scăpaseră şi li fluturau, neastâmpărate, încadrându-i faţa. Spre deosebire de mine, care eram îmbrăcată sobru, ea purta o fustă viu colorată, cu un model vesel. în timp ce păşea, materialul lucios parcă îi dansa în jurul gleznelor din proprie voinţă, şi parcă îi auzeam şi foşnetul.

Urmase acelaşi traseu cunoscut, ea şi în celelalte două zile, când o privisem cum se dusese la cafeneaua Noworolski şi ceruse o masă cât mai departe de piaţă, ferită de agitaţie şi

de zgomot, lângă bolta adânc arcuită de deasupra intrării iu clădire. Ultima dată când fusesem la Cracovia, încă mai făceam cercetări. Acum ştiam cine era şi unde s-o găsesc. Nu-mi mai rămânea decât să-mi fac curaj şi să cobor.

Femeia se aşezase la locul ei obişuuit de ia măsuţa din colţ şi deschisese un dan Nu bănuia câtuşi de puţin că eram pe cale să ne întâlnim – şi uici măcar că eram în viaţă.

în depărtare se auzise bubuitul tunetului şi apoi începuseră sa cadă stropi mari, lovind pietrele caldarâmului precum nişte lacrimi neguroase. Trebuia să mă grăbesc Dacă se închidea cafeneaua de afară şi femeia pleca, se ducea pe apa sâmbetei tot ce

intenţionasem să fee

Auzisem în gând vocile copiilor mei, care îmi spuueau că era periculos să călătoresc atât de departe la vârsta mea, că n-avea nici un rost, că nu mai aveam nimic de aflat. TVebuia să plec pur şi simplu şi să mă duc acasă. Nu mai conta pentru nimeni

Decât pentru mine – şi peutru ea. îi auzeam vocea în minte aşa cum mi-o imaginasem – îmi amintea de ce venisem aia.

îmi luasem inima În dinţi, apucasem buchetul de flori şi

Ieşisem din cameră.

Dând să traversez piaţa, mă oprisem diu nou. În minte îmi reverberau îndoielile. De ce făcusem atâta drum? Ce căutam? Pornisem înainte cu încăpăţânare, fără să simt picăturile mari care îmi cădeau în păr şi pe haine. Ajunsă la cafenea, mă strecurasem printre mesele la care clienţii îşi achitau nota şi se pregăteau să plece, fiindcă ploaia se înteţise. Mă apropiasem de masă, iar femeia cu părul alb Îşi ridicase privirea din ziar. Făcuse ochii mari

Acum sunt aproape, îi văd bine chipul. Văd totul. Rămân încremenită, nemişcată.

Femeia pe care o văd în faţa mea nu e deloc cea pe care o aşteptam.

Piaţă (în limba poloneză în original) Semnal muzical cu caracter solemn, datând din Evul Mediu, care anunţa un eveniment sau declanşa alarma, intonat la trompetă din turnul cel mal înalt al oraşului, folosit şi pentru

marcarea orelor. Tradiţia este meuţinută la biserica S£ Maria (Mariacki) din Cracovia.

CAPITOLUL 1

Sadie

Cracovia, Polonia
Martie 1942

Totul s-a schimbat în ziua în care au venit să ia copiii

Ar fi trebuit s& fiu în podul clădirii cu trei etaje pe care o împărţeam cu o duzină de alte familii din ghetou. Mama mă ajuta să mă ascund în fiecare dimineaţă, înainte să plece la muncă în fabrică. îmi lăsa o găleată goală drept toaletă şi îmi repeta cu severitate să nu plec de acolo. Dar mi se făcea frig şi nu mai aveam stare în spaţiul îngust şi îngheţat, în care uu puteam să alerg, nici să mă mişc şi nici chiar să stau în picioare. Minutele se depanau în tăcere, întrerupte numai de un zgrepţănat – copii nevăzuţi, cu câţiva ani mai mici decât mine, ascunşi de partea cealaltă a zidului. Erau ţinuţi separat unii de alţii, fără spaţiu în care să alerge

sau să se joace. îşi trimiteau mesaje unul altuia, bătând în zid şi zgâriindu-l, ca un fel de cod Morse improvizat. Uneori, de plictiseală, mă alăturam şi eu.

- Libertatea e acolo unde o găseşti, spunea adesea tata atunci când mă plângeam, el având un fel de a vedea lucrurile exact aşa cum dorea. Cea mai mare Închisoare e În mintea noastră!

îi venea uşor să vorbească. Deşi munca manuală din ghetou era departe de activitatea lui profesională de dinainte de război, aceea de contabil, cel puţin ieşea de aici În âecare zi, vedea alţi oameni. Nu stătea închis, ca mine. Aproape că nu mai ieşisem din casă de când ne forţaseră să ne mutăm, în urmă cu şase luni, din apartamentul nostru situat în Cartierul Evreiesc din apropierea centrului oraşului, în cartierul Podgârze de pe malul sudic al râului, unde fusese înfiinţat ghetoul îmi doream o viaţă normală, viaţa mea, liberă să alerg dincolo de zidurile ghetoului în toate locurile pe care le cunoscusem cândva şi pe care mi se părea că aveam tot dreptul să le cutreier. îmi imaginam

cum luam tramvaiul spre magazinale din Rynek sau spre fcino[1], ca să văd un film, pentru ca apoi să mă plimb pe vechile dealuri verzi de la marginea oraşului Aş fi dorit ca măcar prietena mea cea mai buna, Stefania, să fi fost printre cei ascunşi în apropiere. Dar ea locuia într-un apartament separat, la

celălalt capăt al ghetoului, destinat familiilor din poliţia evreiască.

De astă-dată nu mă scosese din ascunzătoare nici plictiseala, nici singurătatea, d foamea. Avusesem întotdeauna o pofti de mâncare sănătoasă, iar raţia din dimineaţa aceea fusese o jumătate de felie de pâine, chiar mai puţin decât de obicei. Mama îmi oferise porţia ei, dar ştiam că avea nevoie de putere pentru ziua de muncă lungă şi grea care o aştepta.

Pe măsură ce-mi petreceam dimineaţa în ascunzătoarea mea, stomacul gol începuse să mă doară, în minte îmi apăreau, nepoftite, imagini ale mâncărurilor de dinainte de război: supă groasă de ciuperci, borş savuros, colţunaşi, gogoşi dolofane şi rumenite, aşa cum făcea bunica. Spre mijlocul dimineţii eram atât de lihnită de foame, încât

am îndrăznit să ies din ascunzătoare şi să mă duc în bucătăria comună, care nu era de fapt nimic altceva decât o plită cu un singur arzător şi o chiuvetă la care picura apă călâie, maronie. Nu mă dusesem să iau mâncare – chiar dacă ar fi existat, n-aş fi furat niciodată. Dar voiam să văd dacă nu rămăseseră ceva firimituri În bufet şi mă gândeam să-mi umplu stomacul cu nn pahar de apă.

Am rămas în bucătărie mai mult decât ar fi trebuit şi am citit o carte cu colţurile îndoite, pe care o luasem cu mine. În ascunzătoarea mea, cel mai mult îmi displăcea faptul că era prea întuneric ca să citesc. Îmi plăcuse întotdeauna cititul, iar tata adusese din apartament cât putuse de multe cărţi în ghetou, În ciuda protestelor mamei, care spunea că aveam nevoie de spaţiul din bagaje pentru haine şi hrană. Tata a fost cel care mi-a cultivat dragostea pentru învăţătură şi a încurajat visul meu de a studia medicina la Universitatea Jagiellonă, înainte ca legile germane să iacă imposibil acest lucru, mai întâi interzicând accesul evreilor, iar apoi închizând de tot universitatea. Chiar Şi în ghetou, la sfârşitul lungii lni zile de muncă grea, tatei îi plăcea să mă înveţe şi să dezbată cu mine diverse idei. Cumva, cu câteva zile în urmă, îmi făcuse rost de o nouă carte, *Contele de*

Monte Cristo. Dar ascunzătoarea din pod era prea întunecoasă şi nu puteam citi, iar seara aveam foarte puţin timp înainte de ora stingerii.

„încă un pic, îmi spuneam, întorcând paginile în bucătărie.

Nu mai contau câteva minute în plus.

Tocmai terminasem de lins cuţitul de pâine murdar, când am auzit afară scrâşnet de cauciucuri grele şi sunet de voci răstită. Am îngheţat, mai să scap cartea din mână. Gestapoul era în faţa casei, flaneat de nesuferite Jüdischer Ordnungsdienst, poliţia evreiască din ghetou, care nu era altceva decât sluga Gestapoului. Era o *Aktion,* adică arestarea pe neanunţate a unui grup mare de evrei care urmau să fie scoşi din ghetou şi trimişi în lagăre. Asta era exact motivul pentru care trebuia să stau ascunsă. Am ieşit în fugă diu bucătărie, am traversat coridorul şi am urcat scările. De jos s-a aurit o bufnitură, uşa de la intrarea în casă a fost sfărâmată şi poliţia a năvălit înăuntru. N-aveam cum să mai ajung la timp înapoi în pod.

În schimb, are alergat în apartamentul nostru de la etajul trei Inima îmi bubuia în timp ce priveam cu disperare de jur împrejur, dorindu-mi să fi avut un

dulap sau un bufet în care să mă ascund. Dar îo cămăruţa noastră nu era mai nimic în afară de pat şi de şifonier. Ştiam că mai existau şi alte ascunzători, aşa cum era ridul fals de ghips pe care îl construise una dintre celelalte familii din clădirea de alături, înainte cu o săptămână.

Dar acel zid era oricum prea departe acum, nu mai aveam cum să ajung acolo. Mi-am aţintit privirea la cufărul mare de la picioarele patului părinţilor met La puţin timp după ce ne mutaserăm în ghetou, mama îmi arătase cum să mă ascund acolo. Fusese ca ţi când ne-am fi jucat: mama deschidea capacul şi eu mă căţăram înăuntru, după care ea Închidea capacul.

Cufărul era cât se poate de nepotrivit ca ascunzătoare, fiindcă sarea în ochi şi era aşezat chiar În mijlocul camerei. Dar pur şi simplu n-aveam unde să mă duc în altă parte. Am sărit peste pat şi m-am vârât în cufăr, iar apoi am făcut un efort disperat şi am închis capacul Am malţumit cerului că eram zveltă, ca mama. întotdeauna îmi displăcuse faptul că rămăsesem scundă, motiv pentru care păream cu cel puţin doi ani mai mică decât eram în realitate. Acum asta se dovedea a fi 0 adevărată binecuvântare, la

fel şi faptul că raţiile de mâncare mizere din ghetou mă făcuseră şi mai zveltă. încă mai încăpeam în cufăr.

Atunci când eu şi mama exersaserăm ascunderea în cufăr, ne imaginaserăm că ea ar fi pus şi o pătură sau nişte haine pe capac. Fireşte, acum nu puteam fiice asta

de una singură. Aşadar, cufărul a rămas neacoperit şi oricine ar fi intrat în cameră putea să-l vadă şi să-l deschidă. M-am ghemuit şi mi-am înfăşurat braţele în jurul trupului, pipăindu-mi banderola cn steaua albastră cusută pe mânecă, pe care cran obligaţi s-o poarte toţi evreii.

Şi atunci s-a auzit un zgomot puternic în clădirea de alături. Zidul acela de gbips s-a prăbuşit, lovit de un ciocan sau de o secure. Poliţia găsise ascunzătoarea din spatele ridului, trădată de zugrăveala prea proaspătă. Un strigăt sfâşietor a răsunat în momentul în care un copil a fost găsit şi târât afară din ascunzătoare. Dacă m-aş fi

dus acolo, aş fi fost şi eu prinsă.

Cineva s-a apropiat de uşa apartamentului nostru şi a dat-o de perete. Mi s-a oprit inima în loc. Auzeam respiraţia celui care intrase, îi simţeam ochii care scrutau încăperea,

„îmi pare rău, mamă!” am spus în gând, parcă auzind reproşurile ei pentru că plecasem din pod.

M-am încordat, pregătindu-mă pentru momentul în care aveam să fiu descoperită. Oare ar fi fost mai blânzi cu mine dacă mă predam? Acum paşii se auzeau mai slab, căci nemţii îşi continuau drumul pe

coridor, se opreau în faţa fiecarei uşi şi cercetau.

Războiul venise peste Cracovia într-o zi caldă, în urmă cu doi ani şi jumătate, când sirenele de avertisment pentru raidurile aeriene răsunaseră pentru prima dată şi li împrăştiaseră în toste direcţiile pe copiii care se jucau pe stradă. Viaţa devenise dură, iar apoi devenise rea. Mâncarea dispăruse şi stăteam la cozi lungi pentru alimentele de bază. O cudă nu se mai găsise pâine timp de o săptămână întreagă.

Apoi, cam acum doi ani, la ordinul Guvernământului General, evreii începuseră să se adune la Cracovia eu miile, venind din orăşelele şi satele din jur, dezorientaţi şi cărându-şi lucrurile în spate. La început m-am întrebat unde puteau să-şi găsească locuinţe în Kazimierz, Cartierul Evreiesc din oraş, care deja era aglomerat Dar nou-veniţii au fost siliţi

printr-un decret sa locuiască pe malul îndepărtat al râului, într-o secţiune a cartierului industrial Podgârze, care fusese delimitată printr-un rid inalt Mama lucra alături de Gmina, organizaţia comunităţii evreieşti locale, ca să-l ajute să se instaleze, şi adeseori aveam la masă prieteni sau prieteni ai unor prieteni care abia sosiseră şi care apoi plecau în ghetou pentru

totdeauna. Povesteau întâmplări atât de cumplite din orăşelele lor, încât erau de-a dreptul de necrezut, iar mama mă trimitea afară din cameră, ca să nu aud.

La câteva luni după ce fusese înfiinţat ghetoul, primiserăm ordin să ne mutăm şi noi acolo. Când tata îmi dăduse vestea, nu îmi venise să cred. Noi nu eram refugiaţi, eram cetăţeni ai Cracoviei; locuiserăm în apartamentul nostru din strada Meiselsa de când mă ştiam. Locuinţa noastră era amplasată foarte convenabil. Se afla la marginea Cartierului Evreiesc, dar

Euteam ajunge mergând pe jos până t monumentele şi atmosfera din centrul oraşului, iar biroul tatei era destul de aproape, pe strada Stradomska, astfel încât tata putea să vină şi să

prânzească acasă. Apartamentul nostru era situat deasupra unei cafenele, unde în fiecare seară cânta un pianist Uneori muzica răzbătea până la noi, auzindu-se în surdină, iar tata o învârtea pe mama prin bucătărie, în ritmul melodiei. Dar, conform ordinelor, evreii erau tot evrei. într- o zi. Cu o singură valiză de om. iar lumea pe care o cunoscusem toată viaţa dispăruse pentru totdeauna.

Am privit prin deschizătura îngustă dintre capac şi peretele

cufărului, încercând să văd ceva în cămăruţa aceea în care locuiam împreună cu părinţii. Fusesem norocoşi, ştiu, să avem o cameră întreagă numai pentru noi, privilegiu care ne fusese acordat fiindcă tata lucra pe post de maistru. Alţii trăiau la comun într-un apartament, câte două sau trei familii împreună. Dar spaţiul oricum părea strâmt pe lângă adevărata noastră casă. Ne împiedicam tot timpul unii de alţii, iar imaginile, sunetele şi mirosurile vieţii cotidiene se amplificau.

- *Kinder, raus! Copii, afară!*

strigau iarăşi şi iarăşi poliţiştii care patrulau pe coridoare.

Nu era prima dată când namţii veneau după copii în timpul zilei, ştiind că părinţii erau plecaţi la lucru.

Dar eu nu mai eram copil. Aveam optsprezece ani şi ar fi trebuit să intru în echipele de muncă, la fel ca alţii de vârsta mea şi chiar cu mult mai tineri. Îi vedeam în fiecare zi cum se aliniau pentru apelul nominal şi cum porneau apoi spre fabrici. Doream să muncesc, deşi după modul dureros în care păşea acum tata, încovoiat ca un bătrân, şi după cât de crăpate şi de sângerânde erau mâinile mamei, îmi dădeam seama că munca era grea şi teribilă.

Dar ea insemna şansa de a ieşi din casă, de a vedea oameni şi de a vorbi cu ei. Ascunzătoarea mea era un subiect de necontenite discuţii Între părinţi. Tata considera că ar fi trebuit să muncesc Permisele de muncă aveau mare valoare în ghetou. Muncitorii erau apreciaţi, fiind mai puţin probabil să fie deportaţi într-un lagăr. Dar mama, care se certa rareori cu tata, de data asta pusese piciorul în prag şi îmi interzisese.

- Nu îşi arată vârsta. Munca e prea grea. Iar dacă n-o vede nimeni, e mai în siguranţă.

Acum, în timp ce stăteam ascunsă şl aflându-mă în pericol să fiu descoperită în orice clipă, mă intrebam dacă mama tot ar mai fi crezut că avea dreptate.

în cele din urmă, s-a stins zgomotul acela înfricoşător de paşi şi clădirea s-a cufundat în tăcem. Dar tot nu m-am mişcat, fiindcă ăsta era unul dintre vicleşugurile cu care li prindeau pe cei ascunşi: se

prefăceau că pleacă şi se puneau la pânda, înhăţându-şi victimele de îndată ce acestea ieşeau din ascunzătoare. Am rămas nemişcată, neindrăznind să ies din cufăr. Mă dureau picioarele, care mai apoi miau amorţit Nu îmi dădusem seama cât timp trecuse. Prin deschizătura

îngustă, vedeam că în cameră se întunecase, ca şi când soarele s-ar fi lăsat ceva mai jos.

Ceva mai târziu, s-au auzit din nou paşi. Târşâiţi, de astâ-dată. Erau muncitorii, care se întorceau acasă tăcuţi şi sleiţi de puteri. Am încercat să-mi îndrept trupul şi să ies din cufăr. Dar muşchii îmi erau înţepeniţi şi mă dureau, aşa că nu am reuşit să fee decât mişcări lente, înainte să pot ieşi, uşa apartamentului s-a deschis şi cineva a intrat în cameră cu pas uşor, ţipând pe un tou isteric;

- Sadie!

Era mama.

- *Jestem tutaj!* Sunt aici! am strigat

Acum, când venise acasă, putea să mă ajute să ies din ascunzătoare. Dar vocea îmi era înăbuşită de cufăr. Am încercat să deschid zăvorul, însă acesta se înţepenise. Mama a ieşit în fugă din cameră şi a alergat pe coridor. Am auzit cum a deschis uşa care dădea spre

pod şi cum a urcat treptele în fuga, strigând iarăşi şi iarăşi:

- Sadie! Copilul meu, copilul meu!

Mă căuta, uu mă găsea şi vocea îi devenea tot mai stridentă. Credea că mă luaseră.

- Mamă! am răcnit eu.

striga prea tare. M-am luptat din nou cu disperare ca să mă eliberez din cufăr, dar fără succes. Ca o furtună, mama a intrat din uou în cameră, jeluindu-se. Am auzit scârţâitul ferestrei care se deschidea şi am simţit o pală de aer rece. în cele din urmă, m-am aruncat cu umărul în capacul cufărului şi m- am lovit atât de rău, încât umărul a început să-mi zvâcnească. Zăvorul a cedat, iar cu, eliberată, m-am ridicat repede în picioare.

-Mamă!

Ea stătea în cea mai ciudată poziţie, cu un picior pe pervazul ferestrei, iar silueta zveltă i se contura pe cerul rece al amurgului

- Ce faci?!

Preţ de o secundă, am crezut că mă căuta afară. Dar faţa îi era schimonosită de durere şi de jale. Şi atunci am înţeles de ce se urcase mama pe pervaz. Credea că fusesem luată împreună cu ceilalţi copil Şi uu mai voia să trăiască. Dacă nu m- aş fi eliberat la

timp din cufăr, ca ar fi sărit Eram singurul ei copil, întreaga ei lume. Decât să trăiască fără mine, prefera să se omoare.

M-a străbătut un fior de gheaţă şi am alergat la ca.

- Sunt aia, sunt aici!

Se clătina pe pervaz, nesigură, şi am apucat-o de mână ca să n-o las să cadă. M-a cuprins remuşcarea. Dorisem întotdeauna să-i foc pe plac, să aduc un zâmbet pe chipul ei frumos, care se însenina rareori. Acum îi provocasem atâta de durere, îucât aproape că făcuse ceva de neimaginat.

Am ajutat-o să coboare şi am închis fereastra.

- Am fost atât de îngrijorată! a spus mama, ca şi cum îngrijorarea ei ar fi explicat totul. Dar tu uu erai în pod!

- Păi, mamă, m-am ascuns unde mi-ai spus, am expilcat cu arătând spre cufăr. Vechiul loc, mai ţii minte? De ce nu m-ai căutat aici?

Mama a părut buimăcită.

- Nu credeam că mai încapi acolo!

A urmat o pauză. Apoi am început
amândouă să râdem, iar hohotele noastre sunau uelalocul lor în cămăruţa aceea jalnică. Timp de câteva clipe, ni s-a părut că eram din nou în vechiul

nostru apartament din strada Meiselsa şi că nimic din toate astea nu se îutâmplase. Dacă încă mai puteam să râdem, cu siguranţă că totul avea să fie bine. M-am agăţat de un asemenea gând improbabil ca de un colac de salvam.

Dar în clădire a răsunat un ţipăt, apoi altul, iar asta a făcut să ne Îngheţe râsul pe buze. Erau mamele celorlalţi copii care fuseseră luaţi de poliţie. Apoi s-a aurit o bufnitură afară. Am dat să mă duc la fereastră, dar mama mi-a tăiat drumul.

- Nu te uita! mi-a poruncit

Dar era prea târziu. O văzusem pe Helga Kolberg, care locuia ceva mai încolo pe acelaşi coridor, cum zăcea nemişcată în zăpada murdară de funingine, cu picioarele în unghiuri ciudate şi cu rochia răsfirată în jurul ei ca un evantai. Copiii îi fuseseră luaţi şi, la fel ca şi mama, nu voia să mai trăiască fără ei. Mă îutrebam dacă săritul de la fereastră reprezenta un instinct comun, sau dacă discutaseră îutre ele, daca sinuciderea era un fel de pact în cazul îu care îi se adeverea cel mai rău coşmar.

Atunci a intrat şi tata în cameră, alergând. Nici eu, nici mama u-am scos o vorbă, dar ne-am dat seama

după expresia lui posomorâtă că aflase deja despre *Aktion* şi despre ca li se întâmplase celorlalte familii. A intrat pur şi simplu şi ne-a cuprins pe amândouă în braţele lui uriaşe, strângându-ne mai tare ca niciodată.

Ne-am aşezat în tăcere, iar eu mi- am privit părinţii Mama era o frumuseţe remarcabilă – zveltă şi

graţioasă, cu părul blond precum cel al prinţeselor nordice. Nu arăta deloc ca alte evreice şi auzisem şoptindu-se că nici nu era evreică. Dacă n-am fi fost noi, ar fi putut să plece din ghetou şi să locuiască împreună cu ceilalţi ne-evrei. Dar eu semănăm cu tata, aveam păr negru, ondulat, iar pielea îmi era măslinie, ceea ce arăta incontestabil că eram evreică. Tata arăta ca un muncitor necalificat, aşa cum îl obligaseră nemţii să devină în ghetou, avea umeri laţi şi părea gata oricând să ridice ţevi grele sau

lespezi de ciment. De fapt, era contabil – sau fusese, până când firma lui nu mai avusese dreptul legal să-l angajeze. Dorisem întotdeauna să fac pe placul mamei, dar tata era aliatul meu, el era cel care îmi păstra secretele şi îmi încuraja visurile, cu el stăteam seara târziu ca să-i şoptesc secrete pe întuneric şi d era cei care hoinărea prin oraş împreună cu mine, căutând comori M-em tras şi acum mai aproape de el, încercând să mă simt mai în siguranţă în îmbrăţişarea lui Dar braţele tatei nu-mi puteau

oferi decât prea puţină protecţie în faţa realităfii că totul se schimba. Ghetoul, cu toate condiţiile lui oribile; păruse cândva relativ sigur. Trăiam printre evrei şi nemţii

numiseră chiar și un Consiliu Evreiesc, *Judenrat,* ca să administreze problemele curente. Poate că dacă nn protestam și făceam ce ni se spunea – afirma tata adesea nemții aveau să ne lase în pace înăuntrul acelor ziduri, până când se termina războiul. Asta era speranța noastră. Dar după ziua de astăzi nu mai eram chiar atât de sigură. Am privit de jur împrejurul apartamentului, cuprinsă de dezgust și de frică în egală măsură. Nu-mi dorisem să fiu aici; dar acum eram îngrozită la gândul că aș fi fost silită să plec.

- Trebuie să facem ceva! a izbucnit mama, Iar vocea el era cu o octavă mai sus, oglindind, de altfel, şi gândurile mele.

- Mâine o iau cu mine şi o înregistrez pentru permisul de muncă, a spus tata.

De data asta, mama n-a mai obiectat. înainte de război, era bine să fii copil. Dar acum faptul că eram utili şi apţi de muncă ar fi putut să ne salveze.

însă mama vorbise despre ceva mai mult decât despre o viză de muncă.

- Nemţii o să vină din nou. Data viitoare n-o să mai fim la fel de norocoşi.

Acum nu se mai sinchisea să se ascundă de mine. Am dat din cap, încuviinţând În tăcere. Lucrurile se schimbau, îmi spunea o voce lăuntrică. Nu puteam rămâne aici pentru totdeauna.

- O să fie bine, *kochana**, a încercat tata s-o liniştească.

Cum putea să spună aşa ceva? Dar mama şi-a pus capul pe umărul lui, părând să aibă încredere în el, aşa cum avusese întotdeauna. Şi eu voiam să-l cred.

- Am să mă gândesc la ceva. Cel puţin, încă mai suntem împreună, a spus tata şi ne-a Îmbrăţişat mal strâns.

Cuviotele lui au răsunat ea un ecou în încăpere, în parte ca o promisiune, în parte ca o rugăciune:

Cinematograf (în limba poloneză în original)
Iubită (în limba poloneză în original)

CAPITOLUL 2

<ESa

Cracovia, Polonia
Iunie 1942

Seara timpurie de vară era caldă şi traversem piaţa strecurându-mă printre tarabele cu flori înmiresmate, strălucitoare şi proaspete, înşirate în umbra Halei Postăvarilor, flori pe care puţini oameni aveau banii sau dorinţa să le cumpere. Cafenelele în aer liber, fără să fie aglomerate aşa cum ar fi fost într-o seară atât de plăcută, erau lucâ deschise şi făceau afaceri bune, servindu-le bere soldaţilor nemţi şi puţinilor curajoşi care îndrăzneau să li se alăture. Dacă nu te uitai prea de aproape, puteai crede că nu se schimbase absolut nimic

Fireşte, totul se schimbase.
Cracovia era un oraş aflat sub
ocupaţie de aproape

trei ani.

Steagurile roşii cu svastică atârnau în centru pe Sukiennice, clădirea alungită, din mijlocul pieţei, a Halei Postăvarilor, precum şi pe tumul de cărămidă al primăriei, care se numea Ratusz. Piaţa fusese

redenumită, fiind acum Adolf-Hitler-Platz, iar numele poloneze ale străzilor, vechi de sute de ani, fuseseră schimbate în Reichsstrasse, Wehrmachtstrasse şi aşa mai departe. Hitler stabilise la Cracovia sediul Guvernământului General şi oraşul era înţesat de SS-işti şi de alţi soldaţi nemţi, bătăuşi care purtau cizme şi care mergeau înşiraţi umăr la umăr câte trei sau patru, ocupând tot trotuarul, silindu-i pe ceilalţi pietoni să se ferească din calea lor şi hărţuindu-i pe polonezii de rând după bunul lor plac. În colţ, un

băiat cu pantaloni scurţi vindea *Krakauer Zeitungy* ziarul german de propagandă care înlocuise ziarul nostru. În şoaptele lor ireverenţioase, oamenii îi spuneau „Sub coadă”, lăsând să se înţeleagă că era bun numai ca să te ştergi cu el la fund.

Cu toate acele schimbări cumplite, era încă plăcut să merg afară, să simt cum soarele îmi scălda faţa şi să-mi dezmorţesc picioarele într-o seară atât de frumoasă. Mă plimbasem pe străzile din Oraşul Vechi în fiecare zi de care îmi aminteam din cei nouăsprezece ani ai mei, mai întâi cu tata pe când eram copil, iar mai târziu, singură. Siturile istorice ale Cracoviei reprezentau topografia

vieţii mele, de la fortăreaţa medievală Barbacana până la poarta de la capătul străzii Flori anska şi mai departe până la castelul Wawel, aşezat pe vârful unui deal cu vedere la râul Vistula. Se pare că mersul pe jos era ceva ce nici timpul, nici războiul nu puteau să-mi ia.

Dar nu mă opream la cafenele. Cândva, aş fi stat acolo cu prietenii, să râdem şi să sporovăim, în timp ce soarele apunea şi se aprindeau luminile serii, aruncând cercuri galbene pe pavaj. Dar acum nu mai erau lumini în timpul nopţii – totul fusese stins printr-un decret german, astfel ca oraşul să fie camuflat cât mai bine Împotriva unor eventuale raiduri aeriene: Şi nici unul dintre cei pe care li cunoşteam nu-şi mai făcea planuri să se

Întâlnească. îmi aminteam adesea că lumea ieşea mai puţin în oraş, invitaţiile care curgeau cândva cu nemiluita Începând să se rărească şi dispărând, până la urmă, eu totul. Totul fiind raţionalizat pe cartelă, puţini oameni îşL puteau permite să cumpere suficienta mâncare ca să poată primi musafiri acasă. Cu toţii erau mult prea preocupaţi de propria supravieţuire, iar compania altora era un lux pe care nu ni-l mai puteam permite.

Totuşi, simţeam apăsarea singurătăţii. De când plecase Krys, viaţa mea devenise mult prea liniştită, aşa că mi-ar fi plăcut foarte mult să stau şi să vorbesc cu prieteni de vârsta mea. Am alungat astfel sentimente şi am făcut încă o dată turul pieţei, studiind vitrinele magazinelor, în cate erau haine Ia modă şi alte mărfuri pe care aproape nimeni nu şi le mai putea permite. Orice, uumai să amân întoarcerea acasă, unde locuiam împreună cu mama mea vitregă.

Dar era o nebunie să zăbovesc pe stradă. Se ştia că nemţii îi opreau din ce în ce mai des pe localnici, Iuându-l Ia întrebări după ce se făcea întuneric şi se apropia ora interzicerii circulaţiei pe timp de noapte. Am plecat din piaţă şi am luat-o pe Grodzka, o cale de acces spre casa în care locuisem toată viaţa, aflată la numai câţiva paşi de centrul oraşului. Apoi am luat-o pe Kanonicza, o stradă veche şi întortocheată, pavată cu

pudră cubică netezită de trecerea timpului Deşi mă temeam de întâlnirea cu Ana Luda, mama mea vitregă, încă mă bucura priveliştea oferită de casa mare în care locuiam Împreună. Cu faţada ei de un galben viu şt cu florile impecabile din jardinierele de la ferestre, era mai frumoasă decât

orice credeau nemţii că merita un polonez. În alte împrejurări, cu siguranţă că ar fi fost confiscată şi dată unui ofiţer nazist.

În timp ce stăteam în faţa casei, prin minte mi se perindau amintirile de familie. Imaginile mamei mele, care murise de gripă pe când eu mergeam încă de-a buşilea, deveniseră cel mai puţin dare. Fiind cea mai mică dintre patru copii, eram geloasă pe fraţii mei, care avuseseră parte de mama atât de mulţi ani, în timp ce eu abia dacă o cunoscusem. Surorile mele erau amândouă măritate, una, cu un avocat din Varşovia, iar cealaltă, cu un căpitan de vas din Gdafrsk.

Cel mai tare îmi era dor de fratele meu, Maciej, cel mai apropiat de mine ca vârstă. Deşi era cu opt ani mai mare, îşi găsise întotdeauna timp să se joace cu mine. Era altfel decât ceilalţi. Nu-l

interesau nici însurătoarea, nici carierele pe care şi le dorea tata pentru el. Aşa că la şaptesprezece ani fugise la Paris, unde trăia cu un bărbat pe nume Phillipe. Fireşte, Maciej nu scăpase de braţul lung al naziştilor. Parisul se afla acum sub controlul lor şi scufundaseră în beznă Oraşul Luminilor de altădată. Dar scrisorile lui rămâneau optimiste şi speram că

măcar acolo lucrurile stăteau ceva mai bine.

Ani de-a rândul, după plecarea fraţilor mei, rămăsesem singură cu tata. El Începuse să meargă la Viena În legătură cu problemele tipografiei sale ceva mai des decât înainte. Într- o zi, se întorsese însoţit de Ana Luda, cu care se căsătorise fără să- mi spună. De cum o văzusem prima dată pe Ana Luda, ştiusem că aveam s-o detest Purta o haină groasă de blană, cu capul animalului ataşat de restul gulerului Ochii sărmanei creaturi se uitau jalnic la mine, CU o privire plină de reproş. Atund când mă sărutase pe obraz, parfumul ei de iasomie, mult prea greu, îmi invadase nările, iar respiraţia ei era aproape un şuierat. Din privirea rece cu care mă evaluase la acea primă întâlnire, îmi dădusem seama că nu eram dorită, ca o mobilă pe care o alesese altcineva, dar cu care trebuia să rămână pe

cap fiindcă venea împreună cu casa.

După ce izbucnise războiul, tata se hotărâse să-şi reia cariera militară. La vârsta lui, cu siguranţă că n-ar fi fost obligat. Dar avea un puternic simţ al datoriei, nu numai faţă de ţară, ci şi faţă de soldaţii tineri, abia trecuţi de adolescenţă, dintre care unii nici nn se născuseră pe vremea

când Polonia fusese ultima oară în război.

Telegrama sosise curând: dispărut în misiune, presupus mort pe frontul de est. Acum, gândindu-mă la tata, ochii m-au usturat, durerea fiind la fel de proaspătă ca şi atunci când primisem vestea. Uneori visam că fusese luat prizonier şi că avea să se întoarcă la noi după război. Alteori eram furioasă: cum de putuse să plece şi să mă lase singură cu Ana Lucia? Ea era leită mama vitregă din poveştile copilăriei, dar mult mai rea, pentru că era adevărată.

Ajunsă la uşa arcuită, de lemn de stejar, a casei noastre, tocmai voiam să apăs pe clanţa de alamă. Însă am aurit voci zgomotoase Înăuntru şi m-am oprit Ana Luda avea din nou musafiri. Petrecerile mamei mele vitrege erau întotdeauna zgomotoase. Le numea *soirée*, iacându-le să pară mai măreţe decât erau. Mâncarea servită în astfel de ocazii consta din orice

alimente decente se puteau găsi Iu acele zile, însoţite de mai multe stide de viu din rezervele tatălui meu, care scădeau în pivniţă văzând cu ochii, şi de ceva vodcă de la gheaţă, îndoită din belşug cu apă ca să se înmulţească. înainte de război, luam şi eu parte la astfel de petreceri, la

care veneau artiști, muzicieni și alți intelectuali Îmi plăcea să le ascult până noaptea târziu dezbaterile inteligente, ideile și argumentele. Dar oamenii aceia fugiseră acum în Elveția sau în Anglia, dacă avuseseră posibilitatea, iar cei mai puțin norocoși dintre ei ajunseseră să fie arestați și deportați Fuseseră înlocuiți de oaspeți de cea mai proastă calitate – nemți cu cât mai mari în grad, cu atât mai bine. Ana Luda era cât se poate de pragmatică. Înțelesese chiar de la începutul

războiului că trebuie să şi-i fiica prieteni pe ocupanţii noştri Acum, în fiecare weekend, masa era plină de brute cu ceafa groasă, care ne umpleau casa cu fum de trabuc şi ne murdăreau covoarele cu tălpile ghetelor pline de noroi pe care nu se oboseau să le şteargă la intrare.

La început, Ana Luda pretinsese câ fraterniza cu nemţii ca să obţină informaţii despre tata. Asta fusese în primele zile, când încă mai speram că poate tata era la închisoare sau dispărut în acţiune. Dar apoi primiserăm Înştiinţarea că fusese ucis, iar ea continuase să invite în casa noastră şi mai mulţi nemţi ca înainte. Era ca şi când, eliberată de jugul căsniaei, putea fi pe cât de îngrozitoare voia.

Fireşte, nu îndrăznisem să-i cer socoteală mamei mele vitrege despre faptele ei ruşinoase. întrucât tata fusese declarat mort şi uu lăsase nici un testament, casa şi toţi banii trecuseră pe numele ei în mod legaL Dacă îi făceam necazuri, ar fi fost foarte încântată să mă dea afară, să înlocuiască mobila pe care n-o dorise de la bun început. N-aş mai fi avut nimic. Aşa că mă purtam cu mare grijă. Anei Luda îi făcea plăcere să-mi amintească adesea că, datorită relaţiilor ei bune cu nemţii, rămăseserâm în casa noastră frumoasă, în care se găsea suficientă mâncare, şi că aveam ştampilele corespunzătoare pe *Ketmkartet?* ca să ne putem deplasa libere prin oraş.

M-am îndepărtat de uşa de la intrare. Stând pe trotuar, am privit cu tristeţe pe fereastra din faţă, contemplând paharele de cristal şi porţelanurile pe care le cunoşteam atât de bine. Dar nu-i vedeam

pe străinii îngrozitori care se bucurau acum de lucrurile noastre. În schimb, îmi vedeam familia în imaginaţie: pe mine cum mă jucam cu păpuşile, împreună cu surorile mele mult mai în vârstă; pe mama cum îl dojenea pe Madej că mă furarea în junii mesei şi spărgea tot Felul de lucruri. Când eşti tânăr, te aştepţi ca familia în care te-ai născut să fie a ta

pentru totdeauna. Dar timpul şi războiul făcuseră să nu mai fie aşa.

întrucât mă temeam mai mult de compania Anei Luda decât de intendicţia de circulaţi«, m-am întors cu spatele la casă şi am pornit din nou la plimbare, Nu ştiam sigur încotro mă îndreptam. Era aproape întuneric şi accesul în parcuri le era interzis polonezilor obişnuiţi, la fel ca şi accesul în cele mai bune cafenele, restaurante şi cinematografe. Şovăiala mea din acel moment parcă îmi reflecta viaţa în ansamblu, fiindcă eram prinsă într-un fd de ţară a nimănni. N- aveam unde să mă duc, n-aveam cu cine să merg. Trăiam în Cracovia ocupată şi mă simţeam ca o pasăre de apartament – puteam să zbor puţin, dar ştiam prea bine că eram captivă într-o cuşcă mai mare.

Poate că n-ar fi fost aşa dacă mi-ar mai fi fost Krys

alături, îmi spuneam în timp ce mă îndreptam înapoi spre Rynek. îmi imaginam cât de diferit ar fi arătat lumea dacă războiul nu l- ar fi silit să plece. Am fi planificat o nuntă, poate că până acum am fi fost deja căsătoriţi.

Eu şi Krys ne cunoscuserăm din întâmplare, cu doi ani înainte să izbucuească războiul, într-o zi în care mă oprisem împreună cu prietenii mei la o cafenea unde el

făcea o livrare. Era înalt ţi lat în umeri, iar silueta impresionantă i se observa bine în timp ce trecea ducând în braţe o ladă mare. Avea trăsături aspre, care parcă erau tăiate în piatră, şi o privire leonină, ce părea să cuprindă întreaga încăpere. Chiar în timp ce trecea pe lângă masa noastră, din lada pe care o ducea căzuse o ceapă, care se rostogolise până aproape de mine. El îngenunchease ca s-o ia, privise în sus, mă văzuse şi îmi zâmbise.

- Sunt la picioarele tale!

Uneori mă întrebam dacă scăpase ceapa intenţionat sau dacă soarta o făcuse să se rostogolească în direcţia

mea. Mă invitase în oraş chiar în aceeaşi seară. Ar fi trebuit să-l refuz; uu era cuviincios să accept o întâlnire chiar imediat ce-l cunoscusem. Dar eram intrigată şi, după câteva ora petrecute la masă, îndrăgostită până peste cap. Nu uumai înfăţişarea lui mă atrăgea. Krys era altfel decât restul lumii Avea o energie care parcă umplea toată încăperea şl făcea să pălească prezenţa celorlalţi Deşi provenea dintr-o familie de muncitori şi nu mai absolvise liceul, era autodidact Avea idei îndrăzneţe despre viitor, despre cum ar fi trebuit să fie lumea, idei care îl făceau să pară cu mult mai mare decât orice altceva din

jurul nostru.
Era cea mai inteligentă persoană pe care o cunoscusem vreodată. Şi îmi asculta părerile aşa cum n-o mai făcuse nimeni până atunci.

începuserăm să ne petrecem împreună tot timpul liber. Alcătuiam o pereche neverosimilă – eu eram sociabilă, îmi plăceau petrecerile şi prietenii. El era un singuratic, evita mulţimile şi prefera conversaţiile profunde, în timp ce făceam plimbări lungi. Krvs iubea natura şi îmi arăta locuri din afara oraşului care erau de o rara frumuseţe, păduri bătrâne şi ruine de castele îngropate adânc în inima codrului, despre care cu nici nu ştiusem că existau.

într-o seară, Ia câteva săptămâni după ce ne cunoscuserăm, ne plimbam pe coasta înaltă a dealului Sf. Bronisiawa, deal aflat chiar lăngă oraş, şi dezbateam cu «prindere o

chestiune legată de filosofii francezi, iar cu observasem că el mă privea intens.

-Ce-i?

- Când ne-am cunoscut, mă aşteptam să fii ca toate celelalte fete, răspunsese Krys. Preocupată de lucruri superficiale.

Deşi aş n putut să mă simt jignită, ştiam ce voia să spună. Prietenele mele păreau preocupate în special

de petreceri, de piese de teatru şi de ultima modă.

- Dar am constatat cu totul altceva, adăugase el.

Curând, începuserăm să facem planuri să ne căsătorim şi să călătorim ca să vedera lumea.

Bineînţeles, războiul schimbase totul. Krys nu fusese recrutat, dar, la fel ca tata, se înrolase chiar de la început, dornic să plece la luptă. Punea întotdeauna multă inimă în tot ce făcea, iar războiul nu era o excepţie. Eu 11 spusesem că dacă mai aştepta puţin, s-ar fi putut ca totul să se termine înainte ca el să mai ajungă pe front, dar Krys nu putea fi înduplecat. Mai rău de-atât, rupsese relaţia cu mine înainte de plecare.

- Nu ştim cât timp o să fiu plecat

«Sau dacă te nuu întorci”, îmi
spusesem eu, dar gândul era atât de cumplit încât nici unul dintre noi nu-lputea rosti cu voce tare.

- trebuie să fii liberă să cunoşti pe altcineva, concluzionase el

Era o glumă. Chiar dacă ar mai fi rămas tineri în Cracovia, nu m-ar fi interesat Argumentasem – cu mai multă tărie decât e dispus acum să recunoască orgoliul meu – că nu trebuia să nc despărţim, că, dimpotrivă, ar fi trebuit să ne logodim sau să ne căsătorim înainte ca el să plece, aşa cum făcuseră

mulți alții. În cazul în care lui i se întâmpla ceva rău, voiam să am cel puțin acea particică din d, să ne unească o astfel de legătură. Dar Krys dorea să aștepte. Iar dacă el vedea lucrurile într-un anumit fel, nu exista nimic pe lume care să-l poată convinge de contrariu.

Ne petrecuserăm ultima noapte împreună, devenind mai intimi decât ar fi trebuit. Făcuserăm asta fiindcă era posibil ca mult timp de atunci încolo să nu mai avem încă o şansă, poate chiar să n-o mai avem niciodată. Mă smulsesem de lângă el în lacrimi, înainte de Ivirea zorilor, şi mă furişasem în casă înainte ca mama mea vitregă să observe că lipsisem.

Deşi de fapt eu şi Krys nu mai eram împreună, tot îl iubeam. Se despărţise de

mine numai pentru că nutrea convingerea că aşa era cel mai bine în ceea ce mă privea. Iar eu credeam neabătut că, după ce se termina războiul şi el se întorcea teafăr, era de la sine înţeles ca noi doi să ne reîntâlnim şi ea lucrurile sa fie din nou aşa cum fuseseră întotdeauna. Apoi armata poloneză fusese înfrântă rapid, strivită de tancurile şi de artileria germană. Mulţi dintre bărbaţii care plecaseră la luptă se întorseseră răniţi şi demoralizaţi. Am presupus că şi

Krys urma să facă la fel. Dar el nu venise înapoi. Scrisorile lui, care deveniseră deja mal rare şi mai distante ca ton, încetaseră să mai vină. Mă întrebam tot timpul unde era. Cu siguranţă că aş fi aflat de la părinţii lui dacă ar fi fost arestat sau chiar mai rău de-atât. Nu, Krys era tot acolo, Îmi spuneam eu cu încăpăţânare. Pur şi simplu, războiul ne lntrerupsese corespondenţa. Pur şi simplu. Şi imediat ce se putea, Krys avea să se întoarcă la mine.

în depărtare, clopotele de la biserica Mariacki au început să bată, semnalând ora şapte. Aşteptam Instinctiv să aud trompetistul intonând *hejnat,* aşa cum făcuse în fiecare oră a vieţii mele. Dar cântecul trompetistului, o chemare medievală ce amintea modul În care Polonia respinsese cândva hoardele invadatoare, fusese În mare parte redus la tăcere de nemţi, care permiteau acum

să fie intonat uumai de două ori pe zi. Am traversat din nou piaţa, întrabându-mâ dacă merita să mă opresc şi să beau o cafea ca să-mi mai treacă timpul

M-am apropiat de una dintre cafenele, dar un soldat neamţ, aşezat împreună cu alţi doi, m-a examinat cu interes şi cu Intenţii înconfundabile. Dacă rămâneam

.acolo, nu putea ieşi nimic bun din asta. M-am îndepartat repede.

Când m-am apropiat de Sukiennice, am zărit două fete pe care le cunoşteam. Ele se plimbau breţ la braţ şi se uitau într-o vitrină. Am pornit Într-acolo.

-Bună seara!

- O, bună, a răspuns Magda, bruneta, privindu-mă de sub o pălărie de pai care nu mai era la modă de doi ani.

înainte de război, Magda fusese una dintre cele mai bune prietene ale mele. Dar n-o mai văzusem de câteva luni şi nici nu mai auzisem nimic despre ca, Nu m-a privit îu ochi Alături de ea era Klara, o fată ştearsă, d le care nn-mi păsase niciod prea mult. Era blondă, ată avea o tunsoare scurtă, tip paj, iar sprâncenele li erau pensate prea sus, ceea ce făcea să pară că se mira tot timpul.

Tocmai făceam nişte cumpărături şi voiam să ne

oprim la un ceai, m-a informat Klara pe un tou Înţepat.

Nu m-au invitat şi pe mine.

- Mi-ar face şi mie plăcere, am Îndrăznit să rostesc în direcţia MagdeL

Deşi uu mai vorbiserăm de ceva vreme, o anumită parte din mine tot mai spera că vechea mea prietenă

avea să se gândească la mine şi să mă invite să stau cu ele.

” ʹ „ Dar Klara,

Magda n-a raspuns.

care fusese întotdeauna invidioasă pe prietenia dintre mine şi Magda, nu m-a cruţat.

- Credeam că eşti ocupată cu uoii prieteni ai mamei tale vitrege.

Obrajii mi-au luat foc, ca şi când Klara m-ar fi pălmuit. De luni întregi îmi spuneam că prietenii mei nu se mai întâlneau. Adevărul era că nu se mai Întâlneau cu mine. Ştiam că dispariţia prietenilor n-avea nimic a face cu restriştile războiului Se fereau de mine pentru că Ana Luda era colaboraţionistă – şi credeau, poate, că şi eu eram la fii Mi-am dres vocea şi am spus apăsat, străduindu-mă să-mi menţin un tou egal

- Nu mă asociez cu aceiaşi oameni ca mama mea vitregă.

Nici una dintre ele n-a

răspuns nimic şi intre nai s-a lăsat un moment de tăcere stânjenitoare. Mi- am ridieat bărbia.

- Nu contează, am spus, Încercând să ignor respingerea. Sunt ocupata. Am atâtea de făcut înainte de Întoarcerea lui Krys!

Nu le spusesem prietenilor că eu şi Krys puseserăm capăt relaţiei noastre. Nu era vorba numai de faptul că mă vedeam rar cu restul

lumii sau câ aş fi fost stânjenită. Dar dacă aş fi rostit-o cu voce tare, aş fi fost obligată să recunosc şi faţă de mine însămi că asta era o realitate.

- Se Întoarce curând şi atunci putem sa ne planificăm nunta, am adăugat eu.

- Da, sigur că o să se întoarcă, a spus Magaa pe un ton binevoitor.

Am simţit un strop de vinovăţie în clipa în care mi-am amintit că logodnicul ei, Albert, fusese ridicat de nemţi în timpul unui raid pe care aceştia u făcuseră la universitate şi al cărui scop fusese arestarea tuturor profesorilor. Albert nu se mai Întorsese.

- Păi, acum noi trebuie să mergem, a spus Klara. Avem rezervare pentru ora şapte şi jumătate.

Timp de o fracţiune de secundă mi-am dorit ca,

deşi fuseseră nepoliticoase, să mă invite să merg cu ele. O parte jalnică din mine şi-ar fi înghiţit mândria şi ar fi spus „da” în favoarea câtorva ore de companie. Dar ele nu m-au invitat.

- Atunci, la revedere, a spus Klara cu răceală.

A luat-o pe Magda de braţ şi au plecat, iar râsul lor a răsunat în toată piaţa, purtat de vânt îşi ţineau capetele plecate una spre cealaltă În

mod conspirativ. Eram sigură că vorbeau despre mine.

Nu contează, mi-am spus eu, alungându-mi din minte ideea că fusesem respinsă. Mi-am strâns mai tare puloverul în jurul trapului, fiindcă Începuse să adie un vânt rece, rău prevestitor. Krys avea să se întoarcă în curând şi urma să ne logodim, reluându-ne povestea exact de acolo de unde ne opriserăm. Da, avea să fie ea şi când acea cumplită întrerupere nici nu s- ar fi produs vreodată.

Principalul documeut de identitate utilizat în Germania, în ţările ocupate de cel de al Treilea Reich şi în teritoriile încorporate în acesta, emis începând din 1938

CAPITOLU

L 3 *Sadîe*

Martie 1943

Un scrâşnet zgomotos m-a trezit din somn.

Nu era prima dată când zgomotele din ghetou mă tulburau noaptea. Pereţii apartamentului nostru, care fuseseră înjghebaţi în grabă pentru a împărţi locuinţa iniţială în unităţi mai mici, erau subţiri ca hârtia şi zgomotele de regulă înăbuşite ale vieţii de zi cu zi treceau uşor prin ei. În apartamentul nostru, zgomotele nopţii erau constante: sforăitul greu al tatălui meu şi gemetele înăbuşite ale mamei, care încerca să-şi găsească o poziţie mai comodă ca să-şi odihnească pântecul umflat li auzeam adesea pe părinţi şoptind între ei în spaţiul comun strâmt, după co credeau că adormisem.

Oricum, uu mai încercau

să-mi ascundă prea multe lucruri. în anul care trecuse de când fusese cât pe ce să fiu prinsă şi luată în *Aktion*> devenise imposibil să ignorăm situaţia noastră cumplită, care coutinua să se înrăutăţească. După o iarnă

istovitoare, fără încălzire și cu hrană puțină, boala și moartea erau omniprezente. Tineri și bătrâni mureau de înfometare și de boli, sau erau împușcați pentru că nu executau destul de repede ordinele poliției din ghetou ori pentru alte pretinse infracțiuni, lucru care se întâmpla în fiecare dimineață, atunci când se aliniau ca să plece la muncă.

Nu vorbiserăm niciodată despre ziua în care fusese cât pe ce să fiu ridicată, dar lucrurile se schimbaseră după aceea. În primul rând, acum aveam un loc de muncă, trudeam alături de mama într-o fabrică de

pantofi. Tata îşi folosise toate relaţiile ca să ne ţină împreună şi ca să fie sigur că nu eram repartizate la muncă grea. Dar mâinile mele erau pline de bătături şi sângerau din cauza pielii groase cu care lucram douăsprezece ore pe zl Mai mult de-atât, mă dureau oasele ca pe o femeie bătrână, fiindcă stăteam mereu aplecată şi făceam o muncă repetitivă.

Şi situaţia mamei era acum diferită. Ea, care se apropia de patruzeci de ani, era însărcinată. Toată viaţa mea ştiusem că părinţii îşi doreau cu disperare încă un copil. În mod neaşteptat şi în cel mal prost moment, rugăciunile lor

fuseseră ascultate. Sarcina mamei începuse deja să se vadă, căci, fiind scundă, pântecul ei rotunjit ieşea în evidenţă.

- Vară târzie, a spus tata, precizând momentul naşterii copilului

Voiam să fiu şi cu la fel de fericită ca şi părinţii mei de venirea pe lume a acelui copil. Visasem cândva să am un frate mai mic, să am pe cineva mai apropiat de vârsta mea. Dar aveam deja nouăsprezece ani şi aş fi putut acum să-mi întemeiez propria familie. Un nou-născut părea ceva atât de lipsit da sens, încă o gură de hrănit în cele mai vitrege timpuri. Fuseserăm atât de mult timp numai noi trei! Dar pruncul venea, indiferent dacă îmi plăcea sau nu. Şi nu eram deloc sigură că îmi plăcea.

Scrâşnetele s-au auzit din nou, mai tare. Cineva săpa în beton. M-am gândit că ţevile clădirii, vechi de când

lumea, aveau nevoie din uou de reparaţii Poate că cineva se îngrijea, în sfârşit, de singura toaletă de la parter, care se înfunda mereu şi dădea pe dinafară. Totuşi mi se părea ciudat că lucrau la ea în toiul nopţii

M-am ridicat în capul oaselor, enervată de zgomot. Aveam un somn agitat. N-aveam voie să ţinem ferestrele deschise şi chiar şi în

martie în cameră era înăbușitor, aerul mirosea urât Am privit în jur și am constatat cu surprindere că părinții mei nu erau acolo. La puțin timp după ce ne duceam la culcare, tata, ca să evadeze din camera noastră, sfida legile ghetoului și se ducea să se așeze pe treptele de la intrare și să fumeze împreună cu câțiva dintre ceilalți bărbați care locuiau la etajele de dedesubt Dar ar fi trebuit să se fi întors până acum, iar mama pleca rareori din cameră în altă parte decât la muncă. Ceva nu era în regulă.

Jos, în stradă, s-au auzit urlete. Nemții strigau

ordine răstite. M-am încordat. Trecuse un an din ziua în care mă ascunsesem în cufăr şi, deşi auzisem despre *Aktiotî* pe scară largă în alte părţi ale ghetoului („lichidări”, l-am auzit o dată pe tata spunând), nemţii uu mai intraseră de atunci în clădirea noastră. Dar seutimentul de teroare nu mă mai părăsise uiciodată şi instinctul îmi spunea cu certitudine absolută că nemţii aveau să vină din nou.

M-am ridicat, mi-am pus capotul pe mine şi papucii în picioare şi am plecat repede din apartament, ca să- mi caut părinţii. Neştiind sigur încotro s-o apuc, am coborât scara. Pe coridor era întuneric, cu excepţia unei lumini slabe care venea de la

baie, aşa că m-am dus acolo. Am păşit pragul şi am început să clipesc, nu numai din cauza luminii neaşteptate, ci şi de uimire. Vasul de toaletă fusese scos de tot din şuruburi şi împins la o parte, lăsând să se vadă în podea o gaură cu margini zimţate. Nu ştiam că vasul acela se putea muta cu totul. Tata era în genunchi pe jos, cu o mână încleştată pe marginea gropii, şi răzuind literalmente cu cealaltă mână cimentul de pe muchii, ca s-o lărgească.

-Tată!

Nu şi-a ridicat privirea.

- Îmbracă-te repede! mi-a poruncit el pe un ton mai

aspru decât îl auzisem vreodată.

Voiam să-i mai pun zeci de întrebări care mi se învălmăşeau iu cap. Dar fusesem crescută ca singurul copil printre adulţi şl eram suficient de înţeleaptă ca să ştiu când trebuia să le dau ascultare. M- am întors sus, în camera noastră, şi am deschis dulapul de lemn putred în care ne ţiueam hainele. Apoi am şovăit N-aveam idee cu ce să mă îmbrac, dar nu ştiam unde era mama şi uu îndrăzneam să-l deranjez pe tata diu uou ca să-l întreb. Oricum, venisem în ghetou cu numai câteva valize pentru toţi trei; nn prea aveam de unde alege.

Am scos de pe umeraş o fustă şl o bluză şl am îuceput să mă îmbrac.

Mama a apărut îu prag şi m-a sfătuit, clătinând din cap:

- Ceva mai călduros!
- Dar nu e frig, mamă!

N-a răspuns, m schimb, a scos un pulover gros, albastru, pe care mi-l tricotase bunica iama trecută, precum şi singura mea pereche de pantaloni de lână. Am fost surprinsă; în general, preferam să port pantaloni, nu fuste, dar înainte de război mama considerase că pantalonii nu erau cuviincioşi pentru o domnişoară şi mă lăsase să-i port numai în weekend, dacă mergeam undeva în aer liber. După ce m-am schimbat, a arătat spre picioarele mele.

- Ghete, a spus ea pe un ton ferm.

Ghetele mele erau de acum două
ierni şi mă strângeau.

-Sunt prea midi

Plănuiserăm să cumpărăm o pereche nouă toamna

trecută, dar interveniseră restricţiile Împotriva evreilor, cărora nu li se mai permitea să între în magazine.

Mama a început să spună ceva şl am fost sigură că urma să-mi explice că trebuia să le pun oricum. Apoi s- a Întrerupt şi, făcând un efort vizibil, s-a apucat să scotocească în sertarul

cel mal de jos al dulapului, scoţând de acolo propriile ghete.

- Dar tu ce o să porţi? am Întrebat eu.

- Incalţă-te şl gata!

Aurind tonul d categoric, am ascultat fără să mai pun alte Întrebări Mama avea picioruşe ca de pasăre, mici şi subţiri, iar ghetele ei erau cu doar un număr mai mari decât ale mele. Atunci am observat că, deşi mă îmbrăcase pe mine atât de călduros, ea purta tot fustă – n- avea pantaloui şi, chiar dacă ar fi avut, nu i-ar mai fi cuprins pântecul, care se rotunjea pe zi ce trecea.

în timp ce ea termina de Îndesat câteva lucruri într-o sacoşă, m-am uitat jos, În stradă. În lumina slabă de dinaiute de ivirea zorilor, am văzut bărbaţi În uniforme, nu numai poliţişti, d şi SS-işti, cam instalau un fel de garduri. Ambele capete ale străzii erau blocate. Evreii erau siliţi să se adune în Plac Zgody[2], aşa cum făceau în fiecare dimineaţă. Numai că acum

nu vedeam pe uimeni diutre cei care făceau apelul nominal atunci când ne aliniam ca să mergem la lucru În fabrici. Poliţiştii îi târau pe oameni afară din clădiri şi încercau să-i facă să se aşeze îu şiruri, folosind pentru arta bastoane şi bice, iar apoi fi mânan spre cele câteva zed de camioane

care aşteptau după colţ. Se părea că îi scoteau pe toţi din ghetou. Cu inima grea, am lăsat perdeaua să cadă.

O rafală de mitralieră a răsunat mai aproape ca niciodată de clădirea noastră. Mama m-a tras de la fereastră şi m-a împins jos, pe podea. Nu ştiam dacă nu voia să fiu văzută sau dacă mă proteja de gloanţe.

La câteva secunde după ce a încetat focul, mama s-a ridicat în picioare, m-a dus mai departe de fereastră şi mi-a ţinut paltonul ca să mă îmbrac.

- Haide!

Ea a pornit spre uşă, cărând sacoşa.

Am privit înapoi peste umăr. Detestasem atât de mult timp faptul că locuiam în acel spaţiu strâmt, mnrdarl Dar apartamentul care mi se păruse cândva atât de mohorât, era acum un adevărat refugiu, singurul loc în care mă

simţeam în siguranţă. În clipa aceea aş fi dat orice ca să rămân acolo.

M-am gândit să refuz. Părea o uebunie să plecăm din apartament tocmai acum, când erau atât de

ieşire îu oraş pe care s-o accepţi şan s-o refuzi. Nu exista alta opţiune.

Am urmat-o pe mama în jos pe scări, deşi încă nu înţelegeam prea bine ce se întâmpla. Am presupus că urma să mergem afară şi să ne alăturăm celorlalţi ca să nu atragem atenţia şi să nu-i facem pe nemţi să vină şi să ne ordone să ieşim. Am ajuns la parter, iar eu m-am îndreptat spre uşa de la intrare. Dar mama m-a apucat ferm de umeri şi m-a întors cu faţa spre coridor, fScându-mi semn să merg mai departe.

- Haide, a spus ea.
- Unde? am întrebat eu.

Nu mi-a răspuns, ci m-a dus înapoi la baie, ca şi când m-ar fi îndemnat pe muteşte s-o folosesc ultima oară înaintea unei călătorii luugi, Ne-am apropiai de baie şi l- am auzit pe tata cum discuta cu un bărbat a cărui voce n-am recunoscut-o.

- Lucrurile nu sunt

încă gata, a spus tata.

- Trebuie să plecăm acum, a insistat străinul.

Părea absolut imposibil să mergem undeva, mi-am spus eu, amintindn- mi de blocada din stradă. Am intrat în baie. Vasul de toaletă era tot dat la o parte, lăsând să se vadă gaura din podea. Am fost uluită văzând un cap

de om care ieşea din ea. Părea dezmembrat, ca un fel de ciudăţenie de la un spectacol de curiozităţi sau de la un carnaval. Avea o faţă lată, cu obrajii rumeni şi aspriţi fiindcă omul nostru muncea în aer liber, în crunta iarnă poloneză. M-a văzut şi mi-a zâmbit.

- *Dzien dobryP* a spus el pe un ton politicos, salutându-mă ca şi când toate astea ar fi fost ceva foarte normal Trebuie să veniţi acum!

- Unde să venim?! am izbucnit eu.

Pe străzi mişunau SS-iştii, Gestapoul şi poliţiştii evrei din ghetou, aceştia din urmă fiind aproape la fel de răi ca şi nemţii. Am privit în jos, la gaura din podea, şi am înţeles.

- Sigur că nu vrei

să...

M-am întors spre mama, aşteptându-mă s-o aud protestând. Mama mea cea elegantă şi rafinată nu putea să aibă de gând să se înjosească strecurându-se printr-o gaură de sub closet Dar chipul îi era împietrit şi decis, arătând că ea era gate să facă ceea ca li cerea tata.

Dar eu nu eram gata. Am făcut un pas înapoi

- Şi ce facem cu Babcia? am întrebat

Babcia era bunica mea, care se afla într-un arii de la capătul celălalt al

oraşului şi care, cumva, scăpase de deportarea În ghetou.

Mama s-a oprit, iar apoi a spus, clătinând din cap:

- Nu e timp. Dar azilul ei nu-i evreiesc, aşa că o să fie bine.

Prin fereastra de deasupra chiuvetei, am văzut mulţimea de oameni mânaţi din clădiri spre camioane. Am zărit-o în mulţime pe prietena mea, Stefania. Am fost surprinsă s-o văd atât de departe de apartamentul ei, care era în partea cealaltă a ghetoului îmi imaginasem că, diu momeut ce tatăl ei făcea parte din poliţia evreiască a locului ar fi putut să fie cumva cruţată. Acum era dusă şi ea, la fel ca toţi ceilalţi Aş fi vrut să-i strig să vină cu noi Priveam, neputincioasă, cum era împinsă mai departe şi cum dispărea în mulţime.

Mama m-a ocolit, spunându-mi:

-Merg eu prima!

Văzânou-i pântecul, omul

din gaură a părut surprins.

- Nu ştiam că..., a murmurat el strâmbându-se, consternat

Parcă îl vedeam cum se gândea la dificultăţile suplimentare provocate de o naştere şi de un nou-născut Pre$ de o secundă, m-am gândit că ar fi putut să refuze s-o ia pe mama. Mi-am ţinut răsuflarea, aşteptându- mă să-l aud spunând că

aranjamentul
acela n-avea să
meargă şi că
trebuia să căutăm
altă cale de
scăpare. Dar omul
a dispărut în
gaură ca să-i
facă loc mamei,
iar ea a păşit
înainte. I-a dat
tatei sacoşa, iar
apoi s-a aşezat
cu greutate pe
podea Şi şi-a
lăsat picioarele
să atârne în
gaură. În alte
condiţii, ar fi
trecut cu
uşurinţă. „Micuţă
pasăre", aşa îi
spunea tata, şi i
se potrivea,
fiindcă era zvdtă
ca o tânără fată,
deşi se apropia
de patruzeci de
ani Dar acum era
mare şi îşi purta
pântecul rotunjit
pe trupul ei
mărunt de parcă
ar fi dus în
braţe un pepene.

Fusta i s-a ridicat într-un mod stânjenitor, dezvelindu-i o parte din pântecul alb. M-am gândit, aşa cum o mai făcusem de atâtea ori, că era prea în vârstă ca să mai aibă un copil. Tata a împins-o prin gaură, iar ea a scos un ţipăt scurt Apoi a dispărut în beznă.

- E rândul tău, mi-a spus tata.

Am privind în jur, trăgând de
timp. Orice, numai să nu intru în canalizare! Dar nemţii erau acum la uşa clădirii şi bateau cu putere. De îndată ce reuşeau s-o spargă, pentru noi avea să fie prea târziu.

- Sad ie, mai repede! m-a zorit tata cu implorare în glas, iar atunci mi- am dat seama că se lupta să ne salveze vieţile.

M-am aşezat pe podea aşa cum făcuse mama şi am privit în jos, iu groapa întunecoasă şi ameninţătoare. Duhoarea mi-a umplut n&rile şi m-am tras Înapoi M-a cuprins o încăpăţânare rebelă, care eclipsa obedienţa mea obişnuită.

- Nu pot!

Gaura era neagră şi înfricoşătoare, iar în adâncul ei nu se vedea nimic Era ca atunci când încercasem să sar în lac de pe creanga unui pom, dar de o mie de ori mal rău. Nu mă puteam forţa să merg până la capăt.

- Trebuie!

Tata n-a mai aşteptat să răspund, ci m-a împins cu toată puterea. Hainele groase m-au blocat la jumătatea drumului, aşa că a fost nevoit să mă împingă din nou, şi nud tare. Marginile murdare ale cimentului mi-au zgâriat şi mi-au tăiat obrajii, apoi în cele din urmă am căzut în beznă. Am aterizat în genunchi. Apa rece şi urât mirositoare s-a împrăştiat

pleoscăind în jurul meu, îmbibându-mi ciorapii. Ca să nu mă rostogolesc mai departe, m-am agăţat de zidul lipicios. M-am ridicat în picioare şi m-am străduit să nn mă gândesc la ce annme aş fi putut atinge. Cineva de sus a acoperit din nou gaura. Nu văzusem pe nimeni

în urma noastră şi m-am întrebat cine putea să fie, vreun vecin pe care îl plătise tata sau poate că cineva care voia să facă o faptă bună sau care se temea să nu cadă chiar el în canal. Ultima fărâmă de lumină a dispărut Eram prinşi în bezna neagră a canalizării.

Şi nu eram singuri, ti auzeam prin întuneric pe oamenii care se mişcau în jurul nostru, dar nu puteam spune câţi erau. Oare trecuseră tot printr-o gaură de closet ca să ajungă aici? Am clipit, încercând fără succes să-mi adaptez vederea.

- Ce se întâmplă? a întrebat o femeie în idiş.

N-a răspuns nimeni.

Am tras aer pe nas şi am început să mă clatin. Duhoarea era peste tot, mirosea a apă plină de fecale şi de urină, precum

şi a gunoaie şi putreziciuni, ceea ce îngreuna aerul.

- Respiră pe gură, m-a sfătuit mama în şoaptă, dar a fost şi mai rău, de parcă chiar aş fi înghiţit scârboşenia aceea. Respiraţii scurte!

Nici acel ultim sfat nu m-a ajutat cine ştie ce. Apa din canalizare îmi ajungea până la glezne, impregnând ciorapii şi ghetele. Umezeala rece ca gheaţa ml se lipea de piele şi mă făcea să tremur.

Străinul a aprins o lampă cu carbid. Razele ei s-au prelins pe

ridurile concave, luminând cele câteva feţe înspăimântate din jurul meu. Cel mai aproape de mine stăteau doi bărbaţi, unul dintre ei având cam vârsta tatălui meu, iar celălalt părând să fie fiul lui, în vârstă de vreo douăzeci de ani Purtau iarmulcă[2] şi hainele negre ale evreilor religioşi.

- Jidovi, ar n spus tata înainte să vină războiul, care ue băgase pe toţi în aceeaşi oală.

N-o spunea depreciativ, era doar o modalitate prescurtată de a se referi la evreii religioşi. Mi se păruseră întotdeauna atât de străini din pricina tuturor obiceiurilor pe care le respectau cu stricteţe, încât într- un fel aveam mai multe lucruri în comun cu

polonezii decât cu acei evrei.

în spatele lor se afla ahă familie, un cuplu tânăr şi un băieţel de doi sau trei ani, care dormea în braţele tatălui său. Toţi trei n-aveau decât pijamale pe sub paltoane. Mai era şi o femeie în vârstă, încovoiată, care stătea deoparte şi nu-mi dădeam seama din ce familie făcea parte. Poate că din nici una. N-am mai văzut alte fete sau copii mai apropiaţi de mine ca vârstă.

Pe măsură ce ochii mi se adaptau, priveam în jur. îmi imaginasem canalizarea – dacă mă gândisem

vreodată la ea – ca pe o sumedenie de țevi ce treceau pe sub pământ. Dar noi ne aflam într-un uriaș coridor cu tavan boltit lat de cel puțin șapte metri și plin de ecou, semănând cu un tunel prin care ar fi putut trece un tren de marfă. Prin mijlocul tunelului curgea un șuvoi iute de apă neagră, suficient de adânc încât să poată fi considerat un adevărat râu. Nu-mi imaginasem că pe sub picioarele mele trecea neîncetat o cantitate atât de mare de apă. Zgomotul pe care îl făcea aceasta se lovea de zidurile înalte și astfel devenea

aproape asurzitor.

Noi stăteam pe o margine îngustă de beton, uu mai lată de şaizeci de centimetri, care mergea de-a lungul unuia dintre malurile râului Am văzut că exista una identică pe partea cealaltă. Curentul era puternic şi în timp ce mă chinuiam să mă menţin pe spaţiul acela îngust, parcă mă trăgea spre el Cândva, citisem într-o carte de mitologie greacă despre Hades, stăpânul lumii subpământene; acum ml se părea că mă găseam exact într-un asemenea loc, într-o stranie lume subpământeană, despre a cărei existenţă nu avusesem habar până atunci Cuprinsă de ameţeală, am privit apa şi am simţit cum teama creştea în mine. Nu ştiam să inot

Tata încercase de nenumărate ori să mă înveţe, dar nu suportam să bag capul în apă, nici chiar în cel mai liniştit lac, m timpul verii. Dacă aş fi căzut în şuvoiul acela, n-aş fi supravieţuit.

- Haide, m-a îndemnat omul care scosese capul prin gaura din baie.

Acum, când îl vedeam în întregime, am observat că era lat în umeri şi îndesat Purta o şapcă simplă, de pânză, şi cizme înalte.

- Nu putem sta aidl m-a avertizat iar vocea lui stârnea un ecou puternic în spaţiul acela în formă de tub.

A pornit pe margine, ţinând lampa în faţa lui Deşi era voinic, mergea cu uşurinţă pe cărarea îngustă, de parcă ar fi lucrat în locul acela şi şi- ar fi petrecut acolo zile întregi

- Tată, cine e? am întrebat en în şoaptă.

- Un lucrător de la canalizare, a răspuns tata.

Mergeam în şir indian în urma lucrătorului şi ca să ne menţinem echilibrul, ne

sprijineam de zidul concav şi lipicios. Tunelul se întindea la nesfârşit în bezna din faţa noastră. Mă întrebam de ce se decisese omul acela să ne ajute, unde mergeam, cum aveam să ieşim din aed loc mizerabil în afară de zgomotul apei, în jurul nostru totul

era de un calm desăvârşit Zgomotele înfricoşătoare făcute de nemţii de deasupra amuţiseră, dispăruseră aproape de tot

Am ajuns într-un loc în care ridul tunelului părea să cotească, îndepărtându-se de apă şi formând
0 mică uişă. Lucrătorul de îa canalizare ne-a făcut semn să ne grupăm în aed spaţiu mai larg.

- Odihniţi-vă înainte să mergem mai departe!

Priveam cu neîncredere la pietrele mici şi negre de pe jos şi mă întrebam unde, oare, se presupunea că aveam să ne odihnim. Deasupra acelor pietre parcă se mişca uşor ceva. M-am apropiat şi am văzut că erau mii de viermi galbeni. Mi-am înăbuşit un strigăt

Tatăl meu, căruia nu părea să-i pese de ei, s-a aşezat pe pietre.

Spinarea i se ridica înritmul respiraţiei adânci, care îi trăda epuizarea. A privit o dipă în sus şi am văzut în ochii lui ceva, îngrijorare sau poate teamă, aşa cum nu mai văzusem uiciodată. Apoi m- a observat şi a întins braţele.

- Vino!

M-am aşezat în poala lui, lăsându-1 să mă protejeze de solul murdar, infestat de viermi.

- Mă întorc să vă iau după ce trece pericolul, a spus lucrătorul.

„Ce fel de pericol?[8] aş fi dorit să întreb.

Dar aveam suficientă minte ca să ştin că nu era cazul să-i pun întrebări omului care încerca să ne salveze. A ieşit din nişă, luând lampa cu el şi ne-a lăsat în beznă.

S-au aşezat şi ceilalţi pe jos. Toată lumea tăcea. Mi-am dat seama că ne aflam tot sub ghetou, fiindcă din non am aurit deasupra noastră voci care vorbeau în germană. Se părea că acum arestările se încheiaseră, dar încă mai scotoceau clădirile, căutându-i, probabil, pe cei care se ascunseseră, şi răscolind ca nişte vulturi lucrurile amărâte lăsate de oameni îmi imaginam cum căutau prin micul nostru apartament. Nu mai aveam aproape nimic; totul fusese vândut sau părăsit atunci când ne mutaserăm în ghetou. Cu toate astea, ideea că nişte oameni străini ne umblau prin lucruri ca nu mai aveam dreptul la nimic al nostru, mă făcea să mă simt violată,

mai puţin umană.

Toate temerile şi tristeţile mele au ieşit acum din nou la suprafaţă.

- Tată, nu cred că pot să fac aste, am mărturisit en în şoaptă.

Tata m-a înconjurat cu braţele, iar afecţiunea şi sentimentul de alinare aduse de îmbrăţişarea lui m-au făcut să mă simt din nou ca în zilele în

care trăiam la noi acasă. Mi-am pus capul pe pieptul lui, adulmecând mirosul cunoscut de mentă şi de tutun şi încercând să ignor duhoarea de canalizare ce îmi ajungea la nări împreună cu acel iz plăcut Mama s-a aşezat alături de tata şi şi-a lăsat opul pe umărul lui. Pleoapele mi-au devenit grele.

Ceva mai târziu, tata s-a mişcat şi m-a trezit Am deschis ochii şl am privit în semiîntuneric spre celelalte familii împrăştiate în junii nostru şi adormite. Bărbatul mai tânăr din familia cea religioasă era şi el treaz. Sub pălăria neagră, avea trăsături brumoase şi o barbă mică, tunsa scurt Ochii căprui îi sclipeau în întuneric. M-am depărtat cu grija de tata şi m-am târât uşurel pe solul lunecos,

spre eL

- Cam ciudat lucru, am început eu, sa dormi aşa, printre oameni absolut străinii Vreau să spun că nu ne-am fi imaginat să ajungem într- un loc ca ăsta.

El nu mi-a răspuns, dar m-a privit cu tristeţe.

- Eu sunt Sadie.
- Saul, a răspuns el pe un ton

Am aşteptat să mal spună ceva, dar, văzând că nu vorbea, m-am retras înapoi la părinţii mei. Din tot grupul, Saul era singurul mai

apropiat de vârsta mea, dar se părea că nu eia interesat să şe împrietenească.

Ceva mai târziu, lucrătorul care ne salvase s-a întors şi a luminat nişa cu lampa, trezindu-i pe ceilalţi Fără să vorbească, a făcut un gest care însemna că trebuia să mergem mai departe. Aşa că ne-am ridicat, înţepeniţi şi ne-am adunat într-un singur şir ca sa pornim pe marginea aceea îngustă, de-a lungul râului celui lat.

Câteva miuute mai târziu, am ajuns la o bifurcaţie. Călăuza noastră ne-a scos din tunelul principal şi am luat-o la dreapta, intrând într-un tunel strâmt, care ne-a dus mai departe de râul zgomotos al canalizării Drumul acela s-a terminat curând într-un rid de beton. Un drum înfundat Oare omul nostru ne ademenise intenţionat într-un fel de capcană? Auzisem relatări despre unii care Îşi trădau vecinii evrei şi îi predau poliţiei dar felul lui de a

acţiona părea o modalitate cam dudată.

Omul a îngenuncheat, cu lampa în mână, şi am văzut că mai jos, în zid, se găsea un mic cerc de metal, un fel de capac. L-a deschis şi a scos la iveală o conductă orizontală, iar apoi s-a dat la o parte. Diametrul conductei era doar de vreo cincizeci

de centimetri. Doar nu-şi închipuia că ne puteam vârî acolo! Dar omul statea locului, aşteptând.

- Asta-i singura cale, a spus el pe un ton de scuză, care parcă i se adresa direct mamei mele. O să trebuiască să vă târâţi pe burtă. Dacă vă trec opul şi umerii, trece şi restuL

l-a dat mamei ceva şi apoi s-a vârât în conductă, deşi părea imposibil ea statura lui solidă sa încapă acolo. Dar mai făcuse asta şi înainte. A alunecat înainte şl, o dipâ mai târziu, a dispărut.

Familia cea religioasă a intrat prima şi fi auzeam pe cei trei cum gâfâiau şi cum se scremcau să se târască. A urmat familia cu copilul mic. Nu mai rămăseseiăm decât mama, tata şi cu mine. Atunci când mi-a venit rândul, am îngenuncheat În faţa conductei, care îmi amintea de spaţiul îngust din podul vechiului nostru

apartament, unde mă jucam împreună cu Stefania, înainte de război. Puteam să mă târăsc pe burtă. Dar ce avea să facă mama?

- Acum urmezi tu, a spus ea.

Am şovăit, nefiind sigură că ea putea să mă urmeze.

- Am să fiu chiar în spatele tău, m-a asigurat mama şi am ştiut că n-aveam de ales şi că trebuia s-o cred.

Tata m-a împins şi am început sa ma târăsc, încercând să ignor firicelul de apă care se scurgea pe fund şi care uni pătrundea în mod neplăcut în partea din faţă a hainelor. Conducta mă înconjura din toate părţile, ca pe un şurub, inchizându-mă în mormântul acela apos. M-am oprit, paralizată dintr-odată de frică, incapabilă să mă mişc sau să respir.

- Haide, haide!

L-am auzit pe omul nostru strigând de la capătul celalalt şi am ştiut că trebuia să merg înainte sau să mor acolo. Conducta avea aproape zece metri. După ce am ajuns în capătul celălalt şi am ieşit pe o aită bordură de beton, m-am întors şi am ascultat. În mod sigur, tata era prea masiv ca să poată trece şi la fel şi mama, în starea ei actuală. M-a cuprins groaza la gândul că aş fi putut să rămân singură de cealaltă parte, iară ei.

Au trecut cinci minute şi n-a apărut nimeni prin deschizătură. Lucrătorul de

la canalizare a luat o frânghie de pe jos şi i-a dat drumul în conductă, târându-se înăuntru cale de câţiva metri, ca s-o facă să alunece. A ieşit înapoi şi a început să tregă uşor de ea, făcând o pauză la fiecare câteva secunde. O auzeam pe mama în conductă, gemând

încetişor După ce a apărut în cele din urmă la gura conductei, cu funia legată în jurul trupului, am văzut că era acoperită cu un fel de unsoare, pe care probabil că lucrătorul i-o dăduse ca s-o ajute să alunece. Modalitate eficientă, desigur, dar umilitoare. Cu hainele înnegrite şi cu părul încâlcit, nu arăta deloc ca femeia elegantă de odinioară şi îşi ţinea privirea în jos în timp ce străinul o ajuta să iasă. Tata venea în urma ei, târându-se numai prin puterea voinţei Nu fusesem uiciodată mal fericită să-l

văd.

Dar bucuria mea a fost de scurtă durată. Chiar în locul pe unde teşiserăm din conductă se afla grilajul unei guri de canalizare, aşezat deasupra capetelor noastre. Eram tot în ghetou. Mi-am dat seama de asta fiindcă se auzeau voci vorbind în germană, împărţind ordine răstite, la fel ca acelea care ne sculaseră din pat cu câteva ore mai devreme. Lumina unei lanterne s-a prelins pe marginea grilajului şi s-a împrăştiat apoi de jur împrejur.

- Trebuie să mergem mai departe, a şoptit omul nostru.

Am pornit în urma lui şi ne-am îndreptat înapoi spre tunelul principal şi spre apele vijelioase ale râului canalizării Bordura de beton dispăruse, iar acum eram siliţi să

mergem pe malul de piatră al canalului, cu picioarele în apa adâncă de câţiva centimetri. Pietrele erau alunecoase şi înclinate; la fiecare pas. mă temeam să nu cad în apă. Ceva ascuţit din apă mi-a tăiat gheata şi mi-a ajuns până la piele. M-am apucat de picior, înăbuşindu- şi impulsul de a striga. Voiam să mă opresc ca să-mi examinez rana, dar călăuza noastră se mişca acum şi mai repede şi aveam sentimentul că, dacă nu ţineam pasul cu el, aveam să rămânem definitiv în

urmă.

Am ajuns la o bifurcaţie, unde râul canalizării pe malul căruia mergeam se intersecta cu alt torent la fel ae lat şi de vijelios. Zgomotul apei în mişcare se transformase în muget

- Atenţie! ne-a prevenit lucrătorul Trebuie să traversăm!

A făcut semn spre câteva scânduri legate sumar intre ele, care forman un fel de punte peste râu. Mi s-a tăiat respiraţia ta gândul de a traversa şuvoiul Tata era în spatele meu şi mi-a pus o mână pe umăr.

- Uşor, Sadie! Mai ţii minte când ne-am plimbat pe lacul Kryspin6w? Îţi aminteşti de pietrele acelea în trepte? Acum este exact la fel

Aş fi vrut să-i spun că apa din Kryspindw, pe malurile căruia mergeam adesea la picnic, vara, era statică şi calmă, plină de mormoloci

şi de peşti — nu mustea de murdăria din întregul oraş.

Tata m-a împins înainte şi n-am avut încotro, a trebuit s-o urmez pe mama, care, cu tot pântecul ei rotund, începuse să păşească pe scânduri cu graţia ei obişnuită, ca şi când ar fi jucat şotron. Am luat-o înainte. Piciorul mi-a alunecat pe o scândură şl tata a întins mâna ca să mă ţină. M-am întors.

- Tată, asta-i o nebunie! am exclamat. Trebuie să mai fie şi altă cale!

- Draga mea, asta e calea!

Vocea îi era calmă, iar expresia feţei, fermă. Tata, care avusese întotdeauna grijă de mine, era convins că puteam s-o fee

Am tras aer adânc în piept, m-am întors şi am pornit încă o dată înainte. Am traversat o scândură, apoi alta. Acum eram în mijlocul şuvoiului, la fel de departe de ambele maluri. Nu mai puteam să mă întorc.

Scândura de sub piciorul meu a cedat şi a început să alunece într-o pare.

- Ajntor! am strigat, iar vocea mea a stârnit ecou în tunel.

Tata s-a repezit înainte ca să mă ajute şi a scăpat din mână sacoşa cu lucrurile împachetate de mama şi pe care o dusese el tot timpul, în tocul ei. Sacoşa, care conţinea puţinul pe

care 11 mal aveam pe lumea asta, parcă se mişcă prin aer cu încetinitorul, planând deasupra apei. Înainte să cadă în râu, tata a încercat s-o apuce. A înhăţat-o şi mi-a aruncat-o înapoi, iar după aceea a încercat să se redreseze. Dar se întinsese prea mult şi şi-a pierdut echilibrul — Tată! am strigat eu în clipa în care el a căzut, cu un pleosc&it puternic, în apa aceea neagră.

Călăuza noastră s-a răsucit, a alergat cu agilitate pe scânduri şi m- a tras înapoi, astfel încât să fiu în afara pericolului Apoi a încercat să ajungă la tata. Dar chiar în elipa în care mâna lui s-a apropiat de mâna tatei, curentul puternic l-a tras pe tata mai

departe şi l-a vârât dedesubt. De pe malul celălalt, mama a scos un ţipăt Tata a reapărut la suprafaţă. A ieşit ca un Phoenix, cu tot trunchiul şi cu cea mai mare pare a picioarelor deasupra apei, sfidând-o. Am prins din nou speranţă. Avea să reuşească. Dar atunci apa l-a înşfăcat, asemenea unei mâini uriaşe care se întindea după el ca să-l tragă la fund. L-a înhăţat cu tot cu cap, dintr-o singură lovitură, şi l-a băgat sub vârtejul negru şi rece ca gheaţa, îmi ţineam respiraţia, aşteptându-l să reapară. Dar suprafaţa şuvoiului

rămânea neatinsă. Bulele de aer pe care le lăsase în urma lui dispăruseră şi ele, luate de curent Tata se dusese.

Piaţa Concordiei (în limba poloneză în original)
Bun ziua! (În limba poloneză în original)
Tichie rotundă, fără boruri, purtată de bărbaţii evrei

CAPITOLUL 4

Sadte

Priveam, năuciţi, la suprafaţa continuă a şuvoiului.

- Tată! am strigat cu din nou.

Mama a scos un sunet gutural şi a
Încercat să se arunce În apă după el, dar omul nostru a oprit-o.

- Staţi aici! ne-a spus, iar apoi a luat-o repede în jos, pe marginea râului.

Am apucat-o pe mama de mână, ca să nu mai încerce să sară din nou.

- E un om puternic, a spus Saul.

Mi-am dat seama că voia să ne liniştească, dar m-am Înfuriat De unde ştia el?!

- Şi înoată bine! a adăugat mama, disperată. Poate că a supravieţuit!

Şi cu voiam la fel de mult să mă agăţ de acea speranţă. Dar îmi aminteam

cum îl scuturase curentul ea pe o păpuşă de cârpă, ştiind că nici măcar mişcarea sigură de înot a braţului lui viguros n-avea să poată să înfrunte pnterea şuvoiului. Eu şi mama am stat Îmbrăţişate în tăcere preţ de câteva minute, năucite şi fără

să putem crede. Călăuza noastră s-a Întors şi ne-a spus, cu o faţă răvăşită:

- A fost prins în nişte dărâmături aflate sub apă. Am încercat să-l eliberez, dar a fost prea târziu. îmi pare rău, nu se mai poate face nimic.

- Nu! am urlat eu.

Vocea mea a trezit un ecou periculos în tunelul adânc. Mâna mamei mi-a astupat sura înainte să mai pot rosti ceva. Pielea ei pusă peste buzele mele era un amestec de apă puturoasă de canalizare şi de lacrimi sărate. Am suspinat în murdăria caldă din palma ei. Tata fusese aici În urmă cu doar câteva minute, mă ţinuse ca să nu alunec. Dacă n-ar fi întins mâna după mine, ar fi fost încă în viaţă.

O clipă mai târziu, mama mi-a dat drumuL

- S-a dus! am spus eu rezemându- mă de ea şi simţindu-mă ca un copil mic.

Tata fusese un uriaş blând, protectorul meu, cel mai apropiat confident şi prieten

pe care îl avusesem vreodată. Fusese întreaga mea lume. Dar canalul îl înghiţise ca pe un gunoi.

- Ştiu, ştiu, a rostit mama printre lacrimi. Dar trebuie să stăm liniştite, fiindcă altminteri s-a zis şi cu noi

Dacă făceam prea mult zgomot, ne putea găsi poliţia de pe strada de

deasupra şi nici unul dintre noi nn voia să rişte aşa ceva. Mama s-a rezemat de ridul canalului, arătând vulnerabilă şi neputincioasă. Toata evadarea asta fusese planul tatei Cum să ne descurcăm fără el de acum Încolo?

Saul a făcut un pas spre mine şi m- a privit solemn cu ochii lui căprui

- îmi paie rău pentru tatăl tău.

Vocea îi era mai prietenoasă decât
atunci când încercasem să intru în vorbă cu el Dar nu mai conta. Şi-a atins marginea pălăriei şi s-a dus înapoi lângă tatăl lui.

- Trebuie să mergem mai departe, a spus omul nostru.

Am rămas cu încăpăţânare pe loc, refuzând să mă mişc.

- Nu putem să-l părăsim!

Ştiam că tata fusese dus în josul curentului dar o parte din mine tot mai credea că era acolo, în acelaşi loc în care dispăruse, că urma să iasă

din nan la suprafaţă şi că totul avea să fie ca şi când nimic nu s-ar fi întâmplat Am întins mâna în faţă, ca să opresc timpul. Cu o clipă în urmă, tata fusese chiar lângă mine. Acum se dusese, iar aerul din locul în care stătuse el rămăsese pustiu şi neclintit

- Tata a murit, am spus, lăsând ca realitatea să îmi pătrundă dureros în oase.

- Dar eu sunt aici, a spus mama luându-mi faţa iu mâini şi obligându-mă s-o privesc în ochi. En sunt aici şi n-o să te părăsesc niciodată.

Călăuza noastră a venit lângă noi şt a îngenuncheat în faţa mea.

- Numele meu e Pawel, a spus el cu blândeţe. L-am cunoscut pe tatăl tău şi pot să spun că a fost un om bun. A avut încredere că o să am grijă de voi şi sunt sigur că el ar fi vrut să mergem înainte.

S-a ridicat şi s-a întors ca să meargă mai departe, arătândn-ne drumuL

Mama s-a îndreptat de spate, parcă întărită de cuvintele hii Pântecul ei rotund părea şi mai proeminent

- O să ne descurcăm noi cumva.

Mă uitam la ea şi nu-mi venea să
cred. Cum putea măcar să gândească – cu atât mai mult să creadă – aşa ceva tocmai acum,
cand pierduseram totul! Preţ de o secundă, m-am întrebat dacă nu

cumva Îşi ieşise din minţi Dar din cuvintele ei răzbateau calmul şi siguranţa de care aveam atâta nevoie În acele momeute.

- O să fie blne^ a adăugat mama, începând să mă tragă ca să înaintez.

Fusese întotdeauna surprinzător de puternică peutru statura ei mică, iar acum trăgea atât de tare, încât

Îmi era teamă că, dacă mă Împotriveam cu prea multa dârzenie, puteam să alunec În apă şi să mă înec şi eu.

- Haide, trebuie să ne grăbim!

Avea dreptate. Ceilalţi porniseră
mai departe şi eran acum la câţiva metri în faţa noastră. Dacă nu voiam să rămânem pierdute şi singure în acel tunel înfiorător şi întunecos, trebuia să-i ajungem din urmă.

Dar şovăiam din nou, uitându-mă cu groază la râul cel întunecat şi învolburat care curgea pe lângă bordură. îmi fusese întotdeauna fiică de apă, iar acum temerile mele păreau jnstificate. Dacă tata, un înotător atât de bun, nu se putuse împotrivi curentului puternic, ce şansă aş fi avut eu?

Am privit la drumul cufundat în întuneric din faţa noastră.

- Vino, a repetat mama, cu voce mai blândă de astă-dată. Ima- ginează-ţi că eşti o prinţesă războinică, iar eu, mama ta,

marea regină. O să străbatem sălile castelului Wawel şi o să ne îndreptăm spre donjon, ca să-l măcelărim pe dragonul Smok.[111]

Se referea la un joc de Inventat poveşti pe care îl jucam în copilărie. Acum eram prea mare peutra asemenea lucruri puerile, iar amintirea jocurilor de Mul ăsta, pe

care le jucam cel mai adesea cu tata, mi-a reîmprospătat durerea. Dar ceea ce îmi plăcea cel mai mult la mama era tocmai capacitatea ei de a prezenta orice fel de situaţie sub cea mai bună formă. Strădania ei de a face asta chiar şi acum mi-a amintit că treceam împreună prin acea încercare îngrozitoare.

l-am ajuns din urmă pe ceilalţi şi ne-am continuat drumul prin canal, care părea să nu se mai termine. Pawei mergea în frunte, urmat de perechea cea tânără, apoi de familia cea religioasă, la urmă venind femeia în vârstă. Aceasta, deşi părea să aibă nouăzeci de ani, se mişca cu o iuţeală surprinzătoare. Cu siguranţă că ne apropiam de marginea oraşului, mi-am spus eu. Poate că în

feţei noastră se deschidea un drum spre libertate, vreunul croit prin pădurea de la marginea oraşului, în care auzisem că se ascundeau evreii. Abia aşteptam să respir dîn nou aer curat Pawd ne-a condus la dreapta, spre o derivaţie mai mică a tunelului principal, unde drumul parcă suia, ea şi când ne-am fi apropiat de exterior. îmi tresălta inima de bucurie imaginându-mi cum aveam să simt soarde dimineţii pe faţă şi să las canalul în urma mea pentru totdeauna.

Pawel a cotit din nou, de astă-dată spre stânga, şi ne-a conchis la o încăpere de beton, £ară ferestre şi fără nici o altă sursă de lumină. Spaţiul acela putea să tot aibă patru metri pe patru, fiind mai mic decât cel în care eu şi părinţii mei locuiserăm în ghetou. Apele canalului pleoscăiau la marginea înclinată a încăperii, de parcă ar fi fost valurile pe un ţărm. Cineva sprijinise câteva scânduri înguste pe blocuri de ciment şi improvizase astfel un fel de bănci, iar într-un colţ se găsea un godin ruginit. Era aproape ca şi când am fi fost aşteptaţi acolo.

- Aid o să staţi ascunşi, a confirmat Pawel, făcând un gest spre încăpere.

Atunci mi-am dat seama că el nu ne condusese prin conductele de canalizare ca să ajungem undeva. Canalizarea era acel „undeva”

- Aici?! am repetat eu, uitând avertismentul de mai înainte al mamei, care

mă îndemnase să păstrez liniştea.

Pawel a dat din cap în semn că da.

- Cât timp? am stăruit eu, neputându-mi imagina că aş mai fi putut să stau măcar o oră în canalizare.

- Nu Înţeleg, a spus Pawel.

Mama şi-a dres vocea.

- Cred că fiica mea te întreabă unde mergem după ce plecăm de aici.

- Proştilor! s-a stropşit femeia cea bătrână, pe care o auzeam vorbind pentru prima oară. Aid am mers!

M-am uitat la mama şi nu mi-a venit să cred.

- Adică trebuie să locuim aid?

Capul mi se învârtea. Puteam
supravieţui câteva ore în locul acela, o noapte, probabil Atunci când tata mă pusese să mă vâr prin gaura din pardoseala băii şi să intru în canalizare, înţelesesem că asta însemna doar un tranzit, o trecere spre un loc în care să fim în siguranţă. Iar în timp ce străbăteam, plină de disperare, acea mizerie, îmi spusesem că face am asta ca să putem evada. însă canalul era chiar destinaţia noastră. Nid în cele mai înfricoşătoare coşmaruri ale mele nu mi-aş fi putut imagina că aveam să stăm în canalizare.

- Pentru totdeauna?

am întrebat

- Nu, nu pentru totdeauna, dar...

Pawet i-a aruncat maniei o privire
şovăielnică. Oamenilor care trăiau în plin război nu le venea uşor să vorbească despre viitor. Apoi el m-a privit încă o dată în ochi

- La început când am făcut planul noi am crezut că puteam să vă scoatem la gura tunelului acolo

- unde apele canalului se varsă în râu, a mărturisit el pc un ton care îmi arăta că acel „noi” îl includea şi pe tata. Numai că acum nemţii păzesc ieşirea. Dacă mergem înainte; o să ne împuşte.

„Iar dacă ne întoarcem în ghetou, o să păţim acelaşi lucru”, mi-am spus eu.

Eram prinşi în capcană, n-aveam unde să ne ducem.

- Canalul e locul cel mai sigur pentru voi toţi. Singura speranţă, a continuat Pawel pe un ton rugător. Nu exista altă cale de ieşire din canalizare şi, chiar dacă ar exista, străzile sunt mult prea periculoase acum. Ai înţeles? m-a întrebat, ca şi când ar fi vrut ca eu să fiu de acord, ca şi când aş fi avut de ales.

N-am răspuns. Nu puteam să-mi imaginez că acceptam o asemenea realitate. Totuşi, tata nu ne-ar fi adus aici dacă n-ar fi crezut că

era singura opţiune; cea mai bună şansa de supravieţuire pe care o aveam. În cele din urmă, am dat din cap în semn că înţelegeam.

- Nu putem sta aici, a spus o voce din spatele meu, iar eu m-am întors şi am descoperit că, în cealaltă parte a încăperii, tânăra femeie discuta cu soţul ei şi repeta protestul meu. Ni s- a promis că o să ieşim din canal! Nu

- putem să stăm într-un asemenea foci

- E imposibil să plecaţi, a spus Pawel, răbdător, ca şi când nn mi-ar fi explicat totul cu o clipă mai înainte. Nemţii păzesc ieşirea din tuneL

- N-avem de ales, a fost de acord soţul femeii.

Dar ea şi-a luat copilul din braţele soţului şi a pornit spre intrarea în încăpere.

- În faţă se deschide un drum, ştiu eu, a insistat ea eu încăpăţânare, împingându-l la o parte pe Pawel şi îndreptându-se în direcţia opusă celei din care veniserăm.

- Te rog, a insistat Pawel, nu trebuie să pleci! Nu eşti în siguranţă! Gândeşte-te la fiul tău!

Dar femeia nu s-a oprit, iar soţul a pornit după ea. Îi auzeam din depărtare eum tot se mai certau.

- Aşteptaţi! a strigat Pawel din prag, cu o voce înfundată.

Dar nu s-a dus după ei. Trebuia să ne protejeze pe noi toţi – şi pe el însuşi

- Şi ce o să se întâmple cu ei? am întrebat eu.

N-a răspuns nimeni. Vocile celor doi se pierduseră în depărtare. Mi- am imaginat cum se îndreptau spre locul în care canalizarea întâlnea

râul. O parte din mine îşi dorea să fi plecat şi eu împreună cu ei.

Câteva minute mai târziu, s-au aurit împuşcături. Am sărit în sus. Deşi auzisem de multe ori astfel de zgomote în ghetou, nu mă obişnuisem niciodată eu ele. M-am întors spre Pawel.

-Crezi că...?

A ridicat din umeri, incapabil să spună dacă acele împuşcături fuseseră îndreptate spre familia care plecase sau fuseseră trase pe strada de deasupra noastră. Dar vocile din tunel amuţiseră. M-am apropiat de mama.

- O să fie bine, a încercat ca să mă consoleze.

- Cum de poţi să spui aşa ceva? am întrebat, gândindu-mâ că „bine” era lucrul cel mai îndepărtat de iadul în care intraserăm.

- O să stăm aici câteva zile, cel mult o săptămână.

Doream s-o cred. Un şobolan a trecut pe lângă

intrarea în încăpere şi ne-a privit nu eu teamă, ci cu dispreţ. Am ţipat, iar ceilalţi s-au uitat la mine cu reproş, fiindcă strigasem prea tare.

- Vorbeşte în şoaptă, m-a dojenit mama cu blândeţe.

Cum putea să fie atât de calmă când tata era mort, iar şobolanii se zgâieu dispreţuitor la noi?

- Mamă, aici sunt şobolani! Nu
>utem să stăm într-un asemenea ocl am spus eu, fiindcă ideea de a rămâne acolo, printre animalele acelea, era mai mult decât puteam indura. Trebuie să plecăm chiar acum!

Vocea îmi devenise aproape isterică. Pawel s-a apropiat de mine.

- Nu există drum înapoi. Nu exista ieşire. Acum asta e lumea voastră. Trebuie sa te împaci cu un astfel de gând de dragul tău şi al mamei tale, ae dragul copilului pe care il poartă, a spus el, iar apoi m-a privit în ochi

" r

şi m-a întrebat pe un ton blând, da ferm: Înţelegi că asta e singura cale?

În spatele lui, sobolanul continu a

- i

să stea în tunelul de dincolo de intrare şi să ne privească sfidător, de parcă ar fi înţeles că avusese câştig de cauză. Nu îmi plăcuseră niciodată pisicile, dar, o, cum aş fi dorit ca mâţa cea bătrână care îşi făcea

veacul pe aleea din spatele locuinţa noastre să-i facă felul lighioanei ăleial Mama s-a întors spre Pawel.

- O să avem nevoie de mai mult carbid. Şi de chibrituri, fireşte.

Vorbea pe un ton calm, ca şi când s-ar fi împăcat cu soarta noastră şi încerca să scoată ce era mai bun din ea. Mi sc părea că ar fi trebuit să spună „Te rog”, dar ea vorbea pe

touul acela ferm pe care îl folosea uneori şi care se părea că îi făcea pe oameni să-i îndeplinească dorinţele.

- O să le anreţi. Iar în josul bordurii canalului o să găsiţi o ţeavă care picură şi de unde o să puteţi lua apă proaspătă.

Pawel vorbea cu blândeţe, ca şi când ar fi vrut să ne liniştească. Apoi s-a foit şi a întrebat, stânjenit:

-Aveţi banii?

Mama s-a clătinat Nu ştia că tata se înţelesese cu el ca să-l plătească, şi nici nu ştia cu căt anume. Şi cu siguranţa că cei mai mulţi bani pe care îi luaserăm erau pe fundul canalului, împreună cu tata. A băgat mâna în buzunarul rochiei şi a scos de acolo o bancnotă mototolită. Peste faţa lui Pawel a trecut o umbră şi am înţeles că nu era atât căt i se 'fe avea să se Întâmple promisese. \ dacă nu ne

puteam permite să-l plătim?

- Ştiu că nu e mult

Mama 11 implora din priviri sa fie de acord că era de ajuns. În cefe din urmă, el i-a luat Bărbatul cel religios, care stătea într-un colţ, alături de familia lui, i-a dat şi el nişte bani lui Pawel,

- O sării aduc de mâncare căt o să pot de des, a promis Pawel.

- iţi mulţumesc

Mama s-a uitat peste umăr la cealaltă familie.

- Cred că n-am făcut cunoştinţă aşa cum se cuvine, a spus ea, traversând încăperea. Eu sunt Danuta Gault, a spus, întinzând mâna spre tată.

Acesta n-a luat-o, dar s-a înclinat politicos, ca şi când ea şi el s-ar fi întâlnit pe stradă.

- Meyer Rosenberg.

Avea barba presărată cu fire cărunte şi pete galbene de tutun în jurul gurii, dar ochii lui erau blânzi, iar vocea, melodioasă şi caldă.

- Aceştia suut mama m«*, Esther, şi fiul meu, SauL

M-am uitat la SauL El mi-a zâmbit

- Toată lumea îmi spune „Bubbe”, a intervenit, cu o voce aspră, femeia cea bătrână.

Mi se părea ciudat să folosese un nume atât de intim, când de abia o cunoscusem pe femeie.

- îmi fiice plăcere să te cunosc, Bubbe, a spus mama. respectând dorinţa bătrânel Şi pe dumneata,

pan Rosenberg, a adăugat ea, adresându-i-se cu formula poloneză mai formală „domnule”, iar apoi s-a întors spre mine. Sunt aici cu soţul meu... adică..., s-a bâlbâit ea, parcă uitând preţ de o secundă că tata nu mai era cu noi. Adică am fost Aceasta e fiica mea, Sadie.

Nu m-am putut abţine şi am Întrebat:

- Cealaltă familie, cea cu băieţelul... ce s-a întâmplat cu ei?

O parte din mine uu dorea să ştie. Voiam sa-mi imaginez că reuşiseră să ajungă în stradă şi că găsiseră un loc în care să se ascundă. Dar nn mă pricepusem niciodată să mă prefac sau să mă fac că nu vedeam. Trebuia să ştiu.

Pâwel a aruncat o privire nesigură spre mama, peste capul meu, ca şi când ar fi îutrebat-o dacă era cazul să mă mintă.

- Nu ştiu în mod sigur. Dar cel mai probabil e că au fost împuşcaţi la ieşirea spre râu, a spus d în cde din urmă.

„împuşcăturile!” mi-am zis eu.

Şi noi am fi fost împuşcaţi dacă am fi plecat din canal

- Acum înţelegeţi de ce e atât de important să staţi aici, să nu fiţi văzuţi şi să faceţi linişte.

- Dar cum putem să stăm aici? a întrebat Bubbe Rosenberg. Cu siguranţă că

acum, când ceilalţi au fost prinşi, nemţii o să ştie că sunt oameni în canal şi o să vină după noi.

Saul s-a mutat mai aproape de bunica lui şi i-a pus o mână pe umăr, ca şi când ar fi vrut s-o consoleze.

- £ posibil, a şoptit Pawet, nevrând să ne mintă ca să ne liniştească. Prima oară când v-am lăsat singuri, am văzut câţiva nemţi lângă grilajele Încastrate în trotuar. Aşa că am urcat În stradă şi, ca să nu coboare aici, le-am spus că în canal e plin de şobolani. Ei au vrut sa trimită poliţia poloneză ca să cerceteze în locul lor, dar i-am asigurat că aici nu poate supravieţui nimeni.

Mă Întrebam dacă nu cumva avea dreptate

- Dar cu siguranţă că neraţii o să percheziţhweze şi canalizarea la un moment dat, a spus Saul pe un ton solemn, cu fruntea încruntată de îngrijorare, vorbind pentru prima dată.

Pawet a dătinat din cap cu gravitate, în semn de încuviinţare.

- Şi când vor free asta, eu o să-i conouc.

Tot grupul şi-a ţinut răsuflarea. Oare ei avea să ne trădeze până la urmă?

- O să-i duc prin alte tuneluri, ca să nu vă vadă.

Dacă insistă să vină şi încoace, o să fee cercuri mari cu lanterna deasupra capului, ca să aveţi timp să vă ascundeţi.

Am privit de jur împrejurul Încăperii goale – era imposibil să-mi imaginez unde am fi putut sa ne ascundem.

- Acum trebuie să plec, a spus Pawel. Daca nu mă Întorc la lucru, maistrul meu o să mă ia la Întrebări.

TVebuia să fie dimineaţă, mi-am dat seama, deşi lumina nu ajungea până acolo, la nai Pawel a scotocit adânc În buzunar şi a scos un pachet învelit bi hârtie. L-a desfăcut, dând la iveală un fel de came tăiată în două, iar apoi i-a dat o bucată mamei mele şi pe cealaltă lui *pan* Rosenberg, împărţind raţia sărăcăcioasă între cele două familii.

- Este *golonka,* a şoptit mama. Ciolan de porc. Mănâncă!

Deşi nu mai mâncasem niciodată aşa ceva, stomacul meu chiorăia.

Dar *pan* Rosenberg s-a uitat la camca oferită de Pawel şi a strâmbat dispreţuitor din nas.

- E *travf,*[11] a rostit el, scârbit la gândul sa mănânce ceva ce nu era cuşer. Nu putem mânca aşa ceval

- îmi pare rău. N-am putut fiice rost de altceva

aşa, în pripă, a spus Pawel pe un ton de regret sincer.

A întins-o din nou, dar *pan* Rosenberg a împins-o la o parte.

- Cel puţin pentru mama şi fiul dumitale, a încercat Pawel din nou. Mi-e teamă că n-o să fie nimic altceva o zi sau două.

- Nu, nici vorbă!

Pawel a ridicat din umeri şi i-a dat restul de came mamei. Aceasta a

șovăit, prinsă între dorința de a mânca și reticența de a lua mai mult decât era partea noastră.

- Dacă sunteţi siguri...

- Nu trebuie să aruncăm nimic la gunoi, a spus Pawel.

Mama a luat o bucăţică de came de porc pentru ca şi mi-a dat mie restuL Am înfulecat repede, înainte să se răzgândească *pan* Rosenberg şi încercând să unor privirea pofticioasă a fiului lui. Bătrâna s-a tras mai aproape de familia el fără să se plângă, dsur mă întrebam, cu un sentiment de vinovăţie, dacă nu şi- ar fi dorit şi ea o bucăţică.

M-am uitat la cei din familia Rosenberg şi la îmbrăcămintea lor ciudată. Oare ce făcuseră ca să câştige simpatia salvatoare a lucrătorului de la canalizare? Erau atât de diferiţi de noi! Dar trebuia să trăim cu toţii împreună. Fuseserăm cruţaţi de

umilinţa de a locui la comun într-un apartament împreună cu alte familii din ghetou. Dar acum să stăm ascunşi în acel spaţiu strâmt, împreună cu acei străini, era singura noastră speranţă.

După aceea Pawel a plecat şi ne-a lăsat singuri.

- Uite, a spus mama, arătând spre una dintre bănci.

Locul acela era atât de murdar şi de umed, încât cu o zi mai înainte

acolo. Dar acum, după ce em făcut-o, piciorul a iúççput să-mi zvâcuească, amintin du-mi de rana de mai înainte.

- M-am tăiat la picior, am spus, deşi părea o prostie să vorbesc despre asta, ţinând seama de tot ce se întâmplase după aceea.

Mama a îngenuncheat lângă mine, iar tivul deja mânjit al rochiei i-a intrat în apa murdară. Mi-a ridicat piciorul drept şi mi-a scos gheata uda, iar apoi a şters-o cu o bucată uscată din rochia ei.

- Trebuie să-ţi ţinem piciorul uscaţi

Nu Înţelegeam cum de se putea gândi la asemenea lucruri într-o situaţie ca aceea.

A luat sacoşa pe care o împachetase, cea pe care mi-o aruncase tata chiar înainte să cadă în apă. Oare ce conţinea acea sacoşă atât de preţios, Încât tata să plătească cu viaţa? Mama a deschis-o. Medicamente şi

bandaj«, o păturică alb-albastră pentru bebeluşi şi o pereche de şosete de rezervă peutru mine. M-am strâns ghem, iar durerea m-a copleşit din nou.

- Şosete, am articulat cu vorbind rar, cu vocea Încărcată de tristeţe, fiindcă nu Îmi venea să cred. Tata a murit pentru o pereche de şosete!

- Nu, a răspuns mama. A murit ca să te salveze pe tine. M-a tras mal aproape. Ştiu că e greu, a şoptit mama, cu ochii străludndu-i de lacrimi. Dar trebuie să facem ce e necesar ca să supravieţuim. Asta şi- ar fi dorit eL înţelegi?

Avea o expresie oţdită, decisă, pe care nu i-o mal văzusem niciodată. Şi-a aplecat capul, lipJndu-şi-l de al meu, iar buclele ei moi din jurul urechii încă mai miroseau a apă eu aromă de scorţişoară, cu care se stropise după ce făcuse baie În ziua precedentă. Mă întrebam cât timp aveam să stăm acolo, jos, până când acea mireasmă minunată avea să dispară.

-Înţeleg.

Am lăsat-o să-mi dea cu unguent pe picior, iar apoi mi-am pus perechea de şosete curate pe care mi-o dăduse ea. M-am aplecat şi am văzut banderola cu steaua albastră, pe care nemţii ne obligau s-o purtăm ca să ne identificăm

ca evrei

- Cel puţin, acum nu mai avem nevoie de asta!

Am smuls banderola, iar materialul s-a rupt, făcând un zgomot Îmbucurător. Mama a zâmbit

- Asta e fetiţa mea, cea care vede întotdeauna latura pozitivă a lucrurilor!

Mi-a urmat exemplul şi şi-a smuls banderola, iar apoi a chicotit, satisfăcută.

A dat să închidă sacoşa, iar din ea a căzut ceva mic, metalic, care s-a rostogolit pe duşumeaua de beton. M-am repezit să iau obiectul Era un lănţişor de aur pe care tata 11 purta întotdeauna pe sub cămaşă, cu un medalion care avea gravat pe el cuvântul evreiesc *chaî,* adică „viaţă”. De regulă, bărbaţii nu purtau bijuterii dar lănţişorul era un dar pe care tata 11 primise de la părinţii lui la *bar mitzvah.* Credeam că-l avusese la el atunci când căzuse, dar probabil că-i scosese înainte să fugim. Iar acum era aid, cu uol

I l-am întins mamei, însă ea a clătinat din cap.

- El ar fi vrut să-l iei tu.

Mi-a prins închizătoarea la ceafa şi *chai* se odihnea acum pe pieptul meu, aproape de inimă.

De undeva din afara încăperii s-a aurit un zăngănit Ne-am ridicat în

picioare, alarmaţi. Oare nemţii veniseră atât de curând? Dar nu era decât Pawel, care se întorsese.

- Lumina, a spus el arătând spre lampa cu carbid atârnată de un cârlig. Scoate abur pe strada de deasupra. Trebuie s-o stingeţi.

Cu părere de rău, am renunţat la singura noastră sursă de lumină, iar

canalul s-a
scufundat din nou
în frig şi în
beznă.

Balaur (În limba poloneză în original)
Non-cuşer (în limba idiş în original)

CAPITOLUL 5

<*ESa*

Aprilie 1943

Primăvara venea întotdeauna încet la Cracovia, ca un copil care, într-o zi de şcoală, n-avea chef si se scoale din pat dimineaţa. Anul ăsta se părea că n-avea să vină deloc. Zăpada murdară încă mai zăcea la picioarele podului în timp ce mergeam din centrul oraşului spre Dţbniki, cartierul muncitoresc de pe malul de sud al Vistulei. Aerul era rece, iar vântul, tăios. Parcă însăşi Mama Natură ar fi protestat împotriva ocupaţiei naziste, care intra în cel de al patrulea an.

Nu mă aşteptasem să fac un comision într-un cartier atât de îndepărtat al oraşului, într-o dimineaţă de sâmbătă. Cu o oră mai devreme, eram În camera mea şi îi scriam o scrisoare fratelui meu, Mariej. Acesta trăia la Paris de aproape

zece ani şi, deşi nu avusesem ocazia să vizitez acel oraş, el prindea viaţă pentru mine prin scrisul plin db vivacitate şi prin descrierile detaliate, pline de umor,

din relatările fratelui meu. Atunci când ti răspundeam, o făceam în termeni generali, căci mă gândeam tot timpul că scrisorile noastre
frateau fi citite. „Şolmăriţa a pornit a vânătoare”, li scrisesem eu lui Maciej la un moment dat Numele acela era codul nostru peutru Ana Luda şi pentru plăcerea ei de a

Ca blănuri de animale ataşate la e, iar „vânătoare” era o referire la momentele În care ea se purta deosebit de răutăcios. „Vino la Paris” mă îndemnase el în ultima scrisoare, iar eu zâmbisem în faţa nonşalanţei lui franţuzeşti. „Eu şi Phillipe am fi fericiţi să stai cu noi.” Ca şi când ar fi fost atât de simplu! Acum nu se putea călători, dar poate că, după ce se termina războiul, Madej avea să trimită după mine. Mamei mele vitrege nu-i păsa dacă plecam, atât

timp cât călătoria n-o costa nimic Tocmai terminasem de sigilat scrisoarea eu puţină ceară, când aurisem zarvă jos, În bucătărie. Ana Luda ţipa ia servitoarea noastră, Han na. Sărmana Hanna era adesea ţinta furiei mamei mele vitrege. Cândva, avuseserăm în casă patru servitori cu normă îutreagă. Dar războiul însemna sacrificii pentru toţi, iar în lumea Anei Lucia asta însemna să te descurd cu o singură

servitoare.
Hanna era servitoarea noastră, o fată mărunţica, de la ţară, fără rude, singura care acceptase să preia toată munca personalului. Fusese şi singura care rămăsese; îndeplinea concomitent îndatoririle de menajeră, valet, grădinar şi bucătar, pur şi simplu pentru că

n- avea unde să se ducă În altă parte.

Mă întrebem care era pricina mâniei mamei mele vitrege în ziua aceea. Cireşele, aflasem eu după ce coborâsem din camera mea.

I-am promis Hauptsturmfuhrerului Kraus că o să aibă diseară, la deşert, cea mai bună plăcintă cu cireşe din Cracovia! Numai că n-avem cireşe!

Din cauza furiei, Ana Luda avea obrajii stacojii, de parca tocmai ar fi ieşit din baie.

- Îmi pare rău, doamnă, răspunsese Hanna, a cărei faţă ciupită de vărsat era posomorâtă. Nu e vremea lor!

- Şi ce dacă?!

Elementele practice ale situaţiei erau de neînţeles pentru Ana Lucia, care credea că era de ajuns să-şi dorească ceva, ca să şi obţină acel ceva.

- Poate că ar merge

şi cireşele uscate, sugerasem eu, încercând să fiu de ajutor. Sau la conservă.

Ana Luda se Întorsese spre mine. Ma aşteptam sămi respingă propunerea, aşa cum făcea întotdeauna.

- Da, chiar aşa, rostise ea lent, de parcă ar â fost uimită că avusesem şi eu o idee bună.

Hanna clătinase din cap.

- Am încercat La piaţă nu erau de **nidunfel**.

- Atunci, du-te la altă piaţă! explodase Ana Luda.

uni era teamă că propunerea mea, deşi bine intenţionată, înrăutăţise şi mai mult situaţia sărmanei fete.

- Dar trebuie să foc friptura..,, răspunsese Hanna cu o voce plină de disperare, de groază, chiar.

Socotisem nimerit să intervin:

- Mă duc eu!

Se uitaseră amândouă la mine, surprinse. Nu doream deloc ca mama mea vitregă să satisfacă pofta unui porc de ueamţ. Dimpotrivă, mai degrabă i-aş fi băgat neamţului cireşele pe gât cu tot cu sâmburi, dar mă plictiseam. Şi voiam să mă duc la poştă ca să pun

scrisoarea peutru Maciej, aşa că puteam face un singur drum.

Mă aşteptasem ca mama mea vitregă să protesteze, dar ea nu spusese nimic Dimpotrivă, îmi dăduse un pumn de monede,

Reichsmarks, cate înlocuiseră zloţii polonezi.

- Am auzit că sunt cireşe în Dţbniki, spusese Hanna pe un ton plin de recunoştinţă.

- Dincolo de râu? întrebasem eu.

Hanna dăduse din cap în semn că
da, rugându-mă din priviri să nu mă răzgândesc. Până la Dţbniki, un cartier de pe celălalt mal al Vistulei, erau cel puţin patruzeci de minute de mers cu tramvaiul, ceea ce însemna şi mai multe de mers pe jos. Nu plănuisem să mă duc atât de departe. Dar promisesem s-o fac şi nu puteam s-o las pe Hanna pradă furiei mamei mele pentru a doua oară.

- Plăcinta trebuie să fie la cuptor la ora trei, spusese Ana Luda cu voce înţepată, în loc să-mi mulţumească.

Îmi pusesem paltonul, luasem un coşuleţ pe care II foloseam adesea la cumpărături şi apoi ieşisem din casă. Aş fi pntut lua tramvaiul, dar îmi plăcea

aerul proaspăt, mirosind a cărbuni arşi, şi mă bucuram de ocazia de a-mi dezmorţi picioarele. Pornisem pe strada Grodzka, spre sud, ajunsesem la Planty, brâul de grădini, înconiu acum ofilite, care , rau centrul oraşului, şi îl traversasem.

Drumul de dincolo de Planty se Îndrepta spre sud, de-a lungul râului, şi el mă dusese până la marginea cârti erulnî Kazimierz, zona de sud-est a centrului, care fusese cândva Cartierul Evreiesc Avusesem puţine motive să vizitez cartierul Kazimierz, dar Întotdeauna mi se păruse exotic şi străin, cu bărbaţii care purtau pălării înalte, negre, şi cu inscripţiile în ebraică din vitrinele magazinelor. Trecusem pe lângă ceea ce fusese cândva o brutărie şi parcă simţisem mirosul de *challah*[12] care se copsese cândva acolo. Acum totul dispăruse, fiindcă nemţii ii siliseră pe evrei să se mute în ghetoul din Podgdrze. Magazinele erau părăsite, iar vitrinele, sparte sau acoperite cu obloane. Sinagogile lor, care de sute de ani erau pune de credincioşi sâmbătă dimineaţa, acum rămăseseră pustii şi tăcute.

Trecusem în grabă pe lângă oraşul-iantomă şi mă aflam acum la picioarele podului care se întindea

peste Vistula. Podul separa centrul oraşului şi cartierul Kazimierz de cartierele Ddbniki şi Podgdrze din sud. Am privit înapoi, peste umăr, la silueta masivă a castelului WaweL Cândva sediul monarhiei poloneze, castelul dominase oraşul vreme de aproape o mie de ani. La fel ca toate celelalte lucruri, acum făcea parte

din Guvernământul General, fiindcă nemții îl transformaseră în sediul noii lor administrații. În timp ce priveam castelul, mi-a revenit în amintire o noapte, nu la mult timp după invazie, când ieșisem să mă plimb. Ajungând la digul înalt de peste râu, văzusem câteva bărci adunate în jurul castelului. Din interior erau cărate niște lăzi mari, care apoi erau urcate pe o rampă și încărcate într-o barcă, iar cele mai grele dintre ele erau transportate pe cărucioare cu roți. Un jaf, mă gândisem eu, în timp ce

imaginaţia mea din copilărie se activa peste timp. Mă şi vedeam chemând poliţia, aclamată ca eroină pentru că dejucasem complotul Totuşi, oamenii care cărau lucrurile nu arătau ca nişte infractori. Erau lucrători de la muzeu, care scoteau pe furiş din castel comorile noastre naţionale, ca să le salveze. Dar de ce pericol anume? De jaf? De raiduri aeriene? Tablourile erau salvate, dar noi eram părăsiţi şi lăsaţi să înfruntăm soarta pe care ne-o pregăteau nemţii, indiferent care era aceea. Atunci îmi dădusem seama că nimic n-avea să mai fie la

fel.

De cealaltă parte a podului se afla Dţbniki, cartierul în care Hanna credea că aş fi putut să cumpăr cireşe. Cartierul era un amestec de

fabrici și de depozite, o altă lume față de bisericile și turlele elegante din centrul orașului. M-am oprit pe Zamkowa, o stradă aproape de malul râului ca să mă orientez. Nu mai fusesem în Dţbniki de una singură până atunci și uu mă gândisem că m-aș fi putut rătăci. Am ezitat, uitându-mă la clădirea joasă din colț, care părea să fie un loc de încărcare a lăzilor pe o barjă ancorată la marginea râului. Nu era genul de loc în care să mă simt în largul meu ca să cer indicații. Dar cum nu existau trecători pe care să-i întreb, asta

mi s-a părut totuşi cea mai bună opţiune, dacă voiam să ajung la piaţă, să cumpăr cireşele şi s-o salvez pe Hanna. Mi-am făcut curaj şi am pornit înainte, spre un grup de bărbaţi care stăteau şi fumau lângă un doc de încărcare.

- Vă rog să mă scuzaţi, em spus, şi am văzut pc feţele lor cât de uelalocul meu păream acolo,

-EUa!

Am fost surprinsă să-mi aud rostit propriul nume. M-am întors şi am văzut o faţă cunoscuta: tatăl lui Krys. Pruntaa lui pronunţată şi ochii adânciţi în orbite semănau leit cu fruntea şi cu ochii fiului său. Krys fusese crescut în cartierul muncitoresc Dţbniki. Tatăl lui era stivuitor, iar familia lui era total

nepotrivită cu a noastră, după cum îmi amintise Ana Luda de mai mnlte ori. Fusesem acasă la Krys doar de câteva ori, ea să-i cunosc părinţii. Deşi n-ar fi recunoscut niciodată că astfel de lucruri contau pentru el, bănuiam că iubitul meu se simţise oarecum jenat să-mi arate casa mică, de pe o stradă modestă, în care crescuse. Dar fusesem fermecată de căldura plină de simplitate a familiei lui şi de felul în care mama lui îşi adora »băiatul**, deşi acesta era un tânăr de

douăzeci de ani, mai înalt decât ea cu aproape un metru. Îmi petrecusem cu plăcere timpul în casa lor, care era la fel de primitoare pc cât de rece era acum a mea.

Fireşte, acum şi în casa lor era linişte. Părinţii lui Krys trimiseseră trei fii la război, cei doi mai mari fuseseră ucişi, iar unul era încă plecat Tatăl tui părea mai bătrân decât mi-l aminteam, ridurile de pe faţă i se adânciseră, umerii lard U erau mai încovoiaţi, iar părul li încărunţise şi mai mult. Simţeam cum creştea în mine un sentiment de vinovăţie. Chiar dacă nu fusesem apropiată de părinţii lui Krys, ar fi trebuit să mai trec pe la ei după ce plecase fiul lor.

Dar tatăl lui Krys nu dădea nici un semn că ar fi vrut să-mi facă vreun

reproş. A făcut un pas spre mine. Privirea ţi era plină de căldură, dar şi de nedumerire.

- Ella, ce foci aici?

Am dat să-i spun că voiam să întreb încotro trebuia s-o iau.

- Dacă îl cauţi pe Krys, află că se întoarce curând, a adăugat el.

- Se întoarce? am repetat eu, sigură că nu aurisem bine şi întrebându-mă dacă nu cumva veniseră veşti de la Krys, o astfel de bănuială făcându-mi inima să sară peste o bătaie. De la război?!

- Nu, se întoarce de unde a prânzit & aşteptăm peste o oră.

- îmi cer scuze, nu înţeleg. Krys e încă la război!

Mă întrebam dacă nu cumva bătrânul avea mintea tulburata din pricina durerii provocate de pierderile pe care le îndurase.

Dar privirea lui era limpede,

- Ba nu, s-a întors de

vreo două săptămâni. Acum lucrează aici, cu mine.

Vocea lui era răspicată, arătând că era sigur de spusele lui. Am încremenit, năucită. Krys se întorsese!

- Scuză-mă, a spus tatăl lui Krys. Credeam că ştii.

Nu, nu ştiusem.

- Vă rog, ştiţi cumva unde pot să-l găsesc?

- A spus că are de făcut un comision. Cred că e vorba de cafeneaua Earska, unde se ducea adeseori Înainte de război, a răspuns bătrânul, iar apoi a arătat spre strada care se îndepărta de râu. A doua stradă la dreapta. S-ar putea să-l găseşti acolo.

-Mulţumesc.

Am pornit în direcţia cafenelei Mintea îmi lucra febril. Krys se întorsese! O parte din mine era foarte fericită. El se afla la câţiva paşi distanţă şi peste câteva minute s-ar fi putut să-l văd. Dar bărbatul cu care trebuia să mă căsătoresc se întorsese din război – şi nu se sinchisise să-mi spună. Presupun că era logic; în fond, se despărţise de mine înainte să plece... Nu eram decât o fată din trecutul lui, un gând indep&rtat Totuşi, era revoltător să nu-mi spună că se întorsese şl că era teafăr, să mă lase să mă perpelesc şi să-mi fiu; griji Cu siguranţă ci îmi datora mai mult decât atât Mi-am analizat opţiunile: să mă duc după el sau să nu fac

nimic. Dacă nu venise să mă 'radă, nu trebuia să mă înjosesc căutându-l en. Dar trebuia să ştiu ce se întâmplase; de ce nu se întorsese la mine. La naiba cu buna- cuviinţă! Am pornit spre cafenea.

Strada Barska, unde mă trimisese tatăl lui Krys, era aproape de centrul

cartierului Dsbniki. În timp ce înaintam prin cartier, am observat că aici clădirile erau apropiate una de alta, având fațadele mânjite de funingine și parcă ciupite de vărsat Am ajuns curând la cafenea. Aceasta nu era un restaurant elegant precum cele din piața centrală, ci un local simplu, unde oamenii luau o cafea neagră, de surogat, sau înfulecau în grabă o plăcintă cu mac ori cu brânză dulce, înainte să se întoarcă la munca. I-am cercetat cu privirea pe dienții așezați în jurul câtorva mese înalte, de

lângă capătul îudepărtat al ferestrei. În ultimii câţiva ani, îmi imaginasem că-l văzusem pe Krys de mai multe ori decât puteam număra. Uneori mi se părea chiar că-l zăream într-un troleibuz care trecea sau într-o mulţime aglomerată. Bineînţeles, nu era niciodată d. Nici acum nu-l vedeam pe Krys şi mă întrebam dacă nu cumva tatăl lui se înşelase. Sau poate ci până la urmă Krys fusese la cafenea, dar plecase înainte să ajung eu.

Am intrat în local şi mirosul cald de cafea şi de fum de ţigară mi-a umplut nările. M-am strecurat printre mesele înghesuite una lângă aha. În cele din

urmă, am zărit o figură familiară aşezată chiar în capătul sălii, cu faţa spre mine. Era

Krys. Inima mi-a tresărit şi apoi mi s-a strâns rapid. Vizavi de Krys şedea o femeie brunetă şi frumoasă, cu câţiva ani mai în vârstă decât mine, care îl privea cu o expresie captivată în timp ce el vorbea.

Am rămas cu ochii aţintite la Krys, ca şi cum aş fi văzut o fantomă. Cum era posibil? ll visasem şi mă gândisem la el tot timpul. La început, mi-l imaginasem luptând. Pe măsură ce scrisorile lui se răreau, mi-l imaginasem mort sau rănit Dar iatâ-l acolo, în cafenea, stând cu o ceaşcă de cafea în faţă şi cu o altă femele lângă el, ca şi cum nimic din toate astea nu s-ar fi Întâmplat vreodată. Ca şi cum relaţia noastră n-ar fi existat

Preţ de o secundă, m-am simţit uşurată, ba chiar bucuroasă să văd că era acolo şi că era teafăr. Dar, pe măsură ce realitatea situaţiei se prăbuşea peste mine, m-a cuprins mia. Am traversat cafeneaua. Apoi m-am oprit şl am şovăit un moment, fiindcă nu ştiam

prea bine ce unume să spun. Femeia de lângă Krys a observat că mă apropiam, iar pe chipui el s-a aşternut o expresie de stânjeneală. Krys s-a întors şi privirile ni s-au întâlnit Parcă întreaga încăpere încremenise. Krys i-a şoptit ceva femeii, s-a ridicat şi a venit spre mine. M-am răsucit pe

.călcâie şl am ieşit din cafenea, simţind că mă sufocam. Am continuat să merg înainte. Krys a venit dnpă mine.

- Ella, aşteaptă!

Am vrut să fug, dar, cu picioarele lui lungi, m-a ajuns repede din urmă. M-a prins înainte să mă pot feri. Degetele lnl calde s-au înfăşurat în jurul antebraţului meu, oprindu-mă bi felul acela sigur al lui, dar cu blândeţe. Acea atingere mi-a umplut inima şi, în acelaşi timp, mi-a frânt- o din uou. Mi-am ridicat privirea, care era plină de furie, de durere şi de fericire. Stând atât de aproape, îmi doream să mă întind spre el, să- mi pun capul pe pieptul lui şi toată lumea să dispară, aşa cum se întâmplase întotdeauna înainte. Apoi peste umărul lui, am văzut-o pe femeia lângă care stătuse în cafenea şi care acum ne privea, nedumerită, prin fereastră. Sentimentele

mele calde s-au topit pe dată.

- Ella! a apus Krys din nou, aplecându-se spre mine.

Dar sărutul pe care a încercat să mi-l dea era îndreptat spre obrazul meu, la o distanţă enormă de îmbrăţişarea pătimaşă de ultima dată când ne văzuserăm. M-am tras mai departe. O urmă din parfumul lui cunoscut mi-a trecut pe lângă

nas m-au năpădit raluri de amintiri dureroase. Cu o oră în urmă, bărbatul pe care îl iubeam era încă al meu în amintirile mele. Acum stătea în faţa mea în came şi oase, însă era un străin.

- Când te-ai întors? am întrebat

- Acum câteva zile.

Mă întrebam dacă era adevărat. Tatăl lui spusese „două săptămâni”. Nu era în firea lui Krys să mintă, dar nici n-aş fi crezut vreodată că ar fi fost în stare să-mi ascundă chiar şi faptul că se întorsese.

- Voiam sa vin sa te văd, a adăugat eL

- După întâlnirea de Ia cafenea? am ripostat, furioasă.

- Nu e ceea ce crezi. Vreau să-ţi explic, dar nu pot aici. Vrei să ne întâlnim mai târziu?

- Ce rost are? Totul s-a terminat între noi, nu-i

aşa?

M-a privit în ochi, incapabil să mintă.

- Da. Nu e ceea ce crezi, dar e adevărat. Nu mai putem fi împreună. îmi pare rău. Ţi-am spus- o deja înainte de război.

Aşa era, am recunoscut eu în tăcere. Mi-am reamintit ultima noastră discuţie de dinainte de plecarea lui Eu fusesem mai sigură ca oricând că trebuia să fim

împreună, Iar el se retrăsese. Dar nu voisem să aud de aşa ceva.

- Trebuie sa fii convinsă că niciodată n-o să fac nimic care să te rănească, a spus el privindu-mă rugător. Aşa e cel mai bine!

Cum putea să spună un asemenea lucru? M-am gândit să-l contrazic. Am vrut să-i amintesc tot ce însemnaserăm unul pentru celălalt şi tot ce ar mai ñ putut să fie între noi. Dar mândria mea s-a revoltat şi nu m-a lăsat. Nu intenţionam să mă rog de cineva care nu mă mai dorea.

- Atunci, la revedere, am spus, reuşind să vorbesc fără să-mi tremure vocea.

Fără să mai scot nici un cuvânt, m- am întors şi am dat să plec, fiind cât pe ce să mă ciocnesc de un bărbat care descărca nişte lăzi dintr-o căruţă.

- Ella, stai! a strigat Krys.

Dar eu am continuat să alerg, dorind să mă detaşez

cât mai mim de durerea pe care mi-o provocase revederea cu el şi dându-mi seama din nou că nu puteam fi Împreună.

Ajunsă la câteva străzi distanţă, m- am răsucit pe călcâie, sperând întrucâtva că el mă urmase. N-o făcuse. Mi-am continuat drumul, mergând mai încet acum, şi mi-am lăsat lacrimile să curgă. Relaţia mea de dragoste se terminase. Viitorul

meu era mort
Asta nn puteam să înțeleg: deși atunci când mă uitasem în ochii lui Krys simțisem același lucru ca întotdeauna, el mă privise fix, ca și cum am fi fost niște străini... Cum de putea să nu-și mai amintească? Chiar dacă mă gândeam la el cu furie, sufletul îmi era inundat de amintiri calde. La izbucnirea războiului, trăisem un fel de disperare, un sentiment că fiecare dată când eram împreună cu Krys ar fi putut să fie ultima. Asta mă ntcea să mă simt impetuoasă, vie. Dar mă și împinsese să fee lucruri la care

altminteri nici nu m-aş fi gândit Într-o încercare disperată de a mai păstra un pic din ceea ce aveam, mă culcasem eu Krys înainte ca el să plece, în loc să aştept până la nuntă sau măcar până la logodna noastră oficială. O făcusem doar o singură dată şi presupusesem că însemnase la fel de mult pentru el ca şi pentru mine. Numai câ acum Krys mă părăsise pentru totdeauna.

Câteva mînute mai târziu, mi-am ridicat privirea şi mi-am văzut imaginea reflectată în vitrina unei măcelării. Aveam ochii roşii, umflaţi de plâns, şi faţa tumefiată.

„Eşti penibilă!” m-am certat, ştergândn-mi lacrimile.

Totuşi, chiar fără sa vreau,

continuam sa mă gândesc la Krys.

Mi-l imaginam cum se Întorsese la femela de la cafenea şi cum îşi continuase conversaţia cu ea, ca şi cum nimic nu s-ar fi întâmplat Oare cine era acea femeie? Oare o cunoscuse în timp ce era plecat? Oricum ar fi stat lucrurile, ştiam că el era un bărbat de onoare şi nu-mi puteam imagina că ea făcuse parte din viaţa lui pe vremea când noi doi eram împreună. Dar el părea străin, iar ceea ce se întâmplase între momentul în care plecase la război şi momentul prezent se afla în spatele unei ferestre aburite, ascuns vederii.

Am decis că nn mai puteam să rămân la Cracovia. Nu mai exista nici un viitor pentru mine aici. Cracovia era cel mai mare oraş mic, după cum glumeam adeseori en şi prietenii mei Dădeam mereu unii peste alţii L-aş fi văzut maieu pe Krys şi, chiar dacă nu-l întâlneam, pentru mine oraşul era oricum încărcat de amintiri dureroase.

JLa Paris!” m-am gândit eu dintr- odată, iar chipul fratelui meu mi-a venit în minte.

în scrisorile lui, Maciej mă îndemnase de mai multe ori să mă duc la el. Am plănuit atunci să refac scrisoarea pe care intenţionasem să i-o trimit şi să-l rog să mă cheme imediat ce putea. Dat fiind războiul,

era posibil să fie un lucru dificil san chiar imposibil de înfăptuit, dat ştiam că Maciej avea să încerce. Am luat scrisoarea pe care plănuisem să i-o trimit şi am aruncat-o într-un coş de gunoi din apropiere, cu intenţia să scriu alte după ce terminam de făcut cumpărăturile.

Am privit spre cer. Soarele era sus, semn că se apropia amiaza, iar eu încă nn făcusem rost de cireşele de care avea nevoie Hanna. Am pornit spre Rynek Dţbnickl, piaţa centrală a cartierului, unde oamenii îşi aduceau marfa sâmbăta şi o vindeau la nişte simple tarabe de lemn. Pe măsură ce mă apropiam de piaţă, mă miram că încă rămăsese deschisă, fiindcă nu mai era aproape nimic de vânzare după atâţia ani de raţionalizare şi de

privaţiuni. Nu se mai vindea nici un fel de came, pâinea aproape că nu se mai găsea, iar puţinele produse de pe tarabe începuseră deja să putrezească. Izolată în lumea mea privilegiată şi protejată, adesea nu băgăm în seamă greutăţile cu care se confruntau oamenii obişnuiţi în timpul războiului. Acum, în timp ce îi priveam pe localnici cum se grăbean să ajungă la tarabe ca să vadă ce era disponibil şi ce işî puteau permite, diferenţele dintre lumile noastre deveneau vizibile în mod dureros.

Cumpărătorii de aid erau slabi şi cu obrajii supţi. Nu păreau surprinşi de lipsa de alimente, d mai degrabă luau ce puteau şi plecau cu coşurile şi cu sacoşele aproape goale.

M-am îndreptat spre cel mai apropiat vânzător de legume, am privit oferta sărăcăcioasă de pe tarabă, În cea mai mare parte – cartofi şi ceva varză stricat!

- Cireşe uscate sau conservate? am întrebat, ştiind deja răspunsul.

La începutul verii, cireşele creşteau din belşug în copacii din afara oraşului. Dacă ar fi fost conservate corespunzător cu un an în urmă, n- ar fi trebuit să lipsească. Dar nemţii jefuiseră Polonia de o mare parte din bogăţia ei naturală, de la recolte şi până la turmele de vite şi de ol Luaseră şi cireşele, în mod sigur. Cu toate astea, l-am întrebat pe om, "tate, dacă n-ar pentru orice eventuali fi fost dispus să se despartă de niscaiva cireşe care nu erau

expuse la vânzare şi pe care mi le-ar fi vândut la un preţ mai bun. Aproape că îmi doream ca vânzătorul să-mi spună că uu mai avea cireşe, astfel încât Ana Lucia să uu-i poată face acelui ueamţ trataţia ei spedală. Dar asta i-ar fi dat încă o dată mamei mele vitrege ocazia să-mi reproşeze că nu eram bună de nimic.

Omul a clătinat din cap, iar şapca i-a săltat deasupra feţei brăzdate de riduri adânci.

- Nu, de luni de zile, a răspuns el printre dinţii pătaţi de tutun.

Eram supărată că făcusem atâta drum degeaba şi că Hanna se înşelase. Vânzătorul părea pliu de păreri de rău pentru că pierduse ocazia de a câştiga un ban. Am arătat spre un buchet de crizanteme pe carele vindea. S-a luminat la faţă.

- Poate vreţi să încercaţi la *czarny rynek*[*1], la colţul cu strada Pulaskiego, a adăugat omul în timp ce lua florile de un roşu învăpăiat şi le înfăşură în hârtie cafenie, curată.

Mi-a dat florile, iar eu i-am pus o monedă În palma aspră.

Am fost surprinsă că existau două pieţe atât de apropiate una de alta. Dar după ce am cotit, am descoperit că locul În care mă trimisese nu era deloc o piaţă, d un fel de aice îngustă din spatele unei

biserici, unde se aflau vreo douăsprezece persoane. Atunci am iuţeles. *Czarny rynek* însemna „piaţă neagră” un loc neautorizat în care oamenii vindeau la un preţ mai mare bunuri interzise sau rare. Auzisem de astfel de locuri, dar până acum nu ştiusem că existau cu adevărat Cei câţiva vânzători de acolo n-aveau tarabe, d îşi întindeau marfa direct pe jos, pe

pături vechi sau pe prelate care puteau fi ridicate într-o clipă dacă cineva trebuia să fugă de poliţie. Era un adevărat amalgam de tot ce voiai, de la alimente greu de procurat

num ciocolata sau brânza, până n radio de contrabandă şi un pistol antic atât de vechi Încât mă întrebam dacă chiar funcţiona.

M-am gândit să mă întorc. Piaţa neagră era ilegală şi puteai fi arestat dacă vindeai sau cumpărai ceva aici. Dar am zărit un vânzător de fructe pe la jumătatea aleii, unul care avea mult mai multe produse decât erau în piaţa legală. Am pornit înainte şi am văzut nişte cireşe uscate, uu multe, împrăştiate pe o prelată murdară, întinsă pe jos. Am luat tot ce era pe prelată şi l-am plătit pe vânzătorul fără diuţi cu majoritatea monedelor rămase din suma pe care mi-o dăduse mama mea vitregă. Am băgat o cireaşă în gură, încercând să nu mă

gândesc la unghiile murdare ale negustorului de la care tocmai le luasem. Gustul dulce-acrişor mi-a provocat furnicături iu maxilar. Am supt sâmburele în timp ce mergeam, iar apoi l-am scuipat într-un grilaj al unei guri de canalizare din apropiere.

Am păşit peste grilaj, având grijă să nu-mi prind tocul pantofului. De dedesubt s-a auzit un foşnet care m-

a speriat. Am sărit iu sus. Probabil că era doar un şobolan, mi-am spus, unul dintre cei care ieşeau uoaptea ca să se înfrupte din tot ce găseau. Dar acum era ziuă şl nu mă aşteptam ca scârboasele rozătoare să fie prin preajmă.

Zgomotul s-a aurit din nou, prea puternic ca să fi fost făcut de un Şobolan. M-am uitat în jos. Doi ochi mă priveau ţintă. Nu erau ochi de animal, ci nişte cercuri întunecate, înconjurate de alb. Umani tn canalizare era un om. Nu un om pur şi simplu, d o fată. La început am crezut că mi se păruse. Am dipit ca să-mi limpezesc vederea şi m-am aşteptat ca imaginea aceea să dispară precum un fel de miraj. Dar atund când m-am uitat din nou, fota se afla tot acolo. Era slabă, murdara şi udă şi privea tu sus. Se dăduse puţin înapoi, ca şi cum i-ar fi fost teamă să nu fie văzută, dar încă îi desluşeam ochii, care căutau prin întuneric Se uita la miue.

Am dat să strig ca să-i

avertizez pe ceilalţi despre prezenţa ei. Însă ceva m-a oprit, de parcă un pumn mă strângea de gât şi îmi bloca respiraţia ca să nu pot scoate nid un sunet Orice ar fi forţat-o să ajungă în acel loc îngrozitor, era limpede că nu voia să fie găsită. Nu trebuia să spun nimic şi nid nu puteam. Am

tras aer în piept, dorind să slăbesc strânsoarea din jurul gâtului. Apoi m-am uitat în jur, vrând să-mi dau seama dacă mai observase cineva ceea ce văzusem eu. Ceilalţi trecători îşi continuau drumul fără să bage de seamă nimic M-am întors din nou, întrebându-mă cine era fata şi cum de ajunsese acolo, jos.

M-am uitat din nou În gura de canal. Fata nu mai era acolo.

Cozonac (în limba idiş în original) Piaţa neagră (în limba poloneză în original)

CAPITOLUL 6

Sadîe

Eram din nou în apartamentul nostru de pe strada Meiselsa, iar tata o învârtea pe mama prin bucătărie, în ritmul muzicii de pian care răzbatea prin podea, ca şi cum ar fi fost într-una dintre marile săli de bal din Viena. După ce au terminat de dansat, mama, încă gâfâind, m-a chemat la masă, unde se răcea o *babka*[1]* proaspătă şi delicioasă. Am luat un cuţit şi am tăiat prăjitura moale. Dintr-odată, sub picioarele mele s-a auzit un zgomot şi pardoseala a început să se crape. Tata s-a întins peste masă după mine, dar mâna lui a alunecat printre mâinile mele. Am scos un ţipat, iar pământul s-a despicat şi am căzut în canalul de dedesubt.

- Sadele! m-a trezit din somn o voce. Trebuie să faci linişte!

Era mama, care îmi amintea cu blândeţe, dar

ferm, că n-aveam voie să ţipăm în vis, că în locul acela trebuia să facem linişte. Am deschis ochii şi am privit tu jur, la încăperea umedă şi urât mirositoare.

Coşmarul cu căderea în canal fusese o realitate. Dar tata nu era nicăieri

Tata. Faţa lui mi-a apărut în minte la fel ca în vis. Păruse atât de aproape, dar acum, când eram trează, nu mai puteam să ajung la el! Chiar şi după o lună, moartea lui încă îmi provoca o durere constantă, de parcă un cuţit mi-ar fi străpuns inima ori de câte ori mă trezeam şi îmi dădeam seama câ el era mort

Am închis ochii din nou, dorindu- mi să adorm şi să visez iarăşi că eram acasă, împreună cu tata. Dar visul dispăruse fără urmă. În schimb, mi-am imaginat că tata stătea întins acolo, lângă mama şi lângă mine, că încă îi mai auzeam sforăitul de care mă plângeam cândva.

Mama m-a strâns ca să mă liniştească, iar apoi s-a ridicat şi a traversat încăperea până la bucătăria Improvizată într-un colţ, ca s-o ajute pe Bubbe Rosenberg, care curăţa fasolea. Deşi întunericul din

cameră rămăsese neschimbat puteam să-mi dau seama, după zgomotele de pe strada de deasupra, câ zorile erau aproape.

Câteva zile, spusese mama. Cel mult o săptămână. Asta fusese acum mai bine de o lună. Cu ceva timp în urmă, nu mi-aş fi imaginat câ era posibil să stau În canalizare atâta

vreme. Dar pur şi simplu n-aveam unde să mergam. Ghetoul fusese evacuat şi top evreii care îocuiau acolo fuseseră ucişi sau duşi în lagăre. Dacă ieşeam pe stradă, eram Împuşcaţi imediat sau arestaţi. Canalizarea, care trecea pe sub toată lungimea oraşului, se deschidea spre Vistula, dar acolo stăteau de pază nemţi înarmaţi Eram convinsă că tata nu intenţionase să rămânem În canalizare şi să trăim în felul ăsta. Dar luase cu el în mormântul lui de apă orice plan ar fi avut pentru evadarea noastră. Eram literalmente prinşi în capcană.

Mi-am ridicat privirile din colţul în care dormeam. Noi ocupaserăm o parte a încăperii ea zonă ae dormit, iar familia Rosenberg, pe cealaltă, lăsând spaţiul dintre ele ca pe un fel de bucătărie improvizată. *Pan* Rosenberg stătea în partea cealaltă a camerei şi citea. M-am uitat în jur după Saul, dar nu l-am văzut nicăieri.

M-am aşezat în capul

oaselor pe scândurile de lemn care alcătuiau patul meu aflat la câţiva centimetri deasupra solului; oasele mă dureau într-un fel care îmi amintea de durerile de care se plângea bunica mea. M-am gândit cu nostalgie la plapuma de puf ce acoperea odinioară patul din apartamentul

nostru fi care nu se compara nici pe departe cu bucata subţire de pânză de sac pe care o găsise mama atei pentru mine. M-am întins după pantofii de la picioarele culcuşului meu. Mama insista în continuare, aşa cum făcuse şi iu ziua în care ajunseserăm, să ne păstrăm picioarele uscate, Aşa că mă punea zilnic să fac schimb intre cele două perechi de şosete pe care le aveam, înţelesesem curând motivul: din cauza apei murdare care ni se infiltra constant în pautofi, ceilalţi, care fuseseră mai puţin atenţi, făcuseră răni sau ulceraţii dureroase.

M-am spălat pe dinţi cu puţină apă curată din găleată; mi-aş fi dorit să am şi nişte bicarbonat de sodiu, ca să mi-i curăţ mai bine. Apoi m- am îndreptat spre locul în care mama pregătea micul dejun. A doua zi după ce Pawel ne părăsise, ceilalţi se aşezaseră laolaltă, parcă aşteptându-l să vină şi să ne ia din locvu acela îngrozitor. Dar mama s-a apucat să

facă încăperea cât mai locuibilă. Era ca şi cum, în duda asigurărilor pe care mi le dăduse că era vorba doar de câteva zile, ea ar fi Ştiut că urma să stăm acolo mult, mult mai mult timp.

Mama m-a sărutat pe creştet Deveniserăm mult mai apropiate în săptămânile care trecuseră ae când

ajunseserăm în canalizare, întotdeauna fusesem fata tatei, „micul Michat”, după cum mă tachina mama, referindu-se la faptul că semănăm foarte mult cu el Dar acum eram doar noi două. Mi-a netezit părul Mama îşi peria părul ei şi pe al meu în fiecare seară petrecută în canalizare.

„Trebuie să păstrăm aparenţele”, spunea ea eu hotărâre, iar sclipirea cun ochi îi dezvăluia speranţa în viaţa pe care spera s-o trăim după aceea.

în copilărie, fusesem întotdeauna băieţoasă, refractară la îngrijiri şi la cerinţa de a arăta bine. Dar aici nu mă mai împotriveam. în duda eforturilor mamei trebuia să ducem o luptă constantă ca să rămânem curate. Mizeria din canalizare îmi murdărea continuu hainele şi părul până la un punct pe care nici măcar eu nu-l puteam suporta. Eram bucuroasă că n-aveam oglindă.

în timp ce mama se îndepărta de mine, i-am

atins cu braţul pântecul care acum devenise mult mai voluminos. Mi-am imaginat copilul (încă prea ireal ca să-l pot numi „frate sau „soră”) ce urma să se nască fari tată şi care n-avea să-l cunoască niciodată pe bărbatul minunat care fusese tata.

- După masă citim, a spus mama cu fermitate, referindu-se la lecţiile de şcoală pe care insista să mi le predea În flecare dimineaţă.

Mama se străduia să păstreze o anumită ordine În viaţa noastră de aici, masa de dimineaţă, apoi curăţenia şi lecţiile scrise pe o tablă mică pe care i-o dăduse Pawet, ca şi cum n-aş fi avut nouăsprezece ani şi aş fi fost încă un copil de şcoală. Însă după-amiaza dormeam îndelung, Încercând să facem să treacă ziua.

Micul dejun din acea dimineaţă [11] ' uscate, mai era compus aiu cereaie pnţin decât de obicei, fiindcă îl aşteptam pe Pawel, care venea de doua ori pe săptămână ca să ne aducă provizii. Mama împărţise totul în mod egal în cind porţii, trei pentru familia Rosenberg şi două pentru noi. Bubbe a venit, a hiat holurile lor fibră să rostească nici un cuvânt şi

s-a retras în colţul lor de încăpere. Familia Rosenberg îşi avea şi ea propriul program, care părea să se învârtă în juruf rugăciunii zilnice.

în fiecare vineri seară, ue invitau să ne alăturăm lor pentru *Sftabbos*[11]. Bubbe aprindea două resturi de lumânări şi beam pe rând câte un pic de vin dintr-o cupă de *kîddush^* pe care o luaseră cu ei pe ascuus. La început, am crezut că tradiţiile lor

ţineau doar de inc&păţânare şi că era posibil să fi fost chiar o prostie. Dar apoi mi-am dat seama că acele ritualuri le asigurau o ordine şi un scop, la fol ca programul mamei, numai că ele aveau o semnificaţie mai profundă. Am constatat că aş fi dorit să am şi eu ceva mai multe tradiţii care să-mi marcheze zilele. Improvizaseră chiar şi o *mesuzah*[12] pe rama uşii încăperii, ca s-o marcheze ca locuinţă evreiască. La început, Pawd s-a opus:

- Dacă o vede cineva, o să-şi dea seama că sunteţi aid!

Dar adevărul era că, dacă cineva s- ar fi apropiat suficient de mult ca să găsească uşa camerei, am fi fost oricum descoperiţi, fiindcă n-aveam unde să ue ascundem. Eram în aprilie şi doar câteva zile ne despărţeau de Paşte. Mă întrebam cum aveau să respecte membrii familiei Rosenberg cerinţa de a nu mânca pâine sau aiuat dospit, când uneori Pawd nu reuşea să ne aducă

decât atât.

M-am întins spre pervazul de deasupra sobei, căutând bucăţica de pâine pe care o păstrasem din raţiile precedente şl pe care o pusesem acolo ca s-o adaug la sărăcadosul nostru mic dejun. La început, încercasem să păstrez mâncarea sub aşternutul meu, dar atund când

Încercasem s-o recuperez» ceva îmi sărise de sub mână. Mă dădusem Înapoi, mă nitasem dedesubt şi văzusem doi ochi ca două mărgele. Era un şobolan cu privirea sfidătoare şi cu burta plină.

l-am întins pâinea mamei, minţind:

- Nu mi-e foame!

îmi chiorăia stomacul, dar ştiam că mama, care era străveziu de slabă – cu excepţia pântecului – trebuia să mănânce pentru doi şi avea nevoie de calorii, l-am privit faţa, sigură că n-avea să mă creadă. Dar ea a luat pâiuea şi a mâncat o îmbucătură, iar apoi mi-a dat restul înapoi. în ultima vreme, parcă Îşi pierduse pofta de mâncare.

- Pentru copil, am insistat, ţinându-i pâinea în dreptul buzelor ea s-o conving să mai muşte o Îmbucătură.

Acum, dacă tata nu mai era, trebuia să preiau conducerea şi sa am grijă de mama. Era singura rudă care uni mai rămăsese. Mama a vomitat, scuipând

în palmă bucăţica de pâine pe care reuşise s-o înghită. Apoi a ciătinat din cap. Nu avusese o sarcină uşoară nici chiar înainte să ajungem ¿1 canalizare.

- îţi pare rău? am izbucnit eu. Vreau să spun, sa ai încă un copil în condiţiile astea...

întrebarea era stânjenitoare şl am crezut că reuşisem s-o supăr pe mama. Dar ea a zâmbit

- Nici pe departe. Mă întrebi dacă aş fi vrut ca el sau ea să se nască în alte condiţii? Bineînţeles! Dar copilul ăsta o să fie o bucăţică din tatăl tău, la fel ca şi tine, încă ceva din el care o să continne să trăiască.

- Situaţia asta n-are cum să dureze la nesfârşit, i-ara spus eu, încercând s-o liniştesc prin aluzia la faptul că sarcina şi telul în care li punea organismul la încercare se îndieiau peste câteva luni.

Dar mama s-a întunecat şi mai mult la faţă. Am rămas uimită, fiindcă îmi imaginasem că ca voia să scape de pântecul supradimensionat, care părea s-o stânjenească atât de tare.

- Ce-i? am întrebat

- Atâta vreme cât copilul e în pântecul meu, pot să-l protejez.

Dar aici, afară, nu nud putea. M- am cutremurat,

iar o parte din mine şi-a dorit să fiu şi en acolo, Înăuntru.

- O să înţelegi şi tu cândva, atunci când o să ai copii, a adăugat mama.

Deşi ştiam că ea nu avusese intenţia să mă rănească, acele vorbe m-au cam durut.

- Dacă n-ar fi fost războiul, acum aş fi putut să am familia mea, am ţinut eu să spun.

Nu însemna că mă grăbeam să mă căsătoresc. Dimpotrivă, visasem întotdeauna să merg la facultate şi să-mi fac o carieră ea medic. Un soţ şi copiii ar fi făcut ca asta să devină un lucru imposibil Dar războiul mă prinsese în capcana lui mai întâi în ghetou şi apoi aici, într-un fol de ţară a nimănui un tărâm dintre

- O, Sadele, vine ca şi vremea ta, a spus mama. Nu grăbi trecerea timpului nici chiar aid.

Afară, la intrarea În încăpere, s-a auzit un ţăcănit, urmat de o pleoscăitură şi de zgomotul făcut de nişte cizme grele, care mergeau priu apă. Instinctiv, am sărit cu toţU în sus, pregătindu-ne pentru ce era mai râu. Ne-am relaxat doar atund când am văzut că prin deschizătură se strecura Pawel, care ne adneea o sacoşă cu mâncare.

- Bună! ne-a salutat el vesel ca şi când ne-am fi întâlnit pe stradă.

Venea la noi de două ori pe

săptămână, în zilele de târg, marţea şi sâmbăta.

- *Dzien dobryi* am răspuns, sincer bucuroasă să-l văd.

Cu câtva timp în urmă nu mai fuseserăm sigure că Fawet avea să se mai întoarcă, fiindcă mama terminase banii. în fiecare săptămână, ea îl plătea pe Pawd

pentru alimentele pe care urma să le aducă săptămâna următoare. Dar acum câteva săptămâni o surprinsesem căutând, disperată, în sacoşă.

- Ce-i? întrebasem en.

- Banii! S-au dus cu toţii! Nu mai avem nimic să-i dăm lui Pawet.

Fusesem surprinsă de brutalitatea ci. De regulă îmi ascundea problemele care se iveau, protejându-mă de parcă aş fi fost copil, nu o tânără de nouăsprezece ani Am înţeles curând de ce îmi fac usc acea mărturisire într-un mod atât de direct

- Trebuie să-i dăm lănţişorul lui Pawei, îmi explicase ea. Poate să-l schimbe în bani sau să topească aurul.

- Niciodată!

Instinctiv, îmi dusesem mâna la gât Lănţişorul era ultimul lucru pe care îl aveam de la tata, ultima mea legătură cu eL Mai degrabă muream de foame!

Însă curând îmi dădusem seama că sentimentul acela

era unul copilăresc. Ca să facă rost de mâncare pentru noi, tata ar fi dat lănţişorul fără să clipească. îmi dusesem mâna la ceafă, desfâcusem închizătoarea şi pusesem lănţişorul în palma mamei. Când Pawel venise

În ziua aceea, mama 11 întinsese lănţişorul.

- Ia asta pentru alimente.

Dar el refuzase:

- A fost al soţului dumneavoastră.

N-am nimic altceva, recunoscuse mama în cele din urmă.

Pawet o privise ţintă preţ de câteva secunde, luptându-se să facă faţă acelei veşti Apoi se întorsese şi plecase.

- De ce i-ai spus asta? întrebase Bubbe.

Se părea ca nici familia Rosenberg nu mai avea bani

- Pentru că nu putem să ascundem faptul că n-avem bani! se răstise mama, iar apoi îmi înapoiase lănţişorul.

Mi-l pusesem din nou la gât În fiecare noapte stăteam culcată cu stomacul chiorăind, îngrijorată la gândul că Pawel ne părăsise de tot

în sâmbăta săptămânii în care mama ti spusese omului nostru că uu mai aveam bani el nu mai apăruse la ora obişnuită.

Trecuse un ceas, apoi Încă unul Familia Rosenberg îşi terminase rugăciunile de Sabat

- Nu mai vine, fusese de părere Bubbe.

Nu era rea, d numai o femeie bătrână şi cârtitoare, care nu se sfia

să-şi exprime cu voce tare opiniile.
O să murim cu toţii de foame,

conchisese ea.

Gândul acela era Înfricoşător.

Dar Pawel venise – mai târziu, ce-i drept – şi ne adusese de mâncare. De atunci, nimeni nu mai pomenise de bani. Eram responsabilitatea lui şi nu ne abandonase, ci se străduise cumva să focă rost de mâncare. Acum el i-a dat sacoşa mamei, iar ea a desfocut-o şi a pus pâinea şi celelalte lucruri într-o cutie pe care reuşise s-o atârne de tavanul camerei, ca s-o ţină uscată şi departe de şobolani.

- Îmi paie rău că am întârziat, ne- a explieat el, jenat, de parcă ar fi fost un curier de la magazine. A trebuit să mai merg şi la o altă piaţa ca să foc rost de suficiente alimente.

Pentru Pawel era o continuă provocare să ne hrănească pe toţi, date fiind rezervele limitate de

alimente care se puteau procura pe stradă şi prea puţinele cartele de raţie. Trehuia să cutreiere din piaţă în piaţă prin tot oraşul, cumpărând cate puţin din fiecare, ca să nu atragă atenţia.

– Îmi pare rî

^ iu că nu e mai mult

– E minunat, a spus iute mama. îţi suntem foarte recunoscători!

înainte de război, Pawel ar fi fost un simplu lucrător stradal, abia dacă

l-ar fi băgat cineva în seamă. Dar aici, el era salvatorul nostru, tn timp ce mama scotea din pungă o pâine şi câţiva cartofi, o vedeam cum îşi făcea calculele ea să tragă de ele cât mai mult şi să hrănească atâtea guri până când Pawet putea să aducă ceva mai multă mâncare.

Uneori, el mai zăbovea puţin, stând de vorbă cu noi şi dându-nc veşti din lumea de afară. Dar acum a plecat repede, spunând că de data asta cumpărăturile li luaseră prea mult timp şi că trebuia să meargă acasă. Vizitele lui erau întotdeauna un strop de lumină În zilele noastre mohorâte şi mi-a părut rău că n-a stat mai mult.

- Ne trebuie apă, a anunţat mama după ce a plecat Paweî.

- Mă duc eu, am spus, deşi nu era rândul meu.

Abia aşteptam să scap din încăperea prea strâmtă, chiar şi pentru câteva minute. înainte de război, eram tot timpul în mişcare.

„Shpilkes”[1]* spunea bunica în idiş, iar tandreţea din vocea ei făcea ca vorba ce denumea neastâmpărul meu si sune ca un compliment, când de fapt nu era aşa ceva. Iu copilărie îmi plăcea să mă joc afară, cu prietenii, şi să fugăresc câinii vagabonzi pe stradă. După ce am mai crescut, mi-am canalizat

energia în plimbările prin oraş şi în descoperirea unor locuri noi de explorat Aid, în canal, eram silită să nu fac nimic altceva decât să stau jos. îmi amorţeau picioarele din lipsă de mişcare.

M-am gândit că mama avea să se opună, mii interzicea să părăsesc încăperea dacă nu era absolut necesar, fiindcă se temea ca nu cumva drumurile înguste de dincolo de acei pereţi să mă împingă spre o moarte sigură, aşa cum se întâmplase şi cu tata.

- Dar pot şi eu să fac asta, insistam eu.

îmi doream spaţiu şi intimitate, câteva minute departe de privirile vigilente ale celorlalţi.

- Ia şi gunoiul cu tine, mi-a spus mama, distrată, uimindu-mâ.

Mi-a întins un săculeţ, care urma să fie scufundat la baza albiei râului, printre pietre. întotdeauna mi se păruse ciudat că nu se puteau lăsa gunoaie în canalizare. Dar nu trebuia

să existe nld im semn care să ne trădeze prezenţa.

Odată ieşită din încăpere, am privit cu nostalgie în tunel, în direcţia în care curgea apa, departe de ascunzătoarea noastră. îmi doream cu disperare să sap din canalizare, visam în fiecare zi să fug. Bineînţeles, nu voiam s-o părăsesc

pe mama. Şi adevărul era că, oricât de îngrozitoare ar fi fost situaţia de aici, de jos, era de un milion de ori mai rea acolo, sus. De multe ori ascultasem cu groază ţipetele de pe Străzi, urmate de împuşcături şi apoi de tăcere. Moartea atârna ca o sanie deasupra noastră, aşteptându-ne pe toţi în cazul în care am fi fost capturaţi. Nu ne doream să rămânem sub pământ, dar însăşi viaţa noastră depindea de capacitatea de a ne descurca acolo.

Am auzit un zgomot mai departe, în tund. Am sărit înapoi în mod instinctiv. Nid un SS-ist sau poliţist nu intrase în canalizare de când eram aici, dar pericolul de a fi descoperiţi era mereu prezent Am ascultat ca să-mi dau seama dacă zgomotul acela era unul de paşi şi dacă creştea în intensitate. Neauzind nimic, m-am aventurat din nou înainte. După ce am ocolit locul în care tunelul se curba, l-am observat pe Saul, ghemuit pe jos.

M-am apropiat mai mult. Atunci când intraserăm cu toţii în canalizare, Saul îmi trezise curiozitatea. Era singurul de aici mai apropiat de mine ca vârstă şi speram că am fi putut să fim prieteni. La început, fusese reticent Deşi era blând şi amabil nu vorbea prea mult şi stătea adesea cu nasul

vârât într-o carte. Nu puteam să-l învinovăţesc – nu-şi dorea nici el să fie aici, aşa cum nu-mi doream nici eu.

- Aşa e religia lui, imi spusese odată mama cu glas scăzut, după ce fusese martoră la încercarea mea eşuată de a intra în vorbă cu el. La evreii practicanţi, băieţii şi fetele stauseperat

Dar, pe măsură ce treceau săptămânile, devenise puţin mai prietenos. Atunci când se ivea ocazia, mal schimbam câte un cuvânt sau doua. De mal multe ori se uitase prin Încăpere cu ochii lui blânzi şi jucăuşi şi uni zâmbise, ca şi cum m-ar fi compătimit pentru situaţia cumplită şi ridicolă ¿1 care ne aflam.

Saul lipsea adesea din încăpere. Mă trezisam de mai multe ori noaptea şi censtatasem că nu era acolo. Cu câteva săptămâni în urma, când îl văzusem că se furişa afară, mă luasem după el.

- Unde te duci? întrebasem ea

Mă aşteptasem să-l

enerveze
intruziunea mea.

- Vreau să explorez locul, îmi răspunsese el, simplu. Poţi să vii cu mine, dacă vrei.

Invitaţia mă luase prin surprindere. Saul pornise prin tund fără să aştepte să vadă dacă 11

urmam. Mergea în faţa mea cu viteză destul de mare, iar eu mă Străduisem să ţin pasul cu el În timp ce cotea într-o parte şi într-aha pe potecile ameţitoare din tuneluri, pe unde eu nu mai călcasem niciodată. Mei dacă aş fi vrut, u-aş mai fi putut să mă întorc singură. Nivelul apei scăzuse până când rămăsese numai un firicel şi, în timp ce străbateam conductele, în jurul nostru se lăsase un fel de linişte stranie.

În cele din urmă, ajunseserăm la o nişă desul de înaltă, dar mult mal mîcă decât cea în care locuiam. Saul îmi dăduse brânci cu stângăcie ca să mă ajute să intru în spaţiul acela, care se dovedise a fi suficient de mare pentru amândoi Razele lunii se strecurau printr-un grilaj larg, luminând nişa. Era sus şi aproape de stradă. Să vin aid Ia lumina zilei ar fi fost cumplit de periculos. Saul îşi vârâse mâna într-o crestătură din perete, căutând ceva, iar eu mă întrebasem ce ascundea. El

dăduse la iveală o carte.

- Ai mai fost aid, remarcasem eu.

- Da, recunoscuse el, stingherit, de parcă aş fi descoperit un mare secret întunecat. Uneori nu pot să dorm, aşa că vin aici şi citesc, ori de câte ori e suficientă lumină de la lună.

Apoi luase din ascunzătoare încă o carte, *Prin foc ţi sabie,*^ şi mi-o

dăduse mie. Era un roman istoric polonez şi nu o carte pe care mi-aş fi ales-o eu. Dar aici, în canalizare, cartea aceea era o adevărată mană cerească. Ne aşezaserăm pe jos. unul lângă altul, şi citiserăm în tăcere, iar umerii noştri erau la numai câţiva centimetri unul de altul.

Urmaseră şi aite nopţi în care mă dusesem acolo împreună cu Saul. Nu ştiam dacă el dorea compania mea, dar dacă îl deranja, nu se plângea. Preocuparea noastră primordială era întotdeauna cititul, dar atunci când era înnorat sau când luna cobora prea mult ca să mai lumineze încăperea, stăteam de vorbă. Aflasem că familia lui Saul era din Bţdzin, un mic sat de lângă Katowice, spre vest Saul şi tatăl lui deciseseră să fugă la Cracovia după ocupaţie, crezând că lucrurile stăteau mai bine aici. Dar fratele lui Saul, Micah, care era rabin, rămăsese alături de ceilalţi evrei din sat şi fusese silit să se mute în ghetoul pe

care nemţii îl înfiinţaseră la Bfdzin. Saul avea o logodnică.

- O cheamă Shiffa. Trebuia si ne căsătorim după război Atunci când eu şi tata am avut şansa să plecăm, am rugat-o să vină cu mine. Dar mama ei era prea bolnavă ca să poată călători, aşa că ea a refuzat să- şi părăsească familia. După ce am

plecat, am aflat dintr-o scrisoare de la Micah că şi ea a fost obligată să meargă în ghetou. De ceva timp n-am mai primit nid o veste de la ea, dar nu pot decât să sper...

Vocea 1 se stinsese. Dar căldura eu care el vorbise despre Shifra mă făcuse să simt o împunsătură neaşteptată de gelozie. îmi imaginasem o fotă frumoasă, cu părul lung şi negru. Una dintre ai lui. Saul şi cu mine eram prieteni; u- aveam dreptul să mă aştept la mai mult. Mi-am dat seama în acel moment că simţeam o anumită afecţiune faţă de d, dar şi că sentimentele mele erau absolut unilaterale.

În satul lui, Saul se pregătise pentru meseria de croitor. Dar îşi oorea să fie scriitor şi Îmi spusese din memorie, cu ochii mişcându-i- se cu vioiciune pe sub pălăria neagră, câteva poveşti pe care le scrisese. îmi plăcea să-i aud ideile despre cărţile pe care voia să le publice după război Deşi cândva

plănuisem să studiez medicina, renunţasem de multă vreme la acea idee. Nu ştiam că era posibil ca oameni ca noi să aibă visuri atât de îndrăzneţe, mal ales într-o asemenea perioadă. între mine şi Saul se înfiripase relaţia cea mal apropiată de o prietenie pe care o puteam avea

În canalizare. Dar acum, când l-am găsit ghemuit jos, lipit de peretele tunelului, nu zâmbea. Chipul îi era grav, iar ochii, Îndureraţi

- Bună ziua, am îndrăznit să rostesc, îndreptându-mă spre el

Eram surprinsă să-l văd acolo; el şi familia lui ieşeau rar din cameră de Sabat Nu mi-a răspuns.

-Ce s-a întâmplat?

Şi-a ridicat piciorul. M-am apropiat şi am văzut sub manşeta rulată o tăietură adâncă pe partea din spate a acestuia, din care curgea sânge.

- Mergeam şi m-am tăiat în ceva ascuţit, care ieşea din peretele tunelului, mi-a explicat el

- Acelaşi lucru mi s-a întâmplat şi mie când am ajuns aici prima dată, am spus eu, Încercând să-l îmbărbătez, fără să adaug că rana mea nu fusese nici pe departe la fel de gravă. Aşteaptă aici! i-am cerut

M-am repezit înapoi în ascunzătoarea noastră, am luat geanta cu alifii a mamei şi am plecat rară ca

ea să mă vadă. M-am întors în locul în care şedea Saul, am desfăcut unul dintre tuburi şi am stors puţin balsam. Am îngenuncheat şi am vrut să-i ung piciorul, dar el s-a tras înapoi.

- Doar nu vrei să te infectezi, am spus.

- Mă descurc şl singur, a insistat el, dar locul era pe spatele gambei şi era greu de văzut.

I-am înţeles ezitarea. Ca evren religios, n-avea voie să se atingă de femei din afara familiei lui

- Nu vezi locul şi nn poţi să-l ungi cum trebuie, i-am atras eu atenţia.

- Mă descurc, a insistat SauL

- Măcar lasă-mă să te îndrum, ca sâpoţi unge exact locul respectiv.

Cu stângăcie, a întins palma pe ' Isam şi şi-a dus-o în care pusese pa spatele gambei.

- Mai la dreapta, am spus. Freacă încă puţin, ca să intre în piele.

A încercat apoi să pună bandajul pe rană, dar unul dintre capete a alunecat Înainte ea Saul să apuce să protesteze, am luat capătul şi l-am pus la locul lui, iar apoi mi-am retras iute mâna.

- Mulţumesc! a spus el şi a făcut un pas într-o parte, vizibil tulburat iar apoi s-a uitat ia banda} şi

şi-a rulat cracul pantalonului Înapoi pe picior. Ai făcut o treabă bună!

- Vreau să studiez medicina, l-am lămurit eu, stânjenită dintr-odată.

Ideea părea prea îndrăzneaţă, prea nebunească. Dar Saul a zâmbit

- O să te descurci foarte bine.

Certitudinea din vocea lui mi-a amintit de tata, care se aşteptase

Întotdeauna să-mi realizez visurile. Am simţit o căldură pe dinlăuntru.

- N-ar trebui să porţi asta, a spus Saul arătând spre talismanul *chai* al tatei, pe care îl purtam la gât şi care s-a clătinat atunci când m-am ridicat în picioare.

- Ei, ia te uită rine vorbeşte!

Cum putea cineva care purta
iarmulcă şi *tzitzis®* şi a cărui familie pusese o *mezuzah* Ia intrarea în încăpere să-mi spună mie că era periculos să port un lănţişor care arăta că eram evreică? Mai mult de- atât, dacă am fi fost prinşi, am fi avut probleme mai grave decât cele legate de ceea ce purtam pe noi.

- În cazul meu e vorba de cerinţe ale credinţei, a spus el clătinând din cap. într-al tău, e vorba de o simplă bijuterie.

- Cum poţi să spui asta? am ripostat eu, jignită. A aparţinut tatălui meu!

Lănţişorul tatei era mult mai mult decât atât, era legătura cu el şi ultima mea fărâmă de speranţă.

- Sadie, imi paie rău! Nu asta am vrut să spun. N-am vrut să te jignesc. Dar îmi foc griji pentru tine.

A privit într-o parte, iar în vocea lui se simţise stinghereala.

- Pot să am şi singură grijă de mine. Nu sunt copil.

-Ştiu.

Privirile uoastre s-au Întâlnit şi au rămas aţa preţ de câteva secunde, iar pe mine parcă m-a străbătut un şoc electric, Dîntr-odată, mi-am dat seama ci îi plăceam pe SauL Nu mă gândisem prea mult la băieţi înainte de război, iar acum sentimentul mă luase prin surprindere. Ideea era străină ţi ciudată, mai ales având În vedere circumstanţele În care ne aflam amândoi Bineînţeles, era doar un capriciu de moment Saul o avea pe Shifra, care îl aştepta, iar orice altceva era uumai o născocire a imaginaţiei mele. M-am întors brusc cu spatele.

Am luat sacul cu gunoi ţi urciorul pentru apă şi am pornit în josul tunelului ca să-mi îndeplinesc misiunea pentru care părăsisem adăpostul nostru. Să aducem apă şi să aruncăm gunoiul erau sarcini care ne reveneau întotdeauna mie sau lui Saul mai ales dusul gunoiului fiindcă trebuia să urcăm printr-una dintre cele patruzeci de ţevi una

eu diametrul de doar un metru, prea îngustă ţi incomodă pentru cei mai în vârstă. Trebuia să punem gunoiul într-un loc În care sacul să se scufunde şi să rămână nevăzut, ne explicase Pawel la începui ca nn cumva să fie purtat de apă până la intrarea în canalizare şi să ne dea de gol prezenţa. Am luat

sacul cel murdar, am strâns urciorul Între dinţi şi am început să mă târăsc prin ţeava, împingând sacul În faţa mea.

După ce am ieşit din couducta aceea, mi-am continuat drumul de-a lungul tunelului, pipăind zidul în semiîntuneric şi plecându-mi capul, ca nu nu cumva să mă lovesc. Am ajuns la joncţiunea eu conducta mai mare şi am pus sacul de gunoi în apă, încercând să nu mă gândesc la râul de dedesubt, care m-ar fi putut lua la fel de uşor cum îl luase şi pe tatăl meu. Revăzusem în minte la nesfârşit acel moment. Măcar dacă aş fi putut ajunge să-! prind de mână pe tata! Oare ce se întâmplase cu trupul lui? Ar fi trebuit să aibă parte de o înmormântare aşa cum se cuvenea.

M-am întors cu ; spatele la râu şi direcţia opusă, prin conducta am pornit î târându-mă n înapoi ^

cea strâmtă. Am trecut de intrarea ascunzătorii noastre şi am pornit spre locul de pe partea cealaltă, unde adunam apă curată dintr-o ţeavă spartă. La câţiva metri de ascunzătoare, m-am oprit din nou. Mă aflam sub gratiile unei guri de canal. Ascunzătoarea noastră nu era departe de piaţa principală din Dţbniki, un cartier muncitoresc de pe malul sudic al râului, la doar

câţiva kilometri înspre vest faţă de ghetoul din Podgorze. Era sâmbătă, zi de piaţă, şi auzeam strigătele vânzătorilor care îşi vindeau marfa. Am rămas în picioare, ascultându-i pe clienţii care făceau comenzi, mirosind carnea prăjită şi peştele sărat şi amintindu-mi de vremurile în care trăiam şi eu printre toate astea.

Am mers puţin mai departe şi ra- am oprit sub conducta spartă, care trecea chiar pe deasupra capului meu, de-a lungul zidului canalizării. Am pus o cârpă în gaura, aşa cum îmi arătase mama, astfel încât apa să se scurgă în ulcior. în timp ce acesta se umplea, am ascultat sunetele din piaţă. Ajunsesem să recunosc ritmurile oraşului după sunete, într- un mod pe care nu rai l-aş fi putut imagina atunci când trăiam la suprafaţă: zgomotele făcute de căruţe înainte de răsăritul soarelui, paşii pietonilor pe măsură ce dimineaţa înainta spre amiază. De cum se

făcea noapte, pe străzi se aştern ea tăcerea, fiindcă toţi oamenii se întorceau la casele lor înainte de stingere. Ascunzătoarea noastră se afla chiar sub biserica Sfântul Stanislaw Kostka şi duminica răzbateau prin grilaj imnurile intonate de enoriaşi şi de corul bisericii

Am astupat urciorul şl am pornit înapot Ceva mai departe, am ajuns din nou la grilajul gurii de canal. Lumina soarelui strălucea printre zăbrele, aruncând dâre pe solul umed. Mi-am amintit de zilele petrecute lângă pârâu împreună cu tata, nu cu mulţi ani în urmă. Duminica, la lăsarea întunericului, urcam întotdeauna pe Krakus, dealul înalt din afara oraşului Mai întâi tata mă purtase pe umeri iar mai târziu, după ce crescusem şi aveam picioarele suficient de puternice, mergeam alături de el şi ne ţineam de mână. Acoperişurile roşii ale oraşului străluceau printre cupolele şi turlele palide, cenuşii Toamna, frunzele căzute din copaci îmbrăcau dealul într-o mantie de aramă şi noi încercam să facem grămezi de frunze ca să sărim în ele, înainte să le ia ploile sau să le strângă măturătorii

De când ajunsesem În canalizare, încercasem nu o dată să depân acele amintiri împreună cu mama, dar ea

mă oprea întotdeauna.

- Acum uu mai avem alte rude, spunea ea trăgându-mă mai aproape şi lipindu-mă de pântecul ei rotund. Trebuie să ne concentrăm pe supravieţuirea noastră şi să fim împreună În prezent, nu în trecut.

Era ca şi când rememorarea ar fi fost prea dureroasă pentru ea.

Simţind că m-aş fi putut îneca în amintiri la fel de uşor ca şi în apa de canalizare, mi-am alungat din minte imaginile de odinioară şi am privit În sus, spre grilaj, imaginându-mi strada. Adesea îmi închipuiam că, atunci când intrasem în acele subterane, timpul de sus se oprise. Dar acum îl simţeam. Oamenii încă zăboveau pe drum, găteau, mâncau, iar copiii se duceau la şcoală şi se jucau. întregul oraş mersese mai departe fără noi, fără să observe că plecaserăm. Oamenii de sus treceau pe lângă mine fără să mă observe. Nu-şi puteau imagina că sub picioarele lor eram noi, că acolo respiram, mâneam şi dormeam. N- aveam de ce sâ-i învinovăţesc; cu siguranţă că nici eu, pe când trăiam deasupra, nu mă gândisem deloc la lumea de jos. Mă întrebam acum dacă nu cumva

existau şi alte lumi nevăzute, în pământ, în ziduri sau în cer, lumi la care nici eu nu mă glndlsem vreodată.

Ştiam că nu trebtua să fiu văzută. Totuşi, m-am ridicat pe vârfuri, dorind să cuprind cu privirea mai mult din lumea de sus. Grilajul dădea spre o stradă laterală sau o alee. Dincolo de marginea gurii de canal, am recunoscut ridul înalt, de

piatră, al unei biserici
Deşi partea aflata direct deasupra grilajului nu era piaţa principală, totuşi îi auzeam pe oamenii de sus, care se tocmeau şi făceau cumpărături

Prin grilajul de deasupra se scurgea un firicel de apă. Mânată de curiozitate, m-am dus mai aproape. Diferită de cea pe care o adunam noi din ţeava spartă, apa aceea era mai caldă şi mirosea a săpun. M-am uitat printre zăbrele. Am presupus că tn apropiere trebuia să fi fost o spălătorie şi că apa era cea care se scurgea de la spălatul rufelor. Visam de multe luui să foc o baie. Dar tn visul meu, apa se făcea întotdeauna cafenie şi ameninţa să mă ia cu ea. Acum jetul acela cald, plin de dăbuc, mă ademenea, ispititor. Mi- am scos cămaşa şi m-am dus să mă aşez sub jet Era atât de bine să-mi dau jos murdăria de pe piele!

Am auzit un zgomot în apropiere, deasupra. M-am speriat Venea cineva. Mi-

am tras cămaşa la loc tn grabă, nevrând să fiu prinsă pe jumătate dezbrăcată. Zgomotul s-a aurit din nou. Ceva căzuse prin grilaj şi se lovise de pardoseala canalizării Curioasă, m-em apropiat de grilaj, deşi ştiam că nu trebuia. Am văzut o femeie tânără, aproape de vârsta mea, poate cu un an mai mare, stând lângă gura de canal

Inima mi-a tresăltet de emoţie. Fata era atât de elegantă şi de curată, încât n-avea cum să fie reală. Părul de sub bereta ei avea o culoare pe care u-o mai văzusem niciodată, roşu aprins, periat până când devenise strălucitor. Era prins la spate cu o singură fundiţă, dincolo de care se vedea o coadă de cal alcătuită din bucle perfecte. Mi-am aplecat uşor capul, simţind nodurile pe care le aveam În păr în duda îngrijirilor mamei şi amintindu-mi cum arăteae el pe vremea când nu era încâlcit şi murdar. Fata purta o impecabilă haină de un albastru- deschis. Dar cel mai mult o invidiam pentru eşarfe albă ca zăpada. Nu ştiam că mai exista o asemenea puritate.

Am observat că feta ţinea ceva în mâna dreaptă. Hori. Cumpărase de la piaţă crizanteme roşii, de genul odor pe care vânzătorii păreau să le tubă întotdeauna, chiar şi În afera anotimpului în care creşteau ele. M- a cuprins

pizma. Acolo, jos, abia reuşeam să mâncăm şi să rămânem în viaţă. Şi totuşi, în lume încă exista un loc unde se aflau lucruri frumoase, ca florile, de pildă, iar alte fete puteau să le aibă. Dar eu cu ce greşisem ca să nu merit acelaşi

Preţ de o secundă, mi s-a părut că fata era o figură cunoscută. îmi amintea puţin de prietena mea, Stefania, mi-am dat eu seama, simţind o Împunsătură dureroasă în inimă. Numai că Stefania avea părul negru, uu roşu. Pe fata asta n-o mai văzusem niciodată. Era o străină oarecare. Dar îmi doream cu disperare să *iac* cunoştinţă cu ea.

Am simţit o mână pe umăr şi am sărit în sus, înspăimântată. M-am întors, aşteptându-mă să-l văd din nou pe SauL Dar lângă mine se afla mama.

- Ce faci aici? am întrebat, mirată, fiindcă ea nu mai ieşea aproape deloc din ascunzătoare.

- Ai lipsit atât de mult, încât m-am îngrijorat

Se ridicase cu greu din locul în care se odihnea de obicei Acum îşi sprijinea spatele cu o mână, întinzând-o pe cealaltă după mine. Mă aşteptam să mă certe pentru că stătusem într-un loc deschis, în faţa gurii de

canal, riscând să fiu văzută. Dar ea a rămas în picioare lângă mine, nemişcată, ascunsă **Tu** întuneric. A privit-o pe fata de deasupra.

- într-o zl a murmurat mama, o să fie din nou flori.

Am vrut s-o întreb cum de putea spune asta. ldeea unei vieţi în afara

canalizării, cu lucruri frumoase, normale, părea uneori un vis aproape uitat Dar mama se întorcea deja, cu mersul ei greoi, spre ascunzătoare.

- Stai acolo ca să simţi soarele pe faţă, a spus ea, părând să ştie mai bine decât m ine ce anume îmi trebuia. Dar ai grijă să nu te tnadă nimeni

Apoi a dispărut în ascunzătoare.

M-am întors dedesubtul grilajului, dar am rămas mai în spate, ţinând cont de avertismeutul mamei D într-odată, mi-am dat seama că eram nespus de vulnerabilă, că puteam fi prinsă foarte uşor. Ar fi fost o prostie să mă apropii mai mult Fata nu era evreică, mi-am amintit eu. În duda faptului că trăisem printre polonezi timp de secole, mulţi dintre aceştia se bucurau să scape de evrei şi li predau nemţilor. Existau chiar poveşti despre copilaşi polonezi care, în schimbul unei bomboane sau al unul simplu cuvânt de laudă, le

spuneau nemţilor unde se ascundeau evreii evadaţi atrăgându-le atenţia celor dintâi atunci când victimele încercau să fugă. Nu, nld macar o fată frumoasă, de aceeaşi vârstă cu mine, nu era de încredere. Totuşi încă o mai vedeam şi eram curioasă în privinţa el

Fata s-a uitat în jos. La început, a părut să nu mă vadă în golul cel negru de sub grilaj. Era ca şi cum bezna canalizării mă făcea invizibilă în ochii el Apoi, pe măsură ce vederea i s-a obişnuit cu întunericul de dedesubt, m-a zărit Am încercat să mă dau înapoi din lumină, dar era prea târziu – surpriza i-a străfulgerat faţa atunci când privirile ni s-au întâlnit A deschis gura, pregătindu-se să spună ceva despre prezenţa mea. Am dat să mă întorc în umbră. Apoi ra-am oprit îmi ' t de mult timp petrecusem atât furişându-mă în întuneric, ca un şobolan de canalizare, încât n- aveam de gând s-o fac din nou. în schimb, am închis ochii, pregătindu- mă să fiu descoperită şi imaginându-mi tot ce avea să urmeze. Am deschis iarăşi ochii şi am văzut că fata îşi întorsese privirea. Până la urmă, nu spusese nimic despre mine.

Am răsuflat adânc, dar am

rămas în continuare încremenită. Câteva secunde mal târziu, fata m-a privit din nou şi a zâmbit Era primul zâmbet sincer pe care îl văzusem de când ajunsesem îu canalizare.

Privirile noastre s-au întâlnit şi, chiar dacă nu ne vorbeam, fata parcă îmi intuia şi îmi înţelegea toată durerea şi toată pierderea. Iu

timp ce o priveam, m-a cuprins un dor năprasnic. Mi-am amintit de prieteni, de lumina soarelui, de tot ceea ce avusesem cândva şi pierdusem acum pentru totdeauna. Îmi doream cu disperare să merg şi să stau alături de ea. Am întins mâna. Fata nu s-a apropiat, dar s-a uitat la mine cu un amestec straniu de milă şi de tristeţe.

Apoi în spatele ei s-a auzit alt zgomot, paşi de cizme grele. Poate ca fata nu m-ar fi dat de gol, dar cu siguranţă că alţii ar fi făcut-o. înspăimântată, m-am strecurat înapoi în întuneric şi am fugit din nou spre ascunzătoarea mea. m care eram în siguranţă.

Cozonac (în limba poloneză în original)
Sabat, ziua odihnei săptămânale în religia iudaică, sărbătorită sâmbăta Rugăciune rostită deasupra vinului, cu ocazia Sabatului Bucată de pergament pe care sunt înscrise versete din Torah, fixată pe stâlpul uşii de la intrarea în casele evreilor

Zvăpăiată (în limba idiş în original) Roman istoric al scriitorului polonez Henryk Sienkiewicz (1846- 1916)
Pranjuri rituale cu noduri speciale, purtate de evreii practicanţi

CAPITOLUL 7

<ESa

„N-are importanţă!” mi-am spus eu după ce fata de sub grilaj a dispărut M-am întors spre casă, ducând cireşele pe care le găsisem cu atâta greutate. Dacă cineva se ascundea în canalizare, n-o făcea dintr-un motiv onorabil. Ultimul lucra de care aveam uevoie era să mă implic în problemele altcuiva.

Dar în timp ce traversam podul spre centrul oraşului, mi-a apărut în minte imaginea brunetei Miriam, o fată pe care o cunoscusem la liceul pe care 11 frecventam înainte de izbucnirea războiului şi care se numea Lyceum, Miriam era liniştită şi studioasă, fusta plisată a uniformei ei era întotdeauna călcată meticulos, iar şosetele scurte până la glezne erau perfect albe N-o cunoscusem pe Miriam Înainte să merg la liceu; era

dintr-un alt cartier şi nu făcea parte din cercul de fete

?e care le numeam „prietene* btuşi, îmi împrumuta uneori guma ei de şters şi mă ajuta la matematică în pauze, aşa că ne apropiaserăm în

decursul celor patru ani de şcoală, în multe zile, stăteam Împreună În pauza de prânz, prezenţa ei liniştită şi meditativă fiind o schimbare binevenită faţa de gălăgia şi de bârfele celorlalte fete.

Într-o zi, la scurt timp după ce începuse războiul, profesoara o chemase pe Miriam pe nepusă masă în faţa clasei şi îi spusese să meargă În biroul directorului. Miriam făcuse ochii mari de frică şi se uitase la mine cu îngrijorare. În clasă se produsese rumoare. Dacă erai chemat în biroul

directorului, însemna că aveai probleme. Nu puteam să-mi imaginez ce rău făcuse Miriam cea liniştită şi sfioasă.

După ce ea ieşise din sală, cerusem voie să merg la toaletă. Văzusem că pe coridor nud erau şi alţi elevi, care tocmai ieşiseră din sălile lor de clasă. Şi ei fuseseră chemaţi în biroul directorului. Erau cu toţii evrei O văzusem pe Miriam mergând pe coridor cu capul plecat, singură şi speriată. Voisem să spun ceva sau să întind mâna spre ea, să protestez împotriva nedreptăţii faţă de acei elevi care nu voiau decât să înveţe. Dar până la urmă nu scosesem nici o vorbă şi intrasem înapoi în clasă.

Din acea zi, elevii evrei nu se mai întorseseră la şcoală. Îi povestisem lui Krys ce se întâmplase, iar el

strânsese din pumni, furios, dar nu păruse surprins.

- Le iau drepturile şi privilegiile evreilor, îmi explicase: Dacă nu-i oprim, dne ştie ce o să mai facă în continuare?

Pentru mine, nu era vorba de politică, ci de prietena pe care o pierdusem. Plecarea din şcoală a lui Minam Îmi lăsase în suflet un gol mult mai mare decât mi-aş fi putut imagina. De atunci, mă gândisem de multe ori la ea, dorindu-mi să aflu ce i se întâmplase. Revăzusem acea zi în minte de mai multe ori. Ce s-ar fi întâmplat dacă aş fi spus ceva în semn de protest, dacă aş fi încercat s-o ajut? Nu s-ar fi schimbat nimic. Aş fi avut necazuri, iar devii evrei tot ar fi fost exmatriculaţi. Dar Minam ar fi ştiut c& existase cineva căruia li păsase de ea şi care îi luase apărarea. Însă eu nu făcusem nimic

Mi-am dat seama că fata din canalizare era evreică, la fel ca şi Minam. Probabil că se ascundea de nemţi Mă

întrebam dacă aş fi putut face ceva ca s-o ajut – şi dacă as fi reuşit, în cazul că aşa ceva ar fi fost posibil. Adevărul era că nu aveam o fire curajoasă. Nu i-aş fi ajutat niciodată pe nemţi – de asta eram sigură. Dar nn fusesem suficient de curajoasă ca să-i împiedic s-o exmatriculeze pe Minam şi mă

temeam s-o ajut acum pe acea fată ciudată. Ţine-ţi capul jos, asta era lecţia pe care o învăţasem din război. Tata luptase pentru ţara Ini şi asta 11 adusese moartea. Dacă nu-i stăteai nimănui în drum, puteai avea o şansă să răzbaţi în partea cealaltă.

Cu toate astea, pe măsură ce mă apropiam de casa Anei Lucia (de mult n-o mai consideram casa mea), mă tot gândeam la fata de sub grilajul gurii de canal. Ana Luda era plecată, aşa că i-am dat cireşele Hannei,

- Nu ajung decât pe jumătate, a spus ea, nu nerecunoscătoare, ci speriată de mânia teribilă a And Luda.

- Am să mai caut, i-am promis eu.

Bineînţeles că, până când aş fi
reuşit să mai găsesc cireşe, ar fi fost prea târziu pentru desertul din seara aceea.

Hanna mi-a mulţumit, ceea ce era mai mult decât ar fi făcut mama mea vitregă, iar apoi s-a apucat să facă plădnta. M-em

gândit ce să fac eu restul zilei. Era sâmbătă şi aş fi putut să mă duc la cumpărături sau chiar să văd un film la singurul cinematograf în care mai erau acceptaţi polonezi. Totuşi, nu voiam să mă întâlnesc cu vreunul dintre vechii mei prieteni sau, mai rău, cu Krys. Aşa că am urcat scările până la

mica mansardă de la etajul al patrulea al casei noastre, care îi aparţinuse lui Maciej. Era un spaţiu îngust, cu un acoperiş înclinat, care mă obliga să mă aplec ca să nu mă lovesc la cap. Dar era cea mal liniştită parte a casei şi camera cea mai îndepărtată de cea a Anei Luda, cu vedere la turlele catedralei din Oraşul Vechi, dincolo de bătrânele acoperişuri ale caselor de pe strada noastră. O revendicasem ca dormitor după plecarea fratelui meu şi îmi petrecusem mult timp acolo, pictând. Culorile îu ulei erau materialul meu de creaţie preferat, iar profesorul meu, *pan* Lysifiski, spusese de mai multe ori că aş fi putut studia la Academia de Arte Frumoase. Bineînţeles, asta mi se părea acum un vis de mult uitat, în acea zi eram cu gândurile prea împrăştiate ca să pictez. M-am uitat peste râu, în direcţia cartierului Dţbniki, şi mi-a venit din nou în mine fata din canalizare. M-am

întrebat de cât timp stătea acolo, jos, şi dacă era singură. Mai târziu, pe măsură ce se lăsa noaptea şi zgomotele petrecerii Anei Lucia continuau, m-am ghemuit în vechiul şezlong care ocupa cea mai mare parte a spaţiului din mansardă, înfăşurată într-o plapumă veche, pe care o lăsase acolo mitele meu. Eram

obosită după lunga plimbare peste râu si înapoi, iar pleoapele mi se îngreunau. În timp ce adormeam, mi-am imaginat-o pe fotă. Oare cum dormea ea În canalizare? Oare 11 era frig? Casa mea, pe care o privisem întotdeauna ca pe un lucru ce mi se cuvenea de drept, părea deodată un palat. Dormeam într-un pat cald, aveam destulă mâncare. Astfel de înlesniri elementare mi se păreau acum adevărate comori. Am ştiut atunci şi acolo că, În ciuda temerilor şi a ezitării mele de a mă implica, aveam să merg s-o văd din nou pe fotă...

Sau cel puţin aveam să încerc, am hotărât a doua zi de dimineaţă, după ce m-am trezit şi m-am ridicat, înţepenită, de pe şezlong, unde Îmi petrecusem întreaga noapte. M-aş fi întors la gura aceea de canalizare, dar nu exista nici o garanţie că fota ar fi fost acolo. M-am îmbrăcat şi am eoborât la micul dejun, plănuind să mă întorc în secret în locul în care o

văzusem pe fotă. M-am gândit la o grămadă de pretexte pe care i le puteam debita Anei Luda în cazul în care m-ar fi întrebat unde mă duceam. Dar petrecerea ei continuase până noaptea târziu şi n- a coborât la micul dejun.

Mi-am pus haina şi bereta şi m-am pregătit să plec, iar apoi m-am oprit

din nou. Ar fi trebuit sâ-i duc ceva fetei Mâncare, am decis, amintindu- mi cât de palidă şi de slabă era. M-am îndreptat spre bucătărie. Amintindu-mi de mirosul savuroasei plăcinte cu cireşe pe care o făcuse Hanna, am sperat că poate mai rămăsese ceva de la cina din seara trecută. Dar, la insistenţele mamei mele vitrege, Hanna ţinea bucătăria impecabil de curată, astfel încât nu existau bucăţi sau resturi de mâncare răspândite pe acolo. Am băgat mâna în coşul de pâine, am desfăcut o franzela bine împachetată, am rupt din ea o bucată cât de mare puteam să îndrăznesc să Iau şi mi-am îndesat-o în buzunar. Apoi am ieşit din casă.

Afară, cerul era încărcat, plumburiu şi acoperit de nori, iar aerul de aprilie mirosea mai mult a iarnă decât a primăvară. De data asta am luat tramvaiul care cobora pe strada Limanowskiego. N-aveam nici o scuză ca să lipsesc

atât de mult de acasă ca În urmă cu o zi, când căutasem cireşe, şi nu voiam ca Ana Luda să descopere că plecasem şi să înceapă apoi să-mi pună întrebări. În timp ce tramvaiul zdrăngănea pe podul de peste Vistula, am privit cartierul industrial, necunoscut, de pe malul celălalt M-au năpădit din nou

îndoielile: de ce să mă întorc s-o văd pe fată? N-o cunoşteam şi însemna să risc totul. Dacă eram prinsă, puteam fi arestată sau chiar mai rău. Şi totuşi, din anumite motive, nu puteam să mă întorc.

Am ajuns în piaţa din Dşbniki înainte de ora zece. Puţinii localnici, care încă mai îndrăzneau, se duceau la biserică. Sosisem cu mai mult de o oră mai devreme decât în ziua precedentă, după ce îl căutasem pe Krys.

„Ar fi trebuit să mai aştept!” m-am dojenit eu în gând.

Dacă m-aş fi dus la gura aceea de canalizare la aceeaşi oră, aş fi avut cele mal multe şanse s-o văd din nou pe fată. M-am plimbat prin piaţa la întâmplare, ca să mai câştig timp. Dar era duminică şi majoritatea tarabelor erau închise. Nu puteam să lipsesc prea mult timp de acasă, aşa că, cincisprezece minute mai târziu, am cotit şi m-am dus drept la gura de canal.

M-am uitat în jos, dar n-

am văznt nimic altceva decât întuneric Am aşteptat, nesigură, sperând ca fata să-şi facă apariţia curând. Am văzut căţiva oameni care mergeau pe alee, la biserică. Atunci când au trecut pe lângă mine, m-an privit plini de curiozitate, măsurândn-mă din cap pânâ-n picioare. Eram tot mai

nelinişţită. Nu Îndrăzneam să stau prea mult timp deasupra grilajului şi să mi uit în jos, în caz că cineva ar fi fost martor al comportamentului meu neobişnuit şi mi-ar fi pus întrebări sau m-ar fi arătat poliţiştilor care parcă pândeau la fiecare colţ de stradă.

Au trecut câteva minute şi dopotelc bisericii au început să bată, anunţând începutul slujbei de duminici Spaţiul de sub grilaj era încă gol. Dezamăgita, am dat să

Slec. Dar, o clipă mai târziu, în itunericul din spatele grilajului a apărut un cerc luminos. Fata era acolo. M-am simţit cuprinsă de emoţie. Imaginea din mintea mea, care mă bântuia încă din ziua precedentă, devenise dintr-odată reali

Fata s-a uitat la mine timp de câteva secunde, cu ochi întunecaţi, care clipeau precum cei ai unui animal speriat, prins într-un fascicul de lumini Acum o vedeam mai de aproape.

Avea o sumedenie de pistrui pe nas şi unul dintre dinţii din faţă 11 era ciobit în partea de jos. Pielea ii era palidă şi aproape translucidă, iar vinde parcă desenau o hartă pe sub ea. Arăta ca o păpuşă de porţelan care s-ar fi putut sparge în orice dipl – Ce foci acolo? am întrebat

Fata a deschis gura ca să răspundă. Apoi, de parcă s-ar fi gândit mai bine, şi-a abătut privirea. Am încercat din nou.

- Ai nevoie de ajutor?

Nu ştiam ce altceva să spun. Fata nu părea dornica să vorbească, dar a rămas acolo şi a continuat să se uite în sus, la mine.

„Dă-i pâinea şi pleacă!" mi-am spus.

Am vârât mâna În buzunar şi am scos bucata de pâine, iar apoi am îngenuncheat mai aproape de grilaj. Am dat să mă aplec, însă am şovăit Mi-a venit în minte iinagiuea unui câine vagabond pe care, eu câţiva ani în urmă, 11 găsisem pe stradă, fl adusesem acasă, foarte mândră de mine, dar Ana Luda pufnise dispreţuitor la vederea lui. Mama mea vitregă detesta animalele şi mizeria şi eram sigură că urma să mă pună să-l alung. Spre uimirea mea, n-a iacut-o.

- Dacă l-ai luat acum trebuie să ai grijă de el!

Aşa nesuferită cum era,

mama mea vitregă avea simţul datoriei şi m-a pus să hrănesc câinele şi să-l duc la plimbare până când, câteva luni mai târziu, a murit. Era un lucru cumplit s-o compar pe fata aceea din canalizare cu un animal Dar ştiam că, dacă îi dădeam acum

de mâncare, asta avea să devină cumva răspunderea mea, ceea ce mă îngrozea de-a dreptul

Cu toate astea, am împins pâinea printre zăbrele.

-Uite!

Fata era la peste un metru distanţă sub mine, iar atunci când pâinea a zburat prea departe, la stânga ei, m- am temut că n-avea s-o prindă. Dar ca s-a mişcat cu o viteză surprinzătoare şi a reuşit s-o înşface. Văzând că era ceva de mâncat, a făcut ochii mari de încântare.

- *Dziţkujf bardzo!* Mulţumesc foarte mult!

Zâmbea cu toată faţa, şi bncuria pe care o găsise În acea bucăţică de pâine uni frângea inima. Mă aşteptam s-o înghită pe nemestecate, chiar acolo, dar n-a mâncat-a

- Trebuie s-o împart cu ceilalţi, mi-a explicat ea, după care a pus bl ' *’ * ’

ucata de paine in buzunar.

Mă gândisem şi eu că s-ar fi putut să mai fie şi alţii dedesubt, împreună cu ea.

- Câţi sunteţi?

A şovăit, de parcă ar fi cumpănit dacă să răspundă sau nu.

- Cind. Eu, mama mea şi încă o familie.

Am observat atund ruptura de pe mâneca ei, o linie care h înconjura simetric braţul, marcând locul în

care fuseseră smulse nişte cusături. Mi s-a tăiat respiraţia. Fata purtase o banderolă cu o stea albastră, la fol ca şi Miriam, colega mea de dasă.

- Sunteţi evrei!

Ea şi-a coborât bărbia, în semn de confirmare. Fireşte, o parte din mine ştia deja lucrul ăsta. Altfel, de ce ar fi stat ascunşi în canalizare?

- Sunteţi din ghetou? am întrebat

- Nu! s-a răstit ea, jignită. Am stat în ghetou numai vreme de câteva luni îngrozitoare. Ghetoul nn era casa noastră. Sunt din Cracovia, la fol ca tine. înainte de război am locuit într-un apartament de pe strada Meiselsa.

- Fireşte, am răspuns eu repede, jenată. Am vrut doar să te întreb dacă înainte să veniţi aid aţi stat În ghetou.

- Da, a răspuns ea în şoaptă.

Am privit peste alee, înspre est În urmă cu câţiva ani, nemţii construiseră un ghetou înconjurat de ziduri

înalte în Podgbrze, un cartier aflat la câţiva kilometri de aici, spre est, pe malul râului, şi îi siliseră pe toţi evreii din Cracovia şi din satele învecinate să se mute acolo. Apoi probabil că goliseră ghetoul şl îi expediaseră pe evrei de acolo.

\- După ce nemţii au lichidat ghetoul, am reuşit să fugim prin

canalizare.

- Dar asta s-a Întâmplat cu peste o lună În urmă!

Mi-am amintit că auzisem vestea că nemţii îi luaseră şi pe ultimii evrei din ghetoul de la Podg6rze. Nu ştiam unde fuseseră trimişi, dar am înţeles acum că acela era motivul pentru care se ascundea fata.

- Şi începând de atunci ai stat în canalizare tot timpul?

Fata a dat din cap În semn că da.

M-a trecut un nor. Si trăieşti în canalizare mi se părea oribil. Totuşi, locul în care fuseseră duşi evreii trebuia să fi fost unul chiar mai îngrozitor de-atât, Fără îndoială că, ascunzându-se sub pământ, fata fusese cruţată de soarta celor expulzaţi din ghetou.

- Şi cât o să mai staţi acolo? am întrebat

- Până când se termină războiul.

- Dar războiul mai poate dura ani întregi! am izbucnit eu,

-N-avem unde să ne

ducem.

Vocea ei calmă arăta că se se împăcase cu situaţia. I-am admirat curajul. Nu cred că aş fi rezistat nici o oră în canalizare, dacă situaţiile uoastre s-ar fi inversat Mi s-a făcut milă. Doream să fac ceva ca s-o ajut mai mult, dar nu ştiam ce. Am scos o monedă din buzunar şl am împins-o printre zăbrele. A zăngănit

atunci când s-a atins de pământ, iar fata s-a repezit s-o pescuiască din noroi.

- E foarte frumos din partea ta, dar nu e de nici un folos aici, jos.

- Nu, sigur că nu. am spus eu, simţindu-mă foarte prost Îmi pare rău, uu mai am uimic de mâncare.

- Poţi să vezi cerul de la fereastra ta? m-a întrebat ca pe neaşteptate.

-Sigur că da.

întrebarea ml se părea stranie.

- Şi toate stelele?

Am dat din cap în semn că da, le puteam vedea.

- Ce dor îmi e de asta! De acolo, de jos, uu văd decât o fâşie mică de cer.

- Şi ce dacă? m-am mirat, nevrând să nu răutăcioasă, dar, dată fiind situaţia ei, boita cerească nn mi se părea a fi exact lucrul pentru care să-şi facă cele mai multe griji. Nu sunt toate stelele la fel?

- Deloc! Fiecare constelaţie are propria formă. Există Cassiopeia şi

Ursa Mare...

Mi-am dat seama că era inteligentă. îmi amintea într-un fel de prietena mea, Miriam.

- De unde ştii atât de multe despre stele?

- îmi plac toate ştiinţele, iar astronomia e preferata mea. Tata mă

- ducea pe acoperişul clădirii noastre ca să le privirǎ.

îu ochii ei a apărut o privire tristă, înainte să ajungă În canalizare, avusese o viaţă completă, care acum era cu totul pierdută pentru ea.

- Tatăl tău nu e cu voi acolo, jos?

- A murit imediat după ce am fugit din ghetou, a răspuns ea clătinând din cap. La puţin timp după ce am plecat, s-a înecat în apele din canal.

-O, Doamne!

Nu-mi imaginasem că apa era atât de adâncă încât cineva să se înece acolo, sub pământ

- Ce cumplit! Şi tatăl meu a murit În război îmi pare rău pentru tatăl tău.

- Mulţumesc. Şi mie îmi pare râu pentru al tău.

- EUa! s-a aurit o voce în spatele meu.

M-am întors şi am încercat să mă ridic repede în picioare, dar m-am împiedicat. Nu mă aşteptam să-mi aud numele strigat în acel cartier îndepărtat al

oraşului Am încremenit, rugându-mă ca fata să fi dispărut de sub grilajul gurii de canal. M-am întors şi l-am văzut pe fostul meu iubit

-Krysî

Eram luată priu surprindere de o astfel de întâlnire neaşteptată. M-a

năpădit un noian de emoţii, mal cu seamă fericire şl acea căldură pe care o simţeam ori de câte ori 11 vedeam. Dar, amintmdu-mi de felul în care se despărţise de mine şi de tot ce Încetase să mai fie între noi, m-am simţit cuprinsă de mânie şi de tristeţe. Nu în ultimul rând, eram uimită: cum de mă găsise aici?

Krys m-a ajutat să mă ridic în picioare. Arăta mal frumos ca oricând, cu barba scurtă, care ii contura maxilarul puternic, şi cu ochii albaştri, care îi sclipeau de sub borurile joase ale şepdi. Mâna lui a zăbovit, stingherită, peste a mea, trimiţându-mi un şoc electric priu tot trupuL Însă mi-am amintit că noi nu mai eram iubiţi. Faptul că d mă respinsese a făcut să mă năpădească din nou durerea pe care o simţisem cu o zi în urmă. Am făcut un pas înapoi. Plecasem diu casă în grabă, ca să ajung căt mai repede la acea gură de canal. Părul meu nu era deLoc aşa cum ar fi trebuit

să fie, iar rochia mi se murdărise la tiv fiindcă îngenuncheasem. Mi-am întors privirea, ferindu-mi-o de a lui.

- E ciudat ca tu să te afli într-un astfel de cartier, a remarcat Krys. Ce naiba faci aici?

- Aş putea să-ţi pun aceeaşi întrebare, am spus eu, trăgând de

- timp. Apoi mi-am amintit de comisionul din urma cu o zi. Am venit să caut cireşe, mama mea vitregă are nevoie de ele.

Pretextul nu era plauzibil, pentru că era duminică, dar nu găsisem altul mai bun.

- Fad comisioane pentru Ana Luda? a Întrebat el zâmbind. Asta e dudat!

Glumisem de multe oii Între noi pe tema antipatiei mele faţă de mama vitregă. Dar acum părea prea personal să vorbim despre asta, fiindcă relaţiile mele de familie nu mai erau treaba lui.

- Încerc să dau o mână de ajutor, atâta tot, am răspuns eu pe un ton rece, nemaifiina dispusă să fac glume împreună cu eL

- Pot să te ajut să iad rost de cireşe, s-a oferit Krys.

- Nu e nevoie, mă descurc! em refuzat, plină de mândrie. Mulţumesc.

Fuseseră vremuri când aş fi acceptat ajutorul lui, dar acele vremuri păreau din altă viaţă. Krys şi-a lăsat privirile în jos şi şi-a târşait

pidoarele.

- Ella, în legătură cu cele întâmplate ieri... Te rog să mă laşi să-ţi explic!

- E în ordine, am spus en repede, tăindu-i vorba. Mai bine nu!

Ultimul lucru pe care 11 doream era să ascult o lungă lista de scuze care să-mi explice de ce noua lui viaţă nu mă mai includea. Krys nu se răzgândise, dar încerca să-şi justifice decizia de a nu mai fi împreună cu mine. Însă o astfel de discuţie ar fi avut darul să-mi provoace o durere de care n-aveam nevoie.

Fără să mai vorbim, am rămas loeului şi ne-am uitat unul la ahul preţ de câteva secunde. Dintr-odată, privirea lui s-a aţintit peste umărul meu. M-am uitat şl eu în direcţia aceea şi am văzut că la colţul străzii era un poliţist polonez care stătea cu ochii pe noi.

- Trebuie să ai grijă, Ella, a spus Krys. Străzile sunt periculoase, iar situaţia o să se înrăutăţească şi mai mult

Era dar că încă îi mai păsa de mine. Dar nu îndeajuns de mult ca să fim împreună.

- TVebuie să plecăm, am spus.

- Ella..., a început d.

Dar ce mai era de spus?

- La revedere, Krys!

M-am întors şi m-am îndepărtat, fiindcă nu voiam să-l văd lăsându- mă în urmă încă o dată.

CAPITOLUL 8

Sadie

Atunci când bărbatul a apărut deasupra grilajul gurii de canal şi a început să vorbească cu fata de pe stredă, m-am retras repede în umbră. „Ella” aşa îi spusese eL Numele mi-a răsunat în urechi ca o notă muzicală. N-am reuşit să aud restul conversaţiei lor, dar mi-am dat seama, după expresia ei şi după felul în care stăteau unul lângă altul, că-l cunoştea bine şi că-l plăcea – sau că, cel puţin, 11 plăcuse cândva.

În timp ce îi priveam, ochii mei s- au fixat pe crucea de la gâtul el, care arăta că era poloneză catolică şi mărea şi mai mult diferenţa dintre noi. Mi-am amintit atunci momentul exact în care, copil fiind, mi-am dat seama că nu eram ca toţi ceilalţi Aveam cinci ani şi făceam cumpărături cu mama mea la Plac Nowy, piaţa în aer liber eare ii deservea atât pe evrei cât şi pe ceilalţi

locuitori ai cartierului Kazimierz. Era sfârşitul lunii martie şi a treia zi de Paşte. Scoseserăm din bucătăria noastră *hametz*-ul pâinea şi alte alimente din aluat dospit, care

erau interzise în cele opt zile de sărbătoare. Trecând pe lângă brutărie, am văzut *buieczkt**[1] proaspete care stăteau, îmbietoare, în vitrină.

- Dar e *Pesach,* am remarcat eu, nedumerită, în timp ce mă uitam la chifle.

Mama mi-a explicat că numai o mică parte din polonezi erau evrei

- Ceilalţi au propriile sărbători şi obiceiuri. Asta-i un lucru bun, a adăugat ea. Imaginează-ţi ce plicticos ar fi pe lume dacă am fi cu toţii la fel!

Dar eu voiam să fiu la fel ca toţi ceilalţi copil de vârsta mea şi să mănânc prăjituri oricând aş fi avut chef, chiar şi în timpul Paştelui. Atunci înţelesesem pentru prima dată cât de diferiţi eram noi, evreii, de iestul hunii, un preambul timpuriu al lecţiei pe care aveam s-o învăţ mult prea bine după venirea nemţilor. Acum, când stăteam în canalizare şi mă uitam în sus la frumoasa Ella, cea cu crucea la gât, simţeam mai mult ca oricând cât de

deosebită eram de ea, chiar dacă toată lumea îndura în acele timpuri persecuţiile şi suferinţele provocate de război.

în cele din urmă, bărbatul a plecat şi Ella s-a uitat din nou în jos, căutându-mă. M-am apropiat de

grilaj şl am păşit în lumină, ca să mă **radă.**

- Aid eşti, a spus ea zâmbind. Credeam că ai plecat!

Mi-am dat seama că, după ce îşi terminase conversaţia cu bărbatul de pe stradă, şi ea ar fi putut să

Slece. Ar ii riscat mai puţin dacă ar făcut-o şi şi-ar fi zis că nu mă văzuse nidodată. Dar nu plecase.

- Eu sunt Sadie, am spus.

O parte din mine ştia că era mai bine să nu-i spun cum mă chema, dar nu m-am putut abţine.

-Eila.

Vocea ei melodioasă Îmi amintea de ciripitul unei vrăbii. Avea o pronunţie diferită de a mea, rostea sunetele de la sfârşitul cuvintelor într-un mod mai rafinat. Dar era mai mult decât vorbire – accentul ei arăta că frecventase o şcoală bună, că trăia într-o casă mare, că îşi petrecea, poate, vacanţele în străinătate şi că avea parte şi de alte minunăţii pe care nu puteam nici măcar să mi

le imaginez. Toate astea, mai mult decât rochia elegantă şi crucea, confirmau că ea nu era ca mine şi ne despărţeau una de alta.

- Ştiu. L-am auzit pe bărbatul acela când ţi-a spus pe nume. Cine era?

M-am dojenit în gând pentru acea Întrebare prea îndrăzneaţă şi personală ca să-i fie pusă unei persoane pe care abia o cunoscusem. Ella a înghiţit în sec

- Un tânăr pe care I-am cunoscut cândva.

îi simţeam durerea din voce. Era dar că el însemnase ceva mai mult pentru ea.

- Cum e acolo, jos? a întrebat Ella ca să schimbe subiectul.

Cum puteam să-i descriu lumea stranie şi întunecată de sub pământ, devenita acum singura pe care o cunoşteam? Am încercat să găsesc cuvintele potrivite ea s-o descriu, dar nu puteam.

- E cumplit, am spus În cele din urmă.

- Dar cum supravieţuiţi acolo? Aveţi mâncare?

întrebările el se succedau rapid, Într-un fel care îmi amintea de mine însămi. Am făcut o pauză, străduindu-mă să găsesc un răspuns. Nu puteam în nid un caz să-i vorbesc despre Pawd fără

să risc să-l pun în pericoL Dacă nemţii descopereau că adăpostea evrei, d ar fi avut necazuri nutri.

-Ne descurcăm.

- Dar cum puteţi suporta? a izbucnit ea, iar atunci am văzut

- pentru prima dată o mică fisură în purtarea şi în manierele ei elegante.

Nu îmi pusesem niciodată o astfel de întrebare.

- Suportăm pentru că n-avem de ales, am răspuns eu cu glas scăzut La început am crezut că n-aveam să rezist nici măcar un minut Apoi minutul a trecut şi n-am crezut că aveam să rezist o oră. Apoi a trecut o zi, a trecut o săptămână şi tot aşa mai departe. E uimitor cu câte poţi să te obişnuieşti. Şi nu sunt singură. Sunt cu mama şi în curând o să am un frăţior sau o surioară.

Preţ de o secundă, m-am gândit să-i pomenesc şi despre Saul, orar mi s-a părut o prostie să fee asta.

- Mama ta e însărcinată?

- Da, mai are câteva luni până să nască.

Fata m-a privit fără să-i vină a crede.

– Cum p" oate să nască un copil în canalizare?

- Totul e suportabil dacă eşti laolaltă cu cei

dragi, am răspuns, încercând să mă conving şi pe mine, nu numai pe ea.

Ella s-a întristat

- Ce-i? am întrebat, sperând că nu spusesem ceva jignitor.

- Nimic, a răspuns ea repede.

- Unde locuieşti? am întrebat eu ca să schimb subiectul

- Pe strada Kanonicza, a răspuns ea, oarecum stânjenită de adresa aceea dintr-o zonă luxoasă. E dincolo de Grodzka.

- Ştiu unde e, am răspuns, oarecum iritată că ea îşi închipuia că nu cunoşteam străzile vechi din centrul oraşului

Mă plimbasem de multe ori prin cartierul acela grandios. Chiar şi înainte de război, strada bine întreţinută, cu casele ei mari şi îngrijite, înşiruite aproape de piaţă, era ca o ţară străină, o lume îndepărtată de cartierul modest în care fusesem crescută eu. Acum, când eram în canalizare, un astfel de loc părea ceva din poveşti, aproape cu neputinţă de închipuit. Mi-a apărut în minte imaginea unui birou mobilat cu biblioteci ticsite cu cărţi, iar apoi cea a unei bucătării sclipitoare, pline cu cele mai bune mâncăruri.

- Trebuie să fie frumos, am spus eu fără să reuşesc să-mi înăbuş nota

de melancolie din voce.

- Nu tocmai, a răspuns Ella, spre surprinderea mea. Părinţii ml-au murit amândoi, iar fratele şi sora mea au plecat Am rămas numai cu mama mea vitregă, Ana Luda, care e îngrozitoare. Şi mai e şi fostul meu logodnic, Krys.

- Bărbatul de pe stradă? am Întrebat

A dat din cap în semn de Încuviinţare.

- Da. Fostul meu prieten, de fapt, fiindcă n-am fost logodiţi oficial A rupt relaţia eu mine înainte să plece la război. Eram sigură că urma să se Întoarcă şi să fim din non împreună, dar el s-a întors fără să-mi spună. Şi nu mai am nid prieteni.

Am înţeles privirea ei plină de durere de mai Înainte, când eu vorbisem despre cum poţi supravieţui fără să mai ai nimic altceva decât pe cai dragi Cu toate condiţiile ei bune de trai, Eila era complet singură.

- Ar fi putut să fie şi mai rău. Ai fi putut locui în canalizare.

Preţ de o secundă, m-am temut că duma mea era de prost gust Dar Ella a zâmbit şi apoi a pufnit în râs.

- Iartă-mă, a spus ea. Frumos din partea mea să mă plâng, când tu ai parte de asemenea grozăvie! Dar n- am cu cine să vorbesc.

- E în ordine, i-am spus.

Canalizarea era murdară şi oribila,
dar cel pnţin îi aveam pe mama, care mă iubea, şi pe Saul, care îmi ţinea tovărăşie. Ella n-avea pe nimeni. îmi dădeam seama că era prizonieră Într-un fel de închisoare.

- Poţi să vii să stai de vorbă cu mine, m-am oferit eu. îmi dau seama că nu e cine ştie ce să mergi În vizită ia o fată murdară dintr-un canal.

- Ba este enorm, a spus Ella vârându-şi mâna printre zăbrele.

M-am ridicat pe vârfuri, încercând să-i ating degetele, dar era prea departe, centimetrii care ne despărţeau păreau un ocean şi degetele noastre au fluturat în aer, departe unele de altele.

- Pot să te ajnt, a spus Ella, iar inima mi-a tresărit pentru o clipă. Poate găsesc o modalitate să vă scot din canal, să rog pe cineva...

- Nu! am exclamat, îngrozită la gândul că ar fi putut să spună cuiva că eram aici. Să nu pomeneşti niciodată nimănui despre mine, am adăugat en pe un ton grav, încercând să par mai în vârstă şi mai autoritară. Sau n-o să mă mai vezi niciodată!

Simţeam că acea ameninţare era cu totul

deşartă. Cn siguranţă că nu conta pentru ea.

- jur, a încuviinţat Ella, solemn, şi am văzut că voia să se apropie din non de grilaj, ea să mă vadă. Dar nu vrei să scapi de aici?

-Nu... adică, da.

Încercam să găsesc o modalitate ca să-i explic

- Aia, jos, e îngrozitor, dar canalizarea e locul cel m;

ai sigur
de față.

pentru noi în momentul Chiar n-avem unde să ne ducem în altă parte.

Deşi uneori mă întrebam dacă era chiar aşa, trebuia să am încredere în Pawel, care ne proteja, şi în tatăl meu, care ne adusese aici de la bun început

- Astăzi nu mai pot să stau decât un minut, a adăugat Ella. Mama mea vitregă aşteaptă să mă întorc.

-înţeleg.

Am încercat să-mi Înăbuş dezamăgirea din voce. Ştiam, fireşte, că la un moment dat ea trebuia să-şi vadă de drum. Dar atunci când vorbeam cu Ella era ca şi când m-aş fi reîntâlnit cu o prietenă veche, deşi abia ne cunoscuserăm.

- Aşteaptă aici, a spus Ella, iar apoi s-a ridicat şi a dispărut

A revenit un minut mai târziu, s-a aplecat din non şi a împins ceva printre zăbrele. Am sărit în sus ca

să-l prind înainte să cadă în apa de canalizare de la picioarele mele. Era un *obwarzanekt* un covrig cu mac, din cei pe care polonezii u vindeau pe stradă.

- Ceva de mâncare, a spus ea.

- Mulţumesc, am răspuns, şi l-am băgat în buzunar, ca să-l Împart cu mama.

- Trebuie să plec, a spus Ella o clipă mai târziu.

Nu mă puteam împiedica să mă simt dezamăgită că pleca.

-O să mai vii?

- Da, dacă pot să plec de acasă, încerc să vin sâmbăta viitoare şi să aduc mai multă mâncare.

Am vrut să-i spun că nu trebuia să-mi aducă nimic; că nu-mi doream decât vizitele ei Dar cuvintele mi-au rămas înăbuşite în gât, iar după aceea a fost prea târziu. Plecase.

Am rămas din nou singură în întuneric. Era ca şi când aş fi născocit-o pe Ella. Dar bucata de pâine şi covrigul erau în buzunar, iar moneda, în palmă, asigurându-mă că totul fusese aievea. Ma rugam ca Ella să aibă posibilitatea să mai revină.

- Sadie! a şoptit prin întuneric, îu spatele meu, o voce alarmată.

Era Saul, care probabil că ieşise la plimbare. Sau poate că venise să mă caute. În mod normal, m-aş fi bucurat să-l văd, dar

acum am tresărit Privirea lui s-a îndreptat spre grilajul de deasupra, iar apoi spre mine. Oare o văzuse pe Ella?

- Sadie, nul a şoptit Saul, apucându-mâ de braţ şi trăgându- mă din nou în umbră, cu ochii plini de îngrijorare. Nu trebuie să te radă

- nimeni Ştiu că te simţi singură, dar nu se poate avea Încredere în polonezi, a adăugat d pe un ton ferm.

- În mod sigur, nu în toţi

-În nici unui

Chipul lui împietrise, iar în hotărârea din voce îi răzbatea groaza resimţită în faţa unor orori pe care le trăise chiar el, întâmplări pe care nu mi le împărtăşise.

- Şi Pawd? am întrebat eu. E polonez şi ne-a ajutai

Saul n-a răspuns.

- Promite-mi să uu mai vii aici! m-a rugat d pe un ton în care am simţit o nuanţă de afecţiune,

-Promit

Chiar în timp ce rosteam acele cuvinte, ştiam că minţeam. Aveam să vin din nou dedesubtul acdui grilaj ca s-o văd pe Ella. Ceva din felul ei de a fi îmi spunea că puteam avea Încredere, chiar dacă Saul nu era de aceeaşi părere.

El a luat urciorul în care adunam apă şi am pornit

Împreună înapoi prin tunel Ne-am apropiat de încăperea noastră, iar Bubbe s-a ridicat în picioare şi ue-a tăiat drumuL

- Ce-i asta?! a strigat ea arătând spre buzunarul meu, din care ieşea marginea covrigului.

Relaţia mea şi a mamei cu familia Rosenberg devenise strânsă în timpul săptămânilor petrecute în canalizare şi, în ciuda traiului dificil într-un spaţiu atât de restrâns, existau puţine momente de neînţelegere între noi Dar bătrâna Bubbe devenea din ce în ce mai ursuză şi mai iraţională odată cu trecerea timpului, ca şi cum tensiunea traiului de aici şi-ar fi spus cuvântul

- E al meu, am răspuns eu, încercând să trec pe lângă ea ca să intru.

Bubbe a făcut un pas lateral în aceeaşi direcţie şl nu s-a lăsat descurajată.

- Hoaţo! a strigat ea, pârând să creadă că luasem covrigul diu rezervele noastre de alimente.

Am deschis gura ca să-i spun că aşa ceva era imposibil Nici măcar n-aveam *obwarzartki* aici; uu era un aliment adus de Pawel, deci cum aş fi putut să-i fur?

Înainte să apuc să spun ceva, mama a apărut în spatele ei, în prag.

- Cum îndrăzneşti?! a întrebat-o pe Bubbe, căci auzise cearta din tunel

Mama devenise posomorâtă şi trasă la faţă în ultimele săptămâni, pe măsură ce sarcina ei înainta şi timpul nostru de şedere în

canalizare se prelungea. Dar acum părea să găsească putere ca să mă apere.

- Are mâncare în plus! m-a acuzat Bubbe, împungând cu degetul ei osos aproape de faţa mea. Ori l-a furat, ori a ieşit din canal fără ca noi să ştim!

- Astae ridicol! s-a răstit mama.

Deşi de regulă mama era respectuoasă şi politicoasă cu bătrâna, nu putea suporta să fiu acuzată. Însă privirile i s-au îndreptat spre buzunarul meu şi, răzând colţul covrigului, a făcut ochii mari. Mi-am dat seama că şi-a amintit că mă văzuse uitându-mă ia fata de pe stradă şi şi-a dat seama de unde aveam covrigul. I-am citit pe faţă îngrijorarea şi mânia. Dar a continuat să mă apere;

- S-o laşi în pace pe fiica mea!

A făcut un pas înainte şi s-a aşezat între Bubbe şi mine, dând la o parte degetul bătrânei. Mânia lui Bubbe a crescut şi a înşfăcat-o pe mama brutal

de încheietura mâinii.

- încetează! am protestat eu ceva cam prea tare, fără să ţin cout că m-ar fi putut auri cineva.

Cum îndrăznea să pună mâna în felul ăsta pe mama mea, care era însărcinată? Am încercat să smulg încheietura mâinii mamei din strânsoarea lui Eubbe, dar bătrâna

era surprinzător de puternică. Mama s-a eliberat şi s-a smucit în spate. Piciorul i-a alunecat şi a căznt grămadă pe jos, ţipând ca un animal rănit M-am grăbit s-o ajut să se ridice.

- Mamă, eşti bine?

N-a răspuns, dar a dat din cap în semn că da, deşi era palidă la faţă.

Saul s-a aşezat între mine şi bunica LUI

- Sadie n-a luat nimic. Du-te înapoi în încăpere, Bubbe, i-a spus el cu voce blândă, dar fermii iar bătrâna a mormăit ceva şi a plecat Nu vrea să facă nici un rău, dar are aproape nouăzeci de ani, iar mintea îi e cam tulburată. E greu să vezi cum îmbătrânesc oamenii pe care îi iubeşti.

- E greu şi să nu-i mai vezi deloc, am ripostat eu, gândindu-mă la tata şi întrebându-mă cum ar fi fost el la bătrâneţe, dacă ar fi apucat-o.

Am dat să-l urmez pe Saul înăuntru, dar mama, care mergea în urma noastră, m-a oprit în prag,

- Promite-mi că nu te mai dud niciodată acolo, mi-a cerut ea pe un ton din care răzbatea o fermitate pe care nu i-o cunoşteam, iar vorbele ei parcă erau ecoul celor ale lui Saul Ştiu că te simţi singură aici, dar e prea periculos.

M-am gândit la Ufa şi fa sentimentul de speranţă pe care mi-l dăduse. Dar mama avea dreptate; era o dovadă de iresponsabilitate din partea mea să compromit siguranţa noastră.

- Foarte bine, am spus în cele din urmă, spăsită.

Să-mi încalc promisiunea faţă de Saul era una, dar faţă de mama era cu totul altceva. Şi am văzut cum imaginea noii mele prietene se estompa şi dispărea.

Atunci a apărut în tunel Pawet.

- Bună ziua, am spus eu, uimită să-l văd.

Piind duminică, nu era una dintre zilele lui obişnuite de vizită şi venise la noi chiar cu o zi în urmă. Dar nu adusese multă mâncare şi, văzând acum sacoşa din mâna lui, am sperat că mai făcuse rost de ceva.

A dat din cap, dar n-a răspuns ia salutul mea Faţa lui, de obicei veselă, era încordată şi mohorâtă, iar căldura îi dispăruse din privire. Mă întrebam daca nu cumva auzise cearta

noastră şi era supărat Ne-a urmat tăcut în ascunzătoare. Apoi ne-a dat sacoşa cn alimente.

- Ce-i? a întrebat mama, simţind instinctiv că el avea veşti proaste.

Pawrf s-a întors cu faţa către familia Rosenberg.

- îmi pare rău, am primit veşti de la Bţdzin. Şi uu sunt bune.

Auziud numele satului, *pan* Rosenberg a încremenit.

- Mica sinagogă din ghetou... nemţii au incendiat-o.

Am simţit un nod de spaimă în stomac. Mi-am amintit cu câtă mândrie îmi povestise Saul că fratele lui, care rămăsese în sat, improvizase o sinagogă într-un mic magazin din ghetou, astfel încât cei care erau siliţi să locuiască acolo să aibă un lăcaş de rugăciune. Să fad aşa ceva numai ca să te rogi mi se părea ceva incredibil de nebunesc în vremurile pe care ie trăiam. Cn siguranţă că Dumnezeu te auzea de oriunde.

M-am uitat la *pan* Rosenberg, care, sub barba lui încâlcită, se făcuse alb la faţă cavaruL

Torahl a exclamat el, înspăimântat.

M-a cuprins un sentiment de groază. Distrugerea unei sinagogi era, desigur, un lucru cumplit Dar privirea sumbră a lui Fawet dădea

de înţeles că era vorba de ceva mai rău decât de nimicirea unor suluri pe care erau scrise rugăduni. Simţeam că Saul, care se afla alături de mine, era încordat. Iar el înţelesese despre ce era vorba. Am întins mâna după mâna lui. Preţ de o secundă, a şovăit

şi a dat să se tragă, prins între restricţiile credinţei şi nevoia de consolare. Apoi mâna i s-a înmuiat şi n-a protestat în clipa în care mi-am petrecut degetele în jurul degetelor lui, pregătindu-mă pentru ce avea sa urmeze.

Pawel a continuat:

- Din păcate, mai e ceva. Ştiţi, tânărul rabin a încercat să-i oprească pe uemţi şi l-a lovit pe unul dintre ei. Drept represalii, nemţii i-au încuiat pe evreii rămaşi în sinagogă, în timp ce aceasta ardea.

- Micah! a strigat *pan* Rosenberg, clătinândn-se.

Bubbe a scos un ţipăt jalnic. Saul s-a smuls de lângă mine ca s-o prindă pe bunica lui înainte ca ea să se prăbuşească.

- Logodnica mea..., a rostit Saul, ridicându-şi privirea. Era şi ea în ghetou şi adesea mergea împreună cu fratele meu la *shtiP*[1].

Pawel şi-a lăsat capul în jos.

– Îmi pare rău, dar, din câte am înţeles, toţi cei care erau în sinagogă în acel moment,

au mnrit Lui Saul 1 s-au înmuiat genunchii şi credeam că avea să se prăbuşească la fel ca bunica lui, dar şi-a îucordat voinţa şi a rămas în picioare.

- Haide, i-a spus mama cu blândeţe lui Pawel. TYebule să ră

mână singuri cu durerea lor.

Am şovăit, cad aş fl vrut să rămân şi să-l consolez pe Saul. Totuşi, am urmat-o pe mama în tunel

- Nu ştiam dacă să le spun sau nu, a tuurmurat Pawet cu tristeţe.

- Ai făcut ce trebuia, l-a asigurat mama.

Am dat din cap, Înţelegând o dată mai mult că adevărul nu putea sta îngropat mult timp, nici chiar dacă ne aflam în canalizare,

- Pawet..., am apus eu, şovăind.

în zilele pe care le trăiam era mai
bine să nu pui prea multe Întrebări Dar exista una care nu-mi dădea pace de multă vreme şi oricum se strânseseră foarte multe răspunsuri pe care nu le mai puteam primi fiindcă tata le dusese cu el în mormânt Mai mult de-atât, simţeam că în curând n-avea să mai fie timp.

- Cum se face că ai venit să ne ajuţi? Cum de te-a găsit tata?

Pawet a zâmbit Iar ochii i

s-au luminat prima dată după cele câteva vizite pe care ni le făcuse în ultima vreme.

- Era un om atât de prietenos! Mă întâlneam adeseori cu el pe stradă şi întotdeauna mă saluta, nu era ca domnii ceilalţi care nu băgau în seamă im sărman instalator ca mine.

Am zâmbit şi eu, căci ştiam ce voia să spună. Tată] meu era amabil cu toată lumea, indiferent de poziţia socială.

- Vorbeam de una, de alta. Odată mi-a pomenit de un şantier unde era nevoie de muncitori şi mi-a dat o recomandare. Altă dată, mi-a dat nişte bani ca să-i fac un comision. Mă ajuta fără nid un alt motiv decât că eram om ca şl el Dar o făcea întotdeauna de parcă eu l-aş fi ajutai nu el pe mine. Nu voia să-mi rănească mândria. Apoi, într-o zi, am observat că purta banderola de evreu şi că părea tulburat. Am început să discutăm şi m-a întrebat, mai pe departe, dacă ştiam vreun depozit sau cam aşa ceva, un loc în care ar fi putut să se ascundă o familie. Ştiam ci în astfel de locuri nu era niciodată sigur să te ascunzi. Aşa că i-am vorbit despre canalizare şi, mai târziu, după ce aţi ajuns cu toţii în ghetou, am început să construim amândoi calea de acces.

- Şi familia Rosenberg?

- Atund când a început lichidarea ghetoului şi am venit în grabă ca să mă întâlnesc cu tatăl tău, l-am văzut pe pitii Rosenberg pe stradă. Era o zi proastă pentru evrei şi alţii îmbrăcaţi la fel ca el fuseseră arestaţi, bătuţi, raşi în cap sau chiar mai rău.

S-a oprit, ce şi cum anumite lucruri ar fi fost prea cumplite pentru tinerele mele urechi.

- Le-am spus lui *pan* Rosenberg, fiului şi mamei lui să vină cu mine. Şi au venit, a spus Pawel, fâcându- mă să mă gândesc ci acelea fuseseră momente salvatoare pentru noi, în timp ce atâţia alţii suferiseră şi muriseră. Apoi, chiar înainte si ajungem la canal, i-am zărit pe cei doi tineri care fugeau cu un copil mic În braţe, a continuat el. M-am gândit că l-aş fi putut salva şi pe ei, a încheiat Pawel pe un tou plin de tristeţe.

- Ai fost întotdeauna instalator? am întrebat.

- Sadic, atâtea întrebări! m-a dojenit mama.

Dar Pawel a zâmbit

- Nu mă deranjează. înainte de război, eram hoţ.

Am fost surprinsă. Părea un om atât de bun şi, de fapt, era un infractor!

- Ştiu că e îngrozitor. Dar de multă vreme nu se mai găsea

nimic de lucru pentru instalatori şi trebuia să-mi hrănesc soţia şi fiica. Iar apoi v-am întâlnit pe voi toţi şi, amintindu-mi de toată bunătatea pe care mi-a arătat-o tatăl tău, am ştiut ce trebuia să foc. Ţelul vieţii mele e să vă salvez pe voi.

Atunci am Înţeles. Salvarea noastră devenise misiunea lui Pawe), şansa lui de mântuire. Curând după aceea, el a plecat, iar eu şi mama ne-am Întors în ascunzătoare. Voiam să mă duc la Saul şl să văd ce mai făcea, să încerc să-i ofer puţină alinare. Dar el se afla lângă bunica lui, care suspina, neconsolată, şi lângă tatăl lui, care se ruga. Mai târziu, în acea noapte, Saul stătea culcat lângă tatăl lui, ţinându-i o mână pe spate. Eram sigură că nu voia să plece de lângă el Dar după ce respiraţia bătrânului a devenit ritmică, Saul s-a ridicat şi pornit spre uşă. M-am luat după el.

- Te deranjează dacă vin cu tine? am întrebat, gândindn-mă ci poate prefera să fie singur.

A dat din cap În semn că nu-l deranja. Am pornit împreună, iar tăcerea dintre noi era mai grea decât de obicei.

- îmi pare rău pentru fratele tău, am spus, câteva minute mai târziu. Şi pentru

Shifra.

Voiam să-l consolez şi pcutru durerea legată de pierderea ei, dar mi se părea ci uu eram tocmai persoana potrivită pentru asta. Saul continua să meargă în tăcere. Am încercat din nou:

- Te înţeleg. Atunci când tata...

Apoi vocea mi s-a frânt. Aş fi vrut
ca propria suferinţă să-mi n dat o

anumită înţelepciune, ceva ce aş fi putut spune ca să uşurez povara altuia. Dar fiecare om îşi poartă durerea de unul singur. Durerea mea nu putea să-l ajute pe Saul, aşa după cum durerea mamei mele nu mă ajutase atunci când murise tata.

Am ajuns la nişa noastră. Saul u-a scos nid o carte, d a privit în depărtare.

- Spune-mi o poveste, l-am rugat eu. Una despre fratele tău.

Saul mi-a aruncat o privire mirată.

-De ce?

- Cred că îţi face bine să vorbeşti. După ce a murit tata, am dorit de atâtea ori să-mi împărtăşesc cuiva amintirile despre el. Dar mama nu vorbeşte niciodată despre tata. Cred că ar ajuta-o dacă ar voibL

Nu reuşisem să fac asta după ce murise tata, dar poate că aveam acum o şansă, cu Saul.

El n-a spus nimic şi mă întrebam dacă nu voia sau nu putea să vorbească despre fratele lui Poate că

era prea curând.

- Dintre noi, fraţii, el părea cel mai puţin predestinat să devină rabin, a spus Saul în cele din urmă. întră mereu în helele. Odată, pe când eram copii, a decis că trebuia să curăţăm toată piatra din casă cu înălbitor. Peste tot. Mama a

Înnebunit de-a binelea! a povestit el, zâmbiud fără si vrea.

- Ar fi putut să plece, ştii, să vină cu noi. Dar a rămas în sat ca să-i ajute pe cei care nu puteau să plec«, sa fie alături de femei şi de copii şi să le ofere alinare cu ajutorul religiei. Numai că acum s-a dus.H Lacrimile, care nu putuseră să-i izvorască din odú atunci când îşi consolase tatăl, au început să-i curgă acum în voie. L-am înconjurat cu braţul, sperând ca el să nu protesteze. S-a încordat preţ de o secundă, de parcă ar fi vrut să se tragă înapoi, dar a rămas pe loc. L- am tras mai aproape de mine, ca şi când aş fi vrut să-l protejez de suferinţa şi de durerea care 11 copleşeau, sau cel puţin să împart cu el povara. Fireşte, nu puteam să jelesc în locul lui, d doar să fiu alături de el.

Saul a continuat să vorbească printre lacrimi, istorisind întâmplări cu fratele lui, ca şl când ar fi

pus acele amintiri între paginile unei cărţi, aşa cum se puneau florile la presat. Ascultam în tăcere, punând o întrebare sau două atunci când el se oprea, sau strângându-l de mână la părţile cele mai triste. De obicei, după ce luna cobora prea mult şi lumina ei nu mai ajungea în nişă, ne

Întrerupeam cititul şl ne Întorceam în ascunzătoare.

- Ar trebui să plecăm, i-am spus eu după un timp.

El a fost ae acord. Poate că familiile noastre aveau să se trezească şi să se îngrijoreze văzând că dispăruserăm. Nici unul dintre uoi nu s-a clintit, fiindcă nu ne venea să părăsim acel loc liniştit în care puteam fi departe de toţi şi de toate.

- Şi apoi a fost momentul acela când fratele meu a căzut în râu, a început Saul altă povestire.

A contiuuat, apoi vocea i s-a îngroşat şi i-a răguşit pe măsură ce depăna amintiri m întuneric. În cele din urmă, el n-a mai avut nimic de povestit Şi-a înclinat capul spre capul meu, iar după aceea amândoi am închis ochii şi am adormit

Chifle (în limba polonezi în original)
Sinagogă – termen folosit de preferinţă de evreii conservatori (în limba idiş în original)

CAPITOLUL 9

<Etti

La două săptămâni după ce vorbisem prima dată cu Sadie, am pornit de acasă într-o duminică dimineaţă, ca să mă duc s-o râd. Am păşit în stradă şi am inhalat cu multă plăcere aerul proaspăt Era începutul lui mai, vântul adia cald şi parfumat purtând mireasma teilor în floare. Am traversat Planty, iar în ziua aceea parcă erau mai mulţi oameni pe stradă decât văzusem de la începutul războiului. Mergeau la piaţă şi prin magazine ţinându-şî privirile plecate, uu se salutau şi nid uu se opreau ca să mai schimbe o vorbă, aşa cum făceau altă dată. Dar era o anumită sfidare în fdui în care păşeau, în care îşi ridicau bărbia, chiar şi numai pentru o dipă, ca să admire castelul Wawel scăldat în lumina aurie a soarelui. Era ca şi când le-ar fi spus nemţilor: „N-o să ne furaţi ziua asta frumoasă

de care ne bucurăm în oraşul nostru!"

Mă dusesem s-o râd pe Sadie şi cu o săptămână în urmă. O făcusem sâmbătă, la aceeaşi oră, aşa cum îi promisesem, şi îi dusesem o bucată

de brânză de oaie pe care reuşisem s-o şterpelesc diu bucătărie. Dar Sadie îutâiziase şi păruse neliniştită.

- Nu pot să stau decât câteva minute, spusese ea. Şi nu trebuie să mai vin să te văd. Am promis să n-o mai foc

Şi în ceea ce-o privea, erau alţii care ar £1 putut observa că pleca undeva şi care ar fi putut avea obiecţii dacă ea lipsea.

- În cazul în care nu mai poţi să vii, te înţeleg, spusesem eu, simţindu-mă surprinsă şi puţin dezamăgită.

Prima dată mă întorsesem la gura de canal din curiozitatea pe care o simţeam faţă de fota aceea, iar a doua oară o făcusem pentru că îmi era milă de ea şi pentru că părea să aibă nevoie de ajutor. Dacă nu mai putea să se întâlnească niciodată cu mine, asta n-ar fi trebuit să mă deranjeze deloc. Totuşi, nu mă puteam împăca deloc cu ideea. îmi plăcea s-o ajut pe Sadie şi, deşi făceam atât

de puţin pentru ea, simţeau că ajutorul pe care i-l dădeam chiar couta.

- Bineînţeles că o să mai vin, spusese ea repede. Dar ar fi mai bine duminica, adăugase. Cealaltă familie, Rosenbetg, stă toată sâmbăta în încăperea în care locuim,

- ca să serbeze Sabatul, aşa că e mal vizibil dacă lipsesc de acolo.

- Atunci, duminică, mă învoisem eu. Pot să vin în fiecare săptămână. Chiar şi mâine, dacă vrei

- Aş vrea, spusese Sadie zâmbind. Întâlnirile cu tine fee să treacă mai uşor timpul aici, jos. Sună prosteşte?

- Câtuşi de puţin. Şi mie îmi face plăcere să vin. O s-o fee chiar mâine. Dar acum e mai bine să pled.

Nu voiam să aibă necazuri şi să nu mai poată veni deloc.

Dar în dimineaţa următoare Ana Luda decisese că venise timpul să facem curăţenia de primăvară în casă. Pe lângă faptul că o pusese pe Hanna la treabă, mama mea vitregă mă mobilizase şi pe mine să fee fel de fel de treburi mărunte, astfel încât îmi fusese imposibil să mai plec. Parcă Ana Luda ar fi ştiut de planurile mele şi ar fi uăscodt intenţionat un astfel dc impediment Aşa că nu reuşisem să mă doc s-o

văd pe Sadie în ziua aceea. Mi-o imaginasem stând în faţa grilajului gurii de canal, dezamăgită şi mtrebându-se de ce nu venisem.

Acum însă, o săptămână mai târziu, eram botăiâtă să mă întorc la Dţbniki şi s-o văd. Plecasem devreme şi mă strecurasem pe scări în linişte, fiiudcă nu voiam s-o trezesc pe Ana Luda. Am ajuns pe

malul râului şi am pornit spre pod. Trotuarul era plîn de pietoni şi am încercat să mă strecor printre bătrânele care se mişcau încet şi printre mamele care duceau prea multe pachete, cu copiii scândndu- le în spate. Cerul se întunecase înspre vest, o pătură groasă de uori se rostogolise şi acoperise pe neaşteptate soarele. Nu mă gândisem să-mi iau umbrela cu mine într-o dimineaţă atât de plăcută.

Atunci când m-am apropiat de mijlocul podului, şuvoiul de oameni s-a blocat pe ueaşteptate. Bărbatul din faţa mea s-a oprit atât de brusc, încât m-am lovit de eL

- *PrzepraszamP-* i-am spus, cerându-mi scuze.

Omul acela n-a răspuns şi nici nn s-a clintit din loc, continuând să mestece capătul unui trabuc. Mi-em dat seama că podul nu era aglomerat, ci blocat Poliţia ii baricadase la jumătate şi uu lăsa pe uimeui să intre în cartierul Dţbuild sau să iasă din el.

- Ce se întâmplă? l-am întrebat pe bărbatul de care mă lovisem.

Mă gândeam că poliţia instalase un punct de control mobil, aşa cum face a adesea, ca să verifice *Kennkarten.* A mea n-ar fl ridicat probleme, căci ştampilele speciale de

care Ana Luda făcuse rost de la prietenii ei nemţi ne dădeau acces liber prin oraş. Dar trecerea printr-un punct de control putea dura ore întregi, iar eu nu voiam să întârzii la întâlnirea cu Sadie. Cerul era acum cenuşiu, mai mult de amurg decât de amiază. Din depărtare se auzea bubuitul tunetului.

- O *Aktion,* mi-a răspuns omul, fără să se întoarcă.

- Aid? m-am mirat eu, înţepenind de frică.

Credeam că arestările În masă la care se referise el se petreceau doar În cartierele evreieşti. Omul şi-a scos trabucul din gură,

- Da, ghetoul a fost în Podgbrze, cartierul imediat învecinat.

- Ştiu, dar ghetoul a fost evacuat.

- Exact, a spus el, plictisit, ca şi când ar fl fost ceva de la sine înţeles, îl caută pe cei care ar fi pntut să scape. Evrei ascunşi.

Auzind asta, am fost foarte îngrijorată pentru Sadie Poliţia izolase partea de

cartier din jurul canalului, căutându-i pe evreii care scăpaseră de arestare atund când fusese evacuat ghetoul. Mi-am făcut loc până În primul rând al mulţimii. Vedeam mai jos, în stradă, cum vehiculele militare şi de poliţie germane se aliniau pe toate cele patru laturi ale pieţei Dşbuidd. Se

afla acolo şi un camion, care, în condiţii normale, ar fi părut că transporta vite la piaţă. În mod ciudat, acum avea în benă bănci pe care puteau sta oamenii. Poliţiştii scotoceau cartierul, mergând din casă în casă şi dîn magazin În magazin împreună cu câinii lor cei fio roşi, puşi să-i adulmece pe cei care se ascundeau. O sudoare rece mi-a apărut pe piele. Cu siguranţă că aveau să cerceteze şi canalizarea şi aveau să-i găsească pe Sadie şi pe ceilalţi.

M-am uitat în jur, disperată, întrebându-mă dacă mai exista şi altă modalitate să traversez râul, ca să ajung la Sadie şi s-o avertizez. Dar eram blocată de mulţimea de pe laturi şi din spatele meu.

Deodată s-a auzit un ţipat ce venea de dincolo de pod, răzbătând pe deasupra vocilor nemţilor care strigau ordine şi a lătratului câinilor. Pe strada de la capătul podului, poliţia târa dintr-o clădire o femele care părea să aibă în jur de

douăzeci de ani Fusta ei evazată, odinioară la modă, era ruptă la tiv, iar bluza albă 11 era pătată. Pe mâneca bluzei purta banderola albă, cu steaua albastră cu şase colţuri După hainele ei şi după părul ciufulit, mi-am dat seama că se ascunsese Într-un loc murdar. Preţ de o secundă, m-am întrebat

dacă femeia ar fi putut să fie mama lui Sadie sau o altă persoană dintre cele care trăiau acolo, sub pământ Dar femeia nu era nici udă şi nici atăt de murdară cum ar fl fost dacă ar fi ieşit din canalizare.

Ea ţinea în braţe doi copil, un bebeluş într-o parte şi un copil mic în cealaltă. Nn s-a opus poliţiştilor care o duceau spre bena camionului care aştepta. Dar atunci când s-au apropiat de camion, unul dintre nemţii care aşteptau acolo a încercat să-i ia copiii din braţe. Femeia s-a tras înapoi, refuzând să le dea drumul Neamţul i-a vorbit cu o voce prea joasă ca să pot auzi ce anume i-a spus, dar mi-am imaginat că îi explica de ce trebuia ea micuţii să plece separat – o explicaţie pe care nici un om întreg la minte n-ar mai fi crezut-o. A mai întins mâna spre copii încă o dată, dar femeia a clătinat din cap şi s-a îndepărtat Vocea neamţului s-a ridicat, ordonându-i aeum să se supună.

- Nu, vă rog, nu! l-a implorat femeia, strângându-şi copiii la piept, disperată, iar apoi a luat-o la fugă spre pod.

Dar podul era baricadat de poliţie şi înţesat de lume. Femeia n-avea unde să se ducă. Unul dintre nemţi a scosjăstolul şi l-a îndreptat spre ea.

În jurul meu, mulţimea de privitori a scos un geamăt la unison.

- Nu! am strigat eu cât am putut de tare.

Un glonţ putea să ucidă nu numai femeia, ci şi pe copii. Mă rugam în gând ca ea să se oprească, aşa cum ii ordonase neamţul.

- Şştt, m-a dojenit bărbatul din faţa mea, care aruncase trabucul, ce zăcea acum pe pod, fumegând. Nu poţi să fad nimici Ne omoară şi pe noi.

Omul acela nu era Îngrijorat pentru mine, d pentru el însuşL Represaliile nemţilor împotriva populaţiei locale erau rapide şi severe, zed de oameni putând fi ucişi pentru un singur act de protest sau de sfidare.

Femeia a continuat să alerge spre pod. Dar fugea încet şi anevoie, căci îşi dncea şi copiii, ea un animal deja rănit, dar care Încă încerca să scape. A răsunat o împuşcătură şi mat mulţi oameni din jurul meu s-au ferit, ca şi cum focul de armă ar fi fost îndreptat

spre el Fameia nu fusese nimerită. Oare neamţul trăgea în gol pe lângă ţintă, ea avertismeut, sau chiar o ratase? Mulţimea din jurul meu stătea în tăcere, ca hipnotizată de spectacolul macabru. Femeia a început să traverseze poduL Apoi, văzând că

drumul înainte era blocat de baricade şl de mulţime; s-a întors spre balustradă şi a început să se eaţăre pe ea. Neamţul a ţintit din nou şi, după intensitatea expresiei de pe chipul lui, mi-am dat seama că de data asta n-avea de gând să rateze.

Femeia nu s-a uitat înapoi, ci s-a aruncat fără ezitare de pe marginea podului, împreună cu copiii ei. Mulţimea a scos un oftat colectiv şi s-a auzit o bufnitură oribilă atunci când femeia şl copiii au căzut în apă, câţiva metri mai jos. Preţ de o clipă, m-am întrebat dacă soldaţii nemţi sau poliţia aveau de gând să sară după el Dar se părea că erau satisfăcuţi cu gândul că femeia şi copiii u-ar fl putut să supravieţuiască acelei sărituri, aşa că s-au întors şi au plecat, iar mulţimea a început să se împrăştie. Dar baricadele au rămas şi mai mulţi poliţişti au continuat să stea acolo, la acel punct de control improvizat, astfel că nu se mai putea trece pe

pod. Am înţeles că n-aveam cum s-o mai 'rad pe Sadie în ziua aceea. Chiar dacă aş fl putut traversa podul, ar fi fost periculos să mă duc acum la gura de canal Cu sufletul plin de tristeţe, am pornit înapoi, spre casă.

În timp ce traversam din nou centrul oraşului, an început să cadă picături arde de ploaie. Lovind pavajul, eLe făceau ca în aer să se răspândească un miros străvechi, de ţărână. Acum trecătorii şi cei care ieşeau din magazine se grăbeau spre casele lor, iar umbrelele sub care se adăposteau arătau ca o mare de ciuperci negre, legănate încoace şi- ncolo. Părul şi rochia mi se îmbibaseră de apă, dar eram atât de zguduită de ceea ce văzusem, încât abia am observat Mi-a revenit în minte imaginea femeii cu copiii în braţe, în timp ce sărea de pe pod. Muriseră lovindn-se de suprafaţa apei, san se înecaseră? 0 parte din mine şi i-a imaginat înotând spre ţarm şi ieşind din râu undeva pe mal, mai departe, în libertate. Dar adevărul era că, în lumina dară a unei dimineţi de primăvară, în faţa ochilor mei, o femeie tocmai preferase să se sinucidă şi să-şi ucidă şi copiii, decât să se lase luată

de nazişti şi despărţită de micuţii ei. Iar eu, împreună cu alte zed de persoane, mâ mulţumisem să stau şi să privesc.

În încercarea mea nereuşită de a o
edea pe Sadie, fusesam plecată mai
v<
mult timp decât mă aşteptasem şi era aproape amiază atunci când am ajuns acasă. Ana Luda avea din nou

musafiri. De data asta era vorba de un grup mai restrâns, venit la dejunul de duminică. În acea dimineaţă, în graba mea de a ajunge la Sadie, sărisem peste prima masă a zilei. Mi-am imaginat bufetul încărcat de mezeluri şi de brânzeturi şl mi-a lăsat gura apă. Dar mai degrabă aş fi mâncat pământ decât să stau la masă cu ei.

Am încercat să mă furişez prin vestibul şi să urc în camera mea fără să fiu văzută, ea să-mi schimb hainele ude; Dar tocmai mă apropiam de scară, când un ofiţer neamţ a ieşit din toaleta aflată în apropiere şi mi-a blocat calea.

- *DzieA dobry, FrSuîemf^* a spus el, salut ându-mă într-un amestec nereuşit de poloneză şi germană.

Ştiam că era Oberfuhrer Maust, un colouel SS cu funcţie importantă, recent transferat la Cracovia, după cum o auzisem pe Ana Luda spunându-i unei prietene cu câteva săptămâni mai înainte. Atrasă de puterea şi de influenţa lui, mama

mea vitregă se grăbise să-i intre în graţii, astfel incât el devenise o prezenţă permanentă în casa noastră.

Şi nu doar la dejunurile şi la cinele Anei Luda – cu o seară înainte, ajunsesem acasă şi descoperisem că petrecerea se încheiase, dar un

invitat rămăsese în urmă. U aurisem cum o urma pe scări, până în dormitorul ei. Spusese ceva cu voce joasă şi alintâtoare, iar mama mea vitregă chicotise, scoţând un sunet prea tineresc şi nepotrivit pentru cineva de vârsta ei. Mi se făcuse silă. Una era să-i distreze pe nemţi, aha era să se culce oi ei în patul pe care II împărţise cu tata. Niciodată n-o urasem mai mult. În dimineaţa aceea, pe când treceam pe lângă dormitorul Anei Luda, auzisem de pe coridor două sforăituri A ei era groasa şi bolborosită, iar a lui adâncă şi neîntreruptă.

Noul ei prieten! Am studiat bestia. Arăta ca toţi ceilalţi, cu gâtul gros şi cu obrajii roşii, numai că era mai înalt, burtos şi cn mâini ca nişte labe de urs. Se uita la mine ca un şarpe care se pregătea să devoreze un şoarece,

Până să apuc să răspund, a apărut Ana Luda ain sufragerie.

- Fritz, mă întrebam unde...

Văzând că el stătea de vorbă cu
mine, ea s-a întrerupt, încruntată.

- Ella, ce faci aid? a întrebat, ca şi când m-aş fi adunat de pe stradă şi n-aş fi venit la mine acasă.

Rochia ei, croită după ultima modă de anul acela de la Milano, era prea strâmtă pe formele ei trupeşe;

La găt îi atârnau perlele care fuseseră cândva ale mamei mele.

- Fiica ta e cât se poate de fermecătoare! Nu mi-ai vorbit niciodată de ea, a spus neamţul.

- Fiica vitregă, l-a corectat Ana Luda, dorind să se distanţeze cât mai mult de mine. Fiica răposatului meu soţ. Şi vid că e udă leoarcă!

- Ar trebui să ia dejunul cu noi, a spuseL

Vedeam frământarea din privirea Anei Luda, care dorea sâ-i facă pe plac musafirului ei nazist, dar voia, în acelaşi timp, să mă vadă plecata de acolo. Însă tonul colouelului Maust arăta dar că participarea mea la dejun nu era o rugăminte.

- Foarte bîne, a spus ea în cele din urmă, cad obedienţa avusese câştig de cauză în faţa neplăcerii.

- îmi pare rău, dar nn pot, am răspuns eu, frământându-mi mintea ca să găsesc o scuză.

- Ella, a mormăit mama mea vitregă printre

dinţi, dacă Oberfuhrer Maust are amabilitatea să te invite să iei masa cu noi, asta o să faci!

Vedeam din privirea ei că, dacă o puneam într-o situaţie stânjenitoare refuzând, consecinţele avean să fie severe.

- iţi schimbi hainde şi vii jos!

Zece minute mai târziu, intram în sufragerie f&ră să am pic de chef s-o fac, îmbrăcată într-o rochie albastră, curată, dar cu părul încă ud, în mod sfidător. Mai erau acolo alţi patru musafiri, doi bărbaţi în uniformă militară germană şi unul în costum, plus o femeie de vârsta Anei Luda, pe care n-o cunoşteam. Nu şi-an întrerupt conversaţia şi nu şi-an ridicat privirile la mine ca să mă salute şi să remarce că intrasem în încăpere. Vazându-i pe acei străini stând în jurul mesei de odinioară a familiei noastre şi folosind porţelanurile şi cristalurile de nuntă ale mamei mele, mi s-a făcut greaţă la modul " fizic. M-am aşezat pe singurul loc liber, lângă colonelul Maust şi aproape de mama mea vitregă. Hanna m-a servit cu o farfurie de *szarbtka,* o plăcintă caldă cu mere, mai savuroasă decât oricare alta pe care o gustasem de la începutul

războiului. Dar foitajul gros mi s-a oprit în gât. Am pus furculiţa jos.

- Astăzi am văzut o femeie care s-a aruncat de pe podul Dţbnicki, am spus eu.

Dacă tot trebuia să fiu acolo, puteam face ca prezenţa să-mi fie remarcată, Conversaţiile din jurul mesei au amuţit şi toate capetele s- au întors spre mine.

- Poliţiştii au Încercat s-o oprească, dar a sărit împreună cu copiii ei.

Femeia de lângă Ana Lucia şi-a acoperit gura cu şervetul, făcând o figură îngrozită.

- Probabil că era evreică, a spus colonelul Maust, nepăsător. Astăzi a fost o *Aktion* menită să scoată din ascunzători restul de evrei

Aşadar, ştia de arestările care aveau loc în timp ce el şedea în sufrageria noastră şi mânca prăjituri!

- Din ascunzători? a întrebat cealaltă fomeie de la masă

- Da, a răspuns colonelul Maust Câţiva evrei au reuşit să fugă după ce a fost lichidat ghetoul, cei mai mulţi ascunzându-se în cartierele de lângă râu.

- Atât de aproape de casa mea! a exclamat femeia, iar eu am înţeles că era îngrozită nu de grija pentru cei arestaţi ci de teamă peutru liniştea proprie. Ce periculos!

După intonaţia ei, ai fi crezut că era vorba de

criminali înrăiţi

„O mama cu doi copii!” doream să spun. „O

Fireşte că n-am spus nimic. În schimb, am întrebat:

- Şi ce o să se întâmple cu ei?

ameninţare pentru existenţa oraşului nostru!”

- Cu femeia care a sărit de pe pod? Presupun că ea şi copiii ei sunt hrană pentru peşti.

Colonelul Maust a râs de propria glumă lugubră şi ceilalţi i s-au alăturat Îmi venea să mă întorc spre el şi să-l pălmuiesc. Mi-am înghiţit mânia.

- Mă refer la evreii care sunt arestaţi Ghetoul a fost inchis. Atunci unde sunt duşi?

Ana Luda mă săgeta cu privirea pentru că vorbeam în continuare despre acel subiect. Dar unul dintre nemţii de la celălalt capăt al mesei, un bărbat slab, musculoşi, cu ochii negri ca mărgelele şi cu o faţă ca de nevăstuică, a răspuns:

- Cei apţi de muncă ar putea fi duşi la Piaszdw, care e un lagăr de muncă aşezat chiar în afara oraşului, a spus d cu gura plină, între două îmbucături de plădntă cu mera.

- Şi ceilalţi?

După o scurtă ezitare, neamţul a spus:

- O să fie trimişi la Auschwitz.

- Ce-i asta?

Cunoşteam oraşul Oăwiţdm, aflat cam la distanţă de o oră de mers faţă de limita de vest a Cracoviei Auzisem vorbindu-se despre un lagăr de acolo, care purta numele german al oraşului şi despre care sc şoptea că era, pentru evrei un loc

mai cumplit decât toate celelalte. Numai că nimeni nu putea confirma zvonurile, spuneau oamenii, pentru că nimeni nn se întorsese de acolo. L-am privit pe ueamţ în ochi, provocându-l să recunoască adevărul de faţă cu toată lumea.

N-a şovăit

- Să spunem că n-o să se mai întoarcă şi n-o să vă mai murdărească niciodată cartierul

- Chiar şi femeile şi copiii? am întrebat eu.

El a ridicat din umeri, nepăsător.

- Pentru noi sunt tot evrei.

Mi-a susţinut privirea fără să clipească şl privind în întunecimea de acolo, am văzut tot ceea ce nu spusese el închisoarea şi moartea care li aşteptau pe evrei Femeia de pe pod preferase să se arunce în apă decât să aibă, ca şi copiii ei, o asemenea soartă. Ana Luda m-a străpuns din nou cu privirea.

- Ajunge cu întrebările! s-a răstit ea la

mine, după care şi-a pus o mână pe braţul colonelului Maust Dragule; haide să nu mai vorbim de lucrurile astea într-o companie atât de distinsă şi să ne stricăm dejunul! Fiica mea vitregi tocmai pleca!

- Şi eu trebuie să plec, a spus colonelul Maust în timp ce-şi împăturea şervetul.

- Chiar trebuie? a întrebat Ana Luda, dezamăgita.

- Vă rog să mă scuzaţi, am spus eu.

Nu voiam să fiu martoră a momentului În care îşi luau rămas- bun, aşa că m-am ridicat brusc şi mi-am Împins atât de tare scaunul În spate, încât ceştile de cafea au zăngănit. Am ieşit iute din incăpere şi am urcat scările În fugă, până în mansardă. Urechile îmi vâjâiau în mod ciudat în timp ce încercam să Înţeleg spusele neamţului Evreii erau duşi În lagăr – cu toţii „Ce fusese în mintea mea?” m-am dojenit Ştiam că ghetoul fusese evacuat Cu toate astea, îmi fusese mai uşor să mă gândesc că evreii fuseseră „strămutaţi” şi că locuiau în altă parte – sau să nu mă gândesc deloc la asta. Dar acum, când cunoşteam adevărul, nu mai puteam să-l ignor. Evreii erau duşi la închisoare şi puşi la munca forţată sau chiar mai rău.

Mi-a venit în minte Sadie. Fugise după ce nemţii

lichidaseră ghetoul, la fel cum făcuse şi femeia pe care o văzusem sărind de pe pod. Iar dacă era prinsă, o aşteptau aceleaşi orori pe care le descrisese neamţul Deşi n-o ştiam decât de câteva săptămâni, simţeam că o cunoşteam bine pe Sadie şi nu voiam să i se intâmple

nimic rău. Trecuse deja prin atâtea şi nu puteam suferi gândul că s-ar fi putut să fie prinsă şi dusă departe.

Ceva mai târziu, am aurit cum petrecerea de ios se termina şi cum ultimii musafiri ieşeau în stradă. Dar am rămas la mansardă tot restul zilei, fiindcă voiam să evit mânia And Luda. M-am uitat peste acoperişuri, spre malul îndepărtat al râului, mi-am imaginat-o pe Sadie şi m-am rugat să fie în siguranţă. Mai era o săptămână până când puteam să mă duc din nou la gura de canal şi să aflu dacă rugăciunea mi se împlinise sau nu.

în dimineaţa următoare am coborât la micul dejun. Ana Lucia era deja la masă. Se întâmpla rar să ne întâlnim dimineaţa. Aveam grijă să mă trezesc şi să plec cu mult înainte să coboare ea, ceea ce nu era greu, fiindcă ca rareori se trezea înainte de amiază. Nu ne-am salutat, iar eu m-am aşezat la celălalt capăt al mesei.

- Ella! a exclamat Ana Luda după ce Hanna m-a servit cu cafea şi cu pâine prăjită.

îmi dădeam seama din tonul ei, mai dezaprobator decât de obicei, că n-avea să urmeze nimic bun. Oare era vorba de faptul că plecasem în grabă de la dejunul ei din ziua trecută, sau de întrebările pe care le

pusesem? Sau poate că era vorba de cu totul altceva. M-am pregătit pentru tirada mamei mele vitrege.

- Ce ai fâcut la piaţa din Dşbniki? a întrebat ea pe neaşteptate.

Am simţit un nod în gât.

- Am căutat cireşe pentru desert, mai ţii minte?

-Nu, a doua oară.

Am înţepenit. Ana Luda ştia că mai fusesem încă o dată la Dţbniki! Ea a continuat:

- Dineul meu cu plăcinta de cireşe a fost acum câteva săptămâni. Dar cineva te-a văzut duminica la piaţa din Dţbniki.

Adeseori Ana Luda părea să nu observe nimic din ceea ce se întâmpla în jurul ei. Dar acum dovedea ca memoria îi era foarte ascuţită. Mi-am dat seama c-o subestimasem. Ochii ei mă sfredeleau şi îmi cereau un răspuns. Sărmana noastră servitoare, Hanna, s-a strecurat afară din încăpere; cu o expresie îngrozită pe faţă.

- Păi, poate că Îţi aminteşti că n- am gâsit suficiente cireşe pentru prima plăcintă, am spus, străduindu-mă să vorbesc pe un ton calm.

Văzând cum mă zbăteam, prinsă în capcana ei, Ana Lucia a zâmbit.

- Dar vânzătorul a spus că s-ar fi putut să mai aducă săptămâna

- următoare, aşa că m-am hotărât să merg din nou acolo, în caz ca ai fi vrut ca Hanna să facă din nou plăcinta aceea.

Vocea mea era stinsă, iar pretextul, neplauzibil.

- Ai grijă ce fad, a spus Ana Lucia pe un ton de evidentă ameninţare. Nu ştiu ce pui la cale, a adăugat ea, iar acele vorbe m-au făcut să răsuflu uşurată. Dar n-o să tolerez nici o prostie care să ne pună în primejdie, a declarat, iar apoi s-a aplecat spre mine, cu ochii în flăcări, dezlănţuită. Ieri, cu totul neinvitată, mi-ai întrerupt petrecerea!

Am vrut s-o corectez şi să-i spun că mă invitase prietenul ei neamţ, dar n-am îndrăznit.

- Şi apoi ai stricat totul în momentul în care at deschis discuţia despre evreii

- Dar cum poţi suporta?! am izbucnit eu. Tot ce trebuie să îndure acei oameni sărmani şi nevinovaţi!

- Oraşul se descurcă

mai bine fără ei.

M-a privit fără să clipească. Mi-am amintit cum salutase Austria, ţara natală a Anei Lucia, *Anschîuss-ui,* anexarea ia Germania. Ana Lucia nu numai că se împrietenise cu nemţii ca să le câştige favorurile. Era de acord cu ei.

M-am ridicat, scârbită, de la masă. În timp ce ieşeam din încăpere, mintea îmi funcţiona febriL Cine ar fi putut să-i spună Anei Lucia despre cel de-al doilea drum al meu peste râu? Singura persoană pe care o văzusem la piaţă fusese Krys. Dar el nu m-ar fi trădat niciodată – sau, cel puţin, vechiul Krys nu m-ar fi dat de goL însă acum nu-l mai cunoşteam.

Ajunsă la etai, am privit peste linia orizontului ploios, spre cartierul cenuşiu şi anost de pe partea cealaltă a podului. Nu trehuia să mă întorc la acea gură de canaL Ana Luda era suspicioasă şi m-ar fi urmărit mai atent ca niaodată. N-o cunoşteam pe Sadic atât de bine. Vorbisem cu ca doar de câteva ori şi n-avea sens să risc totul peutru o persoană care practic îmi era străină. Totuşi, chiar în timp ce mă gândeam la asta, ştiam ca aveam să mă întorc la gura de canal Nu mai era nimic de făcut pentru femeia aceea de pe pod – fusesem doar un martor neputincios

atund când îşi luase viaţa, dimpreună cu cea a copiilor ei, aşa cum nu făcusem nimic atunci când Miriam şi ceilalţi elevi evrei fuseseră daţi afară din şcoală.

Dar Sadie era încă în siguranţă şi, într-un fel neînsemnat, puteam s-o ajut Mi-am jurat atund şi acolo că,

spre deosebire de toţi ceilalţi, eu n- aveam s-o las în voia sorţii

Scuzaţi! (în limba poloneză în original)
Bună ziua (în limba poloneză în original), domnişoară (în llimha germană în original)

CAPITOLUL 10

Sadie

Într-o duminică dimineaţă, am aurit voci care se rugau la biserica Kostka de deasupra noastră. Preotul intona liturghia, pe care acum o cunoşteam deja, iar credincioşii, în fiecare zi tot mai puţini, după cum mi se părea, răspundeau. Deşi n-aveam ceas, după partea de liturghie pe care o intonau îmi dădeam seama că era zece şi un sfert, aproape ora Ia care trebuia să mă întâlnesc cu Ella. Nerăbdarea creştea în mine, dar mi- o reprimam, încercând să nu-mi fac prea multe speranţe. Ella promisese să vină în fiecare duminică. De cele mai multe ori, venise, dar fuseseră şi câteva duminici în cele aproape şase săptămâni de când ne cunoşteam în care ea nu îşi făcuse apariţia.

- Mă duc după apă, am anunţat eu într-un

moment în care, după socoteala mea, era aproape ora unsprezece.

Mama a făcut un gest spre urcior.

- A fost deja SauL Avem destulă.

M-am uitat în jnr, sperând să
găsesc ceva gunoi de aruncat N-am găsit nimic.

- Atunci, mă duc să mă plimb, am spus, aşteptându-mă ca mama să aibă obiecţii.

Dar ea n-a spus nimic

I-am studiat faţa, întrebându-mă dacă bănuia ceva. În primele săptămâni de după promisiunea mea de a n-o mai revedea pe Ella, mama stătuse cu ochii pe mine ca un vultur. Dar acum părea distrată, îngrijorată din pricina pântecului care ii creştea mereu şi a luptei pe care o duceam ca să supravieţuim în canalizare. N-a protestat atunci când eu am ieşit iute din încăpere. Discuţia cu mama mă făcuse să întârzii câteva minute, aşa că, în timp ce mergeam către grilajul gurii de canal nu puteam decât să sper că Ella mă aşteptase.

- Proasto! a sâsâit o voce în spatele meu, chiar în clipa în care mă apropiam de grilaj.

M-am întors şi am văzut-o pe Bubbe Rosenberg, care probabil ca mă văzuse ieşind şi se luase după mine. Sau poate că tocmai

rătăcea şi ea fără ţintă prin tund. Dacă se întâmpla ca bătrâna să iasă noaptea din încăpere, de cele mai multe ori Saul o urma şi o aducea înapoi Dormea adesea lângă ca şi o strângea la piept în somn, ca să nu plece şi să se rătăcească, sau să cadă

în apă şi să se înece, aşa cum se întâmplase cu tata.

- Din cauza ta o să fim omorâţi cu toţii! mi-a strigat Buibbe.

Mă întrebam dacă mă văzuse vreodată vorbind cu Ella sau dacă îi spusese Saul ceva.

- Dacă te mai dud din nou la grilaj, te dau afară!

Nu eram sigură că ea ar fi avut căderea să iacă aşa ceva şi nid măcar nu prea ştiam ce anume voia să spună. Dar nu intenţionam să aflu.

- Ajunsei i-am strigat eu pe cel mai nepoliticos ton eu putinţă.

Dacă m-ar fi auzit, mama ar fi fost umilită de atâta proastă-creştere din partea mea. Dar pur şi simplu nu mai puteam suporta.

Bubbe a mormăit ceva neinteligibil. Speram să se întoarcă în ascunzătoarea noastră. Dar a rămas în tund, bombănind de una singura. Aşa că m-am tras în umbră, aproape de grilaj, neîndrăznind să-i încalc ordinul. Nu voiam să se

înfurie şi să le spună celorlalţi ce faceam. Mi-o imaginam pe Ella stând sus, în stradă, şi aşteptându- mă. După ce a plecat bătrâna, m-am dus în grabă la grilaj şi am şoptit cât am putut de sonor:

-Ella!

N-am văzut-o şi m-am gândit că poate plecase, fiindcă eu întârziasem. Sau poate că nu venise deloc. Poate că uitase de mine. Părea puţin probabil; Ella mă ajuta întotdeauna şi era foarte blândă.

Pe strada de deasupra era o linişte nefirească şi n-am văzut pe nimeni altcineva. Am auzit în depărtare vuietul prelung al unei sirene de poliţie. Ceva nu era în regulă, am înţeles eu, neliniştită. Era riscant să mai rămân acolo.

Atunci a început să plouă. Picaturile grele cădeau printre zăbrelele grilajului şi se adunau într- o baltă pe fondul canalului deja umed Ara pornit, tristă, înapoi.

Atunci când m-am apropiat, mama m-a întâmpinat în prag.

- O, slavă Domnului! a spus ca cu glas scăzut şi cu o expresie mai sumbră decât de obicei, ceea ce m-a făcut să mă întreb daca nu cumva Bubbe li spusese că mă dusesem din nou la gura de canal Tocmai voiam să-l trimit pe Saul după tine.

Trebuie să vii înăuntrul

- Dar ce s-a întâmplat?

Mama n-a răspuns, dar m-a condus înapoi în încăpere. Şi-a ridicat bărbia. Zgomotele făcute de credincioşi nu se mai auzeau, dar răzbăteau până la noi altele mai puternice şi mai rău prevestitoare.

Se trânteau uşi, se auzeau voci de bărbaţi vorbind în germana.

- Îi caută pe evrei, a şoptit *pan* Rosenberg, speriat, din capătul celălalt al încăperii.

M-a cuprins panica.

- Vin după uoi? am întrebat.

Mama a elătinat din cap.

- Îi caută pe evreii ascunşi în case şi pe străzi. Nemţii nu ştiu despre canalizare, cel puţin deocamdată.

M-a tras mai aproape de ca şi neam aşezat pe pat Din partea cealaltă a încăperii, ochii lui Saul i-au întâlnit pe ai mei, iar în privirea lui era un amestec de căldură şi de grijă. Ne apropiaserăm mult în ultimele săptămâni – de când aflaserăm cu toţii vestea cumplită despre fratele lui şi despre Shifra – şi îl consolasem. Totul devenise mai intim şi mai familiar între noi, fiindcă locuiam împreună într-un spaţiu atât de strâmt Ştiam cum mânca şi cum dormea, Îmi dădeam seama după

expresia lui dacă era supărat trist sau îngrijorat

Mama şi-a petrecut braţele în jurul meu şi am încercat sa ne facem cât mai mici şi mai tăcute. Dar era inutil. Dacă nemţii percheziţionau tunelul şi descopereau încăperea, n- aveam unde să ne ascundem.

«Ar trebui să plecăm!" mi-am zis, şi uu era prima dată. „Mai bine să

plecăm, decât să fim prinşi aici ca nişte animale În capcană!”

Dar fără Pawel care să ne călăuzească, n-aveam cum să ieşim.

Am stat în tăcere ore întregi, ascultând sunetele de deasupra, aşteptând paşii din tunel, care ar fi însemnat sfârşitul. La un moment dat, am auzit o voce de femeie strigând şi m-am întrebat dacă nu cumva cineva fusese prins. La un moment dat, ploaia a început să cadă mai tare, aceperind zgomotele poliţailor care haituiau prada.

în cele din urmă, vocile au amuţit, deşi nu ştiam daci nemţii fuseseră descurajaţi de ploaie sau dacă renunţaseră să nud caute. Sunetele făcute de percheziţie au fost Înlocuite de un trosnet ritmic, ca de cizme mărşăluind, în timp ce ploaia se înteţea. În afara încăperii, apa a încăput să curgă într-un torent puternic – Inundaţiile de primăvară, a şoptit Bubbe cu îngrijorare.

Mi-am ridicat privirea şi am văzut umbra de pe faţa mamei. Era aproape la fel de înspăimântător ca şi gândul că ne căutau nemţiL Ştiusem tot timpul că ploile abundente de primăvară, atunci când aveau să vină, puteau să ne creeze mari probleme. în ultimele săptămâni plouase des şi râul se

umflase, apa ajungând până la marginea de sus a digurilor. Ori de câte ori ploua pe străzile de deasupra, nivelul apei din tunelul cel mare se ridica, împingând şuvoaiele În ţevile mai Înguste şi provocând valuri mici, care clipoceau la intrarea în ascunzătoarea noastră. De obicei, ploaia se oprea după o vreme şi apele se retrăgeau.

Dar în ziua aceea nu se mai oprea. De sus se prăvăleau adevărate torente. îmi imaginam unul revârsându-se prin grilajul gurii de canal la care mă dusesem s-o caut pe Ella în acea dimineaţă, unul care acum năvălea spre noi prin conducte.

Nemţii încetaseră să mai percheziţioneze străzile de deasupra, aşa că am ieşit din locul în care ne înghesuiserăm şi am încercat să ne continuăm ziua. Mama a pregătit un prânz cu supă de cartofi reîncălzită, pe care l-am luat mai târziu decât de obicei Ploaia a continuat

toată ziua, iar după ce s-a lăsat seara, apa a Început să facă vârtejuri la intrarea în îucăpere. Am adormit alături de mama şi am visat cum apele se ridicau şi ne luau, ca pe o barcă de jucărie, scândura care ne ţinea loc de pat

în dimineaţa următoare, am descoperit ci nu era în întregime un

vis.

- Sadie, trezeşte-te!

Mama m-a sculat din somn. Apa intrase în ascunzătoarea noastră şi ne ajungea acum până la glezne. Neam încălţat cu ghetele ude, apoi neam strâns în grabă lucrurile şi neam urcat ceva mai sus. Mama a traversat camera ca să salveze rezervele de alimente. Am văzut cum, în partea cealaltă a încăperii, Saul făcea acelaşi lucru. Am vrut să- i atrag atenţia, dar n-am reuşit Apa intra din tunel şi începea să umple încăperea. În curând, şuvoiul care ni se rotea în jurul gleznelor a devenit torent şi mi-a ajuns până la genunchi. Pe măsură ce nivelul apei creştea, totul a început să plutească în jurul nostru, borcane, sticle, farfurii, ca la o bizară petrecere subacvatică.

- Şi dacă nu se opreşte? am întrebat

- O să se oprească, a spus mama, fără să răspundă la întrebarea mea.

M-a dus în capătul cel mai înalt al încăperii, în

încercarea de a rămâne cât mai uscate; Dar era zadarnic. Ploaia continua să cadă din abundenţă şi apa nc umplea ascunzătoarea ca pe o cadă uriaşă, în scurt timp, apa ne-a trecut de brâu şi hainele ni s-au udat până la piele. Era ca şi cum am fi înotat într-

o piscină sau într-un lac rece şi murdar, din care nu mai puteam ieşi niciodată.

M-am uitat în cealaltă parte a camerei. Saul tocmai îşi ajuta bunica să ajungă Într-un loc mai înalt fără să alunece. Mi-a întâlnit privirea şi am rămas cu ochii pironiţi unul la celălalt. Preţ de o secundă, mi s-a părut că voia să vină la mine la fel de mult cât doream şi eu să mă duc la eL Apoi s-a întors şi a început din nou să-şi ajute familia. M-am întrebat dacă n-ar fi trebuit să părăsim camera şi să căutam un loc mai Înalt. Bineînţeles, acum era imposibil Pe măsură ce nivelul râului din canalizare crescuse, apele acoperiserâ şi bordura îngustă de beton pe care o foloseam întotdeauna ca să mergem de-a lungul maiurilor lui. Dacă am fi încercat acum să păşim pe acolo, cu siguranţă că am fi fost înghiţiţi de ape. Iar aceleaşi ape înalte şi acelaşi curent care ne împiedicau să plecăm îl împiedicau şi pe Pawet să vină la noi şi să ne

salveze.

Nivelul apei ml se apropia de gură periculos de mult Mi-am ridicat capul mai sus, luptându-mă să respir. M-a cuprins panica. În câteva minute apa avea să crească prea mult, luându-ne putinţa de a mai sta în pidoare. Ori de câte ori

încercasem să înot, fusesem ca un animal speriat, iar membrele imi deveniseră neîndemânatice şi ineficiente. Dacă acum trebuia si ne salvăm înotând, cum aş fi putut supravieţui?

M-am lipit de perete, m-am întins şi am dibuit cu mâna raftul improvizat pe care ţineam de obicei pâinea. M-am agăţat de marginea lui şi m-am ridicat astfel încât să mă aflu la câţiva metri mai sus, cu capul aproape de tavanul încăperii Am câştigat astfel câteva minute şi puţin aer în plus. Dar dacă apa continua să crească, problema doar se amâna în loc să se rezolve.

Am întins mâna ca s-o ajut pe mama, care acum călca apa alături de mine. întotdeauna fusese o înotătoare excelentă şi chiar şi acum, când trupul i se îngroşase foarte mult, părea să se ţină fără efort la suprafaţă. De cealaltă parte a camerei, l-am văzut pe Saul, care îşi sprijinea bunica doar cu un braţ şi

tatăl cu celălalt, în timp ce se străduiau să se ţină ia suprafaţă.

Potopul parcă n-avea de gând să se mai termine. Braţele începuseră să- mi ardă de cât mă ţinusem agăţată de marginea raftului Nu mă puteam ţine la nesfârşit şi n-aveam nici o şansă dacă trebuia să înot. în cele din urmă mi-am desdeştat mâinile

de pe raft, pregătindu-mă să mă inec şi să las apa să mă ducă la tata. Mama m-a prins de guler, ţinându- mă la suprafaţă. Dar greutatea mea era prea mare şi am început să ne scufundăm amândouă. Am încercat să mă desprind de mama, dar ea mă ţinea strâns, nu mă lăsa si mă depărtez. Părul blond i se răsfira în jur ca o aureolă. Pe măsură ce apa se ridica, am inspirat, am tras în piept mult aer, pe care voiam să-l ţin acolo cât puteam de mult după ce capul avea să mi se scufunde sub apă.

Dintr-odată s-a aurit un pârâit puternic în depărtare şi, deşi ploaia continua să cadă cu aceeaşi Intensitate deasupra noastră, apa din cameră parcă numai creştea.

- Un dig, a spus cineva. Probabil că au mai deschis un făgaş pe unde să curgă apa.

Eram prea obosită ca să mai pricep acea veste bună sau ea să mă întreb dacă explicaţia era adevărată. Cu siguranţă că până să se

retragă apa ar mai fi trecut zile, dacă nu săptămâni, şi nU era posibil să rezist atât de mult timp.

- Ţine-te bine, am auzit-o pe mama spunând, dar vocea ei venea acum de undeva de departe, iar eu am alunceat sub apă.

Mă zbăteam, gâfâind după aer, apoi am alunecat încă o dată. Apa

mi-a umplut gura şi nasul, făcându- mă să tuşesc şi să mă înec Pleoapele îmi erau grele acum, ca şi cum aş fi vrut să dorm. încăperea s-a cufundat în beznă şi n-am mai ştiut nimic.

Ceva mai târziu, m-am trezit pe jos, nu departe de peretele pe care se afla raftul de care mă agăţasem.

-Ce s-a întâmplat?

Apele dispăruseră; se retrăseseră chiar mai repede decât veniseră, lăsând podeaua neagră, plină de nămol, şi calabalâcul nostru ud şi împrăştiat peste tot Ultimul lucru de care îmi aininteam era camera plină de apă şi gâfâielile mele după ultimele guri de aer.

- Sadele! a exclamat mama, asezându-se pe jos, lângă mine. Slavă Domnului că eşti bine! După ce apa a crescut mai mult, ai leşinat Am încercat chiar eu să te ţin la suprafaţă, dar n-am reuşit Saul te-a ţinut până când s-a retras apa.

Saul! Am privit prin cameră spre locul în care şedeau tatăl şi bunica lui şi

încercau să-şi revină după inundaţie. Dar nu l-am văzut

- Sunt chiar aici! a spus el

M-am întors şi l-am văzut stând pe vine, la uumai câţiva centimetri de locul în care zăceam eu. Privirile ni s-au întâlnit Ştiam că îmi salvase

viaţa, şt asta parcă ne apropiase şi mai mult

- Mulţumesc, am spus eu.

- Mă bucur că eşti bine.

A întins mâna spre mine şi, preţ de o secundă, m-am întrebat dacă avea să mă atingă. Dar, cu toţi ceilalţi de faţă, nu putea să facă aşa ceva. S-a ridicat în picioare şi a pornit înapoi spre locul în care stătea familia lui

- Nu s-a desprins de lângă tine până când n-ai fost în siguranţă, mi- a spus mama cu glas şoptit.

Am simţit cum mă năpădea un val de căldură lăuntrică.

- Iar acum haide să vedem cum facem să ne uscăm! m-a îndemnat mama.

Am încercat să mă ridic în picioare, dar mă trăgeau în jos hainele mele grele şt îmbibate de apa rece ca gheaţa.

- Vino, a spus mama ridlcându-se în picioare în faţa mea, cu tot abdomenul ei voluminos.

Mi-a întins o mână ca să mă ajute. Ochii ei aveau o căutătură hotărâtă, ea de oţel. Nici ea n-avea de gând sa se lase învinsă. încetul cu încetul, am început să facem din nou ordine în adăpostul uostru. În timp ce lucram, mă gândeam la cele Întâmplate noapteatrecută. Inundaţia venise pe neaşteptate, fără nici un avertisment Dacă apele nu

s-ar fi retras, ne-am fi înecat Iar ăsta nu era singurul pericol; cât timp stăteam în acea încăpere, fără altă ascunzătoare şi fără ieşire, eram vulnerabili, prinşi în cunsă. Mi-am amintit de noaptea în care veniserăm în canalizare, de labirintul de tuneluri prin care ne coudusese Pawet Trebuia să mai existe şi aite ascunzători de care să ne folosim dacă lucrurile se înrăutăţeau – ba poate chiar şi o ieşire.

M-am uitat la Saul şl aş fi vrut să-i împărtăşesc şi lui acele gânduri. Se plimbase prin tuueluri mai muit decât mine şi mai văzuse şi alte locuri care ar fi putut să ne fie de folos. Dar aveam puţine şanse să fim împreună în timpul zilei, când familiile noastre erau mereu prin preajmă.

în seara aceea, în timp ce toţi ceilalţi se pregăteau să se culce în paturile lor încă jilave, Saul mi-a făcut semn spre tunel După ce mama a adormit, m-am strecurat afara din încăpere şi l-am

găsit aşteptându-mă. Am pornit în tăcere prin tunel

- Saul, voiam să vorbesc cu tine despre ceva, am început eu şovăind, neştiind cum să aduc vorba. Inundaţia... era cât pe ce să ne omoare.

- A fost cumplit, a încuviinţat el

- E vorba de ceva mai mult Trebuie să găsim o ieşire din canal, una de care să ne folosim dacă o să trebuiască să fugim cândva.

- O ieşire? s-a mirat el, uitându-se la mine de parcă mi-aş fi pierdut minţile. Dar aici, în canalizare, suntem în siguranţă!

Şi-a încleştat maxilarele cu încăpăţânare. Era atât de înspăimântat de pierderea fratelui şi a logodnicei lui, încât nu-şi mai imagina că ar fi putut supravieţui în altă parte decât aici.

- Deocamdată, da. Dar dacă începe din nou să plouă? Data viitoare s-ar putea ca ploaia să nu se mai oprească la timp. Sau e posibil ca nemţii să scotocească priu tuneluri.

N-a răspuns.

- Aid suntem prinşi în capcană, suntem adevărate ţinte vii. Iar lucrurile o să se înrăutăţească şi mai mult Nu putem să rămânem aid la infinit

- Vrei să plecăm din locul ăsta?

- Nu, am dat eu înapoi, adevărul fiind că nu eram pregătită să plec din canalizare, în cea mai mare parte pentru că nu-mi dădeam seama unde ue-am fi putut duce. Nu tocmai, Saul. Nu chiar acum. Dar, dacă se întâmplă ceva mai rău,

- trebuie să ştim cum să Ieşim, unde să ne ducem.

Ne luptam cu foamea şi cu inundaţiile, duceam zilnic o bătălie împotriva timpului şi a primejdiei de a fi descoperiţi – iar canalizarea câştiga.

- Ttebuie să existe o ieşire, am continuat eu. Trebuie să ştim unde e, ea să putem ieşi dacă o să fie uevoie să rugim.

- Poate că dacă 11 întrebăm pe Pawel..a sugerat SauL

Am clătinat din cap.

- Pawel face şi aşa destul pentru noi. N-o să ne ajuta să ieşim din canalizare.

Omul acela făcuse totul ca să ne ţină aici şi să rămânem ascunşi. Era convius că asta era singura modalitate de a ne păstra în siguranţă şi că, dacă încercam să ieşim, aveam să ne rătăcim sau să sfârşim precum familia aceea care fugise în prima noapte. Pawel u- avea de gând să ne arate pe unde să ieşim, fiind convins că astfel ue-am fi riscat vieţile – şi pe a lui, de asamenea.

- Şi ,dacă Pawet uu mai poate

rage la noi, aşa cum n-a putut ieri, cauza inundaţiilor? Trebuie să ştim ce opţiuni avem în cazul în care o să trebuiască să ieşim.

- Dar dacă ieşim, unde mergem după aceea?

Am şovăit.

- Nu ştiu, am recunoscut eu în cele din urmă. Dar cel puţin am putea să aruncăm o privire. Ca să ştim pe unde s-o luăm dacă o să fie neapărată uevoie să plecăm din canalizare. Dacă se întâmplă ce e mai rău...

Am încercat să-mi imaginez ce ar fi putut să fie mai rău, dar n-am fost în stare.

- Saul, putem s-o facem, dar am nevoie de ajutorul tău.

Mă aşteptam să mi mai contrazică, dar el a tăcut

- Bine, s-a învoit el în cele din urmă.

- Ai de gând să mă ajuţi? am întrebat

A dat din cap în semn că da, însă a făcut-o cu reticenţă, fără să mă privească în ochi

- Merg cu tine mâine-noapte şi o să vedem dacă găsim vreo ieşire.

Gândul de a pleca din canalizare venea în contradicţie cu tot ce dorea

Saul şi cu toate părerile lui, dar era dispus să caute o ieşire de dragul meu.

- Dar numai ca să ne pregătim pentru o situaţie neprevăzută. Nu plecăm, a conchis el pe un ton farm.

În ziua următoare m-a aşteptat afara, în tunel

- Te-ai gândit la grilajul gurii de canal de deasupra nişei m care stăm şi citim? am întrebat eu.

El a clătinat din cap.

-E sudat

- Ai încercat să-l deschizi? Mă uimeşti!

- Ar putea să te uimească multe lucruri la mine, Sadie Gault, a spus el zâmbind, iar apoi a devenit din nou grav şi a adăugat Află că, în drum spre nişă, am trecut pe lângă un alt tunel

A pornit în acea direcţie şi eu m- am luat după el Mergeam unul lângă aitul prin spaţiul strâmt, iar braţele ni se atingeau din timp în timp.

- Cred că s-ar putea să fie un drum pe acolo, a fost el de părere.

M-a dus de-a lungul conductei, dar era un drum înfundat cu capătul zidit

- Trebuie să urmăm cursul apei, am spus eu.

Am încercat alt tunel dar acela s-a dovedit a fi un drum circular, care ne-a dus

înapoi la ascunzătoarea noastră. Alt eşec! În cele din urmă, am nimerit în tunelul care se lărgea, cel în care apa curgea mai năvalnic Pentru prima dată de când veniserăm în canalizare, am văzut

scândurile legate de pe care căzuse tata şi se înecase. M-am oprit, iar ochii mi s-au umplut de lacrimi.

Saul păşea alături de mine şi mi-a

Sus o mână pe umăr, de parcă mi-ar simţit durerea.

- Tatăl tău ar fi fost mândru de tine, a spus d. De fohil în care te-ai descurcat în canalizare şi ai avut grija de mama ta.

Am rămas locului câteva minute, fără sa vorbim.

- Haide, a spus Saul în cele din urmă. Cred că râul e într-acolo.

Preţ de o dipă, m-am gândit că se referea la râul canalizării, ceea ce u- ar fi avut nici o logică, fiindcă stăteam deja pe malurile lut. Dar atunci când m-a dus Într-o direcţie necunoscută şi apa a început s& clipocească mai tare şi mai repede, mi-a dat seama că se referea la răul Vistula şi la lumea de afară.

Pe măsură ce înaintam, drumul mi se părea tot mai cunoscut Refaceam paşii

din noaptea în care Pawel ne adusese aici, dar în sens invers. Am văzut ţeava joasă, acoperită cu capac, prin care trebuise să ne strecurăm, şi am sperat că nu trebuia si facem iarăşi asta. Din fericire, Saul m-a condus departe de conducta cea îngustă.

- Uite, mai e un drum pe aid!

A arătat spre o cărare aproape prea îngustă ca să încăpem prin ea, mai degrabă o crăpătură În zid decât un tunel propriu-zis. Trebuia să păşim unul în spatele celuilalt, iar eu em mers În fetii, strecurându-mă prin spaţiul acela strâmt. Drumul urca, de parcă ar fi ajuns până la stradă. În cele din urmă, am văzut o deschidere largă, unde conducta de canalizare se vărsa într-un braţ al râului şi se vedea cerul vast Priveliştea unul spaţiu atât de mare, mai mult decât zărisem de când intrasem în canalizare, era ispititoare. Am făcut im pas înainte, nerăbdătoare să mă uit la stelele care împânziseră cerul acum senin. Mi- am dat seama că am fi putut ieşi pe acolo. Eu şi Saul puteam continua să mergem şi astfel am fi ajuns la libertate.

Dintr-odată, în faţa noastră s-a auzit un zgomot puternic, ca un fel de zăngănit Saul m-a prins în braţe şi m-a tras înapoi, departe de deschizătură.

Am auzit lătratul câinilor germani de pe malul râului, urmat de voci care le dădeau comenzi severe de căutare. Am încremenit. Oare ne detectaseră nemţii? Saul m-a tras într-o crăpătură din zidul tunelului, strângându-mă atât de tare la piept, încât îi simţeam inima bătând prin

haine. Stăteam nemişcaţi, abia dacă mai respiram.

Câteva minute mai târziu, lătraturile au încetat. Totuşi, Saul a continuat să mă ţină aproape. M-a străbătut un val de căldură. Îmi plăcea de el, mi-am dat seama mai mult decât până atunci, era ceva ce nn mai simţisem niciodată pentru un băiat Preţ de o clipă, în timp ce îi simţeem bătăile inimii peste ale mele, m-am întrebat dâcâ şi el simţea la fel. Chiar dacă nu făceam altceva decât să mă gândesc la asta, eram mai sigură ca niciodată ca era imposibiL Nu se putea ea el să fie atras de mine în astfel de împrejurări, în mijlocul mocirlei, al murdăriei şi al fricii. Totuşi, nu puteem să nu simt că intre noi se schimbase ceva şi că ne apropiaserâm, mai întâi datorită inundaţiei, iar acum datorită aventurii în mijlocul căreia ne găseam. Saul mi-a dat drumul şi am pornit tăcuţi, înapoi spre ascunzătoarea noastră.

- Vezi şi tu, a spus el după ce neam depărtat de

deschizătură, că nu există altă ieşire decât spre râu şi că nu putem...

Am ridicat mâna şi i-am făcut semn să tacă. Auzeam în faţă un ecou care venea dintr-un tunel mic

din dreapta, pe care nu-l observaserăm mai înainte.

- Pe aici!

I-am făcut semn să vină după mine. L-am dus într-o încăpere adâncă, mai mult un rezervor de beton, al cărui fund se afla la peste doi metri sub noi. Acum rezervorul era gol, dar, după umezeala din el, se vedea că se umplea atunci când apa din conducte dădea pe dinafară. În peretele opus se căsca gura largă a unei alte conducte.

- Vino îna>ace, i-am spus, iar apoi am coborât în rezervor.

- Sadie, aşteaptă! Ce faci?! N-o să te mai poţi urca înapoi!

Am continuat să traversez rezervorul fără să-l ascult

- Trebuie să încerc.

- Bineînţeles că trebuie să încerci!

în vocea lui era o notă de afecţiune. S-a luat după mine.

- Vreau să mă urci până la conductă, ca să văd dacă există un loc în care să ne ascundem sau pe unde să fugim.

Saui s-a uitat la mine ca şi când mi-aş fi ieşit din minţi. Am crezut că urma să protesteze, dar m-a urmat de-a curmezişul bazinului

- Ajută-mă, am spus.

Dar el ezita. Apoi, reticent, şi-a pus mâinile în jurul taliei mele, exact atât cit era necesar ca să mă ridice

până la conducta din partea cealaltă. S-a retras repede, insă eu continuam să simt căldura mâinilor lui.

M-am nitat în conductă. Era un spaţiu strâmt, prin care am fi putut să ne târâm, iar tunelul ducea în sus. La capătul lui se vedea cum se crăpa de ziuă. Nn zăream nici clădiri, nici oameni, numai cerul liber şi o mică porţiune din castelul de peste râu.

- Mai e un drum care duce afară, am spus eu, gâfâind. E un urcuş abrupt, dar dacă o să trebuiască, poate că o să reuşim să ieşim pe aici

Deşi acea ieşire se dovedea a fi vizibil periculoasă, era foarte posibil ca în jurul ei să nu mai fie atât de mulţi oameni ca în jurul celei din piaţă, unde mă întâlnisem cu Ella.

- Sâ sperăm că n-o să se ajungă Ia asta, a spus SauL

El se agăţa cu încăpăţânare de convingerea că, dacă rămânem acolo unde eram, totul avea să fie bine. Dar

eu văzusem de prea multe ort cum războiul ne luase totul şi ne smulsese pământul de sub picioare, până când nu mai avusesem pe ca sa păşim. Saul m-a ajutat să cobor şi, preţ de o clipă, am rămas foarte aproape unul de celălalt în acel rezervor, iar mâinile lui au zăbovit pe talia mea. Apoi, dintr-odată, dl s- a smuls.

- îmi pare rău, a spus. Să te ating În felul asta...

- Nu e permis. Înţeleg.

- Nu-i numai asta. Dar vezi tu, Shifra...

-Fireşte.

Mi-am Înăbuşit dezamăgirea. Inima îi era încă la logodnica lui, care se stinsese abia de o luni. N-aveam dreptul să nu ţin seama de asta.

- E prea curând, am spus eu.

- Nu, trebuie să înţelegi. Eu şi Shifra am fost promişi unul altuia de părinţii uoştri, căsătoria noastră a fost aranjată încă de pe vremea când eram foarte mici.

- Aha...

Auzisem de asemenea tradiţii, dar nu-mi dădusem seama că încă mai existau.

- Aşa că nu ne-am cunoscut prea bine. Era o fotă drăgălaşă şi am presupus că, în timp, aveam să ne cunoaştem şi să simţim afecţiune unul foţă de celălalt Afund când eu am plecat eram Încă în

mare parte străini, iar acum, când suntem împreună... Îmi place de tine, Sadie, şi n-ar trebui. Ceea ce simt pentru tine... am devenit atât de apropiaţi, aşa ceva nn e permis, nid chiar aici Ştii, Shifra era logodniea mea, a suferit şi a murit Ar fi trebuit să

- rămân acolo şl s-o protejez, în loc să mă ascund ca un laş.

- Nu, ai plecat din sat ca să-l protejezi pe tatăl tăn. Te-ai gândit că Shifra era în siguranţă. Nimeni nu şi-ar fi putut imagina că se putea întâmpla aşa ceva cu femeile şi cu copiiL

- Are vreo importanţă? a murmurat el, dând din cap cu încăpăţânare. Nu, în final ea a murit, iar eu sunt aid, cu tine. Dar nu merit sâ fiu feridt, nu după tot ce s- a întâmplat Aşa câ înţelegi ci nu putem fi împreună.

Fără nid o vorbă, am făcut semn din cap câ înţelegeam, copleşită de două sentimente m acelaşi timp, de bucurie, la gândul că Saul simţea ce simţeam şi eu, şi de tristeţe, pentru ci nu puteam merge mai departe.

- înţeleg, am spus în cele din urmă.

Am pornit din nou la drum şi Într- un sfârşit am ajuns la intrarea în ascunzătoarea noastră.

- Cel puţin acum

ştim că, dacă o să fie nevoie, există un loc În care putem sâ mergem.

- Să sperăm că n-o să se ajungă până acolo. Promite-mi, Sadie, că n- o să încerci să ieşi din canalizare, m- a rugat el pe un ton care îi trăda îngrijorarea. Aid suntem împreună şi În siguranţă.

Pentru el, canalizarea era singura speranţă.

- Deocamdată, am răspuns eu.

Dar în adâncul sufletiunî, eu ştiam
că acel canal nu putea să ne protejeze la nesfârşit

- Da, deocamdată, Iar asta e de ajuns.

Şi, în ciuda spuselor lui de mai înainte, Saul m-a luat de mâna şi şi-a petrecut degetele printre ale mele. Am intrat în tăcere înapoi în încăperea care era şi adăpostul, dar şi închisoarea noastră.

CAPITOLUL 11

<*ESa*

Într-o duminică dimineaţă de la sfârşitul lui iunie, m-am trezit devreme, nerăbdătoare să mă duc s- o văd pe Sadie şi să mă asigur că era bine. M-am spălat, m-am îmbrăcat şi am coborât, dându-mi seama, după liniştea care domnea la etajul întâi, că Ana Luda lipsea de acasă. Cu o seară în urmă, ea fusese la o petrecere împreună cu colonelul Maust Presupuneam că rămăsese în apartamentul lui, dar nn ştiam sigur.

Am mâncat repede, iar apoi mi- am luat coşul şi m-am dus la bucătărie, căutând ceva ce aş fi putut să-î aduc lui Sadie. îi duceam resturi de mâncare în fiecare săptămână, dar mi se părea un gest prea neînsemnat; aveam impresia că ar fi trebuit să fac mai mult Însă ea avea nevoie de mâncare şi părea bncuroasâ s-o primească, far asta chiar era tot ce puteam face.

Am aruncat o privire în

răcitor, unde trona o farfurie cu salam şi brânză proaspăt tăiate şi aranjate frumos. Nu puteam să iau nimic din toate astea rară să se radă. Pe raftul

de dedesubt se afla restul unei *quiche* de la dejunul oferit de Ana Luda cu o zi în urmă, ceva tipic pentru bucătăria franţuzească pretenţioasă pe care ii plăcea s-o servească. Mi-o şi imaginam pe Sadic delectându-se cu această delicatesă. Numai o bucăţică din margine, am deds. Am băgat mâna înăuntru şi am ridicat ambalajul, care a foşnit zgomotos. Am tăiat o bucată de *quiche* şi am înfăşurat-o în hârtie cerată, iar apoi am pus-o în coşul meu. În timp ce puneam farfuria la loc, am auzit paşi în spatele meu. Am închis rădtorul şi m-am întors. Hanna era în spatele meu.

- Hanna, nu te-arn auzit Tocmai...

Vocea mi-a rămas suspendată în aer, în căutarea unei explicaţii, dar nu găseam nici una.

– Îmi mai era foa

ane, am încheiat eu, rūşinata de acel pretext jalnic. Privirea Hannei s-a mutat la coşul în care pusesem mâncarea. Inima îmi bătea puternic

Hanna lucra pentru Ana Luda şi, deşi mama mea vitregă era îngrozitoare, ea era cea care o plătea pe fotă. Cu siguranţă că Hanna avea să-i spună.

Dar ca a păşit pe lângă mine şi a băgat mâna în răcitor. A scos de acolo tava eu brânză, a luat mai

multe bucăţi şi le-a înfăşurat în hârtie cerată. A aranjat din nou feliile pe tavă, ca să nu se vadă că lipseau câteva bucăţi şi a pus tava la loc în răcitor. Apoi mi-a întins pachetul. Am şovăit înainte să-l iau

-Hanna,nu...

Nu-mi dădeam seama dacă ştia ce făceam şl voia să mă ajute, sau dacă pur şi simplu îşi închipuia că voiam ceva de mâncare. În cazul în care ar fi aflat, Ana Lucia ar fi concediat-o pe fată şi ar fi aruncat-o în stradă. Apoi m-am gândit la Sadic şi am cedat

- Mulţumesc. Iau astea cu mine şi o să le mănânc la prânz.

Hanna a continuat să mă privească ţintă, fără să mă creadă. Apoi s-a întors şi a ieşit din bucătărie.

Afară, pe trotuar, am stat locului pentru o clipă, aşa cum făceam de fiecare dată înainte de a pomi spre Sadic. Deşi trecuseră câteva săptămâni de când Ana Luda îşi exprimase suspiciunile cu privire la plecarea mea la Dşbniki, încă mă temeam că ar fi putut să fie pe urmele

mele. Dar mama mea vitregă nu era acasă şi, chiar dacă ar fi fost nu m-ar fi urmărit ea însăşi în acel cartier muncitoresc îndepărtat Îi promisesem lui Sadie să mai vin şi voiam să-i aduc mâncare şi să mă asigur că era bine.

Patruzeci de minute mai târziu, am coborât din tramvai la colţul pieţei Dţbnicki. Am cotit şi m-am îndreptat spre gura de canal Ajungând în partea de sus a aleii unde se afla grilajul am îngheţat şi m-am oprit locului

Deasupra grilajului unde ne cunoscuserăm eu şi Sadie, se aflau doi soldaţi nemţi.

O găsiseră!

Am încremenit, cuprinsă de panică. îmi imaginasem asta înainte, parcă vedeam grilajul ridicat şi pe soidaţii care îi scoteau pe Sadie şi pe ceilalţi afară, cu mâinile ridicate, aşa cum făcuseră cu femeia cu cei doi copii, pe care o văzusem arestată pe stradă. Mă întrebasem adeseori co aş fi făcut dacă Sadie ar fi fost prinsă. Oare aş fi intervenit şi aş fi încercat s-o salvez, sau m-aş fi mulţumit să privesc în tăcere, aşa cum f&cusam cu Miriam la şcoală şl din nou, cu femeia şi copiii ei?

„Uşurel!" mi-am spus, în timp ce inima îmi bătea cu putere.

M-am apropiat nud mult şi am văzut că cei doi nemţi stăteau pe alee şi vorbeau.

Grilajul era intact încă uu descoperiseră că în canalizare se aflau oameni Totuşi, unul dintre soldaţi lovea grilajul cu piciorul în timp ce stătea de vorbă, şi a ridicat cu vârful cizmei

marginea unde se deschidea. S-a uitat În jos şi i-a spus ceva tovarăşului său. Nu l-am aurit, dar mi-am imaginat că făcea o remarcă despre friptul că grilajul era slăbit

Sadie era cu siguranţă în drum spre mîne şi urma să ajungă din clipă în clipă. Soldaţii stăteau chiar deasupra grilajului şi Sadie nu bănuia nimic. Dacă nu era atentă, ar fi putut să fie văzută. Trebuia să le distrag atenţia nemţilor.

Mi-am făcut curaj şi am pornit pe alee în direcţia Im, forţându-mă să zâmbesc. Cel mai tânăr dintre cri doi, care avea părul blond, tuns scurt sub chipiu, m-a observat şi a făcut un pas spre mine.

- *Dzieh dobry, paniP* a spus el, stâlcind limba poloneză în încercarea de a fi amabil.

Mi-a aruncat o privire admirativă şi a zâmbit dezvelind o strungăreaţă mare intre dinţii din faţă. Am imitat-o pe Ana Luda, clipind din ochi în timp ce-l priveam pe soldat şi simţind că mi se făcea scârbă de mine.

- *Dzieiî dobry!* am răspuns, zâmbindu-i celuilalt neamţ în speranţa că avea să se apropie şi el.

Dar acesta a rămas înfipt cu fermitate deasupra grilajului.

- *Ja,* ce doreşti? m-a întrebat el, nepoliticos, nefiind în mod dar

dispus la politeţuri

După petliţele şi medaliile de pe uniforma lui, mi-am dat seama că era cel mai înalt În grad dintre cei doi

- E o zi atât de frumoas&l m-am pus eu pe vorbit, întrebându-mă ce să le spun acelor bestii ca să mai trag de timp.

Mâncarea şi lupta, o auzisem pe Ana Luda spunându-i odată unei prietene, asta era ceea ce le plăcea bărbaţilor.

- Caut un loc bun pentru o cafea şi o prăjitură, am spus.

- N-o să găseşti aşa ceva În partea asta a oraşului a spus soldatul mai tânăr.

- Nu? am făcut eu pe ignoranta în legătură cu oraşul în care trăisam toată viaţa.

- Trebuie să mergi în piaţa principală din Oraşul Vechi La restaurantul Wierzynek au o *Sachertorte* aproape la fel de delicioasă ca aceea de acasă, de la Heidelberg!

- Mi-ar plăcea să încerc.

Sadie ar fi trebuit să fie

acum aproape de grilaj, aşa că am vorbit ceva mai tare decât era normal, căci doream să-mi audă vocea şi să se ascundă cât mai repede.

- Poate că ai vrea să mă dud la o cafea!

Fireşte că nu voiam să merg cu el şi nici s-o părăsesc pe Sadie, dar trebuia cu orice preţ să-i îndepărtez pe cei doi de ascunzătoarea ei. Soldatul mai tânăr a zâmbit, părând măgulit de sugestia mea. Dar bărbatul mai în vârstă de lângă el s-a încruntat

- N-avem timp pentru asta, Kurt!
- Atunci, poate mai târziu, am spus.

Frivirile îmi alergau spre grilaj. Sadie nu apăruse. Mă rugam în gând ca ea să fi auzit discuţia şi să stea departe de gura de canal

- Trebuie să plec, am spus, dând să mă îndepărtez de nemţi

Tot mai voiam s-o văd pe Sadie, dar atât timp cât cei dei stăteau acolo, n-aveam cum s-o fac. Neamţul mai îu vârstă şi-a coborât privirea spre coşul meu.

- Cei ai colo?
- Ceva de mâncare pentru familia mea. Am cumpărat de la magazine.

Mi-am dat seama imediat că făcusem o greşeală. Era duminică, magazinele erau închise.

- Să văd, a spus el.

A întins mâna după coş, iar eu am intrat în panică.

- Draga meal a strigat cineva în spetele meu.

Am recunoscut vocea lui Krys fără să mă întorc S-a apropiat de mine şi

mi-a luat repede coşul din mână. Apoi a scos o carte de identitate şi cartela de raţie şi le-a Înmânat ofiţerului mai în vârstă.

Eram îngrijoraţi! Mama logodnicei mele e bolnavă, eu o îngrijesc, iar logodnica mea trebuia să aducă de mâncare pentru noi toţii le-a spus el nemţilor, minţind cu uşurinţă.

Chiar şi cuprinsă de panică, am simţit un fior în inimă atunci când Krys m-a numit logodnica lui. Preţ de o clipă m-am simţit de parcă lucrurile ar fi fost între noi la fel ca altă dată. Dar bineînţeles că spusele lui uu erau decât un truc menit să-i păcălească pe nemţi

- Mama mea, Ana Luda Stepanek, e bună prietenă cu Oberfuhrer Maust, am adăugat eu, sperând ca numele amantului mamei mele să le câştige bunăvoinţa.

Şi am avut dreptate. Expresia lor s- a schimbat imediat.

- Fireşte, Fraulein, a spus bărbatul mai în vârstă, acum spăsit

l-a înapoiat cartela de raţie

lui Krys.

-Scuze!

Nemţii s-au dat la o parte ca să ne lase să trecem. Dar atund când am dat să păşesc pe lângă ei, am zărit în canalizare un chip cunoscut. Era Sadie. Venise să mă caute şi ieşise la

vedere fără să vrea. Voiam s-o fac să plece înapoi, dar stătea nemişcată, încremenită de groază. încă o secundă şi nemţii aveau s-o vadă.

- Haide! m-a îndemnat Krys, fără să înţeleagă de ce nu porneam după el

Eram ca paralizată, neştiind ce să fac. Apoi am auzit un zgomot venit de jos. Erau paşii lui Sadie; care răsunau în canalizare în timp ce ea se îndepărta. Am tuşit cu voce tare, încercând să maschez sunetul. Unul dintre nemţi a privit peste umăr.

- Ce-a fost asta?

- Scuzaţi! am spus eu. Alergie de primăvară!

L-am lăsat pe Krys sâ mă ia de acolo, rugându-mă în gând ca nemţii să nu mai pună alte întrebări.

- Stai aşa! a strigat neamţul mai în vârstă.

Am încremenit. Oare bănuia ceva? M-am întors şi am văzut că se uita ţintă la Krys.

- Parcă te cunosc, a spus el.

- Fac livrări, a spus Krys cu o voce neutră. Probabil că m-aţi văzut prin oraş, a concluzionat d, iar

apoi s-a întors spre mine. Haide să mergem, mama te aşteaptă!

În timp ce mă îndepărtam împreună cu el, m-am forţat să nu privesc la grilaj fără voia mea. Inima mi se zbatea în piept în timp ce

păşeam. încă mai simţeam privirile nemţilor aţintite asupra noastră şi aproape că mă aşteptam să vină după noi şi să ne reţină peutra interogatoriu, sau chiar mai rău. Dar nemţii n-au zis nimic

- Iarăşi tu, i-am spus lui Krys, încercând să par supărată, după ce ne-am îndepărtat destul de mult de alee. Mă urmăreşti?

- Deloc, a răspuns Krys. Lucrez în apropiere, la docuri, împreună cu tata, şi puţin şi la cafenea, în schimbul camerei de la etaj în care locuiesc Dar tu eşti departe de cartierul tău. Iarăşi după cireşe?

încerca să aibă umor, dar nu zâmbea.

- Cam aşa ceva. Vin uneori la piaţa, după cumpărături.

- N-ar trebui să vii aici, a replicet el cu bruscheţe. E periculos să te plimbi prin oraş. Trebuie să ai mai multă grijă, m-a dojenit Krys, de parcă ar fi vorbit cu un copiL

M-am oprit şi m-am întors cu faţa spre el.

- Şi ţie ce-ţi pasă? l-am

repezit.

A făcut un pas înapoi, ca şi când ar fi fost sincer surprins de ieşirea mea.

- M-ai părăsit! Nid măcar nu mi- ai spus când te-ai Întors! l-am apostrofat cu, nevrând să-i cer socoteală, dar acum cuvintele parcă

- ieşeau de la sine, fiindcă voiam răspunsuri. De ce, Krys?

- Şştt, nu aici!

M-a luat de braţ şi m-a dus pe o stradă în jos, departe de magazine şi de case, spre zona clădirilor industriale şi a depozitelor de pe malul râului.

- Am vrut să vin să te văd, a spus el de îndată ce ne-am văzut singuri pe malurile Vistulei şi nu mai avea cine să ne audă. Am vrut să-ţi explic atunci când te-am întâlnit acum câteva săptămâni, dar ai fugit.

M-am întors cu faţa la el şi mi-am pus mâinile în şolduri

- Ei bîne, acum sunt aici Spune- mi!

înainte să vorbească, s-a uitat peste umăr în spate, ca şi când şi acolo, pe malul cel pustiu al râului cu excepţia câtorva raţe dezinteresate, ar fi putut să tragă cineva cu urechea.

- Nu armata e pricina din care am fost plecat în tot acest timp. Cel puţin, nu armata în sensul obişnuit al cuvântului.

- Nu înţeleg.

Oare Krys chiar minţea tot timpul?

- M-am înrolat şi chiar am plecat sâlnpt.

ti vedeam în minte la Gara Principală din Cracovia în ziua în

care plecase, atât de mândru şi de plin de speranţe în uniforma lui cea nouă! Îmi aminteam că îmi făcuse cu ochiul înainte să se urce în tren.

- Dar după aceea Polonia a fost înfrântă şi s-a întâmplat ceva. Ai aurit de Armate Teritorială?

Am dat din cap în semn că da. La începutul războiului se zvonise că UU grup de polonezi se organizase ca să lupte împotriva nemţilor. De atunci, aurisem afirmaţii potrivit cărora aceştia s-ar fi implicat în acte de sabotaj. Dar, pe măsură ce ocupaţia a continuat nestingherită, rezistenţa părea ceva suprarealist, de domeniul basmelor sau al legendelor.

- Veri tu, în momentul în care a devenit dar că Polonia pierdea bătălia, un alt soldat mi-a vorbit despre armate ilegală care se forma, a spus Krys. Am auzit despre ceea ce intenţionau să facă şi am ştiut că trebuia să iau parte şi eu la aria. Pe câmpul de lnptă nu mai era nimic de făcut Operaţiunile secrete erau singura speranţa. Aşa că

am început să activez împreună cu un grup mic, luptând Împotriva nemţilor. Mai târziu, ne-am unit forţele cu alte organizaţii similare şi am format Armata Teritorială Poloneză.

Nu înţelegeam foarte bine ce voia să spună – sau cum de aste 11

împiedicase să se Întoarcă la mine.

- Şi ce foci, mai exact?

Krys a clătinat diu cap.

- Nn pot să-ţi spun. E o muncă extrem de periculoasă, dar ne lnptăm cu nemţii în cele mai diverse moduri. De aceea a trebuit să stan departe de tine, chiar şi după ce m- am întors. Veri tu, cei mai mulţi oameni care participă la lupta asta nu trăiesc prea mult,

- Nu..., am spus eu, îngrozită la gândul că ar fi putut să i se întâmple ceva.

M-am tras mai aproape, iar el m-a înconjurat cu braţul.

- N-am vrut să te fac să suferi. Şi n-am vrut să te pun în primejdie. Nu-mi fac griji pentru mine. Dacă sunt prins, nemţii o sa se năpustească după cei pe care li iubesc. N-am reluat legătura noastră din simplul motiv că trebuia să te protejez. Ţin şi acum la tine mai mult ca la oricine. Dar nu vreau să păţeşti ceva. Aşa că vezi şi tu de ce nu puteam să fim împreună.

- Şi de ce mi pntem nici acum.

Mi-am îndreptat spatele şi m-am
tras mai departe de el. Krys a
clătinat din cap, plin de tristeţe.

– Nu se poate altfel.

- Crezi că pnteţi să-i învingeţi pe nemţi? am întrebat eu fără să-mi vină a crede.

- Nu, a venit răspunsul lui laconic. Nu ne putem pnne cu armele şi cu efectivele lor.

- Atunci, de ce faceţi asta?

Renunţa la viitorul lui – şi al nostru împreună – pentru ceva imposibil. Cum de pntea cineva să renunţe la toată viaţa sa pentru o Inptă care în ultimă instanţă nn ajuta la nimic?

- Pentru că atunci când oamenii o să se uite înapot la istoria acestor vremuri, la ce s-a întâmplat, o să vadă că am încercat să facem ceva, a spus el, plin de hotărâre.

Am încercat să-mi imaginez vremurile de acum ca pe un moment din trecut, după ce în lume se va fi restabilit ordinea, dar am constatat că nu puteam.

- N-avem cum să stăm aici şi să nu facem nimic, în timp ce alţii mor cu miile, a spus Krys, iar ochii i se întunecaseră şi deveniseră ameninţători ca o furtună. E mult mai rău decât crede lumea, Ella. Mii şi mii de oameni au fost arestaţi şi

închişi în lagăre de muncă.

- Vorbeşti despre evrei, am spus eu, cu chipul lui Sadie în minte.

- Da, în cea mai mare parte. Dar nu numai despre ei. Au arestat preoţi, profesori, romi şi homosexuali.

M-am gândit la Maciej şl mi-a tresărit inima. Cu siguranţă că lucrurile stăteau rău şi la Paris. Dar cândva gândisem la fel şi despre Cracovia, iar după lucrurile oribile la care fusesem martoră în ultimele luni, ştiam că nu mai exista nici un loc sigur.

- în realitate, nn sunt trimişi în lagăre de muncă, aşa cum spun nemţii, a continuat Krys. Sunt Împuşcaţi în cariere de piatră şi în păduri sau trimişi în lagăre ale morţii chiar aici, în Polonia, unde sunt ucişi în număr mare prin asfixiere cu gaz.

Am tras aer adânc în piept Fusesem eu însămi martoră la cruzimea nemţilor, atunci când văzusem cum sărise de pe pod femeia cu copiii ei, şi chiar auzisem despre lagăre de la unul dintre nemţii invitaţi la nn dejun al Anei Luda. Dar asta nu mă pregătise pentru ororile despre care îmi vorbea acum Krys.

- Dar cu siguranţă că Aliaţii o să-i oprească!

Auzeam de atâta vreme despre înaintarea armatelor

dinspre est şi sud, care alergau în ajutorul nostru! „Rezistaţi!K era mesajul lor. Krys a clătinat din cap.

- Aliaţii încearcă. Dar avem nevoie de ajutor mai repede decât

- pot să ni-l acorde ei. O să moară atâţia oameni În timp ce aşteptăm! Şi dacă Aliaţii nu reuşesc?

Un astfel de gând, care mă tulbura nu o dată în orele sumbre ale nopţii, era mai mult decât puteam suporta. Nu-mi imaginam că era posibil să trăiesc în felul ăsta pentru totdeauna.

- Trebuie să facem ceva, a Încheiat Krys.

În ochii lui azurii a apărut o privire de oţel şi vedeam că îşi găsise un scop adevărat, o putere reînnoită. Detestam modul iu care ţelul lui il luase de lângă mine, dar ştiam că făcea ceea ce trebuia. L-am privit cu admiraţie. El n-ar fi lăsat-o pe Miriam şi nu i-ar fi lăsat nici pe ceilalţi elevi evrei să fie daţi afară din şcoală. Ar fi făcut ceva ca s-o ajute pe femeia de pe pod. Şi ar fi ajntat-o acum pe Sadie. Doream sâ-i povestesc despre ca, dar cuvintele mi s-au oprit în gât

- Iar acum spune-mi ce făceai în cartierul ăsta pentru a doua oară? m-a întrebat el, schimbând subiectul din nou fără să mă

avertizeze.

Am şovăit. Avusese atâta încredere în mine! Ar fi trebuit să fiu şi eu sinceră cu el

- Făceam nişte cumpărături, am continuat eu să susţin.

M-a privit sceptic şi ara simţit c& distanţa dintre noi creştea din nou.

- Acum, când ştii ce facem, ai putea sâ ne ajuţi.

- Eu? am întrebat, surprinsă.

- Da. Femeile sunt foarte utile Armatei Teritoriale, fiindcă pot fi curieri şi pot merge în tot felul de locuri fără să trezească suspiciuni. Trebuie să focă comisioane în oraş şi în împrejurimi. Sau am putea să profităm de Ana Luda şi de prietenia ei cu nemţii ca să obţinera informaţii pentru Armata Teritoriala. Ai putea contribui foarte mult, Fila.

Eram măgulită că Krys gândea aşa despre mine.

- Ai spus că e periculos.

- Da, este, a recunoscut Krys. De aceea am încercat să te ţin departe şi să nu-ţi vorbesc despre munca mea. Dar acum ştii. Iar Armata Teritorială are nevoie de ajutor mai mult ca oricând. Poate că am putea lucra împreună, a adăugat el. Ce părere ai?

Doream cu disperare sâ

spun „da”, să fin din nou prezentă în viaţa lui Dar ceva mă reţinea. Nu eram curajoasă, aşa cum era Krys. Eram parţial înfricoşată. Una era să strecor puţină mâncare cuiva care stătea ascuns, şi cu totul altceva să- mi risc viaţa pentru Armata

Teritorială. Nu îndrăzneam să stârnesc mânia mamei mele vitrege, cu atât mai mult cu cât mă duceam deja s-o văd pe Sadie.

- Nu pot, am spus eu în cele din urmă. *Aş* dori să pot Îmi pare rău.

Faţa lui Krys s-a întunecat

- Şi mie. Credeam că eşti aitfeL Femeia de care m-am îndrăgostit ar fi făcut asta.

Aş fi vrut să-i spun că eram diferită acum, că aveam şi eu secretele mele. Dar nu-i puteam explica nimic fără s-o trădez pe Sadie. Simţeam cum distanţa creştea între noi şi se solidifica precum un aisberg, iar momentul de apropiere trecuse.

- Totul e periculos, Ella. Dar la fel de bine am putea avea curajul de a lupta pentru lucrurile în care credem.

Vorbise apăsat şi mă întrebam dacă nu ştia totuşi de Sadie. Însă nu i-am dat nici un răspuns.

- TVebuie să plec, a spus el.

- La revedere, Krys!

Aş fi vrut să nu ne

despărţim atât de trist încă o dată, dar el avea motivele lui să facă ce făcea, iar eu le aveam pe ale mele. M-am întors şi am început să urc malul râului înaintea mi, fiindcă voiam să fiu eu prima care pleca.

Dar nu m-am întors acasă. M-am prefăcut că mă Îndreptam spre pod. Am privit în spate şi am văzut că el nu mai era acolo, iar apoi m-am întors din nou la Dşbnikiln timp ce mergeam spre piaţă, mă gândeam la tot ce Îmi spusese Krys. îşi găsise scopul, dar într-o lume care nu ne lăsa să fim împreună. Am făcut un lung ocol în jurul cartierului şi apoi m-am întors pe alee, asigurându-mă că fostul meu iubit nn mă urmărise şi că nemţii plecaseră. Apoi, în ciuda a tot ce se întâmplase, m-am întors la gura de canal. Trecuse peste o oră faţă de momentul la care stabiliserăm să ne întâlnim. Dar, printr-o minune, Sadie încă era acolo şi mă aştepta.

- Bună! am spus eu pe un ton veseL Deşi în ziua aceea se întâmplaseră atâtea lucruri, eram bucuroasă s-o întâlnesc. Apoi, văzând faţa ei gravă, am Întrebat, îngrijorată: Ai păţit ceva?

- Sunt bine. Dar nu mai poţi să vii, a spus ea, iar eu mi-am dat seama că U văzuse pe nemţi şi că auzise

discuţia dintre mine şi d.

- £ prea periculos să vii la gura asta de canal în miezul zilei, când sunt atăt de mulţi oameni prin preajmă. Poate să te vadă cineva!

- Da, am fost cu dc acord.

Sadie avea dreptate. Era mult prea riscant pentru amândouă să stau pe grilaj şi să vorbesc cu ca în plină zi. Chiar dacă n-aş fi dat peste nemţi, oamenii ar fi putut să vadă că mă tot uitam în jos. Sau. dacă venean mai aproape, ar fi putut chiar s-o zărească pe Sadie. Mi-am amintit spusele lui Krys despre lucrurile cumplite care li se făceau evreilor. Viaţa lui Sadie depindea de asta – trebuia să rămână ascunsă şi sâ nu fie văzută. Peste faţa ei a trecut o umbră de tristeţe.

- Vizitele tale sunt un momeut at*" 1 1 ■

at de luminos pentru mine!

– Ştiu. Şi mie îmi place să vin aici. Dar, dacă te pun în primejdie, nu merită.

Parcă ar fi vrut sâ spună că nu era de acord, dar n-a putut s-o focă. Nu, nu mai puteam sâ rin acolo, dar nici nu puteam s-o părăsesc. Trebuia să mai existe şi altă cale. M-am gândit la canalizare, pe care Sadie mi-o descrisese cândva ca pe un labirint de tuneluri. Acesta străbătea

toate cartierele oraşului de la sud de râu. Cu siguranţă că trebuia să mai fie şi alt loc unde tunelul ieşea la suprafaţă şi unde em fi putut să ne întâlnim

- Trebuie sâ mai fie şi alt loc, poate că unul undeva mai aproape de râu!

Sadie s-a luminat fa faţă şi ochii au prins să-i strălucească.

- Este, a spus ea. L-am găsit atunci când m-am plimbat cu Saul.

Nu-mi vorbise despre Saul până acum şi mă întrebam cine o fi fast Din felul în care îi rostise numele, mi-am dat seama că era îndrăgostită deeL

- Exista o platformă pe care mă pot urca şi care ajunge pe malul ritului. Nu sunt foarte sigură de localizarea exactă, dar cred că e în Podgdrze, aproape de locul îu care a fost ghetoul

- Am s-o găsesc, i-am promis eu. Haide să încercăm să ne întâlnim acolo data viitoare!

M-am înviorat la gândul că exista un alt loc de întâlnire şi că astfel puteam să continui s-o văd pe Sadie. Nu mai era doar o fată sărmană pe care încercam s-o ajut La un moment dat deveniserăm prietene.

- Dar poate că e la fol de periculos pentru tine să vii acolo, s-a îngrijorat ea.

- Pentru mine? Eu mă

gândesc să nu fie periculos pentru tine!

Am râs amândouă încetişor de acea ironie a sorţii

- Nu ţi-e frică? am întrebat eu, de astă-dată pe un ton serios, fiindcă pericolul ca poliţia să descopere grilajul făcea ca situaţia lui Sadie să

- fie şi mai precară. Mă refer nu numai la faptul că vii la grilaj, ci la întreaga ta viaţă în canalizare şi la...

- ...şi la teama permanentă că aş putea fi prinsă? a terminat Sadie fraza pe care en nu avusesem puterea s-o închei.

Am dat din cap în semn că la asta mă referisem.

- Desigur. Dar ce altceva pot fece? Ar fi ae-a dreptul paralizant să trăiesc în mod constant plină de teamă, de jale şi de orice alt sentiment de felul ăsta. Aşa că pun un picior în faţa celuilalt; respir şi înşirui zilele una după aha. Asta nu- i destul, a continuat Sadie, dobândind forţă pe măsură ce rostea cuvintele, cu vreau mai mult de la viaţa. Dar asta-i realitatea, a conchis ea. întunecându-se la feţi.

- Deocamdată, am spus eu, admirându-i curajul

Mi-am regretat întrebarea, care parcă o făcuse să se simtă mai rău, şi am schimbat subiectul.

- Data viitoare o să încercăm să ue întâlnim la

celălalt grilaj.
- Nu ştiu dacă e o idee bună, a spus Sadie mcruntândn-se, de parcă îi părea rău de propria sugestie. Atunci când en şi Saul em descoperit celălalt grilaj, în apropierea râului erau nemţi cu câini. Dar locul e unul mai liniştit,

Iar dacă poţi să aştepţi până când nu mai e nimeni prin preajmă, ar fi posibil

- Mă descurc, am răspuns eu, fără să ştiu prea bine cum anume.

Malul râului era deschis, expus. Nu trebuia să ne întâlnim acolo în timpul zilei, când oricine ne-ar fi putut vedea imediat

- Cum ar fi sâ încercăm să ne întâlnim noaptea?
- Crezi că e mai puţin periculos? a întrebat ea, neconvinsă.
- Poate că da.

Niei eu nu eram deloc sigura că era aşa. Ar fi trebuit să mă strecor afară după ora stingerii. Dar trebuia să încerc ceva.

- O să trebuiască să aştept până sâmbăta viitoare, am spus eu, gândindu-mă la Ana Luda.

N-avea să-mi fie uşor să mă furişez afară. Trebuia si ies atunci când Ana Lucia avea musafiri sau când dormea adânc, ameţită de alcool.

- La ora zece? am întrebat.

Sadie a dat din cap în semn

de aprobare.

- Ar trebui să meargă, a spus ea încruntându-se.

- Am să fiu acolo, crede-mă.

- Şi eu, a promis ea pe un ton solemn. Aşteaptă douăzeci de

- minute. Dacă nu mi vezi, înseamnă că a fost prea periculos să vin.

Totul era periculos, mi-am dat eu seama, atât pentru ea, cât şi pentru mine. M-a cuprins frica. Voiam să-i spun că era o idee proastă, că nu puteam face aşa ceva. Dar era prea târziu.

- Ne întâlnim acolo, a spus Sadie cu ochii străludndu-i de speranţă.

- Ai grijă, am adăugat, şi mai îngrijorată acum pentru ea.

O dipă mai târziu, a dispărut în canalizare. Am pornit spre casă, copleşită. Acum, ca s-o văd pe Sadie trebuia să mă furişez noaptea afară din casă şi să încalc regulamentul ieşind pe stradă după ora stingerii Ca să nu mai pomenim de faptul că în urmă cu puţin timp fusese cât pe ce să fiu prinsă! Cum de se întâmplaseră toate astea? Cândva ţinusem capul în jos şi aşteptasem să treacă războiul rară să fiu văzută. Acum viaţa mea era din ce În ce mai periculoasă şi uu mai exista drum de întoarcere. Nu puteam s-o părăsesc pe Sadie

acum.

Bună ziua, doamnă! (în limba poloneză în original)

CAPITOLUL 12

Sadie

După ce m-am despărţit de Ella, am pornit înapoi spre ascunzătoarea noastră. Mai devreme, după ce nemţii apăruseră pe stradă, mă gândisem că s-ar fi putut să nn mai poată veni deloc să mă radă. Totuşi, ea era hotărâta să încerce un loc nou. Nu renunţase la mine – şi li eram recunoscătoare pentru asta.

În timp ce coteam, s-a auzit dintr- odatâ un zgomot. Cineva era în tuneL Am făcut un salt înapoi, dar pe urmă am recunoscut vocea lui Pawel şi m-am relaxat puţin. Fiind duminică, nu era ziua obişnuita în care el venea să ne viziteze, dar uneori apărea pe neanunţate, ca să ne aducă o comoară neaşteptată de mere sau de brânză, de care făcuse rost M-am întrebat cu cine vorbea. De obicei, ceilalţi muncitori no veneau cu el Am auzit o voce necunoscută care cerea răspunsuri, în timp ce Pawel

încerca să explice.

Am aruncat o privire de după colţ Şi am văznt că Pawel era înconjurat de trei poliţişti polonezi. Mi s-a oprit inima în loc. îl surprinseseră

În timp ce venea în canalizare ca sâ ne ajute.

- Unde te duci cu mâncarea asta? a întrebat unul dintre poliţişti.

- E mâncarea mea de prânz, a insistat Pawel, deşi dimensiunea sacoşei făcea ca răspunsul sâ nu fie plauzibil.

Poliţistul continua să pună întrebări, dar Pawel refuza sâ răspundă. Voiam să-l ajut, însă n-aş fi făcut decât sâ înrăutăţesc lucrurile. M-a văzut peste umărul poliţiştilor şi a făcut ochii mari, iar apoi mi-a făcut semn pe muteşte sâ plec de acolo.

Am sărit înapoi după colţ. Trebuia să alerg la ascunzătoarea noastră şi să-i previn pe ceilalţi, dar n-aveam cum sâ ma strecor pe lângă poliţişti şi nu voiam să risc sâ nu descoperită. M-am înghesuit într-o crăpătură, dorindu-ird să devin invizibilă.

Poliţiştii au continuat să-l interogheze pe Pawel şi am aurit un sunet înfricoşător în momentul în care unul dintre ei l-a lovit Mi-am dat seama că omul acela n-avea sâ ne trădeze. Am simţit dorinţa să

alerg la el şi sâ-l protejez aşa cum ne protejase el pe noi S-a aurit un zgomot înfundat urmat de strigătul de protest al lui Pawel în timp ce poliţiştii începeau să-l târască afară

din tunel În acel moment am ştiut că n-aveam să-l mai vedem niciodată. Mi-am muşcat buza, străduindu-mă să nu struţ.

în timp ce poliţiştii u forţau pe Pawel sâ meargă cu ei, sacoşa cu alimente pe care o ducea i-a căzut din mâini şi a ajuns în râu, cu un pleoscăiL Nu mi-am dat seama dacă i-o luaseră poliţiştii sau dacă o aruncase chiar el în disperarea lui de a ne ajuta, sperând ca ea să aterizeze lângă mine. Dar acum era în apă, plutiud dusă de curent, iar conţinutul i se împrăştiase. Am vrut să întind mâna după ea, dar chiar dacă aş ii îndrăznit să ies din ascunzătoare, era prea departe ca s- o prind. Am privit, tristă, cum a dispărut după colţ şi ultimul cartof.

După ce în tunel s-a lăsat liniştea, am mai rămas nemişcată în ascunzătoarea mea, copleşită de tristeţe. Inima îmi striga, aşa cum se întâmplase în uoaptea în care se înecase tata. Pawel, salvatorul nostru, fusese arestat Groaza a crescut atunci înlăuntrul meu,

amestecându-se cu tristeţea. Pawel nu numai că ne oferise un adăpost dar ne adusese şi hrana cu care să ne ţinem zilele. Nu puteam supravieţui fără el.

Cuprinsă de disperare, m-am întors în ascunzătoarea noastră. M-

am gândit să nu le dau celorlalţi teribila veste, ca să n-o fee pe mama să-şi piardă şi mai muh speranţa. Dar nu puteam să ascund raptul că Pawel n-avea să mai vină niciodată şi să ue mai aducă de mâncare.

- Pawel a fost arestat! am strigat eu.

Bubbe, care moţăia în colţul îndepărtat al încăperii, s-a foit în loc. Mama m-a privit îngrozită.

- Eşti sigură?!

- În tunel, chiar acum, am văzut cu ochii mei!

Pan Rosenberg s-a ridicat din locul în care şedea şi a pălit

- Sunt namţi în tunel?

- A fost poliţia poloneză, nu nemţii.

Clarificarea mea nu i-a consolat prea mult.

- Au venit după noi Pawel ne-a prevenit că se putea întâmpla aşa ceva.

- Au plecat am spus cu încercând să-i liniştesc, cu toată îngrijorarea pe care o simţeam. Nu ştiu de noi!

- Dar pot să afle, a spus *pan* Rosenberg, cuprins

de panica, privind în toate părţile. Trebuie să plecăm înainte ca poliţiştii să se Întoarcă!

Vocea lui devenise stridentă, parcă

- Pawel n-o să le spună nimic despre noi, tută, l-a asigurat Saul, dar în voce i se simţea îndoiala.

în ochii lui era o teamă cum nu mai văzusem niciodată.

- Sunt sigură că u-o să spună nimic, a fost de acord mama.

- Pawel n-o să ne trădeze, am confirmat şi eu. Aici suntem în siguranţa.

Tot trupul lui *pan* Rosenberg s-a muiat de uşurare. Dat peste umărul lui, ochii lui Saul i-au Întâlnit pe ai mei, întrebându-mă dacă spusele mele chiar erau adevărate. Pawel ne era loial şi era un om puternic. Dar ane ştia ce i-ar fi putut face naziştii, sau cine putea fi sigur că el n-avea să cedeze?

- N-o să mai avem de mâncare, a spus Bubbe, despre care nu ştiam că ne asculta şi care se ridicase de pe pat, vorbind fără panică în glas, spre deosebire de fiul ei, dar făcând ochii mari de îngrijorare. Cum o sâ supravieţuim fără Pawel? a întrebat ea, iar cuvintele i-au rămas suspendate în aer; între uoi.

Poliţiştii n-au mai revenit Dar pe măsură ce treceau zilele, deveneam din ce în ce nud îngrijoraţi. Chiar dacă eram în siguranţă acolo, singura noastră sursă de hrană dispăruse. Mâneam chiar mai puţin decât de obicei. împărţeam

firmiturile ca şi când ar fi fost nişte delicatese, fiecare având grijă să nu ia mai mult decât era porţia lui. Dar cu toate eforturile noastre de a face economie, ultimele uoastre alimeute s-au terminat la trei zile după arestarea lui Pawel.

- Ce facem acum? cm Întrebat eu.

- Trebuie să ne gândim la ceva, a spus mama, încercând să-şi ascundă îngrijorarea din voce. Trebuie să găsim o altă modalitate de a ne procura hrană.

- Dar cum? am vrut eu să ştiu.

Pan Rosenberg şi-a frecat barba cu
degetele, reflectând.

- Pe vremea când eram în ghetou, se spunea că un om din clădirea noastră ascunsese cartofi în spatele unui perete.

- Dacă îmi spui exact unde, pot să găsesc locul, m-am oferit eu rară să stau pe gânduri.

- Să ieşi în stradă? a întrebat mama cu o expresie îngrozită, fură să-i vină să creadă.

- Avem nevoie de hrană. Pot să fac asta.

- Niciodată, a spus mama cu toată vigoarea de care era în stare. Nimeni dintre noi – şi în nici un caz fiica mea – nu pleacă din canalizare ca să caute hrană. Trebuie să ne gândim la altceva.

Ziua a trecut, la fel şi următoarea, iar foamea ne chinuia tot mai rău. Sorbeam Înghiţituri mici de apă ca să ne mai potolim durerile de stomac. Mă gândeam chiar şi la pruncul din pântecul mamei, care plângea în tăcere în timp ce aştepta zadarnic hrana care nu mai venea.

A urmat a doua noapte fără hrană. Eu şi Saul am plecat din încăpere, deşi aproape că eram prea slăbită de foame ca să mai stau în picioare sau sâ citesc.

- Tata are dreptate, a spus el atunci când am ajuns aproape de nişă. Există hrană ascunsă în pivniţele din ghetou. Nu numai cartofi, dar şi came conservată. Îţi aminteşti cum pe vremea când stăteam În ghetou ni se distribuia uneori came de porc uscată?

Da, imi aduceam aminte. Fusese ideea nemţilor să focă o glumă crudă şi să le dea evreilor alimente care nu erau cuşer.

- Noi n-am putut s-o mâncăm, dar eu am pus-o deoparte pentru situaţii de

urgenţă. Simt şi câţiva sad cu cartofi acolo, din care s-ar mai putea recupera ceva. Totul e ascuns în apartamentul de pe strada Lwowska, numărul 12, unde am locuit, în spatele ridului din pivniţă. O, dacă aş ajunge acolo şi aş putea să le iau!

- Poate că ne-ar ajuta prietena mea, Ella, am spus eu iară să gândesc şi înainte să mă pot opri.

- Fata de pe stradă? Ai mai vorbit cuca?

Saul părea îngrozit. Eu nu i-am răspuns.

- Sadie, dar mi-ai promis!

- Ştiu. Am căutat o justificare pentru ceea ce făcusem, dar n-am găsit nici una. îmi pare rău. Dar dacă o rog, poate că ne ajută să facem rost de alimente.

- Nu-mi place treaba asta! Nu putem avea încredere în ea!

- Eu cred că putem. Mă ştie de câteva săptămâni şi n-a spus nimănui o vorbă. De ce ne-ar trăda acum?

Saul n-a răspuns. Ştiam că avea să fie de acord şi că avea s-o vadă pe Ella ca pe o prietenă, ia fel ca şi mine.

- Oricum, u-avem altă opţiune.

- Foarte bine, a cedat Saul Dacă

L spun exact unde sunt ascunse îeutele, poţi s-o trimiţi acolo.

Am analizat Ideea. încercam

să mi-o imaginez pe Ella, care îşi petrecuse toată viaţa în centrul elegant al oraşului, cum se străduia să se descurce printre ruinele ghetoului dezafectat N-avea să reuşească niciodată.

- Ar bătea prea mult la ochi, am spus ea Iar Ella n-o să se descurce cu scotocitul printre ruine. Dacă aş pntea să ies în stradă, m-aş duce chiar ea

Saul a făcut ochii mari

- Sadie, nu se poate să vorbeşti serios!

Câtă vreme voiam să rămânem în viaţă, canalizarea era singura noastră speranţă. Dacă ieşeam în stradă, asta Însemna să riscăm să fim prinşi 0 ucişi

- E singura cale, am conchis.

- Pot să mă duc eu, a propus Saul.

Dar chiar în momentul în care
spunea asta, ne-am dat seama că nu era posibiL Cu barba şi cu iarmulca iui, ar fi fost depistat imediat. II adoram pentru că se oferise, dar nu putea pleca. Eu eram singura speranţă.

Dar el tot nu voia să audă de aşa ceva.

- Promite-mi că uu pled, a spus el pe un tou pe jumătate ordin şi pe jumătate rugăminte.

Mă întrebam de ce ar fi avut încredere în cuvântul meu, după ce deja mi-l încălcasem continuând să mă întâlnesc cu Ella.

Şi-a încruntat fruntea, îngrijorat.

- Nu vreau să las să ţi se întâmple ceva rău!

A întins máira şi mi-a atins obrazul. Mi-am dat seama ci sentimentele lui pentru mine sporiseră. în ochi ! se citea o afecţiune profundă. Ne cunoşteam de foarte puţin timp; părea aproape imposibil să fi devenit atât de apropiaţi. Dar se părea ci viaţa se mişca cu altă viteză În timpul războiului, mai ales aici, unde orice moment putea fi pentru noi ultimul. Totul se intensifica.

Am dat din cap în semn că eram de acord să-l ascult Saul s-a lăsat pe spate, aparent satisfăcut de

Eromisiunea mea. Dar mintea îmi icra în continuare. Ştiam foarte bine cât de periculos era să ies pe stradă. Dar dacă nu ieşeam, muream de foame cu toţii: eu, mama, pruncul ei nenăscut şi familia Rosenberg. N-aveam de ales.

În noaptea următoare, am aşteptat cu nerăbdare să pot să mă strecor afară din Încăpere. Nu i-am spus lui Saul si nici altcuiva că mă duceam s- o văd pe Ella. Cerul de dincolo de grilaj fusese cenuşiu mai devreme

şi speram să fie prea înnorat ca Saul să poată citi în acea nişă, astfel încât să nu mă mai invite să-l urmez. Dar, pe când ceilalţi se pregăteau de culcare, el s-a apropiat şi m-a întrebat:

- Viei să vii cu mine?

În ultima vreme mă căuta mai des ca să-i ţin tovărăşie. Uneori, în timp ce străbateam tunelurile, îmi povestea întâmplări din prima lui tinereţe, iar în alte nopţi se mulţumea să păşească alături de mine, cufundat în gânduri. Invitaţia, pe care în alte împrejurări aş fi primit-o cu bucurie, acum m-a umplut de spaimă.

- Mi-ar face plăcere, dar sunt epuizată, m-am scuzat eu, detestând faptul că trebuia să-l mint

Dar nu era chiar întru totul neadevărat; cu toţii aveam mai puţină energie, fiindcă nu mâneam.

Pe chipul lui s-a zugrăvit mai întâi uimirea, iar apoi, dezamăgirea.

- Atunci, nu mă duc nici eu.

Iu sinea mea, am răsuflat uşurată.

- Mâine-seară?
- Cu plăcere.

Saul şî-a atius marginea pălăriei şi s-a retras în partea lui de încăpem. Văzând cum plecase, am simţit un val de regret. Aşteptam cu nerăbdare plimbările nuastre

şi mă durea că acum trebuia să-l refuz. Am aşteptat până când ceilalţi au adormit Mama se zvârcolea şi se învârtea în somn, neliniştită, stânjenită de sarcină. Mă temeam să nu fie prea târziu până când adormea adânc În cele din urmă, după ce nu s-a mai mişcat şi

Am coborât în tund, găsindu-mi calea pe pipăite prin întuneric Drumul spre ieşirea pe care o descoperisem împreună cu Saul era cel mai lung pe care îl parcursesem prin conducte din noaptea în care ajunseserăm în canalizare. în timp ce străbăteam de una singură subteranele în care nu se auzea nimic altceva decât curgerea apei, ml se părea că aş fi putut să fiu prinsă lu orice clipă. Pielea ml se încreţise. Am văzut fantoma tatălui meu, apoi pe Pawel. însă acele năluciri nu veniseră să mă sperie pe mine, ci mai degrabă păreau să mă călăuzească, răspândind o lumina slabă în

respiraţia i-a revenit la
greu şi uhubrin, n-am strecurat
afară din încăpere. tunelul din faţa
mea.

în cele din urmă, am ajuns la bazinul pe care îl găsisem împreuna cu Saul. Couducta care dădea în stradă era situată sus, în partea cealaltă. Mi-em dat seama că n- aveam cum să mă ridic Ultima dată mă ajutase Saul, dar nu mă

gândisem cum anume aveam să ma urc de data asta pe zidul înalt şi să ajung la conductă fără ajutorul cuiva. Am coborât în bazin. Ochii mi se adaptaseră acum. în semiobscuritate, am văzut pe jos câteva scânduri. Le-em adunat şi am

făcut o grămadă lângă ridul pe care trebuia să-l escaladez, sperând că asta era de ajuns, Am întins mâna sus, deasupra mea, după conductă. Am ratat şi am căzut, iar scândurile au zburat în aer. M-am uitat în sus. Pur şi simplu n-aveam cum să ajung singură la conductă. Dar dacă nu ajungeem acolo, sus, n-o vedeam pe mia şi nici nu puteem face rost de hrana de care aveem nevoie. Am reaşezat scândurile şi am încercat să mă caţăr pe rid cu toată forţa şi hotărârea. Membrele îmi erau slăbite de foame şi mi se părea imposibil să reuşesc. Am respirat adânc, mi-am adunat fiecare dram de putere pe care îl mai aveam şi am sărit îu sus. M-am prins cu mâinile de marginea conductei şi m-am tras în sus, dar m-am zgâriat la genunchi de marginea de metal aspru.

M-am târât prin conductă şi, câteva secunde mai târziu, am ajuns la capăt. Am aruncat o privire prin grilajul de aici, care era dreptunghiular şi mai mare

decât cel de pe strada din DţbnikL N-am văzut-o pe Ella. Mă întrebam dacă nu cumva nu reuşise sa iasă din casă. Poate că n-avea să vină deloc. Neliniştea mea a crescut Atunci când plănuiserăm să ne întâlnim aici, sperasem s-o văd, pur şi simplu. Dar acum, când Pawel şi rezervele

noastre de hrană dispăruseră, aveam nevoie de ajutorul ei. Nu puteam ieşi din canalizare iară ea. Dacă nu ajungeam la depozitul de alimeute despre care îmi vorbise Saul, urma să murim cu toţii de foame

În cele din turmă am auzit paşi deasupra grilajului, din ce în ce mai desluşiţi. M-a retras din nou în umbră, în caz că era altcineva. Dar, un minut mai târziu, a apărut Ella. Îi vedeam faţa prin grilaj, în timp ce mă căuta din priviri.

- Sunt aici, am şoptit

Ella a zâmbit

- Ai reuşit!

Spaţiul de sub grilaj era strâmt Ca să încap, trebuia să stau pe jumătate aşezată şi pe jumătate culcată.

- A mers! am spus eu.

Dar satisfacţia mea a pălit în dipa în care m-am uitat la mâinile ei ca să văd dacă avea ceva de mâncare şi am constatat că n-avea nimic.

- A trebuit să mă strecor repede afară, a spus ea, cttlndu-mi gândurile. N-am putut să trec pe la bucătărie. îmi pare râu.

- Nu contează, am spus, deşi stomacul îmi ardea.

- Ce mai faci?

Am tăcut cuprinsă de îndoieli. Adesea mă gândisam cu îngrijorare că, dacă îi împărtăşeam Ellei necazurile mele, s-ar fi putut ca ea

să mă găsească plicticoasă şi să nu mai vina să mă vadă, Dar foamea mă împungea, fiind prea cumplită şi prea ameninţătoare ea s-o ignor.

- Ca să fiu sinceră, nu prea bine. N-avem nimic de mâncare. Muncitorul de la canalizare care ne ajuta a fost arestat

Am văzut cum pe chipul el apărea îngrijorarea, ea şi când şi-ar fi dat seama abia acum pe daplin la ce pericole se expunea dacă mă ajuta.

- Trebuie să găsesc mai multe alimente, am spus eu.

Detestam faptul că eram nevoita s- o rog. Făcuse deja atât de mult pentru noii

- Am să văd ce pot face ca să aduc mai multe, a spus repede Ella.

- Nu, nu, nu asta am vrut sa spun! Mi-ai dat deja atât de mult şi nu vreau să par nerecunoscătoare. Dar suntem cinci persoane în canalizare. Trebuie să găsim un depozit mai mare de provizii care să ne ajungă până...

Vocea mi s-a frânt, neştiind ce speram, de fapt: să se

Întoarcă Pawel? Sa se termine războiul? Nici una dintre soluţii nu părea foarte probabila în momentul acela.

- Până se schimbă lucrurile, em încheiat eu cu voce slabă.

- N-am nimic, a răspuns Ella. Dacă îmi dai câteva zile, pot sa

Încerc să cumpăr ceva de la pieţele din afara oraşului

O vedeam în minte pe mama, atât de slăbită de foame, încât aproape că leşinase ceva mai devreme.

- Iartă-mă, dar hrana asta ne trebuie mai curând, am spus cu cu brutalitate. Vreau să ştii că apreciez sincer tot ce ai făcut pentru noi, dar dacă mai aşteptăm, s-ar putea să fie prea târziu. Nu mai avem timp.

- Ce doreşti să foc?

- Ştiu că au rămas alimente în ghetou. Trebuie să ajung la ele

- Dacă îmi spui unde sunt, mă duc să le caut, a spus ea fără să şovăie.

în pofida pericolului la care o expuneam, era dispusă să încerce.

- Nu pot să-ţi explic. Ar fi prea periculos pentru tine sa te duci acolo de una singură.

Am tras aer adânc în piept, fâcându-mi curaj pentru ceea ce urma să spun.

- Trebuie să găsesc chiar eu locul şi am nevoie de ajutorul tău ea să Ies de aici

-Când?

Am înghiţit în sec.

-Acum.

Ella a rămas tăcută o vreme.

- Atunci când ne-am cunoscut, ai spus că era prea periculos peutru tine să mergi pe stradă.

- Aşa-i. Dar avem nevoie de alimente. Iar daca există o şansă să fac rost de ele, trebuie să Încerc, blam de ales.

Riscul de a fi arestată era real Dar spectrul morţii prin Înfometare părea mult mai cumplit în momentul acela.

Mă aşteptam ca Ella să mă refuze. Dar ea a dat din cap luându-şi o mină solemnă, dispusă să facă ceea ce îi ceream. O secundă mai târziu, a început să tragă de grilajul canalizării. Acesta era înţepenit, probabil că din pricina ruginii Mi s-a strâns inima. Se părea că nu puteam să ies pe acolo. Am început să împing, în timp ce ea trăgea. În cele din urmă, grilajul a cedat Ella s-a sforţat sâ-l ridice şi l-a deschis. Apoi a întins mâna în spaţiul întunecos dintre noi Degetele noastre s-au împletit atingându-se pentru prima dată, Ea m-a tras afară cu mai multă putere decât aş fi crezut că avea. Mi-am îndreptat trupul eliberată din ascunzătoare.

Şi aşa, am ieşit din canalizare.

Am Inspirat adânc, sorbind aerul cu înghiţituri mari Era atât de proaspăt şi de rece, încât mi-a ars plămânii de îndată ce a pătruns în ei Stăteam pe o pantă uşoară, acoperită cu iarbă, care ducea spre digul de lângă râu, Ochii mei s-au

îndreptat imediat spre cerul nopţii, un covor de stele aşternut deasupra catedralei Wawel. Era pentru prima datâ după luni de zile când vedeam priveliştea pe care o admirasem de zeci de ori împreună cu tatăl meu în copilărie, în timpul plimbărilor noastre, care ne permiteau să vedem mult mai mult decât da la ferestrele înguste ale apartamentului nostru. Cândva, considerasem cerul plin de stele drept o realitate imuabilă, la care aveam acces oricând. Apoi stelele îmi fuseseră furate, la fel ca şi tata. Acum am privit în sus, savurând priveliştea magică, iar stelele erau chiar mai strălucitoare decât mi le aminteam.

Ieşisem din canalizare. îmi venea să dansez, să alerg, să urlu. Fireşte că n-am făcut nimic din toate astea. Stăteam pe malul râului, lângă terasamentul de beton care ducea spre stradă. Deşi era pustiu, malul râului rămânea un loc expus. Puteam fi zărite de nemţi sau de poliţie în orice moment.

- Nu putem să stăm

aici, am spus eu.

- Nu, a fost de acord Ella.

Stăteam lângă ea, dreaptă, şi am observat pentru prima dată că era mult mai înalta decât mine. Mă privea ţintă şi mă întrebam dacă

făcea asta din pricina înfăţişării mele jalnice.

- Ce-i? am întrebat

- E ciudat să te văd aşa, la uivelul ochilor, a răspuns Ella şi am izbucnit amândouă într-un râs Înăbuşit. Ar trebui să-ţi ştergi murdăria de pe faţă, a adăugat ea pe un ton mai serios.

S-a uitat în jur după ceva cu care să mă şterg şi, negăsind nimic, şi-a scos de la gât eşarfa fină de mătase şi mi-a întins-o. Simţeam cum murdăria de pe faţa mea se îmbiba în eşarfa ei. Ella nu s-a plâns. I-am dat-o înapoi, dorindn-mi însă s-o fi putut spăla înainte să i-o înapoiez, A luat o margine şi mi-a şters un loc de pe obraz pe care nu-l curâţasem. Apoi mi-a înfăşurat eşarfa lejer în jurul capului, ca pe un şal

-Aşa!

Mi-a zâmbit vesel, ca şi când asta ar fi rezolvat totul

- Mulţumesc.

M-am simţit străbătută de un val de recunoştinţă şi am îmbrâţişat-o cu un gest impulsiv. M-am gândit ca avea sa se tragă înapoi,

respinsă de mirosul meu. Dar ea n-a făcut-o. Dimpotrivă, m-a strâns şi mai tare. Am rămas îmbrăţişate, fără să ne mişcăm, câteva secunde.

în timp ce ne desprindeam din îmbrăţişare, colierul men s-a agăţat

de nasturele de sus al rochiei ei L- am desfăcut cu grijă.

- Ce-i asta? a întrebat Ella arătând spre amuletă.

- A fost a tatălui meu.

- E frumoasă. Dar ce înseamnă?

Mi-am plimbat degetul pe literele ebraice aurii care sclipeau în lumina lunii Tata făcuse amuleta pe când eram copil şi îmi explicase semnificaţia ei Parcă simţeam şi acum mâna lui pe mâna mea, călăuzindu-mă.

- *Chiai.* înseamnă „viaţă”.

- E frumoasă. Dar o să trebuiască s-o scoţi

Mi-am amintit de avertismentul lui Saul în legătură cu amuleta. În canalizare puteam nesocoti îngrijorarea lui Dar dacă o purtam aici sus, pe stradă, arătând astfel că eram evreică, asta putea să mă dea de gol şi să însemne moartea. Am desfăcut lănţişorul şi l-am pus în buzunar.

- Acum haide să mergem! m-a îndemnat Ella.

Am pornit spre est, de-a

lungul malului râului, spre Podgorze, cartierul în care fusese amplasat ghetoul. Străzile arătau mai mari decât îmi aminteam şi totul părea mai sinistru şi mai ameninţător. N- ar fi trebuit să fiu acolo. M-a cuprins

dorința de a mă târî înapoi sub pământ

Ne-am îndreptat spre ghetou, Iuând-o pe străduţe şi prin umbra clădirilor. Mă speria zgomotul încălţărilor noastre, care bocăneau prea tare pe pietrele pavajului Simplul fapt că eram pe stradă la acea oră era o infracţiune şl dacă eram văzute, am fi fost reţinute şi interogate. N-aş mai fr văzut-o niciodată pe mama.

Mergeam timid, căci îmi era teamă că fiecare pas putea fi ultimul Ella însă se mişca pe străzi cu o siguranţă pe care o invidiam. Am simţit pe neaşteptate un resentiment Acela era oraşul men la fel de mult ca şi al el sau cel puţin fusese. Dar acum eram o străină, îl vizitam numai prin bunăvoinţa el Am alungat acel sentiment Singurul lucru care conta acum era să găsesc alimentele. M-am gândit la ceilalţi din canalizare, care se bazau pe mine, la ce s-ar fi întâmplat cu ei dacă nu găseam alimentele sau dacă nu mă mai întorceam.

În curând am ajuns în piaţa Podgbrskl piaţa principală a cartierului, care se ana chiar lângă zidurile ghetoului Acum era pustie, nu se vedeau decât câţiva şobolani care scormoneau după mâncare în tomberoanele de gunoi Am ocolit

pe lângă Sfontul Iosif, imensa biserică neogotică din capătul pieței, și am ajuns la zidul ghetoului. Deși nu mai era nimeni înăuntru, porțile erau tot închise. Am luat-o de-a lungul zidului înalt de cărămidă până când am găsit o porțiune care se dărâmase, iar apoi am pășit cu grijă peste pietre și moloz și am intrat. Dezastrul era mult mai grav decât auzisem sau decât îmi dădusem seama stând jos, în canalizare. Clădirile fuseseră incendiate una după alta, aveau ferestrele sparte. Acolo unde cândva locuiseră

oamenii, rămăseseră numai nişte găoace pustii. M-am uitat la Ella, care se oprise din mers. Cunoşteam prea bine ghetoul, dar ea se afla acolo pentru prima oară. Faţa îi era crispată de consternare, răzând modul îngrozitor în care trăiserăm — şi pe cel cumplit în care se sfârşise totul.

- Vino, am spus, îndemnând-o să meargă înainte.

Acum trebuia să-i arăt drumul, străbătând străzile ghetoului spre casa de pe strada Lwowska despre care îmi vorbise Saul. Aerul era îmbibat cu miros de cărbune şi de ceva mai acru, poate că de gunoi ars. M-am oprit la colţul străzii J6zefiiiska, uitându-mă în direcţia clădirii în care locuisem cândva.

Ghetoul nu fusese casa mea – fuseserăm aduşi cu forţa acolo şi, înainte de canalizare, însemnase r tru mine cel mai rău loc pe care cunoscusem vreodată. Totuşi, fusese ultimul loc în care eu şi părinţii mei trăiserâm cu adevărat împreună şi m-am trezit asaltată de amintiri şi de un fel de nostalgie la care uu mă aşteptasem. Mai mult decât o părticică din mine dorea sa meargă şi sa vadă din uou apartamentul nostru.

Dar n-aveam timp. Am mers mai departe. În mijlocul ruinelor se aflau câteva case care fuseseră renovate, cu geamuri noi la ferestrele odată sparte, sau, în câteva cazuri, cu ziare lipite cu smoală ea să acopere golurile. Mi-am dat seama cu surprindere că ghetoul era locuit Nu de evrei, d cel mai probabil de polonezi din dasa de jos, cărora fie că locuinţele le fuseseră repartizate de Guvernământul General, fie că li se permisese să se instaleze în apartamentele libere. O parte din mine voia să fie supărata pe ei. Totuşi,

aceia nu erau polonezi bogaţi, care exploatau proprietăţile evreilor în interes propriii, ci mai degrabă oameni ai locului care profitaseră de o ocazie ea să-şi poată întreţine familiile. Nid un ins care

ar fi avut de ales n-ar fi venit să trăiască acolo.

Totuşi, dacă ne-ar fi văzut, cu siguranţă că noii locatari ar fi anunţat poliţia. M-am gândit să mă întorc Ne aşteptaserăm ca ghetoul să fie pustiu. Era periculos să ne aflăm acolo. Dar aveam nevoie de mâncare. S-ar fi putut ca şi casa a cărei adresă mi-o dăduse Saul să fie ocupată acum, m-am gândit eu în timp ce coteam pe strada Lwowska. Dacă bănuiala mea se adeverea, habar n-aveam cum mai puteam să căutăm alimentele.

Ne-am apropiat de numărul 12 şi am văzut că ferestrele eran încă sparte şi că pereţii fuseseră înnegriţi de un incendiu. M-am rugat În gând ca focul să nu fi distrus şi depozitul de alimente din subsol Deşi Saul îmi spusese că el şi tatăl lui stătuseră puţin timp în ghetou după ce plecaseră din satul lor, nu-mi imaginasem până acum că el locuise acolo, la doar câteva străzi de mine. Am privit casa, care era mult mai mică şi mai dărăpănată decât

clădirea pe care o ocupaserăm eu şi părinţii mei şi am încercat să-mi imaginez cum se descurcaseră să trăiască împreună cu o jumătate de duzină de alte familii Înghesuiţi cu toţii în camere comune.

Am Încercat uşa din fotă. Deşi casa se afla într-o stare deplorabilă, uşa era tot încuiată. Mă temeam că trebuia să trecem printre cioburi şi să intrăm în casă pe o fereastră.

- Haide să ocaum prin spate şi să căutăm uşa pivniţei, a propus Ella.

Ne-am strecurat pe aleea dintre case, aplecându-ne mult ca să nu ne vadă nimeni Am găsit în spate uşa de la pivniţă şi am deschis-a Ara coborât prima pe scară, dorindu-mi fierbinte să nu cedeze treptele de lemn putrezit Ella a venit după mine. M-am oprit, luată prin surprindere de murdărie şi de mirosul prea cunoscut de ghetou, care îmi umpluse plămânii în toate lunile în care stătusem acolo şi care încă se mai simţea. Dar după ce respirasem atât timp duhoarea din canalizare, era o comparaţie aproape plăcută.

Am traversat repede pivniţa spre locul în care îmi spusese Saul că se află despărţitura ascunsă. Era un panou care se trăgea într-o parte, exact

aşa cum îmi fusese descris, şi care lăsa să se vadă un spaţiu cavernos, o adevărată ascunzătoare. Numai că locul era gol.

Alimentele promise nu erau acolo.

CAPITOLUL 13

<*ESa*

Stăteam lângă Sadie şi mă uitam în jos, la spaţiul gol în care ar fi trebuit să fie provizii. Mi s-a strâns inima.

- îmi pare rău, am spus, simţind toată apăsarea dezamăgirii ei.

Sadie n-a răspuns. Stătea nemişcată, cu ochii trişti şi pustii.

- Trebuie să mergem, am îndemnat-o eu după câteva minute.

Era periculos să zăbovim În acea clădire din ghetou. Sadie a clătinat din cap.

- Trebuie să fie pe aid! Nu pot să mă întorc cu mâna goală!

Ce era de făcut? Mintea Îmi lucra febril.

- Putem să mai căutăm pe aid, am spus, deşi n-aveam idee unde.

Deşi era război, Ana Luda nu ţinea rezerve de alimente În casă, fiindcă se temea să nu atragă şoarecii. În schimb, se bizuia pe faptul că, datorită banilor şi relaţiilor ei

nn rămâneam niciodată fără mâncare. Aşa că n-aveam de unde să fur ceea ce îi trebuia lui Sadie. Mi-a venit în minte Krys. Nu ne despărţiserăm în cei mai buni

termeni şl na eram sigură că ar fi fost dispus să-mi dea o mână de ajutor. Dar era !'
"
sungura mea oppune sufletului ştiam că,
şi în adâncul
dacă putea să focă ceva, nu m-ar fi refuzat.

- Am un prieten care ar putea să ne ajute.

Am regretat în aceeaşi clipă oferta pe care o făcusem. N-aveam nici un motiv să cred că fostul meu iubit ar fi putut găsi alimente într-un interval de timp atât de scurt Dar trebuia să încerc

Krys îmi spusese că locuia într-o cameră de deasupra unei anumite cafenele.

- Vino cu mine!

Ne-am furişat afară din pivniţa îngropată printre ruinele îunegrite. Am grăbit pasul în timp ce străbăteam rămăşiţele ghetoului de altădată, fiindcă voiam s-o scot pe Sadie din mijlocul amintirilor ei ueplăcute despre acel loc jalnic

Mergând de-a lungul malului, am plecat din Podgdrze şi ne-am îndreptat spre Dşbniki. Deşi nu

cunoşteam foarte bine cartierele acelea, care se terminau fără o delimitare dară, ştiam că Dşbnild era la numai câţiva kilometri spre vest de Podgdrze, în zona industrială de pe malul de sud al Vistulei. Apropiindu-ne de Dţbniki,

am părăsit malul râului şi am urcat pe strada Barska, spre cafenea. M-am uitat la apartamentele de deasupra cafenelei, întrebându-mă care dintre ele era cel al lui Krys. Trecuse de unsprezece noaptea şi cafeneaua ar fi trebuit să fie închisă de multă vreme, dată fiind ora stingerii. Totuşi am văzut că în spatele ferestrelor acoperite mai erau câţiva clienţi. Nu l-am zărit pe Krys, dar dacă întrebam, poate că mi s-ar fi spus unde să-l găsesc.

Am pornit spre uşă. Apoi m-am uitat la Sadie şi m-am oprit. Nu putea să intre în cafenea. Hainele ei murdare şi faţa palidă ar fi atras în mod sigur atenţia. Între cafenea şi clădirea de alături

era un pasaj cu arcadă, – care făcea legătura dintre stredă şi aleea din spate. Am dus-o pe Same acolo şi am ascuns-o în spatele tomberoanelor.

- Trebuie să aştepţi aici

- Mă părăseşti?

Arăta îngrozită. Am bătut-o uşor pe mână.

- Mă întorc în câteva minute.

înainte ca ea să poată protesta, am
ieşit de pa alee şi am Intrat în cafenea, unde câţiva bătrâni, aşezaţi la o masă din spate, jucau cărţi. După ce ochii mi s-au adaptat la lumina slabi, am recunoscut un chip în spatele barului. M-am oprit

brusc Era femeia cu care îl văzusem pe Krys în urmă cu câteva zile, când îl găsisem acolo. Am simţit cum mi se răscolea sufletul şi am vrut să mă întorc şi să plec. Dar trebuia să-l găsesc pe Krys.

- Bună seara, îl eaut pe Krys Lewakowski, am spus eu de-a dreptul, aşteptând să văd un semn de recunoaştere pe chipul ei. Dar expresia i-a rămas neschimbată. V- am văzut Împreună, am adăugat Ştiu că-l cunoşti. Mi-a spus că locuteşte într-o cameră din clădirea asta.

- Nu-i aid, a răspuns ea pa un ton rece.

- Trebuie sâ-l găsesc, e important!

S-a uitat la mine o secundă, apoi s-
a întors şi a dispărut pe o uşă din spate. Nu era acolo, mi-am dat seama, dezamăgită. M-am întrebat ce trebuia să fac în continuare. Oare sc cădea să-l caut acasă la părinţii lui la o oră atât de

târzie?

-Ella!

Krys a apărut pe neaşteptate pe uşa din spatele barului. Fameia mă minţise; era aici. El a venit repede spre mine.

- Ce-i? E totul în ordine?

Eram îngrijorată că ar fi putut să fi fost tot supărat după ultima noastră Întâlnire, dar În expresia lui era un amestec de uimire şi de Îngrijorare.

-Da... adică nu.

Am tăcut, încercând sâ găsesc cea mai bună cale ca să-i împărtăşesc secretul pe care îl deţineam. Apoi am spus cu glas scăzut:

- Atunci când a fost evacuat ghetoul, unii evrei au reuşit să fugă şi să se ascundă.

El a dat din cap în semn că ştia.

- Am auzit şi eu asemeuea zvonuri

- Câţiva dintre acei evrei au fugit şi s-au ascuns în canalizare.

- în canalizare? Ei bine, chiar dacă aşa ceva ar fi posibil, unde s-au dus de acolo?

- Nu s-au dus nicăieri Tocmai asta e problema. Fugarii sunt tot în canalizare, în apropiere de piaţa Dţbniki Ajut şi eu pe cineva, o fotă.

A făcut ochii mari.

- De asta te tot văd pe acolo?

- Da. Dar acum omul care îi aproviziona cu alimente a dispărut Irebuie s-o ajut să găsească ceva de mâncare şi să se ducă înapoi la ceilalţi.

Mi-am amintit cum refuzasem să-l ajut în activitatea lui din Armata Teritorială şi m-am gândit că urma să mă refuze.

- Câţi sunt acolo împreună cu ea?

- Cred că încă patru, fi priveam în timp ce cugeta la spusele mele. îmi

- pare râu că nu ţi-am spus mai înainte, am adăugat

Mă aşteptam să fie supărat pe mine. Şi-a trecut mâna peste ceara, În semn că se gândea.

- Când ai nevoie de alimente?

- În noaptea asta. Foţi să ne ajuţi?

- Nu ştiu. E atât de puţină mâncare în oraş, Ella!

Ştiam că era adevărat. Oamenii din piaţă păreau din zi în zi mai traşi la faţă şi se întorceau de k cumpărături cu coşurile mai mult goale.

- În mod sigur că o să reuşeşti să faci rost de ceva prin relaţiile tale din armată.

- Am să încerc, dar e greu. Armata Teritorială e complicată. E mare şi sunt fel de fel de oemeni, cu scopuri diferite. Dar cunosc un tip de pe piaţa neagră, Korsarz, care ajută uneori Armata Teritorială să facă rost de una şi de alta.

- Korsarz, am repetat eu numele de cod, care în poloneză însemna „pirat”. Crezi să ne poate ajuta?

Krys a dat din cap, posomorât.

- Nu ştiu, dar aş prefera să nu aflu. E un individ iară scrupule şi face afaceri cu oricine – inclusiv cu nemţii – dacă e plătit.

- Dacă e vorba de bani... am început eu, gândindu-mă la obiectele de preţ ale Anei Lucia şi la

- ce aş fi putut şterpeli mai uşor ca să amanetez pentru bani lichizi.

- Nu e vorba despre asta. Korsarz a făcut câteva lucruri oribile şi n-aş vrea să am de-a face cu el, dacă pot să mă descurc altfeL Am sâ încerc să găsesc altă cale. Trebuie sâ ajung la relaţiile mele şi să găsesc o modalitate de a obţine alimente în plus fora să atrag atenţia. O sâ dureze câteva zile, cel mult o săptămână.

Am simţit cum mi se lăsau umerii, ca apăsaţi de o povară nevăzută.

- N-avem atât de mult timp. Cei care se ascund au nevoie de hrană acum, iar eu trebuie s-o duc pe Sadie înapoi, la canal.

Era pentru prima dată când îi rosteam numele şi mă simţeam cumva vulnerabilă.

- A ieşit de acolo?

Am dat din cap în semn că da. Pe faţa lui Krys a apărut o expresie alarmată.

- Unde e?

- Am ascuns-o pe alee.

- Vrei s-o scot din

Cracovia?

Am reflectat o clipă la acea idee. Sadie era acum afară din canalizare şi asta ar fi putut să însemne singura ei şansă de a-şi câştiga libertatea. Ştiam că oferta lui Krys era una de mare importanţă. în acele zile nu era uşor sâ scoţi un evreu din Cracovia

şi simţeam multă recunoştinţă faţă de Krys pentru că îmi făcuse o astfel de propunere. Dar mai ştiam şi că Sadie n-avea să accepte.

- Am s-o întreb, dar mă îndoiesc că ar fi de acord cu aşa ceva. Mama ei e jos, în canalizare. Sadie trebuie să se întoarcă acolo. Şi, oricum, nu vrea să-i părăsească pe ceilalţi, lăsându-i să moară de foame. Trebuie să fac rost de alimente, pur şi simplu.

- Pur şi simplu? Aş vrea eu să fie atât de simplu!

- Dacă nu poţi, te înţeleg, am spus eu încercând să-mi ascund dezamăgirea din voce şi socotind că, la urma urmei, Krys nu-mi mai datora nimic Îţi mulţumesc oricum!

Am dat să plec, gândindu-mă cum să-i spun lui Sadie că dădusem greş.

- Stai, a spus Krys, iar eu m-am întors pe dată. Lasă-mă să văd ce pot face!

- Vorbeşti serios?

- Nu promit nimic dar

o să fac tot ce pot.

Un val de speranţă a crescut în mine. Cu toate certurile noastre şi cu toată dificultatea de a găsi alimente, Krys era dispus să încerce. Parcă vedeam cum li lucra mintea, încercând să-şi imagineze cum să transforme un lucru imposibil într- unul posibil

- Lasă-mi câteva ore.

Am privit în sus, la cerul uopţii, încercând să calculez cât timp mai aveam.

- Trebuie ca Sadie să fie înapoi înainte să se lumineze de ziuă.

- Pe unde coboară?

- Pe uişte trepte ale unui terasament de beton care se află spre râu, în apropiere de Podgorze. Cern la şapte metri de ele o să veri o gură de canal Vrei să merg cu tine ca să căutăm alimente?

- Da, a spus d imediat, cu o uotă inconfundabilă de afecţiune în voce.

Femeia care 11 chemase la rugămintea mea, bruneta, se afla acum din nou în spatele barului Deşi era prea departe ca să audă conversaţia noastră, simţeam că stătea cu ochii pe noi.

- Dar nu aed că e cel mai bun plan, a adăugat Krys. Du-te cu prietena ta şi ascunde-o într-un loc sigur. Ne întâlnim la ora cinci, lângă grilajul gurii de canal indiferent aacă am... dacă am reuşit sau nu să fee rost de ceva.

înainte să apuc să-i mulţumesc, el s-a întors şi a ieşit pe uşa din spatele barului Am ieşit şi en prin rată, ca s-o caut pe Sadie.

Văzându-mă ieşind din cafenea şi apoi păşind pe alee, Sadie s-a ridicat dintre tomberoane.

- Ai avut noroc? Se uita la mâinile mele şi căuta cu privirea alimeutele de care avea o nevoie atât de disperată. N-ai nimic, a spus ea, deprimată.

- O să am, i-am promis cu dintr-o suflare, iar ca s-a luminat la faţă. Sau, cel puţin, prieteuul men Krys o să încerce să facă rost, m-am corectat, Fiindcă nu voiam să-i dau speranţe false În cazul în care Krys eşua.

- l-ai vorbit despre mine? Dan Ella, mi-ai promis!

- Ştiu, îmi pare rău. Era singura posibilitate. Se poate avea încredera

Dar asigurările mele nu i-au diminuat panica.

- Ar putea să spună cuiva! Trebuie să mă întorc să-i previn pe ceilalţi!

i-am luat ambele mâini în mâinile mele.

- Sadie, încetează! Ai încredere în mine, nu-i aşa?

- Sigur că da, a spus ca fără sâ şovăie.

- Atunci, poţi să mă crezi şi acum. Krys n-o să spună nimic E membru al Armatei Teritoriale Peloneze,

am adăugat, trădând şi secretul lui Krys în efortul meu de a o linişti. El luptă împotriva nemţilor, aşa că îţi dai seama că n-o să te trădeze! Jur. Şi s- ar putea să-ţi facă rost de alimente.

Sau cel puţin aşa speram. Explicaţia a părut s-o liniştească.

-Cât timp.,.

- Are nevoie de câteva ore. Haide să mergem înapoi la canalizare şi îţi aduc alimeutele imediat ce le primesc

- Foarte bine, a spus ea, părând de acord.

Am pornit pe alee.

- Stai puţini a exclamat Sadie oprindu-se din nou. Dacă mai durează câteva ore, de ce să nu stau aferă din canalizare În timp ce aşteptăm alimentele?

- O, Sadie, nu ştiu ce să spun... Eram luată prin surprindere de cererea ei. Ar fi foarte periculos!

- Ştiu că nu e o idee bună, dar sunt luni de zile de când n-am mai fost la suprafaţă. Vreau să mai stau puţin aici, să respir aerul ăsta. O să am grijă să nu mă vadă nimeni.

Şovăiam, neştiind ce să-i răspund. Vedeam cum înghiţea cu nesaţ aerul libertăţii şi simţeam că îşi dorea să mai rămână.

- Dar e foarte

periculos! Iar Krys are uevoie de câteva ore bune.

- Mă întorc înainte să se lumineze de ziuă, a spus ca pe un ton care aducea a implorare. Indiferent dacă el a adus sau nu alimentele.

Sadie mă privea cu atenţie în timp ce reflectam. Era o nebunie să

rămână afară. Ar fi putut să fie prinsă în orice moment Dar vedeam cât de mare nevoie avea de asta. Şi eram încântată de tovărăşia ei, nu doream să plece atât de repede.

- Foarte bine. m-am învoit eu. Dar nu aici.

Cartierul Dţbniki nu era departe de ghetou şi patrulele de poliţie mişunau pe aid.

Am ieşit de pe alee şi am pornit spre oraş. Străzile emu pustii şi paşii noştri trezeau un ecou prea mare pe pavaj. în dipa în care ne-am apropiat de pod, am văzut o maşină a poliţiei parcată la baza acestuia.

- în ascunzătoare! am şoptit, trăgând-o pe Sadie în spatele zidului de sprijin care se întindea de-a lungul malului râului.

Ne-am înghesuit una în alta, fără să ne mişcăm. Eram atât de lipite, încât li simţeam inima bătând lângă inima mea. Speram ca poliţia să nu

instaleze un punct de control pe pod, ceea ce ne-ar fi obligat sâ traversăm râul prin altă parte. Alături de mine, Sadie înţepenise de fiică. N-avea acte pe care să le arate dacă era oprită; ar fi fost arestată imediat M-am întrebat atund dacă nu cumva făcusem o greşeală cedând la rugămintea ei, daci nu cumva ar fi trebuit să insist să se

întoarcă imediat la canalizare. Acum era prea târziu. Mi-am împletit degetele cu ale ei, hotărâtă s-o fac să treacă cu bine peste acea noapte.

Câteva minute mai târziu, maşina poliţiei a plecat. După ce am ieşit din ascunzătoare, Saaie m-a apucat de braţ.

- Unde mergem?

- La mine acasă, am spus eu pe dată, iară să stau prea mult pe gânduri.

Asta însemna să traversăm tot oraşul după ora stingerii, riscând să fim surprinse sau chiar mai rău. Dar mi-am amintit că Ana Lucia era plecată în noaptea aceea. Se dusese să dneze cu colonelul Maust la un restaurant din capătul celălalt al oraşului, mai aproape de apartamentul lui, şi nu se întorcea până dimineaţă. Casa mea era cea mai bună opţiune ca s-o ascund pe Sadie; N-aveam unde s-o duc în altă parte. Sadie mi-a aruncat o privire derutată.

- Cum am putea să

facem aşa ceva?

- E un loc sigur, am răspuns eu, silindu-mă să vorbesc cu o voce fermă. Te asigur.

Sadie părea că voia să mai spună ceva. Dară dacă plănuia să rămână la suprafaţă până când ue aducea

Krys ceva de mâncare, n-aveam altâ opţiuue.

În timp ce traversam podul spre centrul oraşului şi spre casa mea, Sadie s-a uitat în sus, privind atât de intens, încât n-a mai văzut pe unde mergea şi aproape că s-a împiedicat Am luat-o de braţ ca sa nu cadă şi i- am urmărit privirea. La început am crezut că încerca să vadă castelul Wawel, care se profila sus, pe deal, parţial ascuns ae albia râului. Dar Sadie îşi întindea gâtul cât putea de mult ca să admire cerul nopţii.

- Astăzi par aproape albastre, a rostit ea cu o voce plină de uimire.

Mi-am amintit de ziua în care ne cunoscuserăm, când primul lucru despre care mă întrebase ea fuseseră stelele.

- Ce constelaţie vezi?

- Uite, a spus ea pe un ton vesel, arătând spre nord, asta e Ursa Mare! Tata spunea că, atât timp cât o găseşti, nu te rătăceşti niciodată. Cuvintele ei se revârsaseră ca un torent. S-a răsucit în loc şi a continuat: Iar acolo, triunghiul acela lung, cu

coadă, se numeşte Cameleonul

Am încercat să-i urmăresc deg«ttl« în timp ce ta» linii prin aer, dar nu vedeam imaginile. Am pornit repede de la pod spre Oraşul Vechi. Sadie uu vorbea, dar pe

măsură ce ne apropiam de centrul oraşului, vedeam cum privea cu nesaţ străzile cunoscute, de care statuse departe vreme de atâtea luni.

Patruzeci de minute mai târziu, am cotit şi am intrat pe strada Kanonicza.

- Aid locuieşti? a Întrebat Sadie uevenindn-i să creadă, În timp ce o conduceam spre spatele casei

-Da.

Am văzut atunci casa noastră cu ochii lui Sadie şi mi-am dat seama cât de măreaţă trebuie să fi arătat după locurile îngrozitoare în care trăise fata aceea. Preţ de o clipă, m- am întrebat dacă nu cumva Sadie ar fi putut avea resentimente faţă de mine din pricina asta. Dar nu era timp să mă îngrijorez. Mi-am dus degetul la buze ca să-i cer sâ păstreze liniştea, fiindcă trebuia sâ ne ferim de vecini. Am deschis uşa din spate şi am lăsat-o să intre. Am început să urcăm pe scara de serviciu, dar Sadie s-a

oprit în spatele meu.

- Ella, e periculos pentru mine sâ stau aid, a şoptit ea prea tare.

- Mama mea vitregă e plecată în noaptea asta, am liniştit-o eu.

I-am făcut semn să mă urmeze, iar apoi am urcat etaj după etaj, până la mansardă.

- Stai jos, i-am spus.

Sadie ezita şi se uita, stânjenită, prin cameră. Am înţeles că nu voia să păteze nimic cu hainele ei murdare. Am pus o pătură peste fotoliul pe care Îmi plăcea să mă aşez ca să desenez şi să citesc

-Uite!

Acum am observat cât era de palidă.

- Când ai mâncat ultima dată?

N-a răspuns. M-am întrebat dacă
uu-şi amintea sau dacă nu voia să spună.

- Mă Intőre imediat

Am coborât repede scările, m-am dus la bucătărie şi am scos din răci tor o farfurie cu carne şi brânză, prea grăbită acum ca să-mi mai peste dacă Hanna avea să observe sau nu lipsa mâncării Am luat farfuria şi am urcat scările.

Sadie mutase fotoliul mai aproape de fereastră şi se uita din nou la cer.

- Ai o cameră foarte frumoasă, a remarcat ea. Cel mai mult îmi place priveliştea. Pictezi? a Întrebat ea, observând uneltele de artă aşezate într-im colţ.

O pânză stătea rezemată de

perete, im tablou cu orizontul oraşului, pe care îl începusem cu câtva timp în urmă şi nu-l terminasem.

-Puţin.

Am ridicat din umeri, stânjenită, şi am încercat să acopăr pânza, dar

Sadie s-a dus s-o vadă mal de aproape.

- E superb, Ellal Ai un talent real.

- E aşa de greu să te gândeşti Ia artă în vreme de război! Am cam renunţat.

- O, sâ nu faci aşa ceva! Trebuie sâ pictezi acum chiar mai mult ca altă dată. Nu trebuie să laşi războiul să-ţi fure visurile. Pe chipul ei s-a ivit o expresie plină de tristeţe. Dar cine sunt eu ca să vorbesc?

-TU ce vrei să fii?

- Doctoriţă.

- Nu astronom? am tachinat-o, amintindn-mi cât de captivată era deştele.

- îmi place astronomia, de fapt îmi plac toate ştiinţele, a răspuns ea pe un ton serios. Dar cel mai mult mă interesează să vindec oamenii De aceea vreau să mă fac doctoriţă. N-am renunţat la dorinţa mea, a spus ea pe nerăsuflate. Asta, dacă pot sâ găsesc un loc unde să studiez după război.

Eram uimită de intensitatea visurilor ei, care nu fuseseră reduse la tăcere de tot ceea ce se întâmplase.

- O să găseşti, am spus eu, dorind s-o încurajez în ambiţiile ei la fel cum mă încurajase şi ea pe mine.

Am pus farfuria cu mâncare pe o măsuţă joasă de lângă fotoliu.

- Pentru tine.

N-a luat nimic, dar a privit farfuria.

- E un porţelan foarte frumos.

M-am uitat pentru prima dată cu
atenţie la farfuria cu floricele pictate pe margine. Era una dintre farfuriile uoastre de zi cu zi şi nu mă gândisem niciodată la ea. Văzând-o acum prin ochii lui Sadie, mi-am amintit că farfuria făcea parte dintr- un set pe care mama mea U primise ca dar de nuntă de la părinţii ei – o legătură cu o lume pierdută.

- Trebuie sâ mănânci, am spus eu.

Dar Sadie tot nu mânea.

- Ceilalţi... Ar trebui să duc astea jos, în canalizare, şi să le împart cu ei, a spus ea cu un aer vinovat.

- O sâ fie mai mult şi pentru ei. Al nevoie de putere ca să duci alimentele înapoi.

A luat, reticentă, o îmbucătură de brânză.

- Mulţumesc, a spus ea atunci când am îndemnat-o să mai ia.

S-a întors spre fotografia de

pe masa mea, cu părinţii alături de cei trei copii, pe malul mării.

- Familia ta?

Am dat din cap în semn că da şi am arătat spre bebeluşul din braţele mamei

- Asta sunt eu. Şi acela, am continuat, arătând spre Maciej, e

- fratele meu care trăieşte la Paris. Sper să mă duc să stau la eL

-Pled?

în vocea ei s-a simţit o nuanţă de tristeţe şi de surprindere.

- Nu acum, am spus cu repede Poate că după război.

Sadie a întins mâna şi a luat altă fotografie.

-E Krys, nu-i aşa?

Am adeverit înclinând din cap. Voisem să ascund fotografia care il înfăţişa pe Krys În uniformă militară şi care fusese făcută chiar înainte ca el să plece la luptă.

- Eram aproape logodiţi Înainte de război. A plecat pe front, iar după ce s-a întors, nu m-a mai vrut.

Deşi Krys îmi spusese motivul real pentru care se ţinuse departe, respingerea lui încă mă durea.

- îmi pare rău, a spus Sadie punându-şi mâna peste mâna mea.

Mă simţeam prost, de-a dreptul penibil, să mă las consolată de Sadie, când ea era cea care suferea. Dar de

când mă despărţisem de Krys, era prima dată când puteam să-mi împărtăşesc cuiva sentimentele.

- Sunt sigură că nu poate fi adevărat, a adăugat Sadie.

- Şi el mi-a spus asta, am recunoscut eu, înmuiată. A spus că e implicat într-o formă de luptă împotriva nemţilor şi că asta e

- motivul pentru care trebuie să stea departe de mine. Lupta pe care o duce e foarte periculoasă.

- Vezi? El încearcă doar să te protejeze. L-am aurit pe stradă mai deunăzi şi părea îngrijorat După ce se termină războiul şi nu mai e nici un pericol, o sâ vină înapoi la tine şi o să fiţi împreună.

Ştiam amândouă că promisiunile referitoare la viaţa de după război erau prea incerte ca să însemne ceva, dar Sadie încerca să mă consoleze şi ea cum putea.

- N-am avut niciodată un prieten, a mărturisit Sadie.

-Nu?

Ea a clătinat din cap.

- Sincer vorbind, am fost întotdeauna stângace şi m-am simţit mai bine cu cărţile mele decât cu băieţiL

- Dar cu siguranţă că e dn^a...

- Ba nu-i! a protestat Sadie, dar mi-am dat scama după vocea ei că era exact

invers.

- Saul? am insistat amintind u-mi numele pe care îl pomenise.

- Da, a recunoscut ea. Dar nu e ceea ce crezi.

- Ba e chiar aşa! îmi dau seama după faţa ta, am necăjit-o eu şi apoi am izbucnit amândouă în râs.

- Nu, zău că nn-il a protestat ea din nou, iar obrajii i s-au îmbujorat

Familia lui e foarte religioasă. Saul e cu câţiva ani mai în vârstă şi nu se gândeşte la mine în felul ăsta. E doar o pasiune trecătoare din partea mea. A fost logodit înainte de război, iar logodnica lui a fost ucisă, iar acum el e în doliu. Nu-i sunt altceva decât o prietenă. N-o să-i fiu niciodată altceva.

- Niciodată să nu spui „niciodată”!

- Sunt sigură că nu mă priveşte ca pe o £atâ pe care ar putea s-o iubească.

- Trebuie să te vezi aşa cum viei să te vadă alţii, am spus eu, amintindu- mi de ceea ce îmi spunea Ana Luda pe când eram mai mică.

Acele vorbe erau unul dintre puţinele lucruri folositoare pe care mi le spusese vreodată mama mea vitregă. M-am apropiat de dulap şi am scos o rochie proaspăt călcată.

- Uite, încearcă asta.

- Acum? O, Ella, nu se poate! Nu vreau s-o murdăresc.

- Atund, spală-te!

S-a uitat lung la mine, mirată de propunere.

- De ce nu? Avem timp. Haide, spală-te puţin! Am condus-o la baia de la etajul doL Aici poţi sâ te speli.

Sadie se uita cu jind la cada cu picioare masive, ca nişte gheare.

- Haide! O să te aştept la uşă. Ai timp să faci o baie, dacă nu stai prea

mult.
Am închis uşa, ca să-i las intimitate. O secundă mai târziu, am auzit cum curgea apa de la robinet în timp ce stăteam de pază în faţa uşii, gândurile mele s-au întors la Krys. Mă întrebam cum putea face
rost de mâncare
, ma rugam sa
ıenea. as fi vrut să
reuşească. De asen , , ştiu de ce îşi petrecea atât de mult timp la cafenea. Oare asta avea vreo legătură cu munca lui, sau o făcea pur şi simplu pentru că avea o camera la etaj? Sau era acolo atât de des din cauza femeii cu bucle negre?
Câteva minute mai târziu, Same a ieşit din baie, spălată şi îmbrăcată în rochia pe care i-o dădusem. Îi era prea mare şi părea puţin incomodată, de ea, de parcă ar fi purtat un fel de costum de scenă.
- Arăţi minunat, i-am spus.
Şi chiar aşa şi era. Acum, când nu mai era murdară, pielea ei palidă părea luminoasă. Ochii căprui îi străluceau de fericire.

A zâmbit şi şi-a frecat mâinile de materialul rochiei

- Mă simt minunat Mulţumesc!

Am dus-o înapoi în camera mea.

- Dă-mi voie să-ţi perii părul, i- am propus.

Sadie s-a aşezat pe scaun, ascultătoare. A stat absolut nemişcată cât timp i-am aranjat

părul negru într-un coc înalt Apoi i-am dat cu puţină pudră pe nas.

- Uite, eşti gata pentru o seară la operă! am exdamat, iar apoi am chicotit amândouă. Parcă eşti altă persoană! am adăugat dându-mi seama după aceea că vorbele mele sunaseră altfel decât intenţionasem. Nu asta am vrut să spun, am ţinut cu s-o asigur.

Dar Sadie a zâmbit, plină de bucurie.

- Înţeleg. E atât de bine să mă simt curată! Fireşte, n-o să rămân prea mult timp aşa după ce mă întorc în canalizare.

- Nu-ţi face probleme că se murdăreşte rochia, am spus eu. Păstrează-o, e a ta!

- Mulţumesc, dar nu vorbesc numai de rochie. Tot ce se întâmplă în noaptea asta e ca un vis. Un vis fără sfârşit

Timpul petrecut aici era doar un scurt interludiu în mijlocul tristeţii şi al suferinţei. Sadie a întins mâna şi a strâns-o pe a mea.

- Sunt fericită să pot

face asta, am spus eu. E foarte plăcut să te ştiu aici! i-am mărturisit, şi chiar aşa şi era, deşi peste o clipă Sadie avea să plece. Ai nevoie şi de încălţăminte, am adăugat

Ghetele pe care le avea se dezintegraseră aproape de tot din

cauza umezelii constante.

- Le port de când am plecat din ghetou. Mi-au rămas mid, a recunoscut ea. Dar mă descurc.

Am căutat din nou în dulap şi dintr-odată mi-a părut rău de zecile de perechi de pantofi pe care le aruncasem de-a lungul anilor iară să stau pe gânduri. Am scos o pereche de ghete negre de piele.

- S-ar putea să-ţi fie mari, am spus eu, ueliniştită.

- Sunt perfecte, a răspuns Sadie după ce le-a încălţat, iar eu nu mi- am dat seama daca era adevărat sau dacă ea doar voia să fie politicoasă.

însă ghetele acelea erau călduroase şl uscate, iar Sadie se uita la ele ca şi când n-ar fi văzut niciodată ceva mai minunat

- Mulţumesc, a spus ea din nou.

Chiar atunci s-a aurit zgomot la
parter şi s-a deschis o uşă. Mi s-a oprit inima în loc.

- Ce-i? a Întrebat Sadie văzându- mi expresia.

Am dat din cap, căci abia puteam să vorbesc din cauza nodului care mi se pusese în gât.

- Ana Luda s-a întors acasă.

CAPITOLUL 14

<*ESa*

- Mama mea vitregă, i-am explicat cu în şoaptă lui Sadie. S-a întorşi

Probabil că Ana Luda îşi schimbase planurile. Şi mi-am dat seama că nu era singură, după paşii grei care o însoţeau în timp ce urca scara. Nu pomenisem nimic despre asta ea să n-o fac pe Sadie să intre în panică. Dar era inutiL Sadie pălise de groază.

- Ai spus că nu e nimeni acasă, că e plecată toată noaptea!

- Aşa am crezut Trebuie să te ascunzi

- Dar unde?

Am întredeschis uşa camerei şi am ascultat Aurind vocea colonelului Maust şi pe cea a Anei Luda, am Inchis-o repede.

- TVebuie să fad linişte. Mama mea vitregă e cu cineva.

N-aveam cum să mai ocolesc adevărul

- Ella, oaspetele

mamei tale vitrege e neamţ? a şoptit Sadie.

Am vrut să apun o minciună, dar accentul colonelului Maust era ineonfundabil.

- Da, am recunoscut eu, iar inima mi s-a oprit în loc. Trebuie să înţelegi, Sadie, că cu nu sunt deloc aşa. Detest faptul ci Ana Luda are relaţii cu nemţii, şi asta, chiar în casa tatălui meu. Crede-mă că nu mă aşteptam să vină aici în noaptea asta. Oricum, n-aveam unde să te ascund în altă parte.

Dar explicaţiile mele erau o slabă consolare.

- Nu trebuia să mă aduci aid.

În vocea lui Sadie era o uotă acuzatoare.

- îmi pare râu. Am groşit Am încercat să te ajut N-am avut nici o clipă intenţia să te pun în primejdie.

Căutam, disperată, un loc în care s-o ascund.

- Intră aid, i-am spus, arătând spre dulap.

Sadie stătea încremenită.

- E singura posibilitate. Numai până când adorm ei doi. Apoi putem sâ ieşim din casă.

Sadie a intrat în dulap şi am acoperit-o cu nişte haine

Cniar atund s-a auzit o bătaie în uşa.

- Ella, tu eşti? a rostit

o voce tărăgănată ce răsuna de pe coridor.

M-a cuprins panica. Ana Lucia nu urca niciodată la etajul al patrulea.

- Da, Ana Luda, am spus eu, încercând sâ vorbesc pe un ton

normal

- Mi s-a părut ca aud voci!
- Era gramofonul Dar acum o să-l opresc.

Fără să-mi ureze noapte bună, Ana Luda s-a întors şi a coborât scările împleticîndu-se, căt pe ce să cadă. Am aurit cum se închidea uşa de la camera ei. Dar încă nu îndrăzneam s-o eliberez pe Sadie;

După un timp, în dormitorul de jos s-a făcut linişte. Am aşteptat până când am fost sigură că cei doi adormiseră. Apoi am deschis uşa dulapului şi am ajutat-o pe Sadie să iasă. Părea furioasă şi speriată. A deschis gura ca să spună ceva, dar i- am astupat-o cu mâna, ca să n-o trezească pe Ana Luda sau pe blestematul ei de musafir

- Şştt, nu acum!

Ara scos-o repede din camera mea şi apoi am condus-o pe scara din spate. Scândurile scârţâiau, ameninţând să ne trădeze la fiecare pas. În cele din urmă, am ajuns la parter.

- E timpul să ne întoarcem? a întrebat Sadie

după ce am ieşit de pe aleea din spatele casei noastre şi am început să mergem pe strada Kanonicza.

Am dat din cap în semn că nu.

- Mai avem cel puţin încă două ore!

Era miezul nopţii şi nu ştiam alt loc în care am fi putut să aşteptăm sau să ne ascundem.

- N-am putea să ne plimbăm puţin? a întrebat Sadie. Mi-ar plăcea să mai văd o dată oraşuL

Am deschis gura ca s-o refuz. Ar fi trebuit să mergem direct la râu şi să găsim un loc în care să ne ascundem, unul aflat în apropierea gurii de canal. Era periculos să rămânem pe stradă; trecuse de ora stingerii şi am fi fost arestate dacă ne surprindea vreo patrulă.

- Te rog, Ella, mai am numai câteva ore de libertate! Cine ştie când o să mai am o şansă ca asta?

Atunci am privit lucrurile din punctul ei de vedere. Acele momente de libertate erau preţioase pentru ea, ultimele, poate, pe care le mai avea. Am pornit spre străzile umbroase din josul pieţei, presupunând că voia să vadă Oraşul Vechi şi plănuind s-o conduc, aşa cum o făcusem întotdeauna. Dar Sadie m-a prins de braţ, trăgându- mă în altă direcţie.

A luat-o înainte şi m-a dus spre sud, spre Kazimierz, adică spre locul în care fusese cândva cartierul evreiesc din Cracovia. Şi în care fusese casa ei.

Deşi în drumul meu spre pod trecusem de mai multe ori pe la marginea cartierului Kazimierz, nu

mai fusesem în cartier de la începutul războiului. Era o îngrămădire de străzi înguste, cu peste o duzină de sinagogi. Cândva, locul acela fusese plin de magazine şi de comercianţi evrei, iar pe străzi se vorbea mai mult idiş decât poloneză. Acum evreii dispăruseră cu totii, clădirile erau arse, iar ferestrele, sparte. Dar rămășițele încă se aflau acolo: scrisul evreiesc gravat pe un ciob de sticlă spartă, conturul slab al unei *mezuzah* pe tocul unei uşi.

Străbăteam străzile pustii fără să vorbim, tăcerea fiind întreruptă doar de zgomotul cioburilor de sticlă care scrâşneau sub tălpile noastre. O urmăream pe Sadie cu

coada ochiului. Expresia ei devenea mai tristă cu fiecare casă pe lângă care treceam. Era pcutru prima dată când vedea ce devenise cartierul ei şi mă întrebam dacă nu cumva regreta că venise.

- Putem să ne întoarcem, i-am propus eu. Haide să mergem în altă parte, dacă vrei!

Cu siguranţă că priveliştea a ceva ce nu mai exista nu putea decât să-i provoace şi mai multă durere. Dar, încruntată şi hotărâtă, a mers înainte.

Sadie a cotit pe o stradă mai mică şi s-a oprit în faţa unui şir de case.

Acestea nu părean la fel de distruse ca multe altele pe lângă care trecuse râm. Se părea că oamenii ar fi putut locui acolo. Tăcută şi pierdută în amintiri, Sadie privea o clădire anume.

-E casa ta?

Ea a dat din cap în semn că da.

- Apartamentul nostru era la etajul trei

Am înţeles că ea şi al ei locuiseră numai într-o parte a casei, nu în tot imobilul, precum familia mea. Casa lui Sadie era simplă, dar, după amintirile care se oglindeau în ochii fetei, mi-am dat seama că fusese plină de căldură şi de iubire.

- O să vii înapoi aici, am spus eu strecurându-mi mâna în mâna ei şi împletindu-mi degetele cu degetele ei. După război!

Deşi îi spusesem asta cu cele mai bune intenţii, ştiam amândouă că era o minciună. Războiul îi zdrobise soarta în prea multe frânturi ca sâ le mai pună vreodată la loc în acelaşi fel. Indiferent de ceea ce îi rezerva viaţa de după război, acel ceva n- avea să

mai fie niciodată în locul pe care ea îl privea acum.

Sadie stătea nemişcată de atât de mnit timp, încât mă temeam ca nn cumva sâ nu mai vrea sâ plece deloc. Te cm ai mă pregăteam s-o conving

să plecăm, când a privit încă o dată casa şi apoi s-a întors spre mine.

- Sunt gata, a spus ea în cele din urmă.

Am pornit împreună cu paşi măsuraţi, întorcându-ne la râu şi la Podgorze.

După ce ne-am apropiat de pod, am cercetat malul din priviri, căutându-l pe Krys. Bineînţeles că el nu se afla acolo. Era prea devreme, mai trebuia să treacă o oră până când ar fi trebuit să ne întâlnim. Cu toate astea, mă gândeam, îngrijorată, la toate lucrurile iele care ar fi pntut să i se întâmple – că nu reuşise să găsească nimic de mâncare, că fusese arestat.

- Krys n-a venit încă, am spus eu.

- Tot îţi mai place de el, a remarcat Sadie; Îmi dan seama de asta după felul în care îi rosteşti numele;

Am ridicat din umeri.

- Poate. Dar n-avem cum să mai fim împreună, aşa că nu contează,

- Niciodată să nu spui „niciodată", a repetat ca

zicala pe care i-o spusesem mai devreme.

Am râs împreună o clipă, iar vocile noastre an fost purtate de vânt undeva departe. Am cotit pe lângă pod. Chiar atunci s-a auzit în faţa noastră zgomotul unui motor. Era o maşină de poliţie care patrula acum pe malul râului, una precum

cea pe care o văzuserâm mal devreme. Ca să nu fim văzute, am sărit înapoi după colţ şi ne-am lipit de zidul unei clădiri. Sadie tremura lângă mine. M-am pregătit în gând pentru eventualitatea în care eram descoperite, încercând să găsesc o explicaţie pentru prezenţa noastră acolo la ora aceea. Maşina de poliţie a înaintat încet pe drumul care mergea de-a lungul râului.

- Nu putem să aşteptăm aici, am spus eu după ce a trecut maşina.

- Ce să facem? a întrebat Sadie, încă tremurând de spaimă.

M-am gândit Nu puteam să mergem înapoi la mine acasă, dar era periculos şi să rămânem pe stradă.

- Trebuie să găsim o ascunzătoare.

- Unde? a întrebat Sadie.

N-am răspuns, dar am studiat şirul de case de pe malul râului, căutând cu disperare un fel de ascunzătoare; Privirile mi s-au oprit la o casă care părea părăsită, cu câteva trepte ce duceau la uşa de la intrare.

- Acolo, am spus, arătând spre spaţiul de sub scări, unde nu erau decât câteva lăzi.

Sadie m-a urmat până la casa aceea. Am tras lăzile la o parte, iar din spaţiul îngust s-a revărsat un miros dezgustător. Am respirat superficial, încercând să nu mă

fără ezitare, părând să nu observe mirosul. Nu ştiam dacă locuia cineva în casele de alături, nici nu ştiam dacă potenţialii locatari ar fi putut să ne vadă sau dacă, văzându- ne> ar fi avut obiecţii. Dar asta era tot ce aveam şi trebuia să ne mulţumim cu atât

M-am strecurat înăuntru cu grijă, iar Sadie a blocat intrarea cu lăzi ca să ue acopere, deşi acestea n-ar fi oprit pe nimeni în cazul în care ar fi venit cineva care să vrea sâ ne scoată de acolo. Fără o vorbă, ne-am înghesuit una într-alta.

- Astăzi e ziua mea de naştere, am spuse eu cu voce tare, fiindcă tocmai îmi dădusem seama de asta.

Cu toate întâmplările din ultima vreme, zilele se amestecaseră una cu aba şi aproape că uitasem. Sadie s-a

îndreptat de spate şi mi-a urat:

- O, Ella, la mulţi anii

Era greu de crezut că uitasem de propria zi de naştere. Eram cea mai midi din familie şi părinţii mei îmi făceau întotdeauna o petrecere mare, cu baloane, cadouri şi cu o plimbare la grădina zoologică, dacă era vreme frumoasă. Acum nu mai era rumeni care să-şi amintească.

- Când e ziua ta? am întrebat-o pe Sadie.

- Pe 8 septembrie. Poate că până atunci se termina totul şi o să serbăm Împreună]

- O să serbăm, am asigurat-o eu, voind să mă agăţ de acea improbabilă imagine din viitor pe care mi-o sugerase ea.

Părând epuizată, Sadie şi-a pus capul pe umărul meu. A început să tremure şi nu eram sigură dacă pricina era frigul, sau teama, sau altceva. M-am apropiat şi mai mult, ca să-i ţin de cald, iar apoi mi-am scos puloverul, l-am înfăşurat în jurul ei şi l-am strâns tare. Pe urma căldura m-a învăluit şi pe mine şi am adormit amândouă în acea ascunzătoare ieşită din comun.

M-am trezit ceva mai târziu. Sadie se dezlipise de mine şi se făcuse ghem.

- Sadie, trezeşte-te!

Mă dojeneam pentru ca fusesem atât de nesăbuită şi îmi permisesem să aţipesc. În depărtare, un clopot a bătut ora cind.

- Am întârziat!

Trebuie să mergem!

Ne-am târât repede afară din spaţiul de sub scări şi am alergat înapoi, la râu. Spre răsărit, cerul se lumina deja atunci când am traversat podul, dârele subţiri de lumină răzbătând şi strălucind

printre norii întunecați. Am scrutat malul celălalt, căutându-l din priviri pe Krys, care ar fi trebuit să se afle la locul nostru de întâlnire. Nu era acolo. Mă întrebam dacă nu cumva fusese deja și apoi plecase fiindcă nu ne găsise. Era aproape dimineață. În curând aveau să apară muncitorii, mergând de-a lungul malului, iar Sadie nu mai avea nici o șansă să se întoarcă în canalizare fără să fie văzută. Mă pregăteam să-i spun că trebuia să se întoarcă sub pământ iară să ducă acolo nimic de mâncare. Puteam să-i aduc

cu alimentele mai târziu, dar n-ar fi fost acelaşi lucru. Sadie avea nevoie de ele în acel moment.

În cele din urmă, l-am văzut pe Krys. Venea grăbit spre noi cuu direcţia opusă şi traversa podul cu paşi mari.

- Mai repede! i-am spus cu lui Sadie, iar apoi am alergat în întâmpinarea lui Krys, care căra în braţe un sac mult mai mare decât mă aşteptam.

- Numai cartofi, a spus el, gâfâind de cât alergase. Asta e tot ce am gfeit

În vocea lui era o nuanţă de scuză.

- E minunat!

Cartofii, îmi spusese Sadie, erau ca aurul, fiindcă ţineau mult.

- Numai de asta am putut face rost deocamdată. Am să Încerc să mai găsesc ceva.

- Mulţumesc! am spus eu.

Eu şi Krys stăteam faţă în faţă şi ne-am uitat uuul la altul preţ de câteva secunde, simţind din uou legătura care ne unise cândva.

M-am întors spre Sadie, care rămăsese în spate, la câţiva metri.

- E în ordine, am spus. Iată-l pe prietenul meu!

- Eu sunt Krys, a spus el mergând spre ea cu mâna întinsa, dar Sadie nu i-a luat-a Mă bucur să te cunosc, a adăugat eL

După privirea lui, mi-am dat scama că fusese surprins de înfăţişarea ei, de cât era de slabă şi de palidă. Eu mă obişnuisem, dar s- o veri pentru prima dată probabil că era un şoc.

- Eu sunt Sadie, s-a prezentat ea şi am văzut cât de mult îşi impusese să albă suficientă încredere în el incât să-şi spună numele. Mulţumesc pentru cartofi!

- Trebuie să plec, a

spus Krys.

Nu mi-am dat seama dacă chiar trebuia s-o facă, sau dacă spusele lui erau doar un pretext ca să ne lase singure pentru încă o dipă. El mi-a dat sacul cu cartofi şi degetele ni s- au atins, iar privirile ni s-au întâlnit din nou.

- Mulţumesc, am reuşit să îngân.

- Ella, voiam să-ţi spun...

Vocea i s-a frânt

Chiar atunci s-a auzit un zăngănit sub pod. M-am răsucit în direcţia din care venea zgomotul, temându- mă că venise din nou poliţia. Dar era doar un muncitor de la docuri, care descărca mărfii dintr-un camion.

- Trebuie s-o ajut pe Sadie să se întoarcă, am spus eu drept scuză.

- Sigur câ da!

Pe raţa lui se citea dezamăgirea.

- Vrei să ne întâlnim mai târziu? Locuiesc într-o cameră de deasupra cafenelei Barska, la ultimul etaj.

Mi-am zis că ar fi trebuit să refuz, fiindcă nu era cuviincios să mă întâlnesc cu Krys în camera lui. Nu ştiam dacă d voia numai să stăm de vorbă sau dacă voia mai mult de- atât. Lucrurile merseseră deja prea departe între noi. Dar ceva mă împiedica să refuz.

- Am să încerc, am spus, nevrând să promit mai

mult

A părut satisfăcut şi a dat să plece.

- Krys! am strigat eu, iar el s-a întors. Tot ce ai făcut... peutru mine... pentru Sadie... Chiar îţi mulţumescl

Voiam să-i spun atât de multe, dar n-aveam timp. El şi-a dus mâna la pălărie şi a plecat

I-am dat sacul cu cartofi lui Sadie.

- Nu te place deloc, a spus Sadie pe un ton plin de sarcasm.

Am decis s-o ignor.

- Ai tot ce Îţi trebuie?

-Da.

A mângâiat sacul. Cartofii erau o soluţie temporară şi le asigurau ei şi celorlalţi cel mult câteva săptămâni de trai, dar uu-i salvau de la înfometare. Însă hrana primită de la Krys părea să-i dea speranţă.

- Am tot ce îmi trebuie datorită ţie.

- Şi lui Krys, am adăugat eu.

- Da, desigur, a răspuns ea. li sunt foarte recunoscătoare pentru ceea ce a făcut. Numai că îmi vine greu să am încredere în alţii.

- înţeleg.

Am ajuns la gura de canal.

- Aşteaptă, am spus.

Ea mi-a aruncat o privire mirată.

- Ştii, dacă nu vrei să te întorci, există posibilităţi...

Sadie a clătinat din cap.

– Ceilalţi au nevole de mine. N-aş putea niciodată să-i părăsesc.

- Ştiu, am spus, admirându-i loialitatea. Numai că încă nu-mi vine să mă despart de tine.

Am încercat să-mi fac vorbele să sune indiferent, dar n-am reuşit. Sadie era acum prietena mea şi nu

puteam suferi gândul c-o trimiteam înapoi în canalizare.

- E în ordine, a spus ea, consolându-mă pe mine, deşi ar fi trebuit sâ fie invers. Ne vedem săptămâna viitoarei

- Da, fireşte, am răspuns, simţind că totuşi ceva se schimbase în mod irevocabil Ne vedem duminică dimineaţa, dacă totul e în ordine, aşa că n-o să mai trebuiască să încalc interdicţia de circulaţie pe timpul nopţii

- O să fiu acolo, mi-a promis ea.

Vedeam în depărtare alţi muucitori care se îndreptau spre malul râului Pentru Sadie era periculos să mai rămână. Am deschis grilajul gurii de canal.

- Acum trebuie să pleci.

- Mulţumesc, a spus ea. dar pe urmă a şovăit. Nu vreau deloc să mă întorc sub pământ!

- Am să te scot din nou, îţi jur! i- am promis eu.

Sadie a tăcut Apoi a scos

amuleta *chai* din buzunar.

- Trebuie să aştepţi până când ajungi din nou sub pământ şi abia după aceea să ţi-o pui la gât

Dar ea mi-a întins-o mie.

- Nu înţeleg...
- I-a aparţinut tatălui meu. E tot ce a mai rămas din familia noastră. Iar dacă eu nu supravieţuiesc...

- Să nu spui asta! am întrerupt-a

Ştiam, bineînţeles, că viaţa lui Sadie în canalizare era periculoasă şi că s-ar fi putut ca ea să fie prinsă în orice moment Acum eram prietene şi nu puteam suporta gândul că i s- ar fi întâmplat ceva rău.

A clătinat din cap, în semn că adevărul nu putea fi ignorat.

- Dacă nu mai ies, păstrează tu amuleta în siguranţă.

- O să ieşi de acolo, am asigurat-o, deşi nu puteam fi deloc sigură. Păstrez amuleta până când scapi şi poţi s-o porţi din nou.

Am luat lănţişorul cu reticenţă, simţind că îmi atârna în mână mai greu decât ar fi trebuit Obiectele de valoare ale evreilor erau considerate marfa de contrabandă şi exista obligaţia ca de să fie predate autorităţilor. Dacă aş fi fost descoperită, aş fi plătit cu viaţa. Totuşi, am luat amuleta.

- Îţi promit s-o ţin în

siguranţă.

Aparent mulţumită, Sadie a început să coboare în închisoarea ei acvatică, strângând la piept sacul cu cartofi.

- Ai grijă, am prevenit-o eu.

Am ţinut-o cât am putut, până când era să mă tragă şi pe mine sub pământ După ce n-am mai putut s- o ţin, i-am dat drumul Înapoi În

canalizare. Ea şi-a îutors pentru ultima dată feţa spre mine.

- Mulţumesc, Ella.

Şi aplecat

CAPITOLUL 15

Sadie

Plină de tristeţe, am coborât în canalizare. Ella mă privea de sus. A pus grilajul la loc şi zidul s-a ridicat din nou între noi două. În dipa în care am căzut înapoi în bezna de sub pământ, mi s-a părut că retrăi am noaptea în care venisem pentru prima dată acolo. Numai că de data asta tata nu mai era lângă mine, ca să mă prindă în braţe.

Am traversat bazinuL Apa murdară îmi stropea picioarele, pătând tivul rochiei pe care mi-o dăduse Ella. Am început să cobor prin tunel, cărând sacul cu carton. În timp ce mergeam, mi-am imaginat-o pe Ella cum se întorcea la casa ei, la acea locuinţă mai grandioasă decât orice văzusem vreodată. După ce începuse ocupaţia, eu şi tata trecuserăm într- o zi pe lângă un bloc cu apartamente frumoase (nid

pe departe la fel de frumoase ca locuinţa Ellei) cu vedere spre PUnty, inelul de parcuri care despărţea cartierul Kazimierz de centrul oraşului Fusesem surprinsă să văd intrând în acea

clădire o femeie bine îmbrăcată, care ieşise diutr-o maşină neagră, elegantă, şi care avea la ea mai multe sacoşe de cumpărături. Mă mirasem cu voce tare cum de tu ai trăiau unii oameni pe picior atât de mare. Tata îmi explicase că singurii indivizi care încă mai locuiau acolo erau cei care colaborau cu nemţii Familia Ellei făcea parte din acea categorie. Mama ei vitregă avea un iubit nazist Familia ei rămăsese pe loc, în timp ce noi fuseserăm ridicaţi Poate că familia ei chiar trăsese un profit material din

prigouirea evreilor. Acum mi-am spus în sinea mea, mânioasă, că ar fi trebuit s-o urăsc pe Ella.

Dar eram atât de derutată: ea era fata care, plină de loialitate, venise la gura de canal aproape în fiecare duminică, fata care îmi adusese alimente şi daruri şi, hicrul cel mai important, care stătuse de vorbă cu mine. îşi riscase propria siguranţă ca să mă ascundă şi să mă ajute, ca s-o ajute pe mama mea şl implicit, ca să ajute familia Rosenberg. Fără ea, am fi murit cu toţii de foame. Deşi făcea parte dîntr-o aseraenea familie şi deşi intre noi existau diferenţe, Ella era un om bun – şi era prietena tuea.

Pe măsură ce mă apropiam de încăperea noastră, tuergeam mai repede, iar sacul cu cartofi mi se

izbea de picioare Într-un mod supărător. Nu mă grăbeam doar pentru că abia aşteptam să împart cu ceilalţi roadele expediţiei mele, ci şi pentru că acum era dimineaţă, ceea ce însemna că mama urma să se trezească în câteva minute şi să-şi dea seamă că no eram lângă ea. De îndată ce m-am apropiat de intrarea în încăpere, a apărat Saul.

- Sadie! a strigat eL, fără să-i pese că făcea prea mult zgomot

Inima mi-a fost năpădită de un val de căldură. îmi fusese dor de Saul în timpul scurtei mele absenţe şi speram că şi el simţise la fol Dar venea spre mine în goană, cu o expresie alarmată.

- Ce mă bucur că te-

am găsiţi Văzând că dispăruseşi, am început să te caut, dar u-am dat de tine. Am fost foarte îngrijorat! a exclamat el, fiind atât de uşurat încât cuvintele î se rostogoleau ca o cascadă. Trebuie să-ţi spun că..., a continuat, însă apoi s-a Întrerupt, pentru că tocmai îmi văzuse hainele cele noi. Ce ai făcut?!

Plină de mândrie, am ridicat sacul cu cartofi.

- Am făcut rost de asta!

I-am dat sacul lui Saul, iar el l-a pus jos, la picioare.

- Slavă Domnului că n-ai păţit nimic, a oftat, plin de uşnrare. Şi e

- minunat ci ai adus de mâncare! Dar, Sadie, trebuie si vii repede! S-a intâmplat ceva.

- Ce? am întrebat en pe un tun temător.

- Ai venit! a răsunat o voce spartă, întrerupându-l pe Saul înainte să poată răspunde.

Ne-am întora şi am văzut-o pe bunica lui Saul, care stătea În spatele uostru cu mâinile în şolduri. M-am aşteptat să înceapă să mă dojenească pentru că ieşisem din canal.

- Mama ta! a spus Bubbe. Naşte!

- Ce?! am strigat, simţiud că stomacul mi se făcea greu ca un bolovan. Dar mai are încă o lună!

- Asta voiam să-ţi spun şi eu, m-a lămurit Saul. Mama ta a alunecat şi a căzut

- În timp ce te căuta pe tine. a adăugat Bubbe fără menajamente. A căzut în tunel şi au început durerile. Se naşte copilul!

„O, Doamne, chiar se

naşte!”

M-am rugat în gând ca Bubbe să se înşele. Copilul trebuia să se nască abia peste o lună. N-aveam nimic pregătit nici pentru el, nid pentru mama, deşi nu prea ştiu ce am fi putut face ca să ue pregătim pentru venirea pe lume a unui copil Într-un loc atât de sordid.

Am dat năvală în încăpere, copleşită în egală măsură de

vinovăţie şi de panică. Mama ere pe jos, lângă pat, aşa cum căzuse. Am îngenuncheat şi am încereat s-o ajut să se ridice, dar ea a rămas făcută ghem.

- Mamă, eşti bine?

N-a răspuns. Am înconjurat-o cu braţele şi am încercat s-o ridic şi s-o pun pe pat, dar era atât de grea, încât n-am reuşit.

- Mamă, te rog! Nu poţi să rămâi aid! Trebuie sâ te rididl

A încercat sâ se ridice puţin, l-am înconjurat talia cu braţele şi am ajutat-o să stea în picioare. S-a uitat la mine de parcă m-ar fi văzut pentru prima oară.

-Sadele?!

-Sunt aid!

Faţa ei era palidă şi acoperită cu un strat subţire de transpiraţie; avea respiraţia greoaie. Apoi s-a contorsionat şi m-am gândit că avea o contracţie.

- Te-ai dus s-o vezi din uou pe fata aceea, nu-i aşa? a întrebat ea gâfâind, cu im amestec de mânie şi de durere în voce.

Am ezitat, căci nu voiam sâ răspund şi să-i provoc altă uemulţumire.

- Am găsit de mâncare, mamă, îmi pare rău că mi-am încălcat promisiunea. Poţi să te superi pe

- . mine mai târziu, dar acum lasă-mă sa te ajut)

Părea că voia sa mă mai dojenească, dar chipul i s-a schi- mouosit de durere şi a căzut peste mine.

- Vine copilul!

Am ajutat-o sa se urce în patul nostru. Am văzut atunci că picioarele U erau ude, nu de la apa de canalizare, ci de la altceva, de la un lichid vâscos, de culoare Indusă. Sânge! Aurisem de zed de ori despre copiii care se născuseră în ghetou şi eram destul de sigură că acel lichid n-ar fi trebuit să fie sânge, sau cel puţin nu atât de mult. M-am uitat în jur, disperată, după Bubbe, dar nu mai era acoio. înainte de război, lângă apartamentul uostru era un spital, unde mama s-ar fi putut duce să nască. În ghetou, vecinii care erau doctori sau moaşe veneau în ajutorul femeilor intrate în travaliu. Aid, noi u-aveam nici măcar un cearşaf curat sau prosoape. Mi-aş fi dorit ca tatăl meu,

sau cel puţin Pawel, să fi fost aid ca să-mi spună ce sa fee. M-am uitat îu direcţia lui Saul şi a lui *pan* Rosenberg, dar ei nu mi-ar fi fost de nici un folos.

în sfârşit, Bubbe a reapărut în încăpere. Deşi ursuză şi de obicei supărată pe mine, era singura mea

speranţă. Fără să-mi ceară voie, s-a apropiat şi şi-a suflecat mânecile.

- E sânge, am spus eu cu vocea aproape frântă.

Bubbe a dat scurt din cap, dar uu mi-a explicat ce putea să însemne asta.

- Pune-o jos, mi-a poruncit ea. Repede] s-a răstit, văzând cu nu-i dădusem ascultare imediat. Trebuie să-i ridicăm picioarele deasupra inimii, ca să încetinim hemoragia. Vrei s-o pierzi?

M-a străbătut un fior rece. Auzisem despre femei care muriseră la naştere, dar până acum nu-mi trecuse prin cap că mama ar fi putut muri dând naştere acelui copil

Am atins-o pe umăr.

- Mamă, te rog, culcă-te!

încă încovoiată de durere, m-a împins la o parte.

- Copilul) Vine prea devreme) a strigat ea.

Bătrâna şi-a alungat fiul şi nepotul din cameră, ca să avem oarecare intimitate,

iar apoi s-a Întors, aducând singurul nostru urcior cu iţa de băut şi un prosop care nu era nici pe departe atât de curat pe cât ar fi trebuit să fie.

- Am ajutat-o pe moaşa din cartierul nostru de câteva ori, a spus Bubbe, aşezând-o uşurel pe mama

- în poziţia culcat Pot să fac asta. IU stai lângă capul ei şi ţine-o de mână!

Nu ştiam dacă experienţa bătrânei avea sâ fie suficientă. Dar nu exista altă soluţie. Mama a scos un ţipăt care a reverberat prin toată încăperea.

- Şştt! a admonestat-o bătrâna.

Ştiam că naşterea era dureroasă.
Auzisem prin pereţii subţiri ai ghetoului ţipetele şi planşetele care veneau odată cu aducerea pe lume a unei noi vieţi Aici Însă, mama nu putea sâ se vaiete fără să ne dea de gol, fiindcă ar fi auzit-o nemţii de sus. Bătrâna a găsit o bucată de lemn şi i-a pus-o mamei între dinţi Mama a muşcat din ea cu putere. Faţa i s-a Înroşit, iar apoi a pălit

O clipă mai târziu, mama s-a lăsat pe spate, părând epuizată.

- Eşti bîne? am întrebat, aplecându-mă şi ştergându-i fruntea cu o

cârpă,

- Las-o sa se odihnească, m-a instruit bătrâna. Trebuie să-şi adune forţele între contracţii.. înaiute să înceapă partea cea mal rea!

M-am uitat la Bnbbe fără să-mi vină sa cred ceea ce tocmai auzisem. Mi se părea că aste era partea cea mai rea. Nu-mi imaginam că ar fi putut să fie mai rău de-atât

Dar lucrurile s-au îurăutăţit, desfăşurându-se în aceeaşi

succesiune. Fiecare împingere şi val de durere păreau mai lungi şi mai intense decât precedentele. Între ele, mama se odihnea, abia conştientă. A trecut o oră, apoi încă una. Contracţiile au devenit tot mai apropiate, iar suferinţa mamei s-a intensificat

După o criză deosebit de înfricoşătoare, Bubbe a examinat-o pe mama, apoi s-a îndreptat de spate, cu o expresie sumbră.

- Trebuie să pled de aid, a spus ea, încercând să mă alunge.

- De ce? Ce s-a întâmplat?

- A pierdut mult sânge, a răspuns Bubbe clătinând din cap. Dacă pruncul nu iese curând...

N-a terminat propoziţia.

Groaza m-a împuns în inimă ca unpumual.

-Nu!

Mama stătea acum liniştită, cu ochii închişi. Am pipăit-o sub nas, să văd dacă mai respira. Apoi mi-am pus capul alături de al ei şi am apucat-o de mână.

- Poţi să faci asta, mamă. Te rog. Avem nevoie de tine.

Vorbeam în numele meu şi al fratelui sau al surorii care încă nu se născuse. Vocea mea parcă i-a dat putere mamei. A deschis ochii şi a încăput să împingă din uou. A scos un urlet atât de strident, încăt cu siguranţă că s-a auzit până în strada

de deasupra. Şi-a înfipt unghiile adânc în pama mea până mi-a dat sângele, dar am continuat s-o ţin strâns. N-aveam de gând să-i dau drumul

Pruncul a venit pe lume plin de hotărâre, cu un plâns puternic, care nu lăsa nici un dnbiu în privinţa sănătăţii lui. în timp ce ţipătul străbatea canalizarea, sfidător, privirea lui Eubbe a devenit sumbră.

- Dă-mi copilul, a spus mama cu voce răguşită.

Bubbe i-a dat pruncul, Iar mama i- a pus capul la sân, încercând sa-l facă sa tacă. Dar încă uu avea lapte şi faţa micii fiiuţe s-a învineţit de finstnue. Mama a tras copilul aproape de pieptul ei, aproape sufocându-l ca sa-i înăbuşe ţipetele.

- E fetiţă, a spus bătrâna.

Mi întrebam dacă nu cumva mama ar fi preferat un băiat, care să-i

amintească de tata. Am scos repede dintre lucrurile noastre păturica pe care o luaserăm cu noi atunci când fugiserăm. Deşi fusese udată de apele inundaţiei, la fel ca tot ce posedam, tot mai era albă, eu dunguliţe albastre la fiecare capăt. l-am dat-o mamei

Mama şi-a lăsat capul pe spate, iar braţele i s-au înmuiat şi era cât pe ce să scape copilul Cu o viteză

surprinzătoare, bătrâna s-a repezit şi l-a prins.

- Ţine fetiţa, mi-a poruncit ea, dându-mi copilul fără să mă prevină.

Nu mai ţinusem niciodată în braţe un nou-născut şi mâinile mele pipăiau, neîndemânatice, ghemotocul ciudat, care scâncea.

- Mamă! am strigat eu, cam prea tare. Ce se întâmplă, Bubbe?

Bătrâna n-a răspuns, fiindcă se străduia s-o readucă în simţiri pe mama. îmi ţineam respiraţia. Mama era tot ce mai aveam pe lume. Nu puteam s-o pierd.

O clipă mai târziu, ea a deschis ochii. A clipit de câteva ori, apoi privirea i s-a concentrat pe mine şi pe surioara mea. A zâmbit slab.

- O să fie bine, a declarat Bubbe. E slăbită, dar cel puţin i s-a oprit hemoragia.

M-am uitat în jos, cercetând copilul Nu putusem să-mi dau seama

ce anume aveam să simt în momentul în care îmi venea pe lume frăţiorul sau surioara. Fără păr şi dolofani, bebeluşii mi se păreau cu toţii la fel.

Privind acum la copilul cu acelaşi nas câm ca şi al meu, am simţit cum creştea în mine un val de iubire. Aveam să fac tot ce-mi stătea în putinţă ca să-mi protejez sora.

- Cum o cheamă? an întrebat, sperând ca mama să aleagă o versiune feminină a numelui tatei, Michal.

Mama a dat din cap şi m-am gândit că poate era prea slăbită ca să se decidă în acel moment. Sau poate că era o speranţă prea copleşitoare să dea nume unui copil născut în acele împrejurări lipsite de speranţă.

O clipă mal târziu, bătrâna a luat copilul din braţele mele şi i l-a dat mamei, pentru ca ea să Încerce din nou să-l alăpteze. Am ieşit din cameră şi m-am dus în tund ca să le dau vestea celorlalţi.

– E fetiţa, am spus eu.

– *Mazel tov!* a răspuns *pan* Rosenberg fără nici un pic de emoţie.

- Un copil e un semn de viaţă, de speranţă, a spus Saul făcând un pas spre mine.

M-am gândit o clipă că voia să mă ia de mână, dar bineînţeles că n-a făcut-o.

- Mama ta e bine? a vrut d să ştie.

- Da, mulţumesc, aşa

se pare.
Scâncetele bebeluşului au devenit
mai puternice, revărsându-se din cameră îu tuneL Ridurile de pe fruntea lui *pan* Rosenberg păreau să se adâncească de îngrijorare.
- Şi cum o să împiedicaţi copilul să plângă? a Întrebat el

Fusesem foarte îngrijoraţi la gândul că mama trebuia să aducă pe lume copilul în canalizare ţi să scape cu bine şi ea, şi pruncul. Dar acum, că pruncul era aici, problema plânsului devenea acută. În canalizare trebuia să fie linişte, mai ales în timpul zilei, când oamenii mergeau pe străzile de deasupra şi Intrau în catedrală. Cu siguranţă că ţipetele copilului aveau să se audă. Cum puteam să ne descurcăm într-o asemenea situaţie?

M-am întors în încăpere, iar stomacul îmi era greu ca plumbuL Înfruntasem atâtea obstacole de când trăiam aici: să ne ascundem de nemţi, să facem rost de suficienţi mâncare, să rămânem sănătoşi în acele condiţii îngrozitoare, cu inundaţii periculoase. Iar acum se părea că un nou-născut avea să devină cea mai mare problemă a noastră.

Felicitări! (în limba idiş în original}

CAPITOLUL 16

<*ESa*

După ce Sadie a dispărut din uou în canalizare, am pornit repede pe malul răului, în direcţia cartierului Dţbniki. Se luminase bine de ziuă şi măturătorii adunau gunoaiele de pe stradă, în timp ce vânzătorii se pregăteau să-şi deschidă magazinele. Odată ajunsă la cafeneaua de pe strada Barska, n-am intrat, ci am păşit pe uşa de lângă ea, care ducea la apartamentele da la etajele de sus. Clădirea era veche şi igrasioasă. Nimeni nu se obosise să înlocuiască becurile arse de pe casa scărilor şi peste tot mirosea a fum de pipă. Am ajuns la ultimul etaj şi am bătut la singura uşă de acolo.

- Krys.,,, am şoptit eu.

Tăcere. Am aşteptat căteva secunde, nedumerită. Mă rugase să vin la el după ce se întorcea Sadie în canalizare. În mod

sigur, aceea era camera lui. Am apăsat pe clanţă şi am deschis uşa câţiva centimetri, ca să arunc o privire înăuntru. Era un spaţin pustiu din pod, nn cu mult mai mare decât mansarda lui

Maciej, cu plafonul drept În loc să fie îudinat.

Draperiile grele eran trase ca să împiedice să intre lumina soarelui de dimineaţă. Pe măsurii ce ochii mi se adaptau la Întuneric, l-am văzut pe Krys culcat pe o saltea goală, în partea cealaltă a camerei. Se sprijinea de perete, nemişcat şi cu capul înclinat pe spate.

-Krys!

N-a răspuns. Preţ de o dipă, m-am temut că i se întâmplase ceva după ce mă lăsase pe malul râului. Să fi fost rănit – sau mai râu? însă pe măsură ce mă apropiam, am văzut că pieptul i se ridica şi îi cobora în respiraţii lungi şi egale. Dormea, pur şi simplu. Prrvindu-l, am simţit cât de dor îmi fusese de el. M-am întrebat când se odihnise ultima oară într-un pat confortabil sau când dormise o noapte întreagă.

Nid cu nu domnisem, în afară de scurta perioadă în care mă ascunsesem cu Sadle sub scări. Mă simţeam brusc epuizată de

lunga noapte în care o ascunsesem pe Sadie şi umblasem cu ea prin oraş. M-am lăsat jos încetişor lângă Krys, încercând să nu-l trezesc. În timp ce 11 priveam, m-a cuprins un amestec de afecţiune şi de dorinţă. Voiam mai mult ca oricând ca lucrurile între noi să fie la fel ea înainte de

război şi să înceteze să mai fie atât de complicate. Krys a tresărit prin somn. Deşi era primăvară, aerul rece al nopţii persista în camera neîncălzită. Krys n-avea pătură, dar o haină era aruncată pe podea, nu departe de saltea, aşa că am luat-o şi ne-am acoperit pe amândoi.Apoi mi-am sprijinit uşor capul de umărul lui.

Mi-a simţit prezenţa şl a deschis ochii.

- Ella, ai venit! Mă bucur atât de mult!

Şl-a pus braţul În jurul meu. M-am tras mai aproape de el, simţind că tot ce se întâmplase de când plecase la război fusese un vis urât.

- Am intrat singură, i-am spus. Ar trebui să încui uşa.

- Am lăsat-o descuiată pentru tine. Oricum, dacă vin după mine, o uşă încuiată n-o să-i oprească.

Mi-am dat seama că vorbea despre nemţi şi m-em cutremurat în sinea mea. Krys era urmărit din pricina activităţii lui din Armata Teritorială. Dintr-odată mi s-a părut că nemţii ar fi putut năvăli pe uşă în orice clipă. Chiar şi acel simplu moment petrecut împreună era fragil, plin de pericol.

El s-a întins spre capătul îndepărtat al saltelei, a scos un mic

pachetel învelit în hârtie şi mi l-a dat, spunându-mi:

- La mulţi ani!

- Mulţumesc, am răspuns eu, mişcată.

Nu mă aşteptam ca el să-şi amintească de ziua mea de naştere; aproape că şi eu uitasem de ea. în pachet era o bucată de prăjitură poloneză cu miere, presărată cu zahăr pudră.

- Nu e cine ştie ce, dar n-am ştiut până ieri dacă aveam să te văd. E tot ce am putut găsi atât de în pripă.

- E perfect!

N-aveam furculiţe, aşa că am rupt bucata de prăjitură în două şl i-am dat şi lui jumătate. Era dudat să mâncăm atât de devreme dimineaţa acel desert – şi, pe deasupra, fora tacâmuri –, dar părea cumva în firea lucrurilor.

- O tradiţie nouă, am adăugat en.

Apoi am simţit cum mi se {prindeau obrajii Nu intenţionasem să sugerez că trebuia să continuăm în

felul acela.

- O tradiţie nouă, a repetat şi el aţintindu-şi privirea în ochii mei.

A întins mâna şi mi-a şters puţin zahăr pudră de pe buze.

- Aici locuieşti? am Întrebat.

- Nu tocmai E o casă conspirativă şi mai e şi un bun loc de odihnă atunci când lucrez.

- Dar părinţii tăi? am întrebat, uimită. Doar sunt în apropiere!

El a clătinat din cap.

- Da, îmi mai las lucruri la ei şi mă duc acolo ca să mă spăl. Dar stau cât mai mult departe de ei, ca să-l protejez. Nu pot să-i pun în pericol, aşa cum nu te pot pune nld pe tine.

Atunci am înţeles că faptul că se ţinuse departe în ultimeie luni nu era un pretext. Chiar încercase să mă apere de pericolele vieţii lui în clandestinitate. M-am tras mai aproape de el.

- Ei bine, nu mai stau departe de tine. Nu mai vreau.

- Bine, a răspuns el îmbrăţişându- mă. Am vrut să te ştiu în siguranţă şi de aceea m-am ferit să te întâlnesc. Dar acum vad că a fost o greşeală. Nimeni nu e în siguranţă, EUa. Cel mai bun mod de a te proteja este să te ţin aproape.

S-a Întors spre mine şi buzele ni s- au întâlnit cu mai multă intensitate decât oricând. Ceva era diferit acum, toată distanţa dintre

noi dispăruse. Am căzut unul în braţele celuilalt. I-am sărutat buzele, l-am lăsat mâinile să rătăcească prin locurile în care nu mai ajunseseră decât în noaptea da dinaintea plecării lui la război.

- Mi-a fost atât de dor de tine, a spus el în timp ce se ridica deasupra

mea.

După dorinţa lui reprimată, mi- am dat seama că nu mai fusese eu nici o femeie în timpul În care stătuserăm despărţiţi M-am lăsat purtată de val, alungându-mi din minte vocile care spuneau că nu era bine ce făceam, fiindcă el mă părăsise şi nu mai eram cu adevărat împreună. Ne-am regăsit unul pe celălalt încă o dată. A fost un moment de bucurie rară într-o mare de pericol şi de întuneric, iar cu m- am bucurat de el cu lăcomie.

După ce am zăcut un timp unul în braţele celuilalt, lăsându-ne respiraţia să se liniştească şi fără să vorbim, mi-am pus capul pe pieptul lui

- Ai dus-o pe Sadie înapoi, sub pământ, în siguranţă? a întrebat el în cele din urmă.

- Da, am răspuns en, încântată să vorbesc despre altceva decât despre noi doi şi despre ceea ce tocmai se întâmplase. Atunci când a dispărut sub pământ, i-em contemplat faţa. Părea

tristă că se întorcea... dar recunoscătoare pentru cartofi, am adăugat eu repede. Cum ai făcut rost de ei?

A zâmbit şi mi-a dat la o parte o buclă care îmi căzuse peste ochi

- Am metodele mele, a glumit el, dar apoi a redevenit serios şi a

- adăugat: Cineva îmi era dator pentru un serviciu.

A strâns din buze şi am ştiut că n- avea să-mi mai destăinuie nimic.

- Îţi sunt şi eu căt se poate de recunoscătoare. Dacă pot să fac ceva ca să-ţi mulţumesc...

- Poţi, a spus el, luându-mă prin surprindere.

A tăcut câteva secunde, ca şi când ar fi meditat Nu-mi puteam imagina ce urma să-mi ceară. Oare avea să mă roage din nou să-l ajut în munca lui?

- E vorba de pistoale şi de alte arme, care sunt esenţiale pentru lupta noastră. Trebuie să găsesc uu loc în care să le ascundem pentru o vreme.

- Dar unde? Cu siguranţă că nu vrei să le duc la mine acasă, unde Ana Luda invită mereu prieteni uemţi

- Nu, bineînţeles că nu. Dar tu ai un loc perfect: canalizarea.

M-am ridicat În capul oaselor şi m-am acoperit

- Nu poţi vorbi serios!

Dar privirea lui solemnă ¡mi spunea altceva.

- Nu, nu pot să fac asta, am refuzat eu pe tu ton categoric.

- Roag-o pe Sadic; După tot ce ai făcut pentru ea, sunt sigur că o să fie de acord.

Fireşte, tocmai asta era problema! Sadie era recunoscătoare şi bineînţeles că avea să fie de acord să dea o mână de ajutor. Dar abia supravieţuia cu greu acolo, jos. Nu puteam să-i cer să iacă ceva care s-o pună într-o primejdie încă şi mai mare.

M-am uitat 1a Krys, care stătea pe jumătate culcat pate mine. Dintr- odată, tot ceea ce se petrecuse între noi mi-a apărut Într-o altă lumină.

- De asta m-ai rugat să vin aici, pentru că aveai nevoie de ajutor?

Am întins mâna ca să-mi iau rochia.

- Nu, nu-i deloc aşa. Voiam să fiu cu tine, Ella, aşa cum am fost noi doi întotdeauna. Dar acum e un moment critic în lupta noastră împotriva neraţilor şi trebuie să ne aruncăm în joc toate resursele. Ascunzătoarea pe care o ai în canalizare e absolut perfectă.

Am refuzat cu o clătinare din cap.

-îmi pare rău!

Era prea mult să mi se ceară anumite lucruri, chiar şi dacă era vorba de Krys şi de munca lui cea importantă.

- De ce înseamnă Sadie atât de mult pentru tine? a întrebat Krys. Abia ai cunoscut-o. Nu ştii mai nimic despre ea.

Am şovăit Krysavea dreptate. O cunoşteam pe Sadie de puţin timp. Nu era cineva important pentru mine. N-ar fi trebuit să-mi pese atât de mult de ea. Dar în scurtul răstimp de când o cunoşteam, deveniserăm prietene şi doream s-o ajut şi s-o protejez. Eram sigură că şi ea ar fi făcut la fel pentru mine.

Insa Krys nu înţelegea toate astea. Nu vedea decât o fată străină, care se ascundea în canalizare, pe care eu abia dacă o cunoşteam – şi pe care o puneam mai presus de el.

- Nu put să-ţi explic, l-am răspuns eu în cele din urmă. Între noi două există o anume legătură, 'ţin la ea. îmi e prietenă.

- Şi atunci eu ce sunt?

- Ştii foarte bine ce însemni pentru mine, am spus cu repede, fiindcă nu voiam să-l las profite de sentimentele mele. Dar ai şi alte opţiuni ca să-ţi ascunzi muniţia.

- Nu, a spus Krys,

lapidar, n-am.

Nu ştiam dacă era adevărat

- Dacă aş fi avut, nu te-aş fi rugat pe tine, a adăugat eL

- Canalizarea e ultima speranţă pentru Sadie, i-am explicat, încercând cu disperare să-l fee să înţeleagă. Dacă e prinsă, o să fie arestate sau ucisă.

- Crezi că nu ştiu?) a explodat Krys, vorbind atât de tare Incăt am

- fost sigură că auziseră şi cei din camera de dedesubt Tocmai de asta facem ce facem!

- Nu-i adevărat l-am contrazis eu. Armata Teritorială luptă pentru eliberarea Foloniei. Cei mai mulţi polonezi nu se sinchisesc deloc de evrei.

înţelegeam că, pentru Krys, era vorba de o luptă mai mare, nu de o singură tânără evreică şi de familia acesteia, dar pentru mine Sadie conta.

- Aşadar, nu ne ajuţi? a întrebat Krys.

- Nu îu felul ăsta, regret

Mi-am întors privirea În altă parte, incapabilă să mă uit în ochii lui. Un singur lucru Îmi cerea şi exact pe acela nu puteam să l-l ofer.

- Şi cu regret mi-a întors-o Krys depărtându-se de mine şi ridicându- se de pe saltea. Am crezut că ai Înţeles!

- Aş putea zice şi eu acelaşi luau.

- E război, a spus

Krys, plin de încordare, în timp ce îşi vâra cămaşa În pantaloni Fiecare dintre noi trebuie să foca anumite compromisuri.

Am Înţeles că el se întorsese schimbat din război Acum aparţinea cauzei muncii lui Nu mie. Voiam să-l foc să înţeleagă că

puteam să-l ajut să ascundă muniţia. Dar nu puteam s-o trădez pe Sadie;

- Vreau să te ajut, am spus eu. O să duc pachete unde vrei. Putem ascunde muniţia acasă la Ana Luda, dacă e nevoie, am continuat să-i inşii; ştiind chiar din momentul în care rostisem astfel de vorbe că propunerea era ridicolă. Dar să numi ceri să compromit din nou siguranţa lui Sadie, l-am conjurat eu pe un ton rugător. Pot să te ajut să găseşti alt loc.

Krys a clătinat din cap cu încăpăţânare.

- Nu e timp şi nu există alt loc mai bun. Ştii, nu trebuie să-ţi cer ţie permisiunea, Ella. Pot s-o rog pe ea direct sau mă dnc chiar eu în canalizare.

Era un bluf calculat, menit să mă facă să accept.

Am tăcut amândoi ceva vreme.

- Trebuie să mergem, a spus el un moment mai târziu.

M-am ridicat, jignită de răceala lui Totuşi căutam În minte cuvintele cu care să pot anula cearta noastră. Nu voiam să ne despărţim supăraţi. Dar prăpastia rămăsese căscată între noi prea mare ca s-o putem astupa.

- Trebuie să fac asta, a insistat Krys, încercând încă o dată să mă convingă.

Era încăpăţânat şi nu era obişnuit să fie refuzat. Dar şi eu eram la fel.

- Dacă te dud în canalizare, nu mai vorbesc niciodată cu tine!

M-am întors şi am ieşit din Încăpem Ajunsă în stradă, am pornit spre casă, tulburată. Era o dimineaţă luminoasă şi însorită, iar trotuarele erau pline de vânzători ambulanţi care îşi începuseră deja ziua de muncă.

Simţeam eu totul se prăbuşea peste mine şi capul mi se învârtea de atâtea gânduri. Eu şi Krys fuseserăm din nou împreună, traiserăm un moment perfect, aproape un vis. Dar acum toaie astea se estompau, iar distanţa dintre noi se restabilise la fel ca înainte de parcă n-am fi anulat-o prin ceea ce tocmai se întâmplase între noi. Avusesem încredere în Krys, îi spusesem adevărul despre Sadie şi despre ceilalţi care se ascundeau în canalizare. Iar acum el ameninţa sâ-i pună în primejdie ca să-şi atingă

propriile scopuri Mă întrebam cu părere de rău dacă preţul cu care făcusem rost de hrană pentru Sadie nu fusese cumva prea mare.

Era trecut de ora nouă când em ajuns În strada Kanonicza şi cu nici un chip nu mai puteam să mă strecor neobservată în casă. Mi-am netezit părul şi m-am îndreptat apre

uşa din foţi Ana Luda stătea la capătul Îndepărtat al mesei de mic dejun. Am văzut că m-a privit cu atenţie, remarcând rochia murdară şi şifonată pe care o purtasem şi cu o zi în urmă. M-am pregătit să-i răspund la interogatoriu. Dar nu m- a Întrebat nimic

- Avem cârnaţi Ia micul dejun, a spus ea pe un ton blând.

Hanna mi-a adus o farfurie şi, deşi nu-mi era foame, am luat un câmat Bineînţeles că Ana Lucia u-a pomenit de ziua mea de naştere. Niciodată n-o ţinea minte.

- Aşa, EUa, a spus ea un moment mai târziu.

Mi-am ridicat privirea din farfurie şi am văzut că mă privea ţintă, cu ochi Îngustaţi, ca de pisică. Mi s-a tăiat respiraţia. Oare ştia că Sadie fusese În casă

noaptea trecută?

- O să fii fericită să afli că mă simt mai bine.

- Te-ai simţit rău? m-am mirat eu, fiindcă mama mea vitregă era rumenă la faţă şi avea ochii limpezi, aşa că nu mi se părea că ar fi fost bolnavă. N-am ştiut!

- Dar nu asta le-ai spus nemţilor din Dşbniki.

Am îngheţat, amintindu-mi de soldaţii pe care ii întâlnisem săptămâna trecută, când Încercasem s-o văd pe Sadie, şi de scuza pe care

le-o Îndrugasem în legătură cu aed coş cu mâncare.

- Ai spus că mama ta era bolnavă şi că ii duceai de mâncare. I-au spus colonelului Maust

Fireşte că îi spuseseră!

- Te-ai folosit de numde meu, F.lla Ai minţit pe socoteala mea şi m-ai făcut de râs. De ce?

îmi storceam nuntea ca să găsesc o explicaţie, dar n-am găsit nimic.

- Nemţii m-au oprit şi nu-mi găseam *Kennkarte,* am minţit eu. Au vrut să ştie ce făceam. Mi-a fost frică şi am Inventat repede o scuză. îmi pare rău.

- Dar ce făceai acolo? a insistat Ana Luda, iar cu mi-am dat seama că, fără să vreau, căzusem direct în capcana ei. N-aveai ce căuta din nou în Dşbniki. Iar Fritz mi-a spus că ofiţerii i-au raportat că erai împreună eu un tânăr, a adăugat ea, oprindu-se pe urmă din vorbit ca să se gândească o clipă. £ vorba din nou de băiatul ăla, nu?

Ana Luda a strâmbat din buze, dispreţuitoare. Nu-l plăcuse niciodată pe Krys, considerând că familia lui era mult sub nivelul nostru. Asta mă înfuriase întotdeauna. Dar acum am acceptat scuza pe care mi-o oferise chiar ea.

-Da.

- Trebuie să Încetezi sâ mai alergi după el prin cartierul ăla Împuţit! Să nu te mai dud acolo!

- Da, Ana Lucia, am spus eu, Încercând să par spăsită.

Totuşi, exagerasem fiind atăt de repede de acord cu ea. A făcut ochii mari.

- Pui ceva la cale! a rostit ea rar, ca un prădător care dădea târcoale prăzii.

- Nu ştiu despre ce vorbeşti, am minţit eu, străduindu-mă să nu-mi tremure vocea.

- Ai grijă, fetiţo! Jod un joc periculos şi o să pierzi! Casa uni sparţine acum şi stai aia uumai prin bunăvoinţa mea. Ştii asta, nu?

N-am răspuns. Mi-am terminat de mâncat cârnatul în tăcere, iar apoi m-am ridicat de la masă. Simţeam că Ana Luda nu mă slăbea din priviri şi m-am străduit să păşesc normal şi să respir cât mai calm în momentul în care am părăsit încăperea. Mama mea vitregă avea bănuieli, dar nu ştia despre

Sadie – cel puţin deocamdată. Trebuia să fiu cu mai multă băgare de seamă.

Am dat să urc scara şi am observat un plic pe măsuţa din hoL îmi era adresat mie. M-am Întrebat când sosise şi dacă Ana Luda uitase sau neglijase În mod deliberat si mi-l dea. Mi-am dat seama că era o

scrisoare de la Paris, judecând după timbre. Poate că era o felicitare de ziua mea, trimisă de fratele meu. Dar nu era scrisul lunguieţ, cunoscut, al lui Maciej. Am deschis plicul

Dragă Elia,

Nu ne cunoaştem, dar am auzit foarte multe despre tine de la fratele tău, aşa încât simt că parcă ne-am cunoaşte. Sunt PhilUpe, prietenul fratern tău.

„Prieten” am recitit cu cuvântul Era un eufemism, un cod autocenzurat care ascundea mult mai mult Ştiam din scrisorile anterioare ale lui Maciej că el şi Phillipe ţineau foarte mult unul la celălalt şi era păcat că societatea nu le permitea să-şi recunoască deschis sentimentele şi să numească prietenia lor exact ceea ce era. Am citit repede mai departe.

Îmi pare rău că trebuie să-

ţi dau vestea cumplită că Maciej a fost ridicat de poliţie în timpul umd raid ta un cabaret unde mergem câteodată.

Mi s-a oprit inima În loc. Iubitul meu frate fusese arestat!

Au circulat zvonuri că poliţia ar fi putut descinde la cabaret şi l- am implorat să nu se ducă acolo, dar nu s-a lăsat convins.

Bineînţeles că nu. Maciej fusese întotdeauna sfidător – motiv pentru care îşi stricase relaţia cu tata şi ajunsese la Paris.

Am apelat la toate cunoştinţele mele, încercând să obţin informaţii despre él şi să-l eliberez. Mi $-a spus că e bine şi că o să fie pus în libertate curând.

Am răsuflat uşurată. Dar inima îmi gemea la gândul că fratele meu iubit era silit să îndure asemenea condiţii. Am terminat de citit scrisoarea.

înainte să fie arestat, Maciej a făcut o cerere de viză pentru tine, iar documentul a sosit de curând, îl trimit anexat la scrisoare. Te rog să vii oricând poţi şi crede-mâ că o să ne facă multă plăcere să locuieşti împreună eu noi.

Al tău,
Phillipe

M-am uitat în plic şi am scos altă foaie de hârtie. Era o viză pentru mine; ca să merg în Franţa. Am luat-o şi am privit-o. Era un paşaport spre libertate. Mulţi oameni ar fi făcut moarte de om pentru aşa *ceva.* Cândva, fusese tot ce îmi dorisem. Dar acel vis, care Îmi fusese atât de drag până de curând, mi se părea acum o relicvă din altă viaţă. Dar tot mai puteam s-o folosesc, să mă duc la Paris şl să mă asigur că Maciej era bine.

Iar atunci mi-a apărut în minte Sadie. Avea nevoie de mine într-un fel în care puţini oameni aveau. Supravieţuirea ei depindea de mine. Mi-am amintit de momentele în care stătusem neputincioasă, mai întâi atunci când fusese exmatriculată Minam şi apoi în clipa în care femeia aceea sărise de pe pod împreună cu copiii eL Atunci, fie din cauza împrejurărilor, fie prin opţiunea mea, nu făcusem nimic Acum puteam face ceva important. Cel mai

uşor ar fi fost să plec, dar să rămân pe loc ar fi fost o dovadă de curaj. Nu puteam sa plec Cel pnţin nn acum. Am împăturit pliem şi l-am pus în huzunar.

CAPITOLUL 17

Sadie

Mama stătea ghemuită într-un colţ al încăperii, încercând să alăpteze copilul. Ştiam că nu avusese lapte câteva zile, dar din fericire acum sânii îi erau plini şi umflaţi M-am mişcat ca s-o feresc pe mama de privirile celorlalţi din cameră şi am văzut cât de slabă şi de secătuită arăta. O mamă cate alăpta trebuia să aibă o hrană bună, consistentă. Noi n-aveam decât cartofii de care îmi făcuse rost Ella şi nici aceia nn puteau să ne ajungă la nesfârşit. Ce aveam să mâncăm după aceea?

Mi-am alungat îngrijorarea şi m- am uitat la copil, care încă n-avea nume, deşi se născuse de trei zile. Fetiţa a întors capul de la sânul mamei şi m-a privit cu ochii ei limpezi, care nu dipeau. Nou- născuţii nu văd în primele câteva luni, îmi spusese mama. Dar de câte ori mă apropiam de ea, sora

mea mă găsea cu ochii şi îmi susţinea privirea. Între noi se stabilise imediat o legătură. Eu eram cea care o alina atunci când era obosită sau iritata, sau atunci când mama

încerca s-o alăpteze, dar sânul ei era uscat

Am studiat chipul mamei În duda naşterii dificile, ea parcă îşi extrăgea puterea din copil, după ce acesta venise pe lume. Era tot timpul concentrată pe îngrijirea pruncului Făcea muncile de rutină, hrănea şi schimba fetiţa ca şi când am fost acasă, nu într-o canalizare unde trebuia să spele mereu aceleaşi două cârpe de vase care serveau drept scutece.

După ce mama a terminat de alăptat, am ieşit din cameră. Saul se dusese puţin mai devreme după apă Şi speram să-I văd la întoarcere. Dar turului se căsca pustln. Plouase puternic noaptea trecută, dar din fericire furtuna fusese scurtă, aşa că nu trebuia să ne facem griji din pricina unei ahe inundaţii. Nu-mi puteam imagina cum am fi supravieţuit din nou unei astfel de încercări, cu un copil pe care să-l ţinem la suprafaţă pe lângă toate

celelalte. Acum ploaia se oprise de tot, iar norii de dimineaţă se risipiseră. Lumina soarelui pătrundea prin barele grilajulni de canalizare, făcând ca pietrele care căptuşean tunelul să strălucească precum plaja cu mareea joasă pe care o văzusem o singură dată, atunci când tata ne dusese în

vacanţă la Gdańsk, pe malul mării. Nu era ziua de vizită a Ellei şi m-am întrebat ce mai fa cea şi dacă era bucuroasă că se eliberase de obligaţiile pe care le avea faţă de mine.

înăuntru, în ascunzătoare, copilul începuse să plângă şi scâncetele lui răsunau în tuneL Am alergat înapoi ca să dau o mână de ajutor. Mama se plimba cu sora mea în braţe, Iegânându-se dintr-o parte în alta, ca s-o liniştească, fiindcă avea colici după ce mâncase. Am luat-o de Ia mama şi am ţinut-o lipită de mine. Mirosul ei duice, de bebeluş, răzbătea chiar şi prin duhoarea canalizării. Greutatea ei îmi umplea braţele. S-a uitat la mine şi parcă se liniştise. Ar fi putut fi propriul meu copil; eram destul de mare. Am tras- o mai aproape şi i-am vorbit în şoaptă. I-am povestit despre viaţa noastră de altă

dată şi despre lucrurile pe care aveam să le facem după război. Aş fi dus-o în locurile în care fusesem cu tata şi aş fi însufleţit oraşul pentru ea, aşa cum mă însufleţise el pe mine. Fetiţa mă asculta de parcă mi-ar fi înţeles cuvintele.

Am sprijinit gâtul fetiţei în palmă, aşa cum îmi arătase mama, şi am mutat-o pe celălalt umăr. Dar atunci când am făcut mişcarea, păturica în

care era înfăşurată a alunecat şi a căzut pe jos.

- Nul am strigat eu, văzând că aterizase într-o baltă de lângă uşă.

M-am întins repede după ea, dar era prea târziu. Apa murdară, maronie, se Îmbibase deja în ţesătură. Colţul păturidi era pătat acum cu maro. Mama a luat păturica şi a încercat s-o stoarcă, dar a rămas pătată pentru totdeauna. Mă aşteptam ca mama să mă certe, dar n-a spus nimic. S-a uitat, resemnată, la păturică, iar apoi a început să plângă cu hohote mari, fiindcă toată suferinţa provocată de pierderea tetei, de naştere şi de toate celelalte se revărsa deodată. M-am simţit mai vinovată fiindcă murdăriseră păturica decât pentru cele mai mari greşeli pe care le făcusem în toată viaţa mea.

Dar nu era timp să jelim acel accident Fetiţa a deschis gura ca şi când ar fi încercat să-mi spună ceva şl

apoi a scos un urlet care mi-a îngheţat sângele în vine. Pe urmă ţipetele ei au început să reverbereze prin canalizare, lovindu-se de riduri

- Haide, lasă-mă pe minei s-a răstit mama, luându-mi fetiţa din braţe.

Dintr-odată am avut senzaţia ca făcusem ceva greşit şi de aceea plângea copilul

- Şştt, o alina mama, cu o notă de Îngrijorare în voce.

ran Rosenberg se încrunta la noi din capitul celălalt al cameră. Acum Înţelegeam chipul lui posomorât din noaptea în care se născuse sora mea. Un copil care plângea, mai ales în vremurile astea, când trebuia să facem cât mai multă linişte, mărea pericolul de a fi descoperiţi şi ne punea pe toţi în primejdie.

Dorind să fiu de ajutor, am întins mâna să mângâi copilul pe cap. De regulă, fetiţei îi plăcea atingerea mea. Dar de astă-dată s-a Înroşit la faţă şi a început să ţipe şi mai tare.

- Las-o! s-a răstit mama, smulgând copilul de lângă mine.

Am făcut un pas înapoi, rănită de felul în care mă respingea. Dar mi- am dat seama că nn era supărată pe mine, d doar obosită, frustrată şi speriată. S-a lăsat pe marginea patului, încercând în continuare să calmeze copilul. însă

surioara mea plângea fără să ţină seama de nimic, conştientă numai de necazul el

Mama şi cu mine exam atât de preocupate să potolim copilul, că n- am auzit paşii decât atunci când an ajuns chiar lângă noi. Am privit în sus. Bnbbe stătea în faţa noastră. A îngenuncheat şi a luat-o pe mama de mână.

- Nu poate să rămână aici, a spus bătrâna pe un ton plin de gravitate, iar cuvintele ei au răsunat În toată încăperea. Copilul trebuie să plece!

- Să plece?!

Mă uitam la ea, buimăcită, fiind convinsă că bătrâna, care în ultima vreme părea mai derutată, Îşi pierduse minţile de tot Surioara mea avea trei zile. Cum îşi imagina Bubbe că putea să plece de aici?

Pan Rosenberg s-a apropiat şi eL Mă aşteptam s-o contrazică pe mama lui, sau cel puţin s-o mai domolească.

- Ne riscăm propria siguranţă, a spus eL Aşa nu se mai poate,

Nu-mi venea să aed că cei din familia Rosenberg, care deveniseră aliaţii noştri apropiaţi şi – după cum crezusem – prietenii noştri, puteau să spună aşa ceva. M-am uitat după Saul, dar nu ara de găsit.

- N-avem unde să ne ducem, a protestat mama, dând la o parte mâna lui Bubbe. Doar nn vă aşteptaţi

să plecăm de aici.

- Nu vă cerem să plecaţi, a spus *pan* Rosenberg şi, preţ de o clipă, am sperat că nu fusese decât o neînţelegere. Dar un copil în canalizare! Desigur că nu te-ai gândit câ-l poţi ţine aici

Era dar că d discutase deja cu Bubbe. Am încremenit. Voia să

trimitem copilul undeva? Pe vremea când trăiam în ghetou, auzisem relatări despre familii de evrei care îşi ascunseseră copiii la polonezii catolici. Dar mama n-avea să accepte în veci să-şi părăsească fetiţa. Ţipetele copilului s-au încetit, de parcă ar fi protestat şi eL

- Trebuie să facem ceva, a insistat Bubbe.

Şi chiar atunci Saul a apărut în cadrul uşii, ţinând în mină urciorul plin cu apă. Am alergat la eL

- Saul, trebuie să faci ceva! Ai tăi încearcă să ne facă să plecăm de aici.

Preţ de o secundă, m-am întrebat dacă nu participase şi el la acea consfătuire. Dar, după expresia lui, mi-am dat seama că era sincer consternat

-Cum?!

Expresia i s-a transformat din surprindere, în mânie. A traversat repede încăperea şi s-a dus la ai lui.

- Cum puteţi spune aşa ceva? şi-a întrebatei tatăl.

Era dar să fusese şi el luat pe neaşteptate de acea idee.

- Copilul ăsta e un blestem! s-a răstit Bubbe, renunţând la orice pretenţie de atitudine civilizată. Dîn cauza lui o să fim omorâţi cu toţii!

îngrozit, Saul s-a întors spre mine.

- Nu asta a vrut să spună, mi-a şoptit el.

Dar bunica lui îl auzise.

- Ba chiar asta am vrut să spun! Am pierdut un nepot şi nu vreau să mai pierd încă unul pentru că tu mi eşti to stare să-ţi faci copilul să tacă! i-a spus ea mamei Trebuie să ai simţ practic şi să faci ce e mai bine pentru noi toţi Şi când spun asta nu mă gândesc la mine, a adăugat Bubbe. Sunt bătrâna şi tni-am trăit traiul. Dar trebuie să mă gândesc la nepotul meu, iar tu o ai pe fiica ta, a încheiat ea, arătând spre mine.

- Şl ce să fac? a întrebat mama cu disperare în voce, Poate că ar fi mai bine...

Mâna i s-a îndreptat spre gura surorii mele şi am ştiut că în orna aceea se gândea la familia Klein din ghetou, care se ascunsese într-un zid în timpul unei *Aktiotu* împreună cu copilul nou-născut, care începuse să plângă. Mama acoperise gura copilului ca să-i înăbuşe strigătele şi să nu fie găsiţi. Dar o ţinuse acoperită prea mult timp. Copilul se sufocase şi

murise.

- Mamă, nu!

M-am întius după mâna ei, iar ea Şl-a îndepărtat-o de gura surioarei mele. Mama abia supravieţuise în acea zi în ghetou, când crezuse că fusesem ridicată. Nu i-ar fi făcut niciodată răn propriului copil.

- N-ai de ales, trebuie să pled, a insistat Bubbe.

- Nu! a spus mama pe un ton ferm, ridicând u-se în picioare şi înfruntând-o direct pe Bubbe. Nu plecăm nicăieri!

Fuseserăm acolo cu toţii de la început. Ce drept avea bătrâna să ne spună să plecăm? Spinarea mamei mele s-a îndreptat şi am văzut cum În ochii ei strălucea puterea de altădată. Mă rugam în gând să şi-o recapete în întregime, ca s-o poată înfrunta pe acea femeie.

- Gândeşte-te cel puţin la fiica ta, a ripostat Bubbe, făcând un gest spre mine. Viei s-o udzi?

Mama n-a răspuns vreme de câteva secunde, părând să se gândească la spus de bătrânei.

- Are dreptate, mi-a şoptit ea în cele din urmă. Nu putem ţine copilul liniştit aici.

Surioara mea, care se liniştise în sfârşit în braţele mamei, a gângurit ca şl când ar fi fost de acord.

- Şi ce altceva putem face? am întrebat.

- Nu vreau să te pun pe tiue îu primejdie, a spus mama fără sau audă întrebarea mea sau ignorând-o. Nu după ce ai trecut prin atâtea! a exclamat ea privindu-i pe ceilalţi peste umărul meu. O să plec, a

- adăugat dintr-odată. Iau copilul de aici. Dar fiica mea rămâne.

Mă uitam la ca şi nu-mi venea să cred. Chiar avea de gând să mă părăsească acolo?

-Mamă, nu!

- Vă lăsăm să discutaţi voi două singure, a spus *pan* Rosenberg luându-şi mama de braţ.

Apoi s-a retras împreună cu familia lui în celălalt capăt al încăperii, în timp ce Saul se uita la mine plin de tristeţe, cerându-şi iertare din priviri.

- Nu poţi să pled, i-am spus mamei după ce am rămas între patru ochi, iar vocea mi s-a frânt într-un suspin. Cum îţi poate trece prin minte să pled fără mine?

Sora mea, epuizată de plânsetele de mai înainte, dormea acum împăcată în braţele mamei.

- Te rog, am continuat eu să pledez, l-am pierdut pe tata! Nu pot să te pierd şi pe tine.

- Dar ce alegere avem? a întrebat mama, disperată. I-ai auzit, nu putem ţine aid un copil care plânge.

- Atunci, haide să plecam împreună, am implorat-a

N-aveam idee unde am fi putut merge. Aş fi putut s-o roş pe mia să ne ajute. Dar chiar în timp ce mă

ascundă pe mine vreme de o noapte. N-avea cum să găsească un loc permanent pentru toate trei.

- Pawel mi-a vorbit cu câtva timp În urmă de un loc unde aş fi putut duce copilul după ce se năştea, a spus mama pe neaşteptate, luându- mă prin surprindere. Mi-a vorbit despre asta acum câteva săptămâni, înainte să se nască fetiţa. Mi-a spus că la Spitalul Fraţilor Ospitalieri există un doctor care ia copii evrei şi ii ascunde în familii.

Spitalul Fraţilor Ospitalieri, ţinut de un ordin călugăresc, era un spital catolic de la marginea cartierului Kazimierz. Nu mi-aş fi imaginat ca luau copii evrei şi nici că Pawel şi mama se gândiseră la o asemenea posibilitate. încremenisem. De ce nu-mi vorbise ea până acum despre asta?

- Mamă, nu! am protestat eu.

Nu se putea să vrea să-şi dea copilul

- £ singura cale, a spus ea În şoaptă, cu o voce resemnată.

I-am studiat faţa şi mă întrebam dacă era vorba de stresul naşterii sau dacă ceva li întunecase gândirea. Dar ochii li erau limpezi.

- Dacă o duc acolo, pot să mă întorc la tine.

Voia s-o abandoneze pe surioera mea ca să se întoarcă la mine.

- Nu poţi renunţa Ia copil, am protestat eu.

Gândul acela era aproape la fel de cumplit ca şi cel de a o pierde pe mama.

- Numai pentru un timp, a spus ea, iar ochii i s-au întunecat.

Totuşi, ceva îmi spunea că, dacă mama pleca, n-aveam s-o mai văd niciodată.

- Trebuie să rămânem toate trei împreună, am insistat E singura cale.

- Te rog, a spus mama ridicându- şi mâna, haide să uu mai vorbim despre asta acum.

A făcut un gest spre surioara mea, care continua să doarmă În braţele ei. Am vrut să insist s-o fee pe mama să-mi jure că n-avea să plece. Acum chipul ei era palid şi vedeam cât de tare o secătuise tot acel calvar.

Surioara mea a fost liniştită tot restul zilei şi, spre uşurarea mea, nimeni n-a mai vorbit despre plecare. Cu toate astea, în creier mi se zbătea un gând dureros şi năucitor: mama ar fi putut să părăsească

fetiţa. Nu se putea să fi vorbit serios. Nu şi-ar fi abandonat niciodată propriul copil N-am mai adus vorba despre aşa ceva, sperând ca nici ea să nu mai pomenească nimic.

În noaptea acea, am avut un somn agitat La miezul nopţii, m-am trezit cu o tresărire. Mi-am dat seama imediat că ceva era diferit am simţit liniştea din aerul de lângă mine. Chiar înainte de a mă întoarce spre partea de pat a mamei, am ştiut că ca plecase. Alarmată, m-am aşezat în capul oaselor, încercând s-o zăresc prin întuneric, dar nici ea, nici copilul nu erau acolo.

- Mamă! am strigat feră să-mi pese că ceilalţi dormeau sau că mă putea auzi cineva din stradă.

Apoi am sărit în picioare şi am ieşit în fugă din încăpere.

Mama nu era nicăieri. Oare chiar plecase? Am alergat prin tunel spre conducta mai largă. Am găsit-o pe mama acolo, cu copilul în braţe, stând în întuneric. Parcă nu simţea apa rece care i se îmbiba în ciorapi, până la glezne. La început m-am întrebat dacă nu cumva era somnambulă, dar avea ochii deschişi şi limpezi Plecase Intenţionat

din încăpere.

- Mamă, ce faci?

N-a răspuns.

- încerci să pled?

Am observat că n-avea sacoşa la ea.

Privea în gol, în spaţiul din faţa el

- Căutam o ieşire, a spus.

Am dat să protestez şi s-o fac să

griceapă ca nu cunoştea drumul

Iar mi-am dat seama că nu vorbea despre ieşirea din tunel, ci din acea situaţie imposibilă, care ne paraliza. Mă întrebam unde s-ar fi dus sau ce ar fi făcut dacă nu veneam după ea.

Am stat tot restul nopţii cu trupul întins pe jumătate peste mama, ca s- o ţin pe loc, cu obrazul meu apăsat ferm pe umărul ei delicat Am dormit uşor, trezindu-mă la cea mai mică mişcare a ei Trebuia să fiu sigură că nu încerca să scape de sub mine.

Dar în dimineaţa următoare m-am trezit târziu, obosită pentru ca dormisem prost. Mama nu mai era lângă mine, dar nu ştiam dacă mă rostogolisem eu într-o parte sau dacă se desprinsese ea intenţionat din îmbrăţişarea mea. M-am ridicat eu o tresărire. Am văzut-o în partea cealaltă a încăperii Pregătea micul dejun, aşa cum făcea întotdeauna, şi o ţinea pe

surioara mea pe un braţ. Am răsuflat uşurată. Poate că uitase ideea de a pleca sau renunţase la ea.

Însă după aceea am văzut ceva la picioarele patului Era sacoşa ei cu bagajul făcut îngrijit Mama pleca. Am sărit în picioare în timp ce ea traversa încăperea îndreptându-se spre mine.

- Ce fad? am întrebat

Mi-a dat felia subţire de cartof care era masa mea de dimineaţă, iar apoi a băgat altă bucăţică în sacoşa ei.

- Dnc copilul, aşa cum am discutat ieri, a răspuns ea cu voce tremurătoare.

-Nu!

Cum putea să plece? Totuşi, Bubbe Rosenberg avea dreptate. Era numai o chestiune de " * * ’
timp până când
să audă ţipetele
nemţii aveau
surioara mele şi să ne descopere. Nu putea să rămână aid. Cel puţin, spitalul însemna o şansă.

- Dar Pawd nu mai e. Cum o să ajungă copilul acolo?

-U duc chiar eu.

- Mamă, nu se poate! Eşti încă slăbită după naştere. Cel puţin lasă- mă pe mine să-l duc. Eu am mai fost afară. Mă descurc.

Ea a clătinat din cap.

- Trebuie să-l duc chiar eu. Vreau să vad cu ochii mei că e în siguranţă.

Mintea mi-a fugit înapoi,

cu doua nopţi mal înainte, când mă trezisem şi o văzusem mama aplecată deasupra copilului adormit, de parca ar fi avut dureri.

- Ce ai? o chestionasem, alarmată. Nu te simţi bine?

Mă întrebasem dacă nu cumva avea complicaţii după naştere şi dacă era cazul s-o trezesc pe Bubbe ea s-o ajute.

- Trebuie să mănânci ceva, spusesem eu.

Avea nevoie de mai multă hrană decât noi – şi pentru ea, şi pentru copilul pe care 11 alăpta. Dar ea clătinase din cap şi mă dăduse la o parte. Începuse să plângă, suspinând cu capul înfundat în îndoitura cotului, ca să nu facă zgomot N-o văzusem niciodată pe mama plângând, nici chiar atunci când veniserăm aici, nici chiar atunci când 11 pierduserăm pe tata. O clipă mai târziu, suspinele încetaseră. Îşi ştersese lacrimile şi se forţase să zâmhească.

- Nu-i nimic, Sunt doar obosită. A fost prea mult Uneori, după ce nasc, femeile devin plângăcioase fără nici un motiv. Sunt hine, zău aşa!

Îmi dorisem cu disperare s-o cred.

Acum, când mi-am reamintit acel moment am înţeles. Chiar înainte ca Bubbe să ne ceară să ducem copilul de acolo, mama ştiuse că urma să vină vremea în care nu mai

puteam să rămânem împreună. Ea plânsese fiindcă era conştientă că trebuia, în mod inevitabil, să se despartă de copil.

Şi-a pus sacoşa pe umăr şi a luat copilul pregătinau-se de drum. Chiar intenţionase să plece fără să-şi ia rămas-hun de la mine?

- Ai spus ca n-o să mă părăseşti niciodată, am zis eu, amintindu-i, în disperarea mea, cuvintele pe care le rostise în noaptea în care veniserăm în canalizare şi il pierduserăm pe tata.

- Şi n-o să te părăsesc, a răspuns mama, iar cuvintele ei păreau să emane atâta siguranţă, încât aproape că am crezut-o. TVebuie numai s-o las pe sora ta la spital şi după aceea mă întorc direct aia.

Acele vorbe nu mă consolan prea mult. Mama n-avea să mă părăsească peutru totdeauna, trebuia s-o aed. Intenţiona să se întoarcă aia imediat ce putea. Dar dacă nn reuşea?

- Nu se poate să pleci! am conjurat-o eu, ştiind prea hine că ieşirea din canalizare însemna moarte sigură. Dacă pleci, o să fii ucisă!

Dar dacă cei doi copii ai ei nu eran în siguranţă, mama oricum nu mai avea nici un motiv ca să continue să trăiască. M-a sărutat pe frunte, iar puterea care li

emana din buze m-a tăcut să cred că redevenise ea însăşi. Dar am privit în sus şi am văzut că ochii ei erau pustii şi sumbri Erau ochii cuiva străin.

- Te rog, nu pleca!

Am început să plâng. Saul s-a ridicat din locul în care stătea

împreună cu familia lui şi a venit la mine. A încercat să-şi petreacă braţele în jurul meu, dai l-am dat la o parte.

- Vă rog, spuneţi-i să nu plece! em insistat eu.

Aşteptam ca vreunul dintre ei, *pan* Rosenberg sau Bubbe, poate, să-i spună mamei cât de nebunesc era planul ei şi s-o împiedice să plece. Tata ar fi oprit-o dacă ar fi fost aici. M-am întors spre SauL

- Cum o poţi lăsa să focă asta? N-o să supravieţuiască afară! N-are unde să se ducă şi să fie în siguranţă!

- Asta trehuie să facă, a spus Saul în şoaptă, năucindu-mă. Buni ea mea are dreptate: dacă fetiţa rămâne aici, suntem morţi cu toţii. Şi nu vreau să te pierd, Sadie, dacă pot să te salvez.

Ştiam că se gândea la Shifra şi la felul în care o lăsase în voia sorţii.

- Nu poţi s-o opreşti,

a adăugat el cu glas scăzut, făcând un gest cu capul spre mama. E hotărâtă sa plece. Singurul lucru pe care îl poţi face acum e s-o ajuţi să plece în siguranţă.

Ascultam tot ce spunea, buimăcită, şi nu-mi venea să cred. Avea dreptate. Nimeni n-o putea opri. Dar uu puteam să rămân fără ea.

- la-mă cu tine, am rugat-o. Merg şi en cu tine, am insistat. Ştiu

- drumul, pot să te ajut să dud copilul.

Mama a clătinat din cap.

- Nu, tu trebuie să rămâi aicL Dacă suntem împreună, putem fi observate mai uşor. Mă mişc mai repede singură. Mă întorc în câteva ore, cel mult o zi,

Se străduia să vorbească pe un ton care să mă focă să cred că era sigură pe ea.

- Dacă aştepţi până vine prietena mea, Ella, pot s-o rog pe ea să ne ajute.

Nu ştiam dacă Ella putea să ne

r':e să ascundem un uou-născut, trăgeam de timp, făceam orice ca să n-o las pe mama să plece. Însă mama a clătinat iarăşi din cap.

- Nu pot să aştept De fiecare data când plânge, copilul ne pune în pericol Acum nu ne putem baza pe nimeni. Lasă-mă s-o duc pe sora ta undeva la adăpost în siguranţă, şi mă întorc la tine, îţi jur!

Aşadar, totul era hotărât Sora mea pleca. Mama o

ducea de aici. Iar eu rămâneam aici singură.

Mama a pus sacoşa jos şi mi-a dat mie copilul, în timp ce îşi punea haina. Apoi a şovăit încă mai avea pe mânecă banderola albă cu o stea albastră, pe care fusese obligată s-o pe arte.

- Uite, ia asta, i-a spus Bubbe Rosenberg traversând încăperea cu pelerina ei neagră în mână.

- Mulţumesc!

Mama a luat pelerina şi s-a îmbrăcat cu ea. Şi atunci am văzut că părul ei blond începuse să încărunţească, iar pielea ei cândva trandafirie devenise palidă şi transparentă. Canalizarea parcă o îmbătrânise peste noapte. A luat fetiţa înapoi de la mine.

Bubbe a pus o mână pe umărul mamei şi apoi a atins creştetul copilului. Îmi venea s-o plesnesc peste mână. Cum îndrăznea să se prefacă amabilă după tot ce făcuse?

- O să avem grijă de ea până când te întorci, a spus bătrâna arătând cu capul în direcţia mea.

Eram nedumerită. Mama spusese că n-avea să lipsească mai mint de o zi, dar din cuvintele lui Bubbe reieşea că totul urma să dureze mult mai mult. Am simţit o nelinişte care făcea să mi se strângă stomacul.

Mama a apucat sacoşa din

nou şi, cu copilul în braţe, a pornit spre ieşirea din încăpere.

- Vino cu mine, mi-a spus ea. Trebuie să-mi arăţi drumul

Mi s-a răsucit stomacul Chiar mă ruga s-o ajut să plece?

- Du-o până la grilaj, a spus Saul cu glas şoptit Altfel ar putea să se

rătăcească.

Avea dreptate. Mama avea nevoie de ajutorul meu ca să lasă.

- Dar cum pot s-o ajut chiar eu pe mama să plece? am protestat.

- Dacă vrei, pot s-o conduc eu, s-a oferit Saul

Am clătinat din cap.

- Trebuie s-o foc chiar eu.

Saul şi-a pus o mână pe braţul meu.

- îmi pare rău, Sadie. Nici nu-mi pot imagina cât îţi e de greu. O să aştept aici până când te întorci

Cuvintele lui nu mă consolau prea mult Cu inima grea, am pornit prin tunel în urma mamei. Ea s-a îndreptat spre grilajul gurii de canal, unde o văzusem prima dată pe Ella. Am luat-o de braţ şi am oprit-o.

- Pe aici, i-am spus eu.

Apoi am călăuzit-o în direcţia opusă, spre gura de canal de lângă râu, pc unde ieşisem ca să caut de mâncare. Acea ieşire era o opţiune mai puţin

periculoasă.

În timp ce străbăteam tunelul mă asaltau Îndoielile. în planul urzit de mama uimic n-avea logică şi nimic nu era garanta reuşita. Ttebuia să existe şi altă cale. Voiam să mai discut încă o dată cu ea. Dar acum mama păşea hotărâtă, cu fălcile încleştate. N-avea să se lase convinsă. Iar cu n-aveam de ales.

Trebuia s-o conduc în siguranţă afara, în stradă, fiindcă altfel ar fi încercat să găsească singură drumul şi n-ar fi putut s-o scoată la capăt.

Câteva minute mai târziu, am ajuns la rezervor.

- Ieşirea e în capătul celălalt, i-am explicat.

Am văzut îndoiala din ochii ei, nu numai în legătură cu faptul că trebuia să se urce şi să iasă afară din puţ, dar şi în legătură cu tot planul ei de a o duce pe surioara mea undeva în siguranţă. Am coborât eu prima şi apoi am ajutat-o să coboare şi ea în rezervorul acela adânc. Am traversat împreună. La capătul celălalt, mi-a dat copilul şi a încercat să se caţăre pe zid până la marginea de sus, dar rară succes. Am încercat s-o ajut în timp ce o ţineam şi pe sora mea, dar nu puteam cu o singură mână. M-am uitat în jur şi am zărit un loc uscat, pe care am aşezat copilul. Apoi mi-am pus ambele mâini În jurul taliei mamei. Ridicând-o, am simţit-o uşoară ca un fulg.

Am ajutat-o apoi să urce ridul şi să se caţare pe muchia lui

Apoi am luat din nou copilul în braţe. M-am aplecat să-i dau surioarei mele un sărut şi mi-a căzut o lacrimă pe pielea moale şi caldă a frunţii ei.

- îmi pare rău, i-am spus.

O, dacă aş fi fost mai puternică şi dacă aş fi putut face mai mult ca s-o ţin împreună cu noi!

- Mai repede! a spus mama.

l-am dat-o pe surioara mea.

simţind cum îmi dispărea căldura din mâini de îndată ce i-am dat drumul M-am urcat pe zidul rezervorului ca să ajung la ele şi neam târât în tăcere pe ultima parte a conductei Am ajuns la grilaj şi am văzut că spaţiul de deasupra era pustiu.

- Grilajul dă spre malul râului, iar după aceea poţi să traversezi podul, am spus, după care m-am înecat, fiindcă îmi dădeam seama că timpul nostru se apropia de sfârşit. Trebuie să mergi aproape de clădiri şi pe străduţele şi aleile mai dosnice.

Mă gândeam la distanţă şi la pericolele care o pândeau. Cum să se descurce ea, atât de slăbită şi cu un copil în braţe?

Am îmbrăţişat-o pe mama ca şi când aş fi fost copil şi

mi-am băgat capul sub bărbia el M-am lipit de talia ei, pentru că nu voiam s-o las să plece. M-a ţinut strâns câteva secunde, legănându-mă aşa cum făcea cândva ca să mă aline, însoţind aed legănat de un cântec de leagăn pe care mi-l murmura în şoaptă. Voiam să rămânem aşa, încremenite În aed moment pentru

totdeauna. Copilăria mea, toate amintirile pe care le aveam împreună treceau prin noi, scurgându-se printre degetele mele ca un val care se retrăgea. Între noi, surioara mea gângurea.

Am privit-o şi am mângâiat-o pe creştetul care, în acea scurtă perioadă de timp, îmi devenise la fel de cunoscut ca al meu propriu. Abia o descoperisem şl începusem s-o iubesc şi eram deja pe punctul s-o pierd, poate că pentru totdeauna. Toată familia noastră se reducea acum la noi trei.

- O să dureze cel mult câteva luni, a spus mama. După aceea se termină războiul şi o s-o putem lua înapoi

Aş fi vrut să cred că avea să fie atât de simplu. Dar văzusem prea mult din aed război

- Totuşi mamă, trebuie să aibă un nume! am spus eu.

- Dumnezeu o să-i dea nume, a spus mama, iar În aed moment am ştiut că

nu credea că aveam s-o mai revedem pe sora mea.

Apoi mama s-a desprins din îmbrăţişarea mea şi s-a întors cu faţa spre grilaj. I l-am deschis şi ea a ieşit, ţinând-o pe sora mea în braţe. Dar tot nu puteam să-i dan drumul.

- Aşteaptă, vin cu tine, am spus, apucând-o de gleznă atăt de strâns

încât a fost cât pe ce sâ se împiedice.

Am dat sâ urc după ea.

- Nu, a spus ea pe un ton ferm, scuturândn-şi glezna.

Ştiam că nu puteam s-o conving.

- Trebuie sâ rămâi aici. O să mă întorc la tine, îţi jur. Vocea mamei era puternică şi sigură. Te iubesc, *kochan,* a spus ea în timp ce o ajutam să pună la loc grilajul cel grea

înainte să dispară, chipul ei a mai zăbovit puţin în raza mea vizuală. Stăteam nemişcată, ascultând zgomotele, ceva care să-mi arate ca ea era acolo. Dar uu-i anzeam decât paşii, din ce în ce mai estompaţi pe măsură ce se îndepărta. Am simţit nevoia sâ mă urc şi s-o urmez, s-o implor sa nu plece sau cel puţiu sa o păzesc în timp ce se îndepărta.

Am auzit un scrâşnet deasupra. Mi s-a oprit respiraţia. Mama s-a întors! M-am gândit că îşi dăduse seama de greşeală, că venise înapoi şi că n- avea

să mă mai părăsească niciodată, că aveam să găsim o cale de a rămâne împreună. Dar nu era decât un porumbel, care ciugulea pe grilaj. Mi-a aruncat o privire încărcată de tristeţe, după care a fluturat din aripi şi şi-a luat zborul, lăsându-mă singură.

CAPITOLUL 18

Sadie

Şi aşa, toată lumea mea s-a năruit

După ce mama a dispărut pe malul râului împreună cu surioara mea, am rămas lângă grilaj şi am aşteptat O parte din mine credea că mama avea să-şi dea seama de nebunia planului ei şi să se Întoarcă.

- Mamă! am strigat eu mai tare decât ar fi trebuit dacă ar fi fost cineva suficient de aproape.

Era periculos, fiindcă putea să mă audă o patrulă san un trecător şi astfel să ne dăm de gol cu toţiL Dar nu-mi mal păsa.

După ce am aşteptat un răspuns şi n-am auzit nimic, am pornit înapoi, abătută, spre ascunzătoarea noastră. Apropiindu-mă de intrare, m-am împiedicat şi am căzut înainte în genunchi şi în mâini. Apa mi-a îmbibat hainele.

- Mamă! am strigat eu ca un copil ueajutorat,

fără să mă ridic.

Bubbe a apărut în uşa Încăperii şi m-a ajutat să mă pun pe picioare.

- Mama ta a plecat, a spus ea pe un ton lipsit de orice emoţie.

- Mamă! am strigat din nou, ca şi când dacă ii rosteam numele mereu şi mereu, ea avea să vină, cumva, Înapoi.

Dar acum vocea mea era mai slabă.

- Trebuie să fad linişte, m-a certat Bubbe şi m-a condus înapoi în încăpere. O să te audă cineva şi s-a zis cu noi toţi!

Odată ajunsă în încăpere, m-am prăbuşit pe lângă un perete. Mama plecase singură, eu copilul în braţe. Cum să se descurce într-o astfel de situaţie, ba încă şi slăbită, la numai câteva zile după naştere? Expusă pe stradă, fără un loc în care să se poată ascunde şi îmbrăcată în hainele acelea murdare, avea să trezească în mod sigur suspiciuni şi să fie prinsă repede.

Saul a venit la mine şl m-a înfăşurat într-o pătură uscată, iar apoi şi-a petrecut braţele în jurul meu. în timp ce îmi cuibăream capul sub bărbia lui, parcă simţeam privirea uluită a tatălui său, care se uita la noi amândoi Nu era

vorba numai de contactul fizic, care în mod normal era interzis, d de faptul că bătrânul îşi dădea seama pentru prima oară cât de apropiaţi deveniserăm eu şi SauL Pentru *pan* Rosenberg şi mama lui, aşa ceva era un şoc. Deşi Îmi purta o oarecare

afecţiune, *pan* Rosenberg n-ar fifost niciodată de acord ca nul lui sa ne cu cineva ca mine, fiindcă nu eram evreică tradiţionalistă.

Fără să-şi bată capul cu ce credeau ceilalţi, Saul m-a cendus în colţul în care locuiam eu şi mama.

- Stai jos, a spus el, ţmându-mă în braţe.

Nu m-am opus, *ă* ml-am dat drumul pe marginea patului îmbrăţişarea lui de obicei atât de binevenită, nu mă consola defeL Mama mă părăsise. Toată încăperea părea o peşteră pustie.

Bubbe a venit la mine şi mi-a întins o ceaşcă de ceai apos. Aş fi vrut s-o urăsc, aşa cum aş fi vrut să-l urăsc şi pe fiul ei Ei spuseseră că fetiţa nu putea sâ rămână aici şi o siliseră pe mama să plece pe stradă. Dar, în realitate, nu spuseseră decât ceea ce era evident, rostiseră cu voce taie adevărul pe care îl ştiam cu toţii dar pe care nu voiam

să-l recunoaştem. Decizia de a pleca împreună cu sora mea – şi de a mă lăsa acolo – fusese numai a mamei mele.

- Mama ta are pielea albă şi nu arată a evreică, a spus *pan* Rosenberg, dorind să mă încurajeze. S-ar putea să treacă neobservate pe stradă.

Ideea era atât de ridicolă, încât ml- ar fi venit să râd. După lunile petrecute în canalizare, mama era trasă la faţă şi palidă ca un mort, iar hainele ii erau zdrenţuite şi murdare. Mi-am dat seama că ar fi trehuit să-i dau rochia de la Ella, dar atunci când plecase fusesem prea tulburată ca să mă mai gândesc la ceva. Dar n-ar fi fost cine ştie ce diferenţă, fiindcă nici unul dintre noi nu mai arăta ca un om normal

În seara aceea am stat la masă cu familia Rosenberg, simţind golul din spaţiul pe care odinioară îl umplea trupul mamei.

- O să se întoarcă, le-am spus celorlalţi după ce am terminat de mâncat

- Sigur că da, a răspuns Bubbe, dar nu părea deloc să creadă ceea ce spunea.

Am calculat în minte cât fi trebuia mamei, încetinită de greutatea copilului şi de propria slăbiciune după naştere, ca să ajungă până la spital şi să se întoarcă.

Poate câteva ore; cel mult o zi.

- Vrei sa citim? a întrebat Saui.

Am dat din cap în semn că nu.

Deşi mi-ar fi plăcut să rămân singură cu el, eram prea obosită ca să mai fiu în stare să merg.

- Sunt aici, în apropiere, dacă ai nevoie de ceva, a spus el cu voce

- plină de îngrijorare, în timp ce eu mă urcam în pat.

Bineînţeles că patul nu era un spaţiu în care el să mă poată urma ca să mă mângâie.

După ce s-a îndepărtat, am rămas singură în pat, în partea mea de încăpere, iar spaţiul de lingă mine era acum rece. Cuvintele mamei îmi răsunau iarăşi şi iarăşi în minte: „O să mă întorc la tine, îţi jur*.

Intenţiile ei păreau clare – să lase copilul în siguranţă la spital, iar apoi să revină repede la mine. Doream s- o cred. Dar câte nu se puteau întâmplal

Mi-am refăcut în minte momentul plecării mamei. M-am gândit şi la ziua aceea din ghetou, când venise poliţia, iar eu mă ascunsesem în cufăr. Mama, crezând că mă ridicaseră, fusese gata să se arunce pe fereastră. Deci, decât să trăiască fără mine, ca ar fi preferat să moară. Dar acum mă părăsise de bunăvoie. Ce se schimbase?

Copilul, evident, asta schimbase totul! Dar nu puteam avea resentimente faţă de sora mea. De fapt, îmi era dor şi de ea. îmi era dor de pruncul micuţ care, atunci când eu şi mama eram culcate în pat, stătuse nouă luni între noi două, ascuns în pântec, şi câteva nopţi în afara lui. Abia venise surioara mea

pe lume, că mă şi despărţisem de ea. Cândva n-o dorisem deloc. Dar se uascuse şi ajunsesem s-o iubesc, iar pierderea ei era dureroasă şi mistuitoare. Nu-mi imaginasem că lipsa unui lucru atât de mititel putea să doară atât de mult.

Am dormit cu braţele aruncate peste locul gol unde stătea de obicei mama. Mă aşteptasem să se strecoare lângă mine în timpul nopţii şi, ca întotdeauna, să-i simt trupul mic şi cald. M-am foit la nesfârşit, visând că se întorsese, ţinând-o pe sora mea în braţe.

„Pur şi simplu n-am putut s-o las!”, spusese ea în vis, dându-mi copilul

Atunci când m-am trezit, era dimineaţa. Mama încă nu se întorsese. Dar visul fusese nespus de real: parcă o vedeam pe mama aievea lângă mine şi simţeam

pruncul cala în braţele mele. Apoi umezeala rece mi-a pătruns în oase; Am rămas nemişcată, copleşită de pierderea mea cumplită. Mai Întâi tata, apoi mama şi sora mea. Familia îmi fusese smulsă bucată cu bucata, până când pur şi simpln nu mai rămăsese nimic. Inima mea urla de durere.

A doua zi după plecarea mamei mi s-a părut nesfârşită. Odată sfârşită

masa de dimineaţă, m-am retras în Pi
atul nostru şi m-am făcut ghem.
– Ce faci? m-a certat Bubbe după
ce au trecut câteva ore şi eu stăteam tot nemişcată În pat. Nu asta ar fi aşteptat mama ta de la tine!
Totuşi, nu m-a forţat să mă ridic în schimb, mi-a adus de mâncare la ora mesei, piure de cartofi la prânz şi din nou la dna. Am încercat să mănânc puţin, dar amestecul gros mi-a rămas în gât De câteva ori în timpul zilei, Saul a venit să mă aline. Mi-a adus apă şi ceva de mâncare. Mi-a propus să facem o plimbare, dar, văzând că ii refuz, n-a mai insistat Pe măsură ce ziua trecea şi eu tot nu mă ridicam din pat, se îngrijora din ce în ce mai mult
- Pot să fac ceva? a întrebat el.
„Dă timpul înapoi şi adu-mi-le pe mama şi pe sora mea!”
Cu toate bunele lui Intenţii, nu putea să mă ajute, l-am răspuns

clătinând din cap, plină de tristeţe, şl rostind un singur cuvânt -Nimic

A venit noaptea. Mama ar fi trebuit să se întoarcă deja. Se întâmplase ceva. Trebuia să mă dnc şi s-o caut. Dar după ce aş fi reuşit să ies în stradă, n-aveam nici cea mai mică idee unde s-o găsesc. Cu siguranţă că, dacă totul mersese

bine, până acum ajunsese deja la spitalul unde voia s-o ducă pe sora mea. Dar era un mister unde plecase după aceea şi de ce uu se întorsese la mine.

Cele trei zile fără mama au devenit patru, apoi cinci. Stăteam în colţul meu de încăpere cam tot timpul şi uu-l părăseam decât ca să mănânc sau ca să aduc apă, dacă se întâmpla să fie rândul meu. Zilele păreau iară sfârşit Mama insistase să avem un program chiar şi în canalizare, cel puţin înainte să se nască fetiţa; ne sculam şi ne aranjam părul, ne spălam pe dinţi după masa de dimineaţă. Crease lecţii şi inventase jocuri simple eu care să ne trecem timpul Dar fără ea, ordinea pe care o stabilise dispăruse. Moţăiam adesea şi îmi căutam familia în vis. încercam să-mi imaginez care ar fi fost lecţia următoare dacă mama ar mai fi fost cu mine ca să-mi

predea. Nu Îndrăzneam să scriu pe tabla mică pe care ne-o dăduse Pawel şi pe care erau ultimele urme ale scrisului mamei, fiindcă doream să mă agăţ pentru totdeauna de acea relicvă.

- Sus! s-a răstit Bubbe într-o dimineaţă.

Trecuse aproape o săptămână şi îmi petreceam aproape tot timpul zăcând în pat

- Ce părere ar avea mama ta? m-a întrebat bătrâna.

Avea dreptate. Micul spaţiu de locuit pe care mama H ţinuse în ordine era acum vraişte, cele câteva lucruri pe care le aveam zăcând împrăştiate peste tot Eu eram uepieptănată, cu hainele raurdare.

- Ce mai contează?! am strigat.

Doborâtă de tristeţe, m-am ridicat
şi am fugit afară din încăpere prin tunel, spre conducta principală, unde apa curgea iute şi era adâncă. M-am uitat în jos, la apa care se învolbura, şi mi-am dorit ca râul să mă ducă undeva în siguranţă, departe de canalizare şi de război. Aş fi putut să intru în el şi să mă las purtată de valuri până la tata. Mi- am imaginat câ mă reîntâlneam cu el, deşi nu-mi puteam închipui unde anume se afla. Am întins un picior spre şuvoi şi l-am băgat în apă, iar răceala ca de gheaţă mi-a pătruns prin

pantof. Mi-am imaginat bezna prea groasă ca să văd prin ea. am simţit cum apa îmi umplea plămânii Puteam să renunţ pur şi simplu ori trebuia să lupt până la sfârşit? Sau aş fi putut să mă las dusă la vale, spre Locul unde conducta de canalizare se vărsa în râul de afară, iar apoi aş fi fost împuşcată. Oricare dintre acele căi ar fi însemnat o

evadare din închisoarea infernală în care mă aflam.

M-am aplecat şi mai mult în faţă. Dar nu puteam s-o fee. Deodată, am auzit în spate un fâşâit M-am întors şi m-am trezit faţă în faţă cu *pan* Rosenberg. M-a văzut lângă aţă şi chipul i s-a încruntat, fiindcă a înţeles pe loc.

- Sadele, nu!

Numele de alint cu care mă răsfăţa mama mi-a adus lacrimi în ochi. Am încercat să mă gândesc la o explicaţie legată de ce anume făceam atât de aproape de marginea canalului. Dar înainte să apuc să rostesc vreun cuvânt, *pan* Rosenberg a spus:

- Trebuie să te gândeşti mai bine. Acolo, sus, nu mai trăieşte aproape nici un evreu. Nu se obosea să mă cruţe de adevăr, aşa cum făceau părinţii mei şi alţii pe când eram mai mică. Pericolul nu se micşora dacă ascundeam adevărul. Suntem ultimii

din neamul nostru şi aid, jos, suntem în viaţă. Eşti datoare faţă de părinţii tăi să trăieşti mai departe.

- Dar pentru ce să mai trăiesc?

Vocea îmi era tânguitoare în timp
ce rosteam pentru prima oară cu glas tare acele cuvinte menite să-mi arate disperarea.

- îi datorezi asta mamei tale, mi-a răspuns eL La urma urmelor, ea a

plecat de dragul tău.

- Cum puteţi spuue aşa ceva? am întrebat, simţind cum toată durerea şi suferinţa din mine năvăleau prin aceste cuvinte. M-a părăsit!

- Nu, nu, a spus pan Rosenberg. A plecat ca să te salveze. Mama ta n-a plecat pentru că nu i-a păsat de tine. A plecat pentru că tu şi sora ta sunteţi tot ce i-a mai rămas şi s-a gândit că cea mai bună şansă ca să vă salveze pe amândouă este să plece. Doar nu vrei ca ea să fi plecat degeaba! Eşti singura din familia ta, a continuat d. Ai obligaţia să mergi mai departe.

Avea dreptate. Deşi inima mă durea de jale, trebuia să fiu puternică şi să foc, de dragul mamó, ceea ce trebuia – exact aşa cum încercase şi ea să focă pentru mine.

- Mama mea... Nu puteam să mă împac cu gândul că mă părăsise şi nici să ignor pericolul în care probabil că era chiar acum. Unde e mama?

- Nu ştiu. Dar eşti

datoare faţă de ea să cupravieţuieşti, indiferent ce i s-a întâmplat

-Şi?

Preţ de o secundă, am sperat că el avea să protesteze, spunând că aşa ceva nu putea să se întâmple, şi să nege posibilitatea ca mama să nu se

mai întoarcă.
Dar nu voia să mă mintă.

- Dacă nu se mai întoarce, ii eşti datoare sâ trăieşti aşa cum ar fi vrut ea. Să fie mândră de tine.

Mi-am dat seama că avea dreptate. Ce părere ar fi avut mama dacă m-ar fi văzut acum, şleampătă şi neîngrijită, cu toată strădaniile pe care le depusese ea? Mi-am jurat să încep să am şi eu un program, să mă forţez să merg, ca sâ foc mişcare, să studiez şi să fiu curată.

Pan Rosenberg m-a dus înapoi în încăpere şi apoi s-a retras în colţul lui. O dipâ mai târziu, s-a întors şi mi-a dat o carte.

- Am cărat cât am putut de multe cărţi de acasă în ghetou.

- Şi tata a făcut la fol.

Cei doi semănau în privinţa asta. Cu toate deosebirile dintre ei, ar fi devenit prieteni buni, dacă ar fi avut şansa.

Ştiam de cărţile lui *pan* Rosenberg – din stocul lui le

lua Saul pe cele pe care le citeam în fiecare noapte. Saul îmi explicase că tatăl lui pur şi simplu nu putuse suferi gândul să se despartă de cărţi şi insistase sâ ia câteva dintre ele atund când el şi ai lui fugiseră de nazişti.

Saul îmi povestise că» în perioada în care locuiseră în ghetou, *pan*

Rosenberg păstrase cu sfinţenie acele cărţi şl că doar o dată, când literalmente îngheţau cu toţii de frig şi n-aveau lemne, îngăduise ca una dintre ele să fie arsă în sobă. Fusese una din puţinele daţi, spusese Saul, când văzuse lacrimi în ochii tatălui său.

Dar în toate lunile de când eram în canalizare, *pan* Rosenberg nu-mi oferise niciodată persana! vreuna dintre preţioasele lui cărţi – până acum. Am luat bucuroasă cartea, o culegere de povestiri de Sholem Aleihem. Am deschis-o la prima pagină, încercând să văd literele în lumina slabă.

- Aid e prea întuneric, a spus *pan* Rosenberg pe un ton de scuză. Trebuie, probabil, să te dud în locul de sub grilaj şi să dteşti împreună cu Saul.

Am fost surprinsă să constat că ştia despre asta.

- Întotdeauna mi-am dorit o fiică, a adăugat el. Speram ca soţia mea şl cu

mine să avem o fiică, dacă am mai fi fost binecuvântaţi cu copil Sau o nepoată, dacă fiul meu, Micah, ar n trăit şi ar fi avut copil Vocea i s-a frânt, văzând tot spectrul pierderilor desfăşurat în faţa ochilor minţii Apoi şi-a dres vocea şi a reluat Oricum, mă bucur că eşti aici, cu noi

- Mulţumesc, am spus, surprinsă şi mişcată de cuvintele lui.

- Trebuie să găseşti puţină lumină, lucrurile astea te ajută să mergi mai departe, a adăugat el În timp ce se ridica în picioare.

-Dar cum?

Mama Îmi dăduse speranţă, la tel şi surioara mea. Efor acum se duseseră amândouă.

- Găseşte lucrurile care iţi dau speranţă şi agaţâ-te de ele. Numai în felul ăsta vom răzbi în acest război

În noaptea aceea am aşteptat cu nerăbdare ca toţi ceilalţi sa se culce, fiindcă abia aşteptam să ajung la nişă şi să citesc cartea pe care mi-o dăduse *pan* Rosenberg. Speram că, dacă mă refugiam în lumea cărţii puteam să mă bucur de un scurt răgaz În mijlocul tumultului sufletesc pe care mi-l stârnise îngrijorarea pentru mama.

După un timp, deasupra patului meu a apărut o umbră. Era Saul. Mi- a întins mâna, arătându-mi că

trebuia să merg cu el Am pus mâna pe cartea dată de *pan* Rosenberg şi am luat-o cu mine. Am pornit îu tăcere, cu degetele împletite cu ale lui De regulă, plimbările noastre în tăcere îmi aduceau alinare. Dar nimic nu-mi putea uşura panica legată de plecarea mamei

- Trebuie să mă duc după mama, am spus eu după ce am ajuns la nişă şl ue-am instalat în spaţiul nostru strâmt de citit

Saul a clătinat din cap.

- Imposibil. N-ai cum s-o găseşti. Trebuie să rămâi în viaţă. Asta e ceea ce şi-ar fi dorit a spus el, cuvintele fiind un ecou al celor rostite ceva mai Înainte de tetăl lut Oricum, am nevoie de tine aici, a mărturisit, focându-mâ sâ mă întorc, surprinsă, spre el. Sună egoist Ştiu. Până în noaptea în care al plecat sâ cauţi alimente, nu mi-am dat seama cât de mult ai fi putut să- mi lipseşti. Când mă plimbam fora tine alături, mă simţeam pierdut S-a întrerupt pentru o clipă şi mi-a atins obrazul Asta e iubire, Sadie.

Fără să pot vorbi, i-am aruncat o privire uluită, întrebându-mă dacă nu cumva visam.

- Acum ştiu, a spus SauL îmi pare rău că mi-a trebuit atât de mult timp până să-mi dau seama.

Cu un gest impulsiv, m-am

aplecat spre el şi buzele noastre s-au întâlnit. Mă aşteptam să respingă acel sărut. Nu era corect să fim împreună. În cazul lui Saul, din cauza logodnicei pierdute. Iu cazul meu, fiindcă nu credeam că puteam să fiu femeia pe care s-o iubească el în acele împrejurări dramatice sau s-

o iubească în general Tocmai pierdusem totul. Dar cum era posibil să simt atât de multă durere şi bucurie în acelaşi timp? Amândoi fuseserăm luaţi de val şi nu puteam opri sentimentele care se înfiripaseră între noi.

Câteva secunde mai târziu, ne-am despărţit

- Dar cum se poate? am izbucnit Eu nu sunt tradiţionalistă.

- Ce importanţă are?

A zâmbit Aş fi vrut să-l întreb ce credea că avea să se întâmple cu noi dacă reuşeam să scăpăm de aici. Dar nici unul dintre noi nu îndrăznea să vorbească despre viitor. Momentul pe care îl trăiam în prezent ne ajungea. M-am tras mai aproape de el, căci mă simţeam bine în căldura afecţiunii lut Dar gândurile mi-au zburat imediat înapoi la mama.

- Sunt atât de

Îngrijorată...

- Mama ta n-o să te părăsească niciodată pentru totdeauna, a spus Saul Nu din proprie voinţă. Probabil că ceva a împiedicat-o să se întoarcă.

Un astfel de gând nu mă consola deloc.

- Poate că a fost arestată sau şi mai rău, am spus eu, neliniştită.

Aşteptam ca el să mă contrazică, să-mi dea asigurări că nu se întâmplase aşa ceva. Dar nu putea.

- N-ar fi trebuit s-o las să plece, m [1] ’ „
i-am dojenit.

- N-ai fi putut s-o oprești.

Am dat din cap, recunoscând adevărul spuselor lui.

- Mă simt atât de neputincioasă! Prinsă în capcană aici, jos. Nu pot să fee nimic ca s-o ajut

- Poate că prietena ta ar putea.

Ella, mi-am amintit eu dintr-
odată. Duminica trecută, doborâtă de tristeţe şi de şoc după plecarea mamei, nu mă dusesem să mă întâlnesc cu ea. Eram surprinsă că Saul Îmi sugera să mă duc la ea acum. El n-avea încredere în Ella şi, în condiţiile actuale, să-i cer ajutorul era ultimul lucru la care m-aş fi gândit că ml l-ar fi sugerat eL

- M-ai pus să jur că nu mă mai duc la ca.

- Da. Eram Îngrijorat pentru tine şi nu voiam să pled, dar acum ea e singura

persoană care ar putea să te ajute.

Am examinat în gând propunerea. Copleşită de necazul meu, nu mă gândisem sâ-i cer ajutor ElleL Ultima dată o văzusem cu două săptămâni în urmă. lipsisem de la vizita noastră obişnuită şi nu ştiam dacă Ella nu cumva renunţase şi încetase să mai vină. Dar trebuia să încerc să dau de ea.

Era de-abia miercuri. Trebuia sâ mai aştept încă patru zile până s-o văd pe Ella, iar acele zile au trecut foarte Încet, în sfârşit duminică dimineaţa am plecat din încăpere în timp ce toată lumea dormea. În tunel m-am oprit căci am văzut o umbră În faţa mea. Cineva îmi bloca drumuL M-a cuprins panica. Mi-am dat seama că era Bubbe, cu silueta ei gârbovită. M-am mai relaxat puţin. Nu observasem că nu era în patul ei.

- Ce faci aici? am întrebat

- Mă duceam să iau apă, a răspuns ea.

- Pot să aduc eu.

Mirată, i-am luat din mână urciorul gol întotdeauna ne duceam după apă noi, cei tineri, Saul sau eu. Bubbe nu putea să se târască şi nici să care urciorul atunci când era plin. Ce era acum în capul ei?

- Mulţumesc, a spus ea după ce m- am întors cu urciorul, un minut mai târziu.

Era greu şi am păşit

alături de ea, cărânau-l.

- Am vrut să fac supă şi n-aveam destulă apă pentru cinci castroane.

- Patru, am corectat-o en cu blândeţe.

Faptul că acum, fără raama, eram cu unul mai puţin, mi-a străpuns inima ca un pumnal.

- Da, desigur, patru, a fost de acord Bubbe.

În ochii bătrânei se vedea o uşoară derută, M-a străfulgerat un gând.

- Bubbe, cum te simţi?

- Bine, binel s-a răstit ea. Sunt bătrână, mai uit unele lucruri E de aşteptat

M-a cuprins neliniştea. Bubbe parcă se schimbase de-a lungul timpi' ' e ni-l petrecuserăm

uui pe car
t canalizare,
n

devenind mai nervoasă. Uneori nu-şi mai amintea anumite lucruri. Am pus asta pe seama condiţiilor îngrozitoare de trai şi a faptulut că nu se descurca din cauza vârstei. Dar acum vedeam dar: era mai mult decât o bătrânică uitucă şi ursuză. Bubbe nu se simţea bine. Boala, vârsta sau nebunia provocată de iadul din canalizare, sau poate că o combinaţie a celor trei, îi luaseră minţile încetul cu încetul Poate ca şi trupul ei

plătise acelaşi tribut, m-am gândit eu, văzând pentru prima dată cât de fragilă şi de slăbită era, în comparaţie cu femeia care străbătuse cu atât curaj tunelurile în noaptea în care nc refugiaserăm aicL M-am întrebat dacă Saul observase şi am decis să nu-i spun nimic încă ceva vreme. Trecuse deja prin atâtea şi poate că n-ar mai â putut suporta 0 alte veşti proaste.

- Haide, i-am spus eu pe un ton blând, conducând-o înapoi la intrarea în încăpere. Intră aid şi odihneşte-te.

Bubbe îmi interzisese de mai multe oii să mă duc la grilaj, fiindcă era riscant Am aşteptat să mă oprească. Mă rugam să nu se certe cu mine sau să nu insiste să meargă şi ea.

După ce bătrâna a intrat în ascunzătoare, am pornit din nou prin tunel M-am apropiat de rezervorul cel adânc şi am coborât în el. Apoi m-am căţărat pe peretele opus, de astă-dată mal repede, căci ştiam cum să fee.

Am ajuns la grilaj. Era duminică şi Ella ar fi trebuit să fie acolo. Dar nu era. Bineînţeles. Lipsisem săptămâna trecută şi probabil că se gândise că n-aveam să vin nid în ziua aceea. Şi poate că între timp renunţase la mine de tot Atunci când am văzut lumina zilei de dincolo de grilaj, ceva s-a rupt în mine. Chiar şi fără Ella, trebuia să ies în stradă, s-o găsesc pe

mama şi să văd dacă era bine. Puteam să mă duc şi singură.

Am întins mâinile spre grilaj, dar apoi m-am oprit „Acolo, sus, nu eşti În siguranţă!” părea să-mi şoptească o voce.

Parcă era Pawet. Omul acela, Dumnezeu să-l ocrotească, ne ţinuse aici fiind convins că era singura modalitate de a ne proteja. Dar Pawel nu mai era ţi nici mama n- avea să nud fie dacă nu făceam ceva. Trebuia să ne salvăm singuri.

Fireşte, dacă mergeam pe stradă fără Ella, n-aveam nici un ajutor şi nici vreo ascunzătoare. Aveam să fiu la fel de vulnerabilă şi de expusă ca şi mama. Dar nu puteam să stau aici, jos, şi să mă mulţumesc să-mi pun întrebări. Trebuia să încerc.

Am împins grilajul cel greu. Nu s- a dîntit Am îucercat din nou. Eram uedumerită. Se deschisese chiar acum câteva zile, când o lăsasem pe mama să iasă. Mă întrebam dacă nu cumva venise cineva şi îl sudase. Am observat că o piatră se proptise în apaţiul îngust dintre grilaj şi margine şi 11 Dlocase. O pietricică stătea în calea mea şi nu mă lăsa să mă duc s-o caut pe mama! Era

prea mult Frustrarea mea ajunsese la culme şi dădea pe dinafară. Am inceput să zgâlţâi grilajul şi am făcut prea mult zgomot am lovit în el cu

gumnii atât de tare, încât oricine ar trecut pe acolo ar fi putut să audă. Dar grilajul a rămas înţepenit.

învinsă, m-am întors şi am pornit inapoi prin tuneL Nu puteam să ies; cel puţin, nu pe acolo. Grilajul din

Dţbniki, mi-am amintit Acolo mă Întâlnisem prima dată cu Ella. Dar 1 ” '
t-o înaceadirecţie,
aupa ce am iua
îndoielile m-au
cuprins din uou. Grilajul era la înălţime şi dădea într- o stradă aglomerată. Nu ştiam dacă puteam să ajung la eL Şi chiar dacă ajungeam, aş fi putut n zărită. Dar dacă voiam s-o găsesc pe mama, asta era ultima mea speranţă. Trebuia să încerc.

M-am întors prin tunel şi am trecut pe lângă ascunzătoarea noastră. In cele din urmă, am ajuns la grilaj. Am privit în sus, dorindu- mi să văd chipul Ellei deasupra, aşa cum ÎI văzusem de atâtea ori. Bineînţeles, spaţiul de deasupra era pustiu. Ella nu mă aştepta acolo. M- am uitat cu grijă în jur. Apoi em observat nişte trepte de metal pe unul dintre riduri. Probabil că erau folosite de lucrători ca să coboare în canalizare. Am pus piciorul pe prima treaptă şi m-am ridicat, dar ridul era

alunecos şi mă luptam să nu cad. M-am urcat încet pe a doua treaptă, apoi pe a treia. Având mare grija să nu cad, am ajuns până sus şi am împins grilajul gurii de canal, rugându-mă în gând să nu fie înţepenit aşa cum fusese celălalt

Grilajul a alunecat într-o parte, blam uitat deasupra în ambele direcţii, ca să fiu sigură că nu era nimeni pe

alee ca să mă
vadă. Apoi am
făcut un efort,
adunându-mi
toate forţele,
şi m-am ridicat
în canal şi apoi
iu stradă.

Ajunsesem din nou la
suprafaţă. Numai că de
data asta eram singură.

CAPITOLUL 19

<*ESa*

Sadie dispăruse.

Sau cel puţin asta era temerea mea pe când mergeam spre râu în dimineaţa aceea caldă de la începutul lui iulie. Trecuseră două săptămâni de când n-o mai văzusem. Duminica trecută, la o săptămână după ce căutaserăm împreună alimente şi ea se întorsese sub pământ, mă dusesem, la ora uoastră obişnuită de întâlnire, Ia gura de canal de la râu. Sadie nu apăruse în ziua aceea, iar eu presupusesem că întârziase şi că apoi aşteptase cât putuse de mult Grilajul părea puţin întredeschis, ca şi când cineva l-ar fi mutat şi apoi l- ar fi pus la loc. Mă întrebam dacă nu cumva eu fusesem cea care îl lăsase aşa în noaptea în care o ajutasem pe Sadie să se întoarcă în canalizare. Însă îmi aminteam că aşezasem grilajul bine şi că apoi verificasem ca să fiu aigură că părea neatins, astfel încât nimeni de pe stradă să

nu observe nimic suspect. Nu, fusese mişcat după aceea. În timp ce aşezam din nou grilajul la loc, îmi

doream din tot sufletul să nu fi intrat nimeni de pe stradă şi să fi descins acolo, jos. Dar n-aveam de unde să ştiu.

Pe măsură ce mă apropiam de pod, mulţimea era tot mai densă, fiindcă obişnuitul flux de trecători era blocat undeva. în faţă, poliţia ridicase un fd de baricadă, obligând oamenii să stea la coadă. M-am rugat În gând să nu fi fost încă o *Aktion,* ca atunci când o văzusem pe femeia aceea sărind de pe pod împreună cu copiii ei. Dar poliţiştii nu păreau la fel de înverşunaţi ca atunci; mişcările le erau rapide şi eficiente. Stabiliseră un punct de control Mi-am dat seama de asta în momentul în care au început să controleze documentele fiecărui om care dorea să traverseze podul. Nu era ceva mult mai puţin îngrijorător decât o *Aktion.* De la începutul războiului, poliţia instala puncte dc control la întâmplare prin oraş, examinând documentele polonezilor obişnuiţi şi punând fel de fel de întrebări dacă

găsea nereguli. Dar acum acele puncte de control apăreau mai des şi motivele pentru care oamenii puteau fi reţinuţi păreau să fi fost mai arbitrare şi mai frecvente.

Bărbatul din faţa mea a trecut înainte şi am urmat eu. Am scos

.cartea de identitate şi m-am apropiat de punctai de control.

- *Kennkartei* mi-a cerut poliţistul.

l-am înmânat cartea de identitate,
iar pulsul mi s-a accelerat. Hârtiile mele erau în ordine, iar ştampilele procurate de Ana Luda de la nemţi îmi dădean posibilitatea să mă plimb liber prin oraş. Dar asta nu putea Împiedica poliţia să mă întrebe ce căutam în cartierul Dşbnikl

Poliţistul şi-a ridicat privirea de pe document şi m-a cântărit din ochL M-am crispat în aşteptarea interogatoriului care cu siguranţă că urma să înceapă. Dar el mi-a dat documentele înapoi şi a spus repede:

- Pleacă!

Apoi i-a făcut semn următoarei persoane din spatele men să se apropie ca să fie verificată. Am plecat iute de acolo, reprimându-mi dorinţa de a o lua la fugă.

Câteva minute mai târziu, am ajuns pe celălalt mal al râului

Cuprinsă de nelinişte, am privit înapoi la punctul de control, fiindcă mă temeam că poliţiştii ar fi putut să vadă grilajul de la gura de canal Dar, din fericire, din locul unde erau ei nu se vedea grilajul. Pe marginea apei erau nişte copii care le aruncau firimituri raţelor şi a trebuit să aştept câteva minute până când au

plecat. În cele din urmă, am pornit spre grilaj. Fiind aproape unsprezece şi jumătate, ora noastră de întâlnire trecuse. Apropiindn-mă de gura de canal, mă aşteptam s-o văd pe Sadie privind în sus cu ochii ei căprui, plini de speranţă. Nu era acolo. Neliniştea mea a crescut Faptul că lipsea la o întâlnire nu era cine ştie ce; puteau fi o mulţime de motive pentru care nu putuse să vină. Dar dacă nu venise ae două ori la rând, asta însemna că se întâmplase ceva rău.

Ştiam cât de importante erau acele întâlniri pentru ea. Nu era posibil ac ea să fi încetat pur şi simplu să mai vină. Şl, În plus, avea nevoie de mine ca să-i aduc de mâncare. Mi-am mutat pe braţul celălalt sacoşa mică pe care o adusesem. Aveam brânză si câţiva cartofi pe care Hanna îi lăsase pe masă, ceea ce nu-i stătea în fire, drept care mă întrebam dacă nu cumva ştia ce făceam. Mi-am imaginat gluma pe care avea s-o facă Sadie văzându-i: „Cartofi! Totdeauna cartofi!”

Nu se plângea de ceea ce îi

aduceam, ci vedea mereu latura umoristică a situaţiei. Eram amândouă foarte sigure că, după război, n-aveam să mai mâncăm niciodată cartofi.

îngrijorarea mi-a alungat din minte orice gând care să aibă vreo urmă de umor. Sadie nu venise. Ceva nu era în regulă. Prin minte mi se perindau zeci de scenarii cumplite. Poate că fusese arestată, poate că se înecase, la fel ea tatăl ei. Fireşte, se pntea să nu fie chiar atât de rău. Poate că avea grijă de mama ei sau de altcineva de sub pământ N-aveam de unde să ştiu Nu puteam să aflu mai multe decât dacă aş fi coborât În canalizare. Am îngenuncheat lângă grilaj şî mi s-a strâns stomacul doar rând am încercat să privesc în jos. Spaţiul de dedesubt era cufundat în beznă. Nu ştiu cum reuşea Sadie să stea acolo zi dopă zt Aşa cum îmi spusese ea în repetate rânduri, nu era chiar atât de rău. Pentru Sadie, canalizarea era un refugiu, era salvarea. Se obişnuise cu acele condiţii îngrozitoare. Dar privind în gaură, nu-mi puteam imagina nici o secundă că aş fi putut coborî acolo. Nu era vorba de murdărie şi nici de apele canalului care mugeau şi care îl înghiţiseră pe tatăl ei în

adâncuri – nn astea mă înspăimântau cel mai tare.

Dar mă speriau spaţiile închise. „Claustrofobie”, după cum spunea Maciej, fratele meu.

Mintea mi-a alergat Înapoi, la un coşmar din copilărie. Era mai mult decât un coşmar, mi-am dat eu seama dintr-odată, atunci când amintirea mi-a «părut în minte pe neaşteptate. Ori de căte ori tata era plecat în deplasări cu serviciul lui, Ana Luda putea deveni cumplit de crudă. Nu mă bătea, dar avea alte metode. De exemplu, uita să-mi dea de mâncare o zi şi jumătate. Ca să nu leşin de foame, Olga, bucătăreasa noastră de atunci, îmi strecura pe furiş câteva resturi de mâncare, profitând de câte un moment de neateuţie al mamei mele vitrege. Odată, după ce mă jucasem afară şi mă murdărisem, Ana Luda mă încuiase într-un şifonier plin cu blănuri. înghesuită Între blănurile acelor animale moarte, nu putusem să respir. Strigasem, dar hainele îmi Înăbuşeau ţipetele. încercasem să ies, dar uşa era încuiată. Olga îşi dăduse seama abia după patru ore că eram închisă în dulapul acela. Atund când mă eliberase de acolo, eram transpirată şi cuprinsă de isterie. Ana Luda plecase în

oraş şi, dacă n-ar fi venit Olga, probabil că aş mai fi stat închisă mult şi bine.

Din ziua aceea, n-am mai putut suporta spaţiile închise. De aceea nu puteam să intru acum în canalizare.

M-am dat înapoi, ruşinată da laşitatea mea.

În depărtare, un orologiu a bătut ora unsprezece şi jumătate. Era prea târziu ca să mai vină Sadie. M-am îndepărtat de malul râului, apoi am şovăit. Podul era în continuare înţesat de trecători la punctul de control, aşa că în acel moment n- avea sens să pornesc spre casă. Am privit spre piaţa din Dşbniki şi spre turlele bisericii Kostka, ce se înălţau deasupra ei. Cealaltă gură de canal, mi-am amintit eu brusc. De când eu şi Sadie hotărâserăm să ne Întâlnim pe malul râului, nu mă mal întorsesem la grilajul acela din spatele bisericii. Gura de canal din Dţbniki era mai aproape de locul de sub pământ iu care trăia Sadie; poate că, dacă mă duceam acolo, aveam s-o găsesc Era puţin probabil, dar nu exista un alt loc în care să încerc s-o caut.

Am pornit în susul râului, spre zona industrială, cu care mă obişnuiam din ce în ce mai mult de când începusem să vin aici Am ajuns pe alee şi, după ce m-am asigurat că nn mă privea nimeni, m- am apropiat

de grilaj. Dar locul de dedesubt era întunecat Sadie nn venise acolo.

Bineînţeles că nu. Hotărâserăm să nu ne mai întâlnim la grilajul acela.

Dezamăgită, am plecat de pe alee. M-am apropiat de piaţa şi am privit spre cafenea. O parte din mine voia să vadă dacă nu cumva Krys era acolo, dar după felul lamentabil în care ne despărţiserăm ultima dată, nn puteam să intru. În schimb, am luat-o spre pod. Ştiam că avea să-mi ia ceva timp până să reuşesc să-l traversez şi mă întrebam dacă merita, sau dacă n-ar fi fost mai bîne s-o iau pe alt pod. Cotind pe lângă piaţa Dţbniki, am zărit o siluetă cunoscută.

Sadie.

Am clipit de două ori, căci nn-mi venea să-mi cred ochilor. Sadie era pe stradă!

Am alergat spic ca. Ce făcea aici? Ajunsesem exact la timp. Stătea în mijlocul mulţimii, în plină zi, uitându-se în jur ca şi când ar fi vrut să se orienteze. Rochia pe care i-o dădusem ultima dată când ne întâlniserăm era acum murdară şi udă. Sadie ieşea în evidenţă într-un mod de-a dreptul dureros, cu trupul el slab şi cu hainele murdare. Oamenii o ocoleau de la distanţa, aruncându-i priviri ciudate. În orice moment

cineva ar fi putut să-şi dea seama că era ceva cindat cu fota aceea – şi, eventual, ar fi pntut să anunţe poliţia.

- Aid erai! am exclamat eu, silindu-mă să vorbesc pe un ton normal

Am sărutat-o pe obraz, ca şi când n-ar fi fost nimic în neregulă, şi m- am străduit să nu mă strâmb din pricina mirosului de canalizare.

- Am întârziat la doctor, haide!

înainte să apuce să protesteze, am
scos-o din piaţă şi am intrat cu ea pe o strada lăturalnică.

- La doctor?! a întrebat Sadie în momentul în care ajunseserăm destul de departe ca să nu ne mai poată auzi nimeni

- Am încercat să găsesc un pretext pentru faptul că, fiind în starea asta, stăteai la colţul străzii Ce naiba faci aid?

Eram bucuroasa s-o vad şl în acelaşi timp, plină de îngrijorare.

- Am vrut să ies, iar grilajul dinspre râu era înţepenit Trebuie s- o găsesc pe mama.

- S-o săseşti? m-am mirat eu, cuprinsă de un sentiment neplăcut, oprindu-mă din mers şi întorcândn- mă spre Sadie. Ce vrei să spui?

- Imediat după ce ne-am văzut ultima dată, mama a intrat în durerile naşterii A născut un copil o fotă. Dar n-am putut s-o ţinem în canalizare, pentru că plângea prea tare. Aşa că mama a ieşit cu ca şi a dus-o la un spital fo Spitalul Fraţilor

Ospitalieri din cartierul Kazimierz, fiindcă Fawel i-a spus că ar putea găsi acolo un adăpost peutru copil Sau cel puţin asta a încercat să focă. A trecut peste o săptămână şi nu s-a întors.

-O, Sadie...

Mintea îmi lucra febril încercând să cuprindă şi să Înţeleagă tot ce 1 se întâmplase lui Sadie în scurtul răstimp de când n-o mai văzusem. Fata a continuat:

- Aşa că am venit să te caut, ca să văd (focă pnteai să mă ajuţi Numai că nn erai acolo.

- Îmi pare rău. Nişte copii se jucau în apropierea grilajului şi a trebuit să aştept până când au plecat

Nu i-am spus nimic despre punctul de control de pe pod, fiindcă nu voiam s-o alarmez inutil

- Dar, Sadie, nu poţi face aşa ceva! E periculos pentru tine să stai aici sus.

- Am mai ieşit şl alta dată dîn canal.

- Asta a fost altceva.

Să ne furişăm noaptea ca să căutăm de mâncare ora una, dar era cu totul altceva să ne

plimbăm ziua pe străzi şi să le punem întrebări trecătorilor. Dacă Sadie i s-ar fi adresat cui nu trebuia, ar fi fost arestată şi totul s-ar fi terminat Dar ei nn-i mai păsa. Acum, când mama

şi sora el se duseseră, nu mai avea nimic de pierdut

- Sadie, gândeşte-te! Dacă eşti prinsă, nu poţi să le mai ajuţi.

A rămas tăcută, nevrând să recunoască adevărul spuselor mele Şi-a încleştat, încăpăţânată, maxilarele

- Data trecută m-ai ajutat să ies, a spus ea în cele din urmă.

- Aveam un plan. Era noapte. Iar acum e mult mat periculos, am adăugat eu.

- Cum aşa? a Întrebat Sadie

Era un fel de duritate în ca. Avea mai puţină încredere – chiar şi în mine. Am şovăit

- Acum sunt mai mulţi poliţişti pe străzi, chiar şi SS-işti. îi opresc pe oameni şi îi interoghează. Astăzi, venind încoace chiar em treeut printr-un punct de control şi a trebuit să arăt documentele, am adăugat, spunându-i adevărul în încercarea de a o face să înţeleagă, iar, auzind toate astea, Sadie a făcut ochii mari Aşa că, vezi, e periculos chiar şi pentru mine să ies din casă,

cu atât mai mult pentru tine!

Sadie în durerea ei sălbatică şi disperată, arăta acum şi mai nelalocul ei decât înainte. Nici un fel de haine şi de machiaj n-ar fi putut s-o ajute să treacă neobservată. Nu,

Sadie nu era în siguranţă dacă se plimba acum pe străzi.

- Nu ştiu dacă pot să te protejez.

Pe faţa ei a apărut o expresie în
care se amestecau mânia şi dezamăgirea.

- Atunci, nu mă proteja]

Nu voia să fie dură, ştiam. Dar era decisă să-şi găsească mama cu orice preţ.

- Dacă situaţia e mai periculoasă decât în trecut, e şi mai important s- o găsesc pe mama repede şi s-o duc înapoi în canalizare, ca să fie din nou în siguranţă.

- Dacă te arestează pe tine, o să plătească şi alţii, am spus eu, gândindu-mă nu uumai la mine, ci şi la Krys, care ne ajutase. E periculos şi nebunesc să ieşi afară în plină zi!

- Îmi pare rău, a răspuns Sadie, siucer spăsită. Trebuia s-o caut pe mama. Nu mai puteam sa aştept.

- Dacă ai â vorbit cu mine, am fi putut face un plan. Aş fi putut să te ajut Dar am să te ajut şi acum.

Mi-am petrecut braţele în jurul ei, sfâşiată între dorinţa

de a o ajuta şi cea de a o proteja. Nu credeam că puteam fiice şi una, şi alta. Era foarte riscant şi pentru mine s-o ajut Intenţionasem s-o caut doar preţ de câteva ore. Dar acum era limpede că aveam să lipsesc mai mult de acasă,

iar la întoarcere Ana Lucia avea să mă ia la întrebări ca să afle unde fusesem. Dar, cu toate pericolele, nu puteam să-i întorc spatele lui Sadie.

- Mă duc la spital ca să întreb în locul tău. Dar cât timp sunt plecată, tu trebuie să stai ascunsă.

- Nu mă întorc fără mama, a spus Sadie aruncându-mi o privire plină de hotărâre.

- Vino! Nu ştiam unde s-o duc Nu îndrăzneam s-o ascund a doua oară acasă la Ana Lucia. Krys, am spus dintr-odată cu voce tare. Poate că ne ajută el!

Apoi am şovăit din nou. Ultima dată, eu şi Krys nu ne despărţiserăm în termeni buni Era posibil ca el să no mai vrea deloc să mă -radi Dar trebuia să încerc. Lăsând orice mândrie la o parte, am pornit spre cafenea. Poate că reuşeam măcar să- 1 conving s-o ascundă pe Sadie cât timp eu o căutam pe mama ei

- L-ai mai văzut pe

Krys? m-a întrebat Sadie în timp ce mergeam. Din uoaptea de pe malul râului, vreau să spun.

- Da. Dar mai bine nu-l vedeam.

- De ce? Cum poţi să spui aşa ceva?

Am şovăit Deşi doream să-i povestesc lui Sadie despre Krys, mi se părea ridicol să-i vorbesc despre

necazurile mele
când ca suferea
atât de mult

- După ce ai plecat înapoi în canal, m-am dus să-l văd. La început, totul a fost bine intre noi, aşa ca altă dată. Chiar am crezut că puteam fi din nou împreună. Dar după aceea, neam certat.
- Din ce motiv?
- Tu ai fost motivul, am recunoscut eu.

Sadie a făcut ochii mari

- Adică, ne-am certat în legătură cu canalizarea. Krys ar fi vrut să ascundă acolo muniţie pentru Armata Teritorială. Dar i-am spus că e prea periculos.
- Le ascund acolo, dacă vrei, a spus Sadie, plină de supunere şi aruncându-mi o privire temătoare. Măcar atăt pot să rac şi eu.
- Nu, am spus cu repede. Nu te las să fad asta. E foarte frumos diu partea ta, dar nu pot să te las să te pui în primejdie şi să-i condamni la aceeaşi soartă pe toţi ceilalţi. Găsim noi o altă cale!

Dar, în timp ce mergeam spre cafenea, problema mă preocupa din ce în ce mai tare.

Refuzasem să fiu: ceaa ce îmi ceruse Krys şi ne despărţiserăm certaţi Oare puteam să îndrăznesc acum să-i cer ajntorul?

- Saul m-a sărutat, a spus dintr- odată Sadie. Adică, ue-am sărutat Ai avut dreptate. Am constatat că şi el ţine la mine.

Făcându-mi acea mărturisire, ea s- a îmbujorat ia faţă.

- O, Sadie! Ţi-am spus eu!

- Totuşi, în situaţia asta cumplită, n-ar trebui să mă gândesc la aşa cm şi cu atât mai puţin să vorbesc despre asta. Însă fie trebuia să-fi spun.

- Mă bucur că mi-ai spus!

Date fiind Împrejurările, orice li oferea lui Sadie cea mai mică rază de speranţă părea o binecuvântare.

Am ajuns la cafenea şi am lăsat-o pe Sadie sub aceeaşi arcadă sub care se ascunsese ultima dată când veniserăm aici. Am intrat şi m-am oprit locului Mă aşteptam să dau de fata cu bude negre, dar în locul ei am văzut în spatele barului un bărbat necunoscut, cu barbă castanie, care ştergea nişte pahare.

- Scuzaţi, am spus eu, o caut pe femeia care lucrează de obicei aici.

- Kara? a întrebat

bărbatul, iar eu am dat din cap, sperând ca acela să fie uumele şi să nu dau de bănuit că 11 auzeam, de fapt, pentru prima oară.

- Kara e în barul din pivniţă, m-a lămurit omul, arătând spre scările

- din partea dreaptă a cafenelei, pe care nn le observasem mai înainte.

Am coborât cu grijă treptele inegale de cărămidă. Am fost surprinsă să descopăr jos *opîwnica&* plmă de clienţi şi de animaţie. Barurile amenajate în subsoluri de cărămidă nu erau ceva neobişnuit la Cracovia; în jurul pieţei centrale a oraşului se găseau cel puţin zece. Dar nu-l ştiam pc acesta de sub barul de sus. Fără autorizaţie, ml-am dat eu seama, un local care funcţiona fără cunoştinţa şi permisiunea nemţilor. Am fost surprinsă că, deşi era dimineaţă, în bar se afla o grămadă de lume, mai precis un amestec de tineri din clasa muncitoare şi din cea care se dedica studiilor superioare. Cu toţii stăteau aşezaţi în jurul a vreo şase mese de lemn neşlefuit şi beeu bere din căni mari. În bar se aflau aproape uumai bărbaţi, drept care, atunci când am ajuns la baza scărilor, am devenit ţinta multor priviri curioase.

Kara stătea în spatele barului

şi trăgea de o manetă lungă, fixată pe un bntoi de lemn, cu ajutorul căreia servea bere. Atunci când m-am apropiat de ea, ochii i-au strălucit mai întâi de uimire, iar apoi, de iritare.

-Iar ai venit!

Mi-a pus în feţâ o cană cu bere. Am scos o monedă din poşetă şi am pus-o pe tejghea, dar ea n-a luat-o. Nu-mi plăcea berea şi nu voiam să beau atât de devreme dimineaţa, dar, din expresia Karei, îmi dădeam seama că ea dorea să păstreze aparenţele. Am hiat o sorbitură din cană, iar spuma amară mi-a rămas pe buze.

- Mercer nu-i aici, a spus Kara.

Am vrut să-i amintesc că-l căutam
pe Krys, dar mi-am dat seama că „Mercer” trebuia să fie un fel de nume conspirativ. Oare Krys îi spusese Karei că putea să aibă suficientă încredere în mine, sau ea folosise acel nume de cod pur şi simplu din greşeală?

- Unde e? am întrebat eu.

- în oraş, a răspuns Kara, adăugând cu glas scăzut: A plecat cu un comision pentru Korsarz.

- Speculantul de pe piaţă neagră?

Kara a dat din cap în semn că da.

- Dar Mercer nu lucrează niciodată cu Korsarz,

am spus eu, ştiind că Krys nu putea să-l sufere pe Korsarz şi tot ce reprezenta acesta.

- Nu, dacă n-are absolută nevoie, a spus Kara.

M-am gândit la cartofii de care Krys făcuse rost pentru Sadie şi la faptul că nu voise să-mi spună cum

de li procurase atât de repede. Spusese doar că cineva îi datora un serviciu, dar acum mi-am dat seama că se dusese la Korsarz ca s-o ajute pe Sadie — şi chiar şi pe mine, deşi asta însemna să lucreze cu omul pe care îl dispreţuia, ca să-i plătească pentru acel serviciu.

- Când se întoarce Krys? am întrebat

- Habar n-am. Vrei să-i laşi vorbă

Şrin mine? a întrebat Kara, ştergând e zor tejgheaua barului cu un şervet

Am clătinat din cap în semu că nu. Dar dintr-odată m-au cuprins remuşcările. Krys mă ajutase, deşi refuzasem să fac acelaşi lucru pentru d M-am gândit mai bine şi i-am scris un bilet

îmi pare rău. 0 să te ajut cu tot ceea ce-ţi trebuie. E.

M-am întrebat dacă să-i scriu sau nu câteva cuvinte

afectuoase drept încheiere. Până la urmă, n-am făcut- o. Dar tot nu ştiam cum s-o ascund pe Sadie. Iar Krys nn mă putea ajuta acum. l-am dat biletul Karei şi am răsuflat adânc.

- Am nevoie de ajutorul tău.

- Al meu?

Am dat din cap în semn că da.

- Am un pachet pe cate vreau să mi-l păstrezi.

Kara mi-a aruncat o privire nedumerită.

- Pachetul e afară.

Kara s-a crispat

- Nu, nici vorbă! Nu adăpostim fugari!

- Nu e fugară, e doar o tânără care încearcă să rămână în viaţă.

Dar Kara nici n-a vrut să audă.

- Dacă vine poliţia, ue închide localul!

După tonul ei, mi-am dat seama că nu era Îngrijorată pentru afacerea ei cu *piwnica,* ci pentru folosul pe care acri local îl aducea cauzei Armatei Teritoriale, căreia li servea drept faţadă pentru activităţi conspirative.

- Te rog, n-are unde să se ducă!

- Nu e problema mea.

- Şi Krys o ajută, am adăugat, iar spusele mele nn erau decât pe jumătate o minciună, fiindcă el făcuse rost de mâncare pentru Sadie, Tânăra despre care îţi vorbesc are o ascunzătoare unde Armata Teritorială ar putea să depoziteze anumite lucruri,

am pledat eu. Dar nu şi dacă ea e prinsă!

Expresia Karei s-a îmblânzit.

- m spatele clădirii, după colţ, sunt uşile de la bea. Ia-o şl veniţi acolo.

Am urcat repede scările, am ieşit şi am luat-o pe Sadie de sub arcadă.

- Vino după mine!

Am condus-o în spatele clădirii, lângă două uşi metalice, late, care închideau intrarea unui beci ce adăpostea berea şi alte provizii. Una dintre uşi s-a deschis şi Sadie a coborât pe o scară. Am dat s-o urmez, dar Kara m-a oprit.

- Nu e nevoie să stai aid. Du-te şi vezi-ţi de treburile tale!

Era drept că mă ajutase, dar tot nu mă plăcea.

Sadie şi-a ridicat privirea la mine, le disperare părând cuprinsă c fiindcă ne despărţeam.

- Mă întorc să te iau, i-am promis. Nu trebuie să fii văzută!

- Dar trebuie s-o caut pe mama!

Cu toate explicaţiile mele de mai devreme, ea tot insista să meargă.

- O caut eu în locul tău, i-am promis, punându-i mâna pe umăr. Mă duc la spital şi iutreh. Dar să-mi promiţi că stai aici! am conjurat-o, văzând, după expresia de pe faţa ei, că tot nu era couvinsă.

Ai încredere în mine, nu?

- Da, am, a răspuns Sadie. Dar te rog să ai grijă! Să mă ajuţi pe mine e una, dar să te dud la spital şi să pui întrebări e aiteeva. Pericolul e mult mai mare, a spus ea încruntându-se.

- Nu-ţi fiice griji, am răspuns eu, mişcată de grija ei pentru mine. Mă

- duc repede şi mă întorc direct înapoi.

Aparent satisfăcută, Sadie s-a răsucit pe călcâie.

- Stai! am spus. Cum o cheamă pe mama ta?

Abia atunci mi-am dat seama că nu ştiam.

- Danuta, a spus ea, plină de tristeţe. Danuta Gault.

Apoi Sadie a dispărut în beci,

- Vin s-o iau cât pot de repede, i- am spus Karei. I-ar prinde bine ceva de mâncare, dacă poţi să-i dai.

- Pot Dar trebuie să plece înainte de lăsarea nopţii.

- O să plece, jur. Şi îţi mulţumesc.

Fără să mai spună nimic, Kara a
închis uşa beciului şi m-a lăsat singura în stradă.

Am plecat repede din Dşbniki şi m-am îndreptat spre podul care făcea legătura între malul de sud şi centrul oraşului În timp ce mergeam, reflectam la cele spuse de Sadie. Ştiam puţin despre nou- născuţl dar îmi imaginam prin ce trecuse biata femeie dând naştere unui copil în canalizare. Şi era de neimaginat ca apoi să fie silită

să

glece şi să-şi părăsească cealaltă ică. Sadie părea să spere că mama şi surioara ei erau bine. O parte din mine nu voia să ştie ce se întâmplase cu ele, ca să nu nu nevoită să-i spun

lui Sadie vreun adevăr cumplit, în cazul în care aveam să-l aflu. Dar făcusem o promisiune, aşa că trebuia să încerc

Am traversat podul şi am ajuns curând la Spitalul Fraţilor Ospitalieri, o clădire uriaşă de la marginea cartierului Kazimierz. Deşi se vedea că fusese cândva bine îngrijită, faţa de cărămidă era acum ştirbită şi pătată de funingine, trotuarul era crăpat, iar tufele şi florile de afară, ofilite şi maronii. Uşa din faţă a spitalului, situată sub o arcadă, era încuiată, aşa că am sunat Un minut mai târziu, a apărut o călugăriţă. Mi-am amintit că spitalul era administrat de un ordiu monahal. De altfel, biserica şi prezbiteriul erau chiar după colţ.

- Îmi pare rău, e închis pentru vizitatori, a spus călugăriţa, privindu-mă de

după o pereche de ochelari strâmbi

- Caut o femeie pe nume Danuta Gault

Călugăriţa mi-a aruncat o privire circumspectă.

- Nu cunosc o asemenea persoană.

Eram nedumerită. Sadie păruse sigură de destinaţia mamei ei. Oare se înşelase, sau se întâmplase ceva care schimbase planurile mamei sale

după ce aceasta ieşise din canalizare şi se îndreptase către spital?

- Sunteţi sigură? am insistat eu. E o femeie micuţă de statură, foarte frumoasă, cu părul foarte blond, am spus, amintindu-mi cum mi-o descrisese cândva Sadie pe mama ei.

Femeia a dat din cap cu hotărâre.

- Aid nu există nici o astfel de persoană.

Eram profund dezamăgită. Mama lui Sadie nu era la acei spital. N- aveam unde să mai caut. Trebuia să mă întorc la *piwnica* şi să-i spun lui Sadie că dădusem greş.

- Avea cu ea un copil nou-născut, am adăugat, dându-mi seama că, în graba mea, uitasem să spun ce era mai important Încerca să găsească un adăpost sigur pentru copil!

Ceva a părut să se schimbe în expresia ochilor călugăriţei. Acum aş fi putut să jur că mama lui Sadie fusese acolo.

- Nu pot să vă ajut

Deşi expresia călugăriţei

rămăsese neschimbată, acum în vocea ei se simţea teama.

- E mama mea, am minţit eu în speranţa că, dacă mă dădeam drept o rudă apropiată, femeia aceea avea să fie mai dispusă să mă ajute. Trebuie s-o găsesc! Sunt îngrijorată, mă tem să nu i se fi întâmplat ceva, am spus, simţind toată tristeţea şi

- teama lut Şadie ca şl cum ar fi fost ale mele. Va rogi E singură rudă pe care o mai am! Dacă aţi putea să-mi daţi drumul înăuntru... Nu stau decât un minut!

Călugăriţa a şovăit iar apoi a deschis uşa puţin mai mult

- Haideţi, repede!

M-a condus în spital. Am urmat-o pe un coridor lung, cu cel puţin zece saloane pe fiecare parte. Dintr-unul se auzea ţăcănitul unui aparat, iar din altul, un geamăt slab. Un miros metalic mi-a asaltat nările. M-am întors cu gândurile în urmă, pe vremea când eram copil şi o vizitasem pe mama la spital. Tata mă ridicase în braţe ca s-o sărut pe obrazul alb ca hârtia, fiindcă ea era prea slăbită ca să mă poată ridica. Atunci o văzusem pentru ultima oară.

Mi-am alungat din minte acea amintire şi m-am concentrat la drumul pe care-l făceam în urma călugăriţe! ce păşea Iute în faţa mea şi care m-a condus Într-un mic birou. Am studiat

tabloul înrămat din spatele mesei ei de lucru, o pictură în ulei care-l înfăţişa pe Iisus răstignii Deşi purtam adesea la gât cruciuliţa pe care tata mi-o dăruise pentru valoarea ei sentimeutală, nu eram o familie de oameni credincioşi şi nu mai fusesem la

biserică de când murise mama. Călugăriţa a dat la o parte nişte hârtii de pe un scaun şi mi-a făcut semn să mă aşez.

- Nu puteţi să staţi decât un minut Avem ordin din partea Guvernământului General să nu primim vizitatori. Dacă ar descoperi cineva că v-am dat drumul înăuntru, am avea mari necazuri.

- Plec repede, am promis eu. Dar mai intâi, puteţi să-mi spuneţi dacă aţi văzut femeia despre care v-am întrebat?

- Nu e mama dumneavoastră, aşa- i? m-a întrebat ea pe un ton plin de severitate.

Mi-am plecat capul

- Nu, îmi pare rău E mama prietenei mele.

Minţisem o călugăriţă. Simţeam că mă putea lovi trăsnetul în orice dipă. Mă întrebam dacă nu cumva ea avea să fie furioasă şi să mă dea afară pe loc, fără să mă mai ajute.

- Femeia despre care mi-aţi vorbit a venit aici. Unul dintre preoţii noştri a găsit-o în strada şi a adus-o aici pentru îngrijiri. Când a sosit, era foarte slăbită. Avea febră mare, făcuse o infecţie după ce născuse. Pierduse mult sânge.

Eram surprinsă. Sadie nu-mi spusese că mama ei era atât de

bolnavă. Poate că biata mea prietenă nici nu ştiuse.

- I-am oferit un pat Mai întâi, n-a vrut să accepte. Spunea că trebuia să se ducă înapoi, dar unde şi la cine – numai ea ştia. Dar n-avea de ales. Era pur şi simplu prea slăbită ca să plece. Aşa că am avut grijă de ea, i- am dat puţinele medicamente pe care le aveam.

De emoţie, inima îmi bătea puternic O găsisem pe mama lui Sadie)

- Uude e acum? am întrebat.

Puteam să le aduc din nou împreună, sau cel puţin să-i spun lui Sadie că mama ei era în siguranţă. Dar chipul călugăriţei s-a împietrit.

- Au venit nemţii De regulă, ocolesc spitalul, căci se feresc să nu se îmbolnăvească şi ei Dar de astă dată au intrat şi au început să pună întrebări personalului Primiseră rapoarte despre o femeie îmbrăcată ciudat, care se prăbuşise pe stradă.

Cuvintele călugăriţei mi-au pătruns adânc în inimă.

- Nu puteam să-i

înfruntăm pe nemţi şi să-i punem în primejdie pe ceilalţi pacienţi, a adăugat femeia.

Ceva din vocea ei îmi spunea că misiunea lor mergea dincolo de îngrijirile medicale şi m-am întrebat dacă spitalul ea atare nu juca vreun rol în rezistenţa împotriva nemţilor.

- Dar n-aveam de gând să-i lăsăm s-o la. Cu siguranţă că ar fi ucis-o, aşa cum au făcut cu pacienţii de la spitalul evreiesc, a spus călugăriţa, iar apoi a făcut o pauză, după cate şi-a încheiat istorisirea: Aşa că i-am dat chiar noi izbăvirea. O simplă injecţie. N-a suferit şl n-a avut dureri.

Izbăvirea. Cuvântul îmi reverbera în minte. Mama lui Sadie murise. Mă durea inima pentru prietena mea, care pierduse deja atât de mult Mi-am îngfiiţit nodul din gât şi mi-am ridicat privirea la călugăriţă.

-Când?

- Acum câteva zile.

M-am cutremurat Venisem prea târziu. Dacă aş fi ştiut dacă aş fi venit mai devreme! Dar chiar în timp ce mă gândeam la asta, ştiam că n-aş fi putut s-o salvez.

- Şi copilul? Ce s-a întâmplat cu el?

Călugăriţa era nedumerită.

- Îmi pare rău, nu înţeleg.

- Mama prietenei mele avea cu ea un nou-născut

- Nu, a venit singură, a spus călugăriţa elătinând din

cap.

- Dar aţi spus că avea uu capiii

- Nu, am spus că născuse: Ne-am dat seama de asta după starea în care era. Şi vorbea întruna despre pruncul ei. Astfel de lucruri se

- întâmplă adesea cu femeile care şi- au pierdut copilul şi se află într-o stare de negare. Dar n-avea cu ea nici un copil

Femeia s-a ridicat în picioare.

- îmi cer scuze, dar v-am spus tot ce ştiu. Acum, pentru siguranţa pacienţilor noştri, trebuie să vă rog si plecaţi.

M-a condus afară din biroul ei şi mi-a dat drumul din spital pe o uşă dosnică.

M-am întors, dezgustată şi uimită de tot ceea ce aflasam. M-am oprit la gardul din faţa spitalului şi m-am sprijinit de balustradă. Mama lui Sadie murise, iar surioara ei nu era de găsit nicăieri. Am simţit dnrerea pierderii propriei mele mame cu atâţia ani în urmă, la fel de acută şi de reală ca şi cum ar fi fost ieri. Dar atunci când murise mama, încă îi aveam pe tata şi pe fraţii mei ca să mă consoleze. Sadie nu mai avea nici o rudă. Cum aş fi putut să-i dau o asemenea veste?

Am ajuns la cafenea, am

ocolit prin spate şi am bătut încet la uşa beciului Kara a deschis şi m-a condus în colţul în care şedea Sadie. Când m-a văzut, a făcut ochii mari şi mi-a aruncat o privire plină de speranţă.

- Ai noutăţi?

Peste umărul lui Sadie, privirile Karei s-au întâlnit cu ale mele.

- Mama! a spus Sadie. Ai aflat ceva despre ea?

Am amuţit.

„Nu-i spune nimic!” îmi şoptea o voce dinlăuntrul meu. »Dacă îi spui adevărul, nu foci decât s-o distrugi!”

Ce rău era dacă o lăsam să-şi păstreze speranţa? Totuşi, nu mă pricepusem niciodată să păstrez secrete. Mi-am amintit de lunile lungi, chinuitoare, care trecuseră după ce tata fusese dat dispărut pe front, până la ziua în care aflasera adevăruL Speranţa putea fi uneori mai crudă decât suferinţa. Am inspirat adânc.

Apoi m-am oprit. Nu puteam.

Ara încercat să-i spun lui Sadie ca mama ei murise. Dar cuvintele mi s- au oprit în gât. Mama era ultima părticică din lumea ei, singurul lucru care o mai făcea să meargă înainte. Acum trebuia să-i iau şi acea ultimă rămăşiţă a familiei pe care o avusese cândva. Mi-am amintit cum mă simţisem în noaptea în care aflasem că murise tata, ca nu mai aveam pe nimeni. Acum i-aş fi făcut

acelaşi lucru lui Sadie, în condiţii de un milion de ori mai vitrege. I-aş fi răpit şi ultima speranţă, motivul pentru care trăia.

însemna să-i semnez literalmente sentinţa de condamnare a moarte.

Ce rău era dacă o mai lăsam să spere câteva zile? Poate că aş fi reuşit s-o mai caut pe surioara lui Sadie. Dar, chiar în clipa în care mă gândeam la asta, îmi dădeam seama că ere inutil. însă asta îmi dădea totuşi o speranţă. Şi un motiv ca încă să nu-i spun.

- Nimic, deocamdată.

Minciunea mi-a zburat de pe buze
înainta s-o pot opri.

Sadie s-a întunecat la faţă.

- Nu pot să ma întorc rară ea.

- Sadie, trebuie să te întorci! Gândeşte-te la Saul şi la familia lui. Am să mai caut, am adăugat eu repede. Dar nu pot să pun prea multe întrebări, ca să nu atrag atenţia. Acum trebuie să ne grăbim. Trebuie să te întorci în canalizare.

- Mulţumesc, i-am spus Karei înainte să încep să urc scara. Dacă ai veşti de la Krys.,., am început eu, apoi am ezitat, gândindu-mă că li lăsasem deja un bilet, iar în cele din urmă m-am hotărât şi

am continuat Spune-i că sunt gata să fac ce mi-a cerut Am să-l ajut indiferent de ce anume are uevoie.

Eu şi el n-aveam decât acel moment ca să ne apropiem din nou unul de celălalt Dacă u refuzam, nn eram mai puţin în pericol, aşa după

cum faptul că fugiseră şi se ascunseseră nu le salvase pe mama şi pe sora lui Sadie. Kara a dat din cap, cu gravitate, în semn că era de acord să transmită mesajul meu.

Era amiază şi am condus-o pe Sadie prin Dţbmki alegând nişte străduţe dosnice, fiindcă nu doream să atragă atenţia cu înfăţişarea ei ciudată. Mergeam în tăcere. Fiecare pas era ca de plumb pentru mine. Ttebuia să-i spun adevărul lui Sadie înainta să ne despărţim şi înainte ca ea să între din nou sub pământ Ar fi trebuit să-i dau vestea acolo, la bar. Dacă îşi pierdea cumpătul aici, în stredă, dacă făcea o scenă şi începea să ţipe? Între timp, am ajuns la grilajul de la râu. Sadie a scos piatra care îl înţepenise, iar apoi l-a deschis.

- Mama mea, a spus ea. O să mai cauţi?

-Promit

Minciuna mi-a frânt inima. M-am întrebat încă o dată dacă nu trebuia să-i spun adevărul

Dar dacă i-l spuneam, s-ar fi putut să nn mai vrea să se întoarcă în canalizare – sau să nu mai fie în stare.

- Cântă în vechiul nostru cartier şl în ghetou, a spus Sadie, încercând să se gândească la toate locurile unde ar n putut să se ducă mama ei.

Am dat din cap.

- Aşa o să fac.
- Mulţumesc, mi-a spus ea zâmbindu-mi cu recunoştinţă.

Sentimentul de vinovăţie creştea În mine, parcă mă înghiţea în întregime.

- Îi pare rău, am spus, iar vocea mi s-a mint şi era cât pe ce să-i spun adevărul, dar m-am stăpânit Aş vrea să pot face mai mult..
- Faci tot ce poţi. Am implorat-o pe mama să nu plece din canalizare. Dacă m-ar fi ascultat!
- Sadie, nu! N-ar fi fost posibil. Dacă ar fi rămas acolo, ţipetele copilului ar fi atras atenţia cuiva şi aţi fi fost descoperiţi cu toţii până acum. A plecat ca să te protejeze pe tine.
- S-a dus, uu-i ap?

N-am răspuns, dar mi-am petrecut braţele în jurul ei. Faţa u era o mască pustiită, ca şi când o parte din ea ar fi ştiut adevărul fără să i-l spun eu.

- N-am pe nimeni
- Nu vorbi aşa. Mă ai pe mine, am spus, dar cuvintele mele păreau găunoase. Ştiu că uu e ciue ştie ce, asta n-o înlocuieşte pe mama ta şi nici

nu compensează lipsa ei şi a restului familiei Dar sunt alături de tine.

N-a răspuns.

- Sadie, uită-te la mine, am conjurat-o eu, luându-i ambele mâini într-ale mele. Situaţia de acum n-o să dureze veşnic. Îţi jnr, am să te scot din nou din canalizare!

Nu ştiu cum de am putut să-i foc o asamenea promisiune. Dar mă agăţam de un pai, gata să-i spnn orice, numai să-i dau voinţa să mai trăiască încă o zi.

- Nu trebuie să te întorci acolo, am spus cu fără să mă gândesc, deşi n- aveam nici cea mai mică idee despre vreun loc În care aş fi putut s-o ascund. Dacă nu vrei să te mai întorci acolo, putem să plecăm în noaptea asta din oraş, găsim uoi o cale să ne descurcăm!

Preţ de o clipă, am văzut cu ochii minţii o imagine a noastră, ne-am văzut pe noi două libere şi aflate undeva departe, cât mai departe de locul în care ne găseam acum.

- Trebuie să mă întorc, a spus Sadie. Mai sunt şi ceilalţi.

Chiar dacă mama şi sora ei se duseseră, nu voia să-l părăsească pe Saul şi familia acestuia. Dar tot nu se dintea din loc.

- Numai că acolo, jos, e

foarte greu. Singurul motiv pentru care am rezistat era mama. Nu cred că sunt destul de puternică fără ea, a spus Sadie, iar apoi vocea i s-a frânt,

- pentru ca pe urmă să conchidă: Nu pot fiice asta singură!

- Nici nu trebuie. Vino să mă vezi pe mine, da? Iar eu o să vin, o să-ţi aduc tot ce pot şi o să petrecem împreună zilele astea cumplite, până când se termină războiul

încercam să vorbesc pe un ton cât mai plin de siguranţă şi mai optimist

- Foarte bine. a spus ea,

Dar nu mi-am dat seama dacă mă credea ori dacă era prea tristă sau prea slăbită ca să mă mai contrazică.

A coborât în canalizare. Eram în

[lină zl aşa că m-am străduit să stau i faţa el ca să n-o radă cineva care ar fi putut să treacă pe acolo şi să se mire zărind imaginea aceea neobişnuita.

- O să fiu aici mâine, da? am spus. Şi poimâine. O să vin în fiecare zL Nu trebuie decât să te trezeşti dimineaţa şi să vii să mă vezi

Nu ştiam deloc cum aveam să mă descurc. Era suficient de greu să scap de privirile

iscoditoare ale Anei Luda chiar şi o dată pe săptămână atunci când voiam să plec de acasă şi să vin în acea parte a oraşului Dar Sadie avea nevoie de sprijin ca să poată merge înainte.

Fără un cuvânt, ea s-a întors şl a dispărut din nou în canalizare.

Pivniţă; bar (în limba poloneză în original)

CAPITOLUL 20

Sadie

Ella Întârzia în acea zl Stăteam În tunel şi încercam să evit ploaia care biciuia zăbrelele grilajului. Vântul sufla şi arunca picăturile în toate părţile, de parcă ar fi vrut să mă alunge. M-am aşezat pe vine Într-un colţ, încercând să scap de umezeală. Aş fi vrut să alerg înapoi în ascunzătoare, dar am rămas, sigură că Ella urma să-şî facă apariţia.

Era sfârşitul lui iulie, trecuseră peste patru luni de când veniserăm în canalizare. Mama plecase de peste trei săptămâni Ella nu reuşise s-o găsească şi, de când mă întorseseră sub pământ, ea nu mai aflase nimic. Cu fiecare zi care trecea, îmi era tot mai greu să ignor adevărul incontestabil că s-ar fi putut ca mama să nu se mai întoarcă. Totuşi mă agăţam de speranţă, fiindcă doar ea mă ajuta să supravieţuiesc

de la o zi la alta. Fără mama, n-aş mai fi avut nimic.

Şi nu numai tristeţea provocată de absenţa mamei făcea lncrurile greu de îndurat – condiţiile noastre de trai se deterioraseră, de asemenea,

Căldura verii încălzise aerul, gazele din subteran deveniseră mai dense şi mirosea mai urât Ne dureau Încheieturile din cauza umezelii şi pe piele ne apăruseră urticarii ciudate.

- Cel puţin, bine că uu e frig, spusese o (tetă *pan* Rosenberg. Nu ştiu ce o să facem ca să supravieţuim latentă.

Mă uitasem 1a el înmărmurită. Până 1a iarnă mai erau câteva luni. Cu siguranţă că nu-şi imagina că şi atunci aveam să fim tot aici.

Deşi condiţiile de trai se înrăutăţiseră, încercam să mă descurc mai bine şi s-o tec pe mama mândră de mine. Mă trezeam dimineaţa, mă spălam şi mă îmbrăcam, ţineam camera în ordine şi citeam sau studiam după un program regulat Totuşi, zilele treceau încet, iar nopţile singuratice erau şi mai lungi, pline de vise ciudate şi tulburătoare. într-o noapte visasem că pluteam în râul din canalizare şi că, în timp ce eram purtată de

curent, mă întâlnisem cu mama şl cu tata. Căutasem copilul din braţele mamei.

- Unde e fetiţa? întrebasem eu.

- Cine? întrebase mama, părând să nu înţeleagă.

Dar pentru că nu-i dădusem surioarei mele un nume, nu găseam

cuvântul prin care s-o definesc Părinţii mă traseseră mai aproape de ei, formând un fel de plută, iar apoi plutiserăm împreună.

Fireşte, faptul că-l aveam pe Saul mă ajuta. Ne apropiaserăm şi mai mult de când ue mărturisiserăm sentimentele. Momentele petrecute împreună, atunci când ne plimbam sau când citeem în nişă, erau tot pe furate, uu însemnau mult mai mult decât înainte. Dar ştiam că el îmi era aproape şi că simţea la fel ca mine, ceea ce fa cea că zilele fără mama şi surioa mea să fie mai uşor de ra îndurat.

Acum mă uitam printre zăbrelele grilajului, fiindcă ploaia se mai domolise şi speram s-o văd pe Ella. Indiferent de cât de rea era vremea sau de cât de greu îi em să plece de acasă, ea venise zilnic, aşa cum îmi

promisese în ziua în care o căutase pe mama ta spital. În fiecare dimineaţă aşteptam în umbra până când o vedeam apropiindu-se, iar după aceea veneam sub grilaj, pentru ca ea să mă vadă. Nu îndrăzneam să vorbim prea mult, iar ea stătea de fiecare dată uumai câteva minute. Nu reuşise să le găsească pe mama şi pe sora mea. Acum mai mult ca oricând, vizitele ei deveniseră colacul men de salvare,

motivul pentru care treceam dintr-o zi într-alta.

însă acum Ella întârziase. Nu numai câteva minute, ci o oră întreagă. Mă gândeam că era posibil să nu mal vină deloc Pe măsură ce minutele treceau şi ne îndepărtam tot mai mult de ora stabilită, trebuia să mă împac cu gândul că se putea să mai treacă încă o zi până să-mi văd prieteua. Dacă aveam s-o mai văd vreodată. Pe măsură ce războiul continua, viaţa devenise mai grea şi pentru cetăţenii obişnuiţi, din lumea de a iară. Auzeam totul de sub pământ, punctele de coutrol, patrulele; arestările. Deşi Ella nu se plângea şi nu vorbea prea mult, la fiecare vizită vedeam cum stresul şi îngrijorarea îi brăzdau faţa frumoasă. Mă gândisem nu o dată să-i spun să nu mai vină. Dar acum eram îngrijorată: dacă păţise ceva?

Sau, mi-am zis eu, poate că era ocupată şi vizitele la

mine însemnau ceva de ordin secundar, fără importanţă. Avea o viaţă întreagă acolo, la suprafaţă, plină de oameni şi de ore ale zilei despre care eu nu ştiam nimic.

Dar câteva minute mai târziu, em văzut-o cum venea de-a lungul malului, grăbită, mergând mai repede ca de obicei, ca să recupereze timpul pierdut Părul ei roşcat de

obicei atât de îngrijit pieptănat, era desfăcut şi îi flutura liber pe umeri, încadrat de norii care se risipeau deasupra.

- Mă bucur să te văd, am spus. Mi-era teamă că s-a întâmplat ceva şi m-am gândit ca se putea să nu mai vii deloc.

Elia a ridicat din umeri.

- Poliţia a blocat poduL A trebuit să mă întorc şi s-o iau pe alt drum.

înainte să apucăm să mai spunem ceva, în spatele ei s-a aurit un zgomot dinspre strada care mergea de-a lungul malului, scrâşuet de cauciucuri şi voci răstite de poliţişti care dădeau ordine. Ella s-a lăsat iute pe vine, rar eu am păşit înapoi în umbră, întrebându-mă dacă acum trebuia să se ducă acasă.

Câteva minute mai târziu, după ce zgomotul de voci şi de sirene s-a stins, Ella a reapărut şi s-a aplecat,

- Lucrurile semrăutăţesc, am spus eu.

Pe străzi nu mai erau evrei, dar arestările şi represaliile împotriva polonezilor obişnuiţi se intensificau în fiecare zi.

- Da! a spus ea pe un ton plin de francheţe. Războiul nu merge bine pentru nemţi

Mă întrebam dacă era adevărat sau dacă doar încerca să-mi dea mie

speranţă.

- Ruşii înaintează dinspre frontul de est, iar Aliaţii vin din sud, a adăugat Ella.

O parte din mine rămânea sceptică. Auziserăm atât de multe zvouuri şi înainte! Şi totuşi, oraşul rămăsese sub coutrolui ferm al ocupanţilor.

- Acum, când încă mai pot, uemţii încearcă să se răzbune cât pot de mult pe polouezii obişnuiţi

- Pentru că nu mai sunt evrei pe care să-i aresteze, am adăugat eu pe un ton amar.

Polonezii sufereau, desigur, dar măcar cei mai mulţi dintre ei trăiau în casele lor şi nu fuseseră închişi sau siliţi să sc ascundă.

- Dacă îţi e prea greu, nu trebuie să mai vii, i-am propus eu cu inima grea.

întâlnirea cu Ella rămăsese singurul punct luminos al existenţei mele şi aş fi fost nefericită dacă ea u- ar mai fi putut veni.

Chipul Ellei s-a oţelit.

- Ba o să vin!

După socoteala mea, ea era cea mai curajoasă fiinţă pe care o cunoşteem.

- Dar astăzi nu pot să stau mult

Am dat din cap aprobator; încercând să nu arăt cât de mult regretam. Chiar şi câteva minute

însemnau ceva, un semn că cineva îşi mai amintea de mine şi ţinea suficient de mult la mine ca să vină să mă vadă. Înainte să plece, Ella a vârât printre zăbrele o bucată de pâine din aluat acrişor.

- Eşti sigură că poţi să te lipseşti de ea? am întrebat

- Da, sigur că da.

Mă întrebam dacă era adevărat Mi se părea că slăbise în ultimele câteva săptămâni şi bănuiam că mânca mai puţin, ca să păstreze ceva şi pentru mine. Pe măsură ce războiul se prelungea, polonezilor obişnuiţi le era din ce în ce mai greu să facă rost de mâncare. Nu mai stăteau la coadă în piaţa, pentru că nu mai aveau ce să cumpere. Chiar şi Ella şi mama ei vitregă, oricât era ea de înstărită, simţeau acum lipsurile. Mă miram cum de

mai găsea Ella mâncare pentru noi toţi şi încercam să nu mă plâng de faptul că îmi aducea mal puţin decât înainte. La urma urmelor, şi noi, cei din canal, aveam acum mai puţine guri de brănit. Dar mâncarea, oricum, era departe de a fi suficientă pentru toţi

Atunci când Ella a plecat şi m-am îndepărtat de grilaj, clopotele catedralei de dincolo de râu băteau ora douăsprezece. în ascunzătoarea noastră domnea o linişte cindată. *Pcm* Rosenberg stătea într-on colţ,

aplecat peste cartea lui de rugăciuni. Nu-l vedeam pe Saul. Probabil c& se dusese după apă, mi-am spus eu. Aş fi vrut să mă întâlnesc cu el în tunel, ca să petrecem câteva momente împreună.

Bubbe stătea în pat, în partea de cameră a familiei Rosenberg. În ultima vreme, starea ei de derută se transformase în delir şi adeseori rămânea pe salteaua ei de paie din colţul îndepărtat al camerei, mormăind şi vorbind fără încetare de una singură. Câteodată, când zgomotele suferinţei ei erau prea puternice, nu puteam să nu mă gândesc că erau la fel de periculoase ca şi scâncetele de odinioară ale surioarei mele.

în urmă câteva zile încercasem să vorbesc cu Saul despre faptul că degradarea sănătăţii ei

mintale devenise un fapt imposibil de ignorat.

- Bubbe nu se simte bine, spusesem eu, afirmând ceea ce era evident, iar Saul adeverise vorbele mele înclinând din cap. Ai idee ce poate fi?

- E un fel de demenţă, răspunsese eL Şi tetăl ei a suferit de asta. Nu se poate face nimic.

Mă apropiasem mai mult, vrând să-l consolez.

- îmi pare foarte rău!

- A fost întotdeauna o doamnă inteligentă ţi nostimă, spusese Saul, iar eu încercasem să mi-o imaginez pe bunica lui aţa cum o descria, ştiind însă că acele calităţi despre care vorbise nepotul ei păliseră cu multă vreme înainte ca ea ţi restul familiei să vină în canalizare. Boala asta e într-un fol mai audă decât o suferinţă fizică, condusese Saul.

Eu fusesem întru totul de acord cu eL Demenţa o jefuia pe Rubbe de ea însăţi.

Acum bătrâna stătea tăcută ţi nemişcată. Castronul de terci pe care încercasem s-o fac să-l mănânce în acea dimineaţa se afla lângă ea, neatins. Părea ciudat că încă mai dormea, deşi era ora prânzului M-am apropiat să văd cum se simţea, sperând că nu făcuse din nou febra care părea s-o chinuie doar pe ea, înrăutăţindu-i starea. Mi-am pus mâna pe fruntea ei ca să văd dacă avea febră. Spre surprinderea mea, pielea îi era rece. Am

observat atund că stătea întinsă într-o poziţie ciudată, cu faţa încremenită într-o grimasă care semăna cu un zâmbet.

M-am tras repede înapoi şi mi-am dus mâna la gură. Bubbe murise. Probabil că asta se întâmplase în somn. Oare moartea ei era legată cumva de demenţă, sau pur şi

simplu murise de bătrâneţe? M-am uitat la *pan* Rosenberg, care şedea la numai câţiva paşi mai încolo, fără să ştie ce se întâmplase cu mama lui Voiam să-i spun, dar nu se cădea s-o fee eu. Am ieşit repede din încăpere ca să-l găsesc pe Saul. De îndată ce am păşit în tunel, el a apărut de după colţ, mergând încet şi ducând în mână urciorul plin cu apă.

-Sadie...

A zâmbit cald, iar ochii parcă îi dansau, aşa cum se întâmpla de fiecare dată când ne întâlneam. Apoi, văzând expresia mea înspăimântată, a lăsat urciorul jos, împrăştiind apa, şi a alergat la mine.

- Ce-i? Nu te simţi bine?

- Sunt bîne. Dar Bubbe...

Fără să spună nimic, a luat-o la fiigă spre încăpere. L-am urmat, dar am rămas în prag, menţinând o distanţă respectuoasă cât timp el s-a dus ca sa verifice şi sa confirme ceea ce en ştiam deja. Şi-a lăsat pentru o clipă capul în jos, apoi s-a ridicat, s- a dus la taică-sau şi a îngenuncheat în faţa lui. N-am aurit ce i-a şoptit Credeam că *pan* Rosenberg avea să înceapă să se tângui e, aşa cum făcuse în ziua în care aflase că fiul lui cel mare pierise. Dar el şi-a rezemat fruntea de umărul lui Saul şi a plâns în tăcere, ca un om prea zdrobit ca să mai dea glas durerii lui.

După ce s-au despărţit, am intrat în cameră.

- îmi pere râu, am rostit, încercând să găsesc nişte cuviute potrivite şi imaginându-mi că, după toate pierderile pe care le suferisem de la începutul războiului, trebuia să-mi fie mai uşor să rostesc acele condoleanţe. Ştiu cât de mult aţi iubit-o amândoi şi ce pierdere cumplită e moartea eit

Pan Rosenberg a dat din cap, apoi s-a uitat la aşternutul pe care zăcea Bubbe.

- Ce facem cu ea?

Nici Saul, nici eu n-am răspuns. Legea evreiască spunea că Bubbe trebuia să fie îngropată cât mai curând într-un mormânt corespunzător. Dar nu puteam s-o ducem în stradă şi nici nu puteam săpa în pardoseala canalului. Neavând alternativă, am luat-o toţi trei şi am dus-o, prin tunel, la joncţiunea dintre conducta noastră şi canalul principal Am lăsat-o în jos până la suprafaţa apei. M-em uitat cu tristeţe

la ea şi i-am atins mâna, care acum era rece. Eu şi Bubbe începuserăm cu stângul. Dar în clipa de faţă vedeam tot ce făcuse ca să-şi protejeze familia – şi, într- un fel, şi pe mine. De curând, în ciuda animozităţilor din trecut, ajunseserăm să ne îudrăgim una pe

alta. În timp ce curentul o lua de lângă noi, i-am mulţumit în gând pentru ajutor ţi am iertat-o pentru toate nedreptăţile pe care ni le ficuse mie ţi familiei mele. A plutit până la colţ, după care s-a scufundat, dispărând în adâncul apei. Mi-am imaginat că tata o aştepta.

- Să rostim un *kaddish?**.* am întrebat

Deşi nu ştiam prea multe despre religia lor, cunoşteam rugăciunea pentru morţi, pe care o auzisem la înmormântări şi la vizitele de *shivd®,* pe vremea când eram mică şi locuiam în cartierul Kazimierz.

Saul a clătinat din cap în semn că nu.

- *Kaddish* se poate rosti numai atunci când

avem un *minyan,* adică

Aşa*[1]«^ în coudiţiile în care ne aflam, numai cu noi trei, el şi tatăl lui uu puteau împlini ritualul de doliu. Saul şi-a pus mâna pe umărul lui *pan* Rosenberg.

- Într-o zi, tată, o să mergem cu toţii în *shul* ţi o să rostim *kaddish* pentru Bubbe.

Părea foarte sigur că asta avea să se întâmple, dar mă întrebam dacă el credea cu adevărat vorbele pe care tocmai le rostise. Sinagoga din satul lor fusese arsă până în temelii. Cele

din Cracovia, la fel, mi-am spus eu, amintindu-mi de ruinele innegrite şi goale pe care le văzusem în timp ce mă plimbasem cu Ella prin Kazimierz. Cele câteva care mai rămăseseră fuseseră profanate de nemţi 0 transformate în depozite sau în grajduri Era greu să-mi imaginez o lume în care încă mai existau rugăciuni şi lăcaşuri în care ele să fie rostite.

Următoarele câteva zile au fost triste pentru noi toţi. Pierderea lui Bubbe era mult mal greu de îndurat decât îmi imaginasem. încăperea părea pustie şi rece fără ea. Fusese ursuză aşa cum sunt bătrânii şi uneori dură, dar o ajutase

pe mama să nască fetiţa şi mă consolase după ce plecase mama. Moartea ei lăsase în vieţile noastre un gol neaşteptat de mare. Acum nu mai eram decât Saul, tatăl lui şi cu mine. Numărul nostru scădea din zi în zi şi nu

Şuteam să uu mă întreb cine avea să e următorul – sau cât mai dura până când aveam să ne ducem cu toţii

Rugăciune evreiască rostită la slujba religioasă din sinagogă, încheiată cu mulţumiri şi cereri de pace universală
Perioadă de doliu de zece zile, respectată de rudele apropiate ale

decedatulu
i

CAPITOLUL 21

<*ESa*

Într-o seară de la începutul lui august, stăteam singură în mansardă, prea agitată ca să citesc san ca să pictez. Jos, în casă, era linişte. Ana Luda nu mai găzduia petreceri de peste o lună. Starea de spirit a nemţilor de pe stradă se schimbase vizibil, pe măsurii ce veştile despre eşecurile lor în lupta împotriva sovieticilor din est şi despre înaintarea Aliaţilor în Italia deveneau prea frecvente ca să mai poată fi puse la îndoială. Mi-am imaginat că oaspeţii care se bucuraseră cândva de petrecerile mamei mele vitrege nu mai aveau chef să sărbătorească. Era mai bine aşa. Oricum, cu rezervele de alimente în scădere, Ana Luda n-ar fi putut să se distreze în stilul ei obişnuit.

Privirile ml s-au îndreptat spre fotografia lui Krys, aşezată pe biroul meu. Trecuseră peste trei săptămâni de când mă dusesem să-l caut la cafenea ca să mă ajute s-o găsesc pe

mama lui Sadie, dar nu dădusem de el. După aceea, nu mai avusesem

nici o veste în privinţa lui îmi spusesem că nn trebuia să fiu surprinsă. Ultima noastră întâlnire se sfârşise printr-o ceartă, aşadar, nu ne despărţiserăm în termeni buni. Totuşi, sperasem ca biletul pe care i- l lăsasem la Kara să îndrepte lucrurile. Dar nu ştiam dacă, de când îi înmânasem biletul, ea îl văzuse sau nu pe Krys. Ori de câte ori mă duceam s-o vizitez pe Sadie, mă gândeam să trec pe la cafeneaua din Dsbniki şi să văd dacă el se întorsese. Dar mândria mă oprise mereu. îl căutasem o dată pe Krys, îl aşteptasem, iar rezultatul fusese lamentabil. N-aveam de gând să

mai fac din nou aceeaşi greşeală.

În schimb, îmi petreceam zilele fâcându-i vizite lui Sadie şi ducându-i câte ceva de mâncare. Tot nu-i spusesem adevărul despre mama ei. încercam să mă conving că luasem decizia corectă, dar, pe măsură ce se prelungea timpul petrecut de ea în canalizare, iară nimeni dintre ai ei, vedeam cum privirea li era din ce în ce mai secătuită de şperanţă. Nu voiam să Înrăutăţesc şi mai mult lucrurile dându-i o veste proastă.

Mi-em pus cămaşa de noapte şi m- am urcat în pat, încercând zadarnic să adorm. Ceva mai târziu, i-am aurit pe Ana Luda şi pe noul ei

iubit, care
intrau în casă şi
urcau scările spre
camera ei.
Colonelul Maust
plecase, fiind
transferat la
Munchen din motive
pe care nu le
cunoşteam. Mă
întrebasem dacă,
rămasă fără el,
Ana Luda avea să-
şi piardă statutul
preferenţial de
care se bucura din
partea
Guvernământului
General Dar ea îl
înlocuise repede
pe Maust cu un
neamţ de rang şi
mai înalt, al
cărui nume nu mă
obosisem să-l
aflu. Era un
ofiţer mohorât,
aspru, care nu
făcea nici un
efort să glumească
şi care intra
tropăind în casă
noaptea şi pleca
în acelaşi mod
înainte să se facă

lumină. Hanna îmi
șoptise o dată că
d avea soție și
copii acasă, la
Berlin. Era un
individ nedzelat,
care nu știa să
vorbească normal
cu mama mea
vitregă, ci numai
să țipe la ea.
Zgomotele care se
auzeau mai nou din
camera ei erau
aproape violente
și mă întrebam
adesea dacă nu
cumva trebuia să
cobor și să
intervin în
ajutorul ei. În
urmă cu câteva
zile, la micul
dejun, observasem
că Ana Luda avea o
vânătaie sub ochi.

- Ştii că nu trebuie să stai cu el şi nici să-i permiţi să-ţi fiică aşa ceva, spusesem eu, fiindcă, deşi mama mea vitregă se purta oribil cu mine, nu se putea să nu-mi fie milă de ea.

O să ne descurcăm foarte bine şi fără protecţia nemţilor!

Ea se înroşise la raţă de ruşine.

- Cine eşti tu să-mi dai sfaturi cu privire la viaţa mea personală? se răstise, acoperindu-şi repede vânătaia cu mâna.

Eu nu mai insistasem.

în cele din urmă, am ignorat zgomotele din dormitorul Anei Lucia şl m-am liniştit. Dintr-odatâ, un pocnet strident m-a trezit din somn. M-am frecat la ochi, iar sunetul acela s-a auzit din nou. O piatră mi-a lovit fereastra, urmată de încă una. Am sărit din pat. Pe vremuri, ăsta fusese semnalul pe care eu şi Krys îi stabiliserăm în cazul în care el îmi dădea de veste că trebuia să cobor la una dintre întâlnirile noastre secrete. Mi-am netezit părul, întrebându-mă de cât timp se întorsese din misiune. Oare Kara îi dăduse biletul sau venise el să mă vedă din proprie iniţiativă? Dacă era adevărată cea de a doua variantă, atunci Krys dădea dovadă de mare îndrăzneală imaginându-şi că eram dispusă să ne întâlnim, dată fiind

ultima noastră ceartă şi dat fiind că trecuse multă vreme de la acel incident. M-am dus la fereastră.

Spre uimirea mea, în stradă nu se afla Krys, ci Kara.

Ce-i? am întrebat eu, dezamăgită, curioasă şi iritată în egală măsură.

Bineînţeles, Krys îi spusese unde locuiam, dar de ce nu venise chiar
el?

Kara n-a răspuns, ci mi-a făcut semn să cobor îu stradă. M-am îmbrăcat şi am coborât repede scările, având grija să nu fac zgomot îmi era teamă ca Ana Luda şi iubitul ei să nu fi auzit cumva zgomotul pietrelor care loviseră geamul. Dar sforâiau, căci dormeau buştean după ce băusera prea mult vin. M-am furişat afară.

- Vino! a spus Kara, luând-o din loc imediat ce am închis uşa în urma mea.

- Unde mergem? S-a întâmplat ceva cu Krys?

- E bine. Vrea să vii imediat

- De ce? S-a întâmplat ceva?

Mă întrebam dacă el se decisese să accepte oferta mea de a-l ajuta în activitatea lui. Dar Kara s-a mulţumit să dea din cap, semn că nu dorea să mai vorbească şi niei să-mi răspundă la întrebări în plină stradă.

Mergea cu pași iuți, aproape alergând, astfel încât, deși aveam picioarele mult mai lungi, abia reuşeam să mă ţin după ea.

Mă aşteptam ca destinaţia noastră să fie cafeneaua din Dşbniki, dar

Kara s-a Îndreptat spre aleea din spatele bisericii. Cum ea nu fusese niciodată cu noi la gura de canal de acolo, mi-am dat seama că însuşi Krys trebuia să fi fost cel care îi spusese unde se afla acel grilaj.

- 5-a întâmplat ceva cu Sadie? am întrebat eu, simţind cum mi se strângea stomacul de teamă.

- E bine, din câte ştiu.

Ne-am apropiat de alee, iar eu am văzut că rangă gura de canalizare stătea cineva. Preţ de o secunda, am intrat în panică, dar apoi mî-am dat seama că omul acela era chiar Krys şi m-am îndreptat spre el. Kara, care mă adusese până acolo, a plecat repede, lăsându-ne singuri. Lângă Krys se aflau două lăzi dreptunghiulare.

- Ce sunt astea? am întrebat, sperând pentru o clipă că el reuşise să facă rost de mai multe alimente şi că voia ca eu sa i le dau lui Sadie.

Dar lăzile erau de tip industrial, Ştampilate cu nişte inscripţii care transmiteau un tel de avertisment, scrise cu litere mari, chirilice.

- Krys, în lăzile astea e muniţie?

EI nu mi-a dat un răspuns direct.

- Am mai vorbit despre asta. În biletul pe care mi l-ai scris, ai spus că vrei să mă ajuţi.

- Am spus că eu sunt cea care vrea

ăsta.

- Ella, trebuie să ascundem muniţia. O aşteptăm de câteva săptămâni, iar mâine, cel târziu poimâine, o să putem s-o ducem acolo unde trebuie. N-ar trebui să stea ascunsă aici mai mult de o noapte.

- Categoric, nul m-am răstit eu, înfuriată. Ţi-am spus deja că nu vreau s-o pun în primejdie pe Sadie pentru cauza ta!

Acum era rândul lui să fie furios.

- Cauza mea?! Nu e vorba de o cauză! Luptam pentru vieţile noastre, Ella! A ta, a mea şi a lui Sadie! a exclamat el, dar apoi a coutinuat cu glas mai scăzut Armele, muniţia şl explozibilii din lăzile astea sunt greu de obţinut şi sunt de mare importanţă pentru o operaţiune care o să aibă loc în curând la Varşovia, ca parte din marea bătălie ce stă să înceapă. Trebuie să înţelegi, canalizarea e ascunzătoarea IdeaJă, a insistat Krys, e perfectă fiindcă nu e la vedere şi fiindcă ceea ce ascunzi în străfundurile ei devine de

negăsit Trebuie să duc lăzile acolo. De data asta, nu mă ruga. Miza era prea mare. Numai o noapte! a repetat el

- Dar e atât de periculos! Dacă lăzile sunt descoperite sau dacă explozibilii dinăuntru le fac cumva

- să sară în aer, Sadie şi prietenii el o să fie găsiţi!

- Asta n-o să se întâmple.

Pentru Krys, gândul că planul lui
ar fi putut să eşueze era de neimaginat. Dar ştia prea bine că orice se putea întâmpla.

- Nu poţi fi sigur, am protestat eu. Sunt atât de multe lucruri care pot să meargă prost»

- Te asigur că n-o să i se întâmple nimic lui Sadie. Mai curând mi-aş da viaţa decât să las să se întâmple aşa ceval Privirea îi era dură ca oţelul şi plina de hotărâre. Ai spus în bilet că eşti gata să ajuţi, a adăugat eL

-Da, dar...

Mă gândisem că aş fi dus pachete undeva sau că aş fi fost de folos iutr- un alt fel. Daci aş fi crezut că ajutorul dat lui Krys ar fi însemnat să risc viaţa lui Sadie, nu m-aş fi oforit niciodată.

- Ai spus că faci orice. Acum ai ocazia s-o dovedeşti!

N-am răspuns.

- În munca asta uu

există jumătăţi de măsură, Ella. Ori participi, ori nu.

Ochii lui Krys ardeau şi mi-am dat seama că era gata să sacrifice totul pentru cauza în care credea. Dar eu nu eram. Mi-am îndreptat umerii şi

.m-am pregătit să i-o spun, gata să suport consecinţele.

Sub grilaj s-a auzit un fâşâit Am privit în ios şi am văzut-o pe Sadie, care probabil că fusese atrasă de zgomot. Ea şi-a ridicat privirea şi a clipit, surprinsă să vadă doi oameni deasupra gurii de canal.

Ochii îi erau înneguraţi de teamă. Apoi, recunoscându-mă, a zâmbit

- O, bună ziua, a spus ea, plină de încredere, fapt care a făcut să mi se strângă inima.

Apoi Sadie l-a observat pe Krys, care stătea în spatele meu.

- E totul în ordine? a vrut ea să ştie.

- Da, am răspuns eu, iar apoi vocea mi s-a frânt

Cum puteam să-i explic ce îi cerea Krys să facă? Dar până să apuc să mai spun ceva, el a îngenuncheat lângă grilaj şi i-a descris întreaga situaţie, vorbind cu glas scăzut prea încet ca să aud. Sadie l-a ascultat luându-şi o mină gravă şi privindu-l cu ochii mari. Din când în când, dădea

din cap în semn că înţelegea explicaţiile lui. După ce Krys a terminat de vorbit, ea mi-a făcut semn.

- E în ordine, a şoptit, arătându- mi că accepta situaţia într-uu fel în care eu n-o puteam accepta. Pot să

- foc asta, a adăugat ea, cu buzele tremurându-i de emoţie.

-Sadic, nu...

- Ba da, a insistat ea.

- £ prea periculos! Nu pot să te las!

- Nu e alegerea ta! s-a răstit Sadie. Nu sunt copil, Ella, a continuat ea cu o voce mai blândă, dar tot jignită. Pot să decid singură. Chiar vreau să foc asta!

- Dar de ce?

- Pentru că doresc să ajut Cândva, nici nu ştiam că iu vremurile astea mai există oameni buni. Sunt atâţia care m-au ajutat tu, Krys, Kara şi Pawel, conul care ne-a adus în canalizare. Şi după tot ce aţi riscat pentru mine, dacă pot să vă ajut şi eu câtuşi de puţin, ei bine, vreau s-o foc! a spus ca, iar apoi şi-a ridicat bărbia eu o mişcare plină de mândrie. De când a începur războiul, n-am făcut decât să fug şi să mă ascund. Acum am şansa să foc ceva şi să nu mă mai simt neputincioasă. Vreau să particip şi eu. Şl pot să foc asta, a repetat ea pe un ton şi mai sigur.

- Dar nu eşti obligată s-o foci, am insistat eu.

-Ştiu, dar vreau!

- O să avem nevoie de ajutor ca să coborâm lăzile, a spus Krys bătând cu palma în capacul uneia dintre ele.

Părean grele şi mă întrebam cum reuşise sa le care de unul singur. Sadie a dat din cap în chip de aprobare solemnă. Apoi a dispărut, iar după câteva minute s-a întors însoţită de un tânăr cu barbă. Saul, mi-am dat seama imediat, tânărul din canalizare despre care îmi vorbise ea. Cel de care era îndrăgostită. Părea să fie cu doar câţiva ani mai în vârstă decât noi, purta îmbrăcăminte de evreu religios şi avea ochi negri, gânditori. Se ţinea aproape de ca şi la un moment dat a trecut în raţă, ca şi cum ar fi vrut s-o protejeze, ceea ce mi-a dat limpede de înţeles că sentimentele lui Sadie erau împărtăşite.

Ea s-a întors spre el şi a făcut prezentările:

- Aceasta este Ella, prietena mea despre care ţi-am vorbit Ea e cea care ne ajută. Ella, el este Saul, a încheiat Sadie, rostindu-i numele pe un ton plin de căldură.

- Bună ziua, l-am salutat eu.

Saul nu mi-a zâmbit Pentru d, eu eram duşmanul care îi punea în primejdie şi în care

nu trebuia să aibă încredere. Privirea lui blândă a devenit dură de îndată ce a înţeles despre ce era vorba.

- Nu te poţi aştepta în mod serios să facem aşa ceva, i-a spus el lui

Krys cu glas şoptit, dar plin de fermi tata. Canalul asta e totul noi, singurul adăpost pe care pentru 1 îl avem.

- Ştiu, a răspuns Krys. Şi dacă aş avea altă opţiune, nu v-aş ruga. Dar e vorba numai de o noapte.

Krys a dat la o parte grilajul şi a împins prima ladă peste marginea gurii de canal.

- Dă-te la o parte, i-a cerut Saul lui Sadie, încercând să-l ajute pe Krys de acolo, de jos.

Lada a alunecat şi a căzut în canal cu un zgomot înfundat, care a reverberat puternic în stradă. M-am încordat, rugându-mă În gând ca explozibilii să fie stabili şi să nu ne alegem cumva cu o explozie cauzată de impact Apoi am privit în jur, neliniştită. Cu siguranţă că zgomotul fusese auzit de oricine se ¡mase pe o rază de câteva sute bune de metri. Krys mi-a pus mâinile pe umeri şi un timp am stat la pândă, încercând să detectăm un potenţial zgomot de paşi. Dar strada rămăsese cufundată în tăcere. Câteva secunde mai

târziu, Krys i-a dat şi cealaltă ladă lui Saul, care a depus-o cât a putut de încet pe podeaua canalului

- Nu trebuie să le duceţi mai adânc În tund, a spus Krys. Doar împingeţi-le puţin mai în adâncime, ca să nu se vadă.

- Trebuie să stăm de pază lângă ele? a întrebat Saul.

- Nu e nevoie. Nimeni nu ştie de existenţa lor – san că le-am ascunde aici.

Mi-am dat seama că majoritatea oamenilor nu s-ar fi gândit în veci că se puteau ascunde lucruri în canalizare – fiinţe omeneşti, cu atât mai puţin. Krys a aruncat jos o prelată.

- Puteţi să acoperiţi lăzile cu asta şi să le lăsaţi acolo unde sunt pe timpul nopţii. înainte de răsăritul soarelui, o să vină cineva să le ia.

- Cineva? l-am întrebat eu pe Krys, îutorcându-mă spre el. Nu tu?

- Eu, dacă pot. Dacă nu, unul dintre oamenii mei de încredere. Mi-a luat ambele mâini în mâinile lui. N-o să fac niciodată nimic care

lă în primejdie pe tine sau
sa te pui
pe Sadie.

M-a privit adânc în ochi, dorind să mă focă să-l cred. Dar cum mai puteam, după tot ceea ce se întâmplase chiar acum?

- Ai făcut deja, i-am spus, iar apoi mi-am tras mâinile.

M-am dus la grilaj. Aproape că n-o mai vedeam pe Sadie din cauza celor două lăzi voluminoase, care ocupau aproape toată intrarea în canal.

-Sadie!

- Sunt aici.

Vocea îl suna înfundat şi, deşi insistase să ne ajute, se simţea că era mai mult decât înspăimântată.

- Nu trebuie să faci asta. încă te mai poţi răzgândi, am spus, deşi în realitate nu ştiam cum ar mâi fi putut s-o focă. Lăzile erau aproape imposibil de ridicat din canal şi mă Întrebam cum intenţiona Krys să le ia înapoi în dimineaţa următoare.

- O să fie bine, Ella, pot să fee asta!

În depărtare s-a auzit mugetul unei sirene de poliţie.

- Acum trebuie să te duci acasă, a spus Sadie. E periculos să mai stai pe stradă.

Chiar şi în situaţia de faţă, ea îşi făcea griji tot pentru mine.

- Are dreptate, a intervenit Krys atunci când zgomotul sirenelor s-a apropiat Trebuie să plecăm.

Am mai zăbovit, rară să-mi pese. Nu puteam suporta gândul c-o părăseam pe Sadie în împrejurări atât de cumplite. Dar n-aveam de ales.

- Mă întorc mâine-dimineaţă de cum se luminează, i-am promis, convinsă că părăsind-o făceam

cea mai mare greşeală din viaţa mea.

CAPITOLUL 22

Sadie

După ce Ella şi Krys au dispărut de deasupra grilajului de canalízale, m- am întors spre Saul, Întrebând:

- Acum ce facem?

- Mergem înapoi în ascunzătoare şi dormim. Krys a spus că nu trebuie să stăm de pază.

- Nu mi-e somn, am spus eu.

Nu puteam să-mi imaginez că lăsam pur şi simplu muniţia acolo şi că mergeam la culcare ca şi când nimic nu s-ar fi întâmplat

- Nid mie nu mi-e somn. Mergem să citim?

-Da.

Ne-am dus la nişă. Eu am scos cartea pe care începusem s-o citesc, dar Saul privea în gol

- Ce-i? l-am întrebat

-Nimic.

S-a frecat la ochi, apoi a fluturat din mână ca şi când ar fi vrut să-şi scoată cetra care îi intrase în ei.

- Numai că s-au

întâmplat atâtea în ultimele săptămâni, a spus el Mai întâi am pierdut-o pe Bubbe. Iar acum, asta.

Lacrimile îi curgeau pe obraji. M- am tras mai aproape de el, vrând s&- 1 consolez.

- Ştiu ci e greu, am spus. Îmi pare foarte rin!

Saul şi-a şters faţa cu mâneca.

- Crezi, probabil, că sunt un mare prost Om îu toată firea, şi plâng după bunica! A avut o viaţă lungă, a trăit mult mai mult decât fratele meu şi decât au parte mulţi oameni tn vremurile astea. Şi a murit în somn, ceea ce chiar a fost o binecuvântare. După ce a murit mama, Bubbe ne-a crescut ca pe copiii ei. A fost cu mine de când mă Ştiu.

Am vrut să-mi petrec braţele în jurul lui, dar nu mi s-a părut

S otrivit aşa că mi-am împletit egetele cu ale lui.

- înţeleg.

Atâtea pierderi, atâţia morţi! Bubbe fusese dificilă uneori, asta era sigur, dar familiile noastre deveniseră una singură şi simţeam şl cu durerea pierderii el După ce ne rămăsese atât de puţin, fiecare pierdere însemna o rană dureroasă, o gaură care se căsca în temelia de sub

picioarele noastre. Saul s-a oprit din plâns, dar n-a luat cartea, ci a privit tot în gol, fără să rostească nici un cuvânt

- Te simţi bine? am întrebat

Nu ştiam dacă se gândea la bunica lui, la muniţie sau la ceva cu totul diferit Dintr-odată, s-a întors spre mine şi m-a lust de mâni.

- Mărită-te cu mine, Sadie, a spus el

Eram prea surprinsă ca să răspund. Nu îmi imaginasem că avea sortimente atât de puternice. Dar acum se uita drept în ochii mei, iar privirea lui era gravă şi sinceră.

- Vreau să fii soţia mea. Te iubesc.

- Şi cu te iubesc.

Ştiam asta de mult timp, dar de în dată ce am şi rostit-o, totul a părut şi mai adevărat

- După ce plecăm de aici...

- Nu cândva, m-a întrerupt el Nu vreau să aştept Vreau să ne căsătorim acum.

- Nu înţeleg. Aşa ceva e imposibil!

- fia e posibil. Legea evreiască nu cere să ne căsătorească un rabin, e suficient să fie o persoană care cunoaşte ritualurile şi cerinţele. Tata poate să ne căsătorească.

Vorbea mai repede acum, luat de valul emoţiei din

cuvinte

- Ştin că ar fi trebuit să cer permisiunea mamei tale, a spus el pe un ton plin de regret Aş fi vrut s-o pot face. Ce spui, Sadie?

Mi-a scrutat faţa eu o privire plină de speranţă.

N-am răspuns imediat, d am reflectat la cererea lui. Eram destul de mare ca să mă mărit Dacă n-ar fi izbucnit războiul, aş fi putut avea deja un soţ, poate chiar şl un copil. Dar o astfel de viaţă îmi fusese răpită şl un trai normal era acum o posibilitate atât de străină şi de Îndepărtată, incât nid nu mi-o puteam imagina. Dar ii iubeam pe Saul, locul meu era lângă el. Viaţa alături de el, chiar şi în acele împrejurări vitrege, mi se părea alegerea ideală.

Dar o parte din mine dorea să mai aştept Totul se petrecuse atât de repede! Canalizarea nu era un loc potrivit ca să începem o viaţă împreună. Totuşi, locul acela înfricoşător era tot ce aveam. Poate că nid nu ne mai era sortit să cunoaştem vreodată alt cămin. Acum sau nidodată, era posibil ca asta să fie singura noastră şansă de a ne transforma iubirea în ceva permanent şi real Puteam să fim împreună nu numai în acele momente furate În care ne consolam unul În braţele celuilalt mal mult decât ar fi trebuit, d permanent, în

calitate de soţ şi soţie.

- Da, am spus eu în cele din urmă.

Saul a zâmbit, iar odiii i-au scânteiat de fericire pentru prima

dată de la
moartea lui Bubbe
Apoi m-a sărutat

- Când? am întrebat eu după ce ne-am desprins din sărut

- Acum! a exclamat Saul şi amândoi am izbucnit în râs. Adică nu în noaptea asta, dar mâine

Am dat să spun că ar fi trebuit să aşteptăm până când se întorcea mama. Dar cine ştia când avea să se întâmple asta? Cu fiecare zi şi săptămână care trecea, părea mai puţin o speranţă şi mai mult o iluzie.

- Haide sâ-i spunem tatei când se trezeşte de dimineaţa! El o să ne ajute imediat să pregătim totul.

Am dat din cap în semn de încuviinţare şi m-ara întrebat dacă *pan* Rosenberg avea să fie încântat de acea veste. Cândva ar fi obiectat că nu eram credincioasă practicantă, poate că ar fi protestat şi pentru că ritualurile nu se puteau pune în practică după toate rigorile. Dar aici, jos, totul se schimbase şi speram că el avea să-mi facă o primire călduroasă În familia tui, care

se împuţinase dramatic în ultimul timp.

- Putem să ne căsătorim mâine, a repetat Saul.

- Vreau s-o văd mai întâi pe EUa, dacă se poate, am spus. Aş vrea să mă căsătoresc sub grilaj, ca să poată fi şi ea de faţă.

Dacă mama nu era acolo, toată familia mea dispăruse Voiam s-o am pe Ella alături – sau cât se putea de aproape.

Mă aşteptam ca Saul să protesteze, Însă el a înclinat din cap în semn că era de acord.

- înţeleg. Dar nu trebuie să aşteptăm prea mult

Am rămas tăcuţi preţ de câteva minute. Saul şi-a rezemat capul de al meu, aşa cum ne obişnuiserăm în nopţile în care citeam fa lumina lunii. Am recunoscut curând sunetul egal, ritmic, al respiraţiei lui. M-am gândit că ar fi trebuit să ne întoarcem în cameră, la tatăl lui, eventual să mai verificăm muniţia în trecere. Dar Saul avea nevoie de odihnă. Nu voiam să-l tulbur. Cel puţin, nu încă. Mi s-au îngreunat şi mie pleoapele. Am clipit de mâi multe ori, silindu-mă să rămân trează.

-Sadie...

Am auzit o voce care mă striga. Am deschis ochii, speriată. Eram tot în nişă. Adormisem iară ră vreau. Nu ştiam cât timp trecuse. Saul dormea lângă mine, cu gura

întredeschisă.

- Sadie! a strigat o voce, mai tare, de astă dată.

Am deschis ochit Krys stătea la intrarea în nişă, iar pe raţă i se citea panica. Am rămas buimăcită preţ de o secundă. M-am ridicat În capul oaselor, încercând să mă dezmeticesc

- Muniţia, insista el, ce aţi făcut cu muniţia?

- Am lăsat-o chiar sub grilaj, am răspuns eu. Ai spus că nu-i nevoie s- o mutăm mai departe. Aşa că n-am mutat-o.

Saul s-a trezit din somn. Krys a făcut ochii mari.

- Muniţia a dispărut! m-a vestit el.

Am sărit în picioare, am ieşit din
nişă şi am pornit după el Saul mă urma de aproape.

- Probabil că te înşeli!

Krys nu cunoştea canalizarea, mi- am spus. Pur şi simplu nu căutase unde trebuie. Dar atunci când neam apropiat de locul de sub grilaj în care Krys coborâse lăzile, mi s-a strâns stomacul. Muniţia pe care ne- o încredinţase el dispăruse.

- Am lăsat lăzile atei, exact aşa cum ne-ai cerut, am repetat eu.

- Ne-ai spus că nu-i nevoîe să stăm de pază, a

adăugat Saul pe un ton defensiv.

- Poate că le-a mutat altcineva, a sugerat Krys, disperat.

Am dat din cap în semn că asta nu era cu putinţă.

- Aid nu suntem decât noi şi tatăl IniSauL

- Tata n-ar avea putere, a adăugat Saul. Poate că le-a mntat unul dintre oamenii tăi

- N-a fost nici unul disponibil. De aceea am venit chiar en.

înspăimântaţi, ne-am uitat unul la altul Muniţia nu era nid Ia noi nid la Krys, ceea ce lăsa loc pentru o

A^tdrieva Intrase în canalizare şi o luase.

- Mergeţi la loc în ascunzătoarea voastră! ne-a ordonat Krys.

- N-avem niei o ascunzătoare.

Da, n-aveam decât încăperea aceea, la numai câţiva paşi de locul de unde fusese luată muniţia.

- Mergeţi înapoi! a repetat Krys, de parcă nu m-ar fi auzit Să nu plecaţi sub nid un motiv! Nid măcar ca să mergeţi până la grilaj] Mă duc sa caut muniţia.

A pornit în fugă, iar paşii îi răsunau prin tunel în timp ce alerga.

După ce a dispărut en şi Saul am rămas înmărmuriţi vreo

câteva secunde.

- A fast cineva aidl

- Asta nu înseamnă că intrusul ştie de existenţa încăperii noastre sau de locul în care se află, a spus Saul Nu înseamnă că ştie de existenţa noastră.

Cuvintele lui erau o slabă consolare. Cineva fusese în canalizare. Era suficient

- Krys o să aibă grijă de tot, a spus Saul, uimindu-mă, fiindcă el n-avea încredere în cei care nu erau evrei, iar faptul că acum conta pc Krys ca să ne protejeze mi se părea semnul cel mai rău prevestitor dintre toate. Încearcă să nu te mai gândeşti la asta acum. Trebuie să ne ocupăm de nuntă, a glumit el, încercând fără succes să-şi alunge îngrijorarea din privire.
- După tot ce s-a întâmplat, chiar mai vrei să ne căsătorim?
- Mai mult ca oricând. Aici, jos, fiecare zi e un dar, nimănui nu-i e promisă ziua de mâine.

Am dat diu cap în semn de aprobare. Nu mă gândisem niciodată la asta, dar Saul avea dreptate. Chiar şi înainte să ascundă Krys muniţia aici, viaţa noastră în canalizare era primejdioasă şi s-ar fi putut curma oricând.

- De ce să nu profităm de puţină fericire acum, cât încă mai putem?
- Foarte bine, am spus.

Ne-am întors la încăperea noastră şi ne-am strecurat în ea pe furiş, ca să uu-l trezim p*epan* Rosenberg. blam urcat în pat. Dar nu puteam să dorm, mă foiam şi mă răsuceam. Incidentul cu muniţia îmi revenea

mereu în minte. Cineva fusese în canalizare. Pericolul părea şi mai mare, situaţia noastră devenise imposibilă. Auzind cum mă foiam, Saul a traversat încăperea şi s-a întins în pat lângă mine.

- E bine aşa? a întrebat el.

N-am putut să răspund, fiindcă mi s-a pus un nod În gât. Saul m-a îmbrăţişat din spate, iar bătăile inimii mi s-au înteţit, în timp ce mă întrebam dacă puteam să ducem lucrurile mai departe acum, când urma să ne căsătorim. Dar el s-a mulţumit doar să mă ţină în braţe.

- încă o ri, mi-a murmurat el la ureche.

Ştiam exact la ce se referea. Peste numai o noapte, puteam să fim împreună ca soţ şi soţie. Dar parcă mai era o veşnicie până atunci. Mi- am imaginat cum avea să arate viaţa noastră după război, cu Saul dedicându-se scrisului în timp ce eu aveam să urmez

Medicina. Trecuse mult timp de când nu mai credeam că aşa ceva putea să devină posibil într-o bună ri. Nu ştiam unde, dar aveam să fim împreună. Am adormit învăluită în căldura braţelor lui, am dormit profund pentru prima dată de când plecase mama.

Când m-am trezit a doua ri de dimineaţă, Saul plecase deja.

- S-a dus să pregătească lucrurile, a *spus pan* Rosenberg.

Probabil că Saul li dăduse tatălui său vestea despre căsătoria noastră. M-am uitat la chipul lui *pan* Rosenberg ca să-i văd reacţia.

- N-aveţi nimic împotrivă?

El a zâmbit şi mi-a aruncat o privire plină de emoţie.

- Sadele, sunt cum nu se poate mai fericit!

Am văzut atunci că nunta noastră însemna un vot de încredere, o afirmaţie că exista un viitor. Avea să ue aducă tuturor, inclusiv lui *pan* Rosenberg, fărâma de speranţă de care aveam atâta nevoie. Chipul lui a devenit solemn.

- Aş fi dorit numai ca şi părinţii tăi să fie aici şi să vă vadă. Dar spar că o să mă laşi să fiu un tată pentru voi amândoi.

Am văzut că rupsese o pagină dintr-o carte şi încerca să ne improvizeze o *ketubah®.*

Nu ştiam unde se dusese Saul, sau ce voia el să fac în legătură cu pregătirile pentru nuntă. Aşa că am început să

mă gătesc, mi-am pus rochia pe care mi-o dăduse Ella şi care rămăsese relativ curată, iar apoi mi-am aranjat părul cât am putut mai bine. Gândurile mi se duceau mereu la muniţie şi mă întrebam dacă Krys reuşise să găsească lăzile

sau să-şi dea seama cine intrase în canalizare şi te luase.

Cu tot avertismentul lui Krys, care ne ceruse să stăm în încăpere, la ora unsprezece, ora obişnuită a întâlnirii cu Ella, am pornit spre grilaj. Eram emoţionată şi abia aşteptam să-i spun despre planurile de nuntă şl s- o rog să la parte la ea. Dar Ella n-a venit la ora obişnuită şi nici după aceea. Mă întrebam dacă Krys ii spusese ce se întâmplase cu muniţia şi îi interzisese să vină la canal, şi dacă ea 11 ascultase. Cum s-o găsesc şi să-l dau vestea despre căsătorie?

O oră mai târziu m-am întors în cameră, deprimată.

- Ella n-a venit, i-am spus eu lui Saul, care se întorsese între timp. Dacă s-a întâmplat ceva?

- Sunt sigur că e bine, m-a asigurat el, deşi n-avea de unde să ştie.

- Aşa sper. Dar tot aş vrea ca ea să fie aici când ne căsătorim. Nu putem să mai aşteptăm puţin, ca să vedem dacă nu cumva apare?

Pe chipul lui Saul a trecut o umbra de dezamăgire.

- Ştiu că acum, cu muniţia şi cu tot ce s-a întâmplat, n-ar mai trebui să pierdem nici un minut Dar sunt sigură câ Ella o să vină mâine. Ştiu eu.

Saul a zâmbit

- Fireşte. Ce mal contează o zi, când avem tot restul vieţii? Dar, Sadie, dacă ea nu vine uici mâine?

Era o întrebare la care nici nu voiam să mă gândesc.

- Atunci, ne căsătorim fără ea.

Saul avea dreptate; nu puteam
aştepta la nesfârşit
Ziua a trecut încet

- Mă duc să profit de timp ca să caut nişte resturi din care să fac o *chuppak^,* a spus Saul, vesel, după masa de seară.

- Nu e nevoie, am fost eu de părere.

întreg canalul era un fel de baldachin de nuntă, care ne adăpostea de cerul de deasupra. Dar Saul părea atât de emoţionat încât n-am vrut să-i stric cheful.

- Al grijă, am spus.

Mi-a dat o sărutare şi a plecat în tunel

A trecut o oră, apoi două, iar eu am început să mă neliniştesc. Fe măsură ce se apropia noaptea, speram ca el, în entuziasmul de care era cuprins, să nu se fi aventurat să caute prea departe şi să fi

dat de necaz. Mă gândeam să mă duc după el, dar uu ştiam în ce parte o luase prin tuneluri. Până acum ar fi putut ajunge oriunde.

- Crezi că e bîne? a întrebat pun Rosenberg, neliniştit

- Da, în mod sigur, am răspuns, străduindu-mă să vorbesc pe un ton ferm. Caută lucruri pentru uuută.

Neconvins, tatăl lui Saul uu s-a mai pregătit de culcare ca de obicei, ci a început să se plimbe, îngrijorat, de colo până colo.

în cele din urmă, mult după miezul nopţii, Saul a apărut în prag.

- Saul, pe unde ai umblat? Am fost atât de îngrijorată! E totul în ordine? am început eu să întreb, iar vorbele îmi ieşeau din gură ca o rafală. E timpul?

Saul a clătinat din cap. Văzând expresia sumbri de pe faţa lui, am simţit cum mi se strângea inima. Chiar atunci, în spatele lui a apărut o umbră întunecată.

- Ella! Eram uluită s-o văd pe prietena mea în canal pentru prima dată. Ce fad aid?!

Preţ de o secundă, am sperat că, oricât ar fi fast de neplauzibil la acea oră, Saul o invitase la nuntă, iar ca fusese de acord.

Dar atund când i-am văzut mai bine faţa, mi-am dat

seama că nimic nu putea fi mai departe de adevăr.

- Nu mai sunteţi în siguranţă aid! Voi toţi trebuie să veniţi cu mine imediat!

Contract de căsătorie în tradiţia evreiască

Baldachin tradiţional sub care stau mirii în timpul oficierii căsătoriei la evrei

CAPITOLUL 23

<ESa

După ce Krys a pus muniţia în canal şi am plecat de lângă grilaj, m-am Întors acasă. Am stat trează toată noaptea, imaginându-mi lucrurile cumplite care s-ar fi putut întâmpla. N-ar fi trebuit s-o las pe Sadie să fie de acord cu cererea lui Krys, mă dojeneam eu bl gând. Îi vedeam expresia timidă, dar şi hotărâtă, care dădea de înţeles că ea era dornică să ajute cu orice i-ar fi stat în puteri. Nici Sadie, nici Saul nu erau pregătiţi peutru ceea ce le ceruse Krys să facă în beneficiul Armatei Teritoriale. În condiţii obişnuite, u- ar fi fost deloc greu să depoziteze câteva lăzi pe timpul nopţii. Dar îu existenţa lui Same nu era nimic obişnuit; existau cel puţin zece moduri în care totul putea să meargă îngrozitor de prost şi toate acele probabilităţi mi se învălmăşeau în minte

precum un vis urât de care nu puteam scăpa.

A doua zi de dimineaţă m-am strecurat afară din casă înainte de ivirea zorilor, căci eram prea agitată şi îngrijorată ca să mai aştept

Trebuia să văd ce făcea Sadie şl să ma asigur că era bine. Aerul dimiueţii de august era cald şi m-am îndreptat spre podul pustiu. M-am dus mai întâi la grilaj, dar, fireşte, Sadie nu era acolo atât de devreme Nu vedeam nimic jos. De acolo m- am dus în DşbnikL Cafeneaua era închisă şi toate uşile fuseseră încuiate, la fel şi cele de la beci, care permiteau accesul la *pimtica.* Am urcat în camera în care stătea câteodată Krys, dar aceasta era pustie. Am contemplat spaţiul gol, care arăta ea şi când n-ar fi rost nimeni acolo niciodată, nici noaptea, nid aită dată.

Neliniştea mi-a crescut N-am găsit pe nimeni, nid n-am aflat ce se întâmplase. Deprimată, am pornit înapoi spre centra. Mai aveam de aşteptat câteva ceasuri bune până la ora întâlnirii stabilite cu Sadie. După tot ce se întâmplase, nid nu mai ştiam dacă avea să mai vină. Am ajuns acasă, în strada Kanonicza, şi am păşit înăuntru,

sperând să pot să mă furişez prin hol şi să sar peste masa de dimineaţă. Nu puteam suporta gândul să stau faţă în faţă cu Ana Lucia şl să fac conversaţie. Dar a tund când am trecut prin sufragerie, am băgat de seamă liniştea uimitoare, precum şi faptul

că masa fusese strânsa. N-o auzeam nici pe Hanua în bucătărie. Mă întrebam dacă mama mea vitregă terminase de mâncat sau dacă nu coborâse încă. Poate că nu era acasă. Am paruit în sus pe scări

Apropiindu-mă de etajul trei, am aurit zgomote de sus. M-am neliniştit şi mai mult Cineva era în mansarda.

- Hei! am strigat

Speram că era Hanna şi că ea făcea curăţenie. Dar paşii erau prea grei, iar zgomotele, prea puternice.

Ana Lucia a apărut în pragul camerai mele, ciufulită şi roşie fa faţă, ca şi când ar fi făcut un efort îndelungat Pe chipul ei era zugrăvită o expresie triumfătoare.

- Ce-i asta? a întrebat.

'ţinea în mână amuleta lui Sadie.

Mi-a îngheţat sângele în vene. Ana Luda găsise amuleta cu litere ebraice a lui Sadie! Oare cum o descoperise? Scotocind prin camera mea. Asta nu mă mira. Dar mă întrebam ce o determinase să caute.

- Ai umblat prin lucrurile mele? Cum Îndrăzneşti? am spus eu, Indignată.

Dar Ana Lucia era în avantaj şi ştia asta. Fără să se lase intimidată, a făcut un pas înainte.

- Evreii – unde sunt?
- Nu ştiu despre ce vorbeşti.

N-aveam de gând să i-o predau pe Sadie.

Ochii ei au sclipit.

- Sunt evrei, nu-i aşa?

Deşi nu recunoscusem nimic, bănuielile ei păreau să se confirme acum,

- Iar tu îi ajuţi! De asta ai pus atâtea întrebări la dejunul cu ofiţerii, ştii tu, cel de acum câteva lumi Friedrich va fi atât de încântat să primească informaţia asta!

- Să nu îndrăzneşti!

Vedeam cum îi lucra mintea în timp ce plănuia să-i fiica destăinuirea amantului ei nazist, calculând exact ce beneficii urma să primească de la el în schimbul acelei informaţii,

- Ce pramatie mi-a lăsat tai că-tău pe cap! TU, iubitoare de evrei şi binefăcătoare cu nasul pe sus! Şi cu fratele ăla al tău, *ăotal*

A folosit un cuvânt oribil, denumind bărbaţii cărora le plăceau alţi bărbaţi

- Nu-l amesteca pe Madej în asta!

- Crezi ca poponarii sunt trataţi mai bine la Paris? a întrebat ea zâmbind cu cruzime.

Mă durea inima când mă gândeam la fratele meu, aflat atât de departe.

- Sunteţi o ruşine amândoi!

- Oricum, suntem mai buni decât tine, care colaborezi cu ticăloşii de

- nazişti! am spus cu ridicându-mi bărbia cu o mişcare sfidatoare.

A făcut un pas Înainte şi a ridicat mâna, ca şi când ar fi vrut să mă lovească. Apoi a lăsat-o în jos la fel de repede.

- Ai o oră, m-a anunţat ea, calmă.

-Pentru ce?

- Ca să pled. Fă-ţi bagajele şi pleacă!

M-am uitat, năudtâ, la ea. Mă născusem în acea casă, trăisem toată viaţa acolo.

- Nu poţi să faci asta! E casa mea. Aparţine familiei mele.

- A aparţinut.

M-am uitat la ea fără să înţeleg,

- Documentele referitoare la averea tatălui tău au sosit săptămâna trecută. Am vrut să-ţi spun, dar im eşti nidodată aici, fiindcă te ţii după şobolani evrei din canal!

Documentele erau o înştiinţare oficială cu privire la decesul tatei, iar în ele se

spunea că testamentul lui putea fi în sfârşit validat

- Acum, că el nu mai e, testamentul spune că şi casa, şi tot ce e în ea îmi revin mie.

- Nu poate fi adevărat!

Nu-mi venea să cred că tata fusese atât de lipsit de inimă. Fusese chiar atât de orb faţă de răutatea Anei Luda încât îi lăsase ei totul? Poate că era un truc, o manevră avocăţească

din partea ei. N-aveam de unde să ştiu.

- Dar unde să mă duc?

Am iutrat în panică. Preţ de o clipă, m-am gândit să mă rog de Ana Luda. Dacă n-o mai ajutam pe Sadie sau dacă măcar îi promiteam să n-o mai fac, poate că m-ar fi lăsat să rămân în casă.

- Asta nu e problema mea. Dar te sfătuiesc să nu te mat dud la evreii tăi. De altfel, n-o să mai fie nid ei acolo mult timp.

Mi-a îngheţat sângele în vene. Intenţia din cuvintele ei era inconfun dabilă: urma să-i informeze pe nemţi despre de Sadie.

- Doar n-ai crezut că chiar o să-i poţi salva?

Cuvintele Anei Luda răsunan batjocoritor, pline de cruzime.

M-am repezit şi am apucat-o de gât. Instinctele imi spuneau s-o sugrum. Dar asta nu m-ar fi ajutat şi n-ar fi ajutat-o nid pe Sadie. O secundă mai târziu, i-am dat drumul A făcut un pas

înapoi ţinându-se de locul de pe gât unde degetele mele îi lăsaseră urme roşii

- Cum îndrăzneşti? a spus ea, gâfâind. Ar trebui să pun să te aresteze imediat!

Ştiam că n-avea s-o facă. Spectacolul fiicei ei vitrege scoase de

poliţie din casă era mai stânjenitor decât ar fi putut suporta.

- Eşti rea, Ana Lucia! Dar timpul tău s-a cam dns. Armatele Aliaţilor înaintează şi în curând o să elibereze oraşul

Era un bluf – deşi aurisem de înfrângerile suferite recent de nemţi şi din partea Aliaţilor în Italia şi din cea a sovieticilor în est fiindcă nu ştiam dacă aceştia aveau să ajungă până la Cracovia.

Dar Ana Lucia nu ştia asta.

- Ruşii nn sunt deloc aproape de oraş! a ripostat ea.

îndoiala i se citea în priviri. Am continuat

- Primul lucru pe care o să-l fiică după ce îi alungă pe nemţi, o să fie arestarea colaboraţioniştilor, da, a celor ca tine!

A clipit de mai multe ori, ca şi când până acum nu s-ar fi gândit cu adevărat la situaţia et Spaima din privire i s-a adâncit Am făcut un pas înapoi, satisfăcută, şi am dat să

plec.

-Ella, stai!

M-am întors spre ea. Acum pe faţa Anei Lucia se citea panica, fiindcă ea se gândea la implicaţiile spuselor mele.

- Poate că m-am pripit. Dacă încetezi să-i mai ajuţi pe evrei, poate că putem să ne ajutăm una pe alta,

- să găsim o cale de ieşire din asta. În vocea ei era o intonaţie rugătoare. Am putea merge în sudul Franţei. Am ceva bani puşi deoparte la Zürich. Ai putea să-i scrii lui Maciej şi să-l rogi să-mi trimită şi mie o viză

Nu-i spusesem nimic despre viza pe care mi-o trimisese prietenul lui Maciej, Phillipe. N-ar fi trebuit să fiu surprinsă de asta, dar acum realizam că ea îmi citea corespondenţa.

Am şovăit o clipă. Cândva dorisem ca mama mea vitregă să mă accepte. Acum se clătina în faţa mea ca un morcov şi o parte din mine voia să-l apuce. Dar vorbea aşa numai pentru că era disperată, pentru că aş fi putut să-i ofer un oarecare ajutor de care ca avea nevoie. Apoi am văzut preţioasa amuletă a lui

Sadie strânsă între degetele grase şi lacome ale Anei Luda.

I-am smuls amuleta din mână şi, numai cu ce aveam pe mine, am coborât scara. Ajunsă la nşa din foţi m-am întors ca să mă mai uit pentru ultima oară la locui în care se aflan aproape toate amintirile legate de familia mea, singurele de acest fol care îmi rămâneau pentru restul vieţii. Mî-am îndreptat umerii şi am

plecat, părăsind pentru totdeauna casa copilăriei mele.

Ajunsă afară, am alergat pe străzi fără ţintă, ca şi când Ana Luda chiar ar fi chemat poliţia, iar aceasta m-ar fi putut aresta în orice clipă. Inima îmi bătea puternic. Apoi, văzând privirile alarmate ale celor din jurul meu, am încetinit pasul. Nu-mi puteam permite să atrag atenţia.

Am traversat podul spre cartierul Dţbniki şi am pornit în direcţia cafenelei. Apoi am ezitat. Ceva mai înainte, cafeneaua fusese închisă. Dar acum era dimineaţă şi mă rugam În gând să fie acolo Krys, sau măcar Kara.

Din fericire, uşa cafenelei nu era încuiată. Înăuntru nu era nimeni, aşa ca am coborât repede scările îu *piwnica*. L-am găsit pe Krys la bar, studiind un fel de hartă pe care o întinsese pe jos.

- Ella! Când m-a văzut, s-a ridicat în pidoare. Nu zâmbea. Avea o expresie

chinuită pe faţă, iar ochii U erau înfundaţi şi încercănaţi, plini de îngrijorare, ca şi când n-ar fi dormit deloc. Nu trebuia să vii aid!

îmi vorbise pe un ton aspru şi m- am întrebat daci era supărat fiindcă ne certaserăm cu o seară înainte, în legătură cu muniţia. Dar din expresia încruntată de pe chipul lui îmi dădeam seama că necazurile U

erau mult mal mari decât ueînţelegerea noastră.

- Ce-i? am îutrebat S-a întâmplat ceva cu Sadie?

- E bine, a răspuns el, iar apoi a tăcut, pentru ca, o clipă mai târziu, să adauge: Însă muniţia... a luat-o cineva!

Stomacul mi s-a strâns de spaimă.

- Cine?!

- Nu ştim. Poliţia, aşa credem, sau poate că o patrulă nemţească.

- Au intrat în canalizare?!

A dat din cap în semn că da. Eram îngrozită. Se întâmplase tot ce putea fi mai rău, deşi Krys jurase că aşa ceva nu e posibil!

- Cei care au luat muniţia ştiu de existenţa lui Sadie şi a celorlalţi?

- Nu cred, a răspuns el, apoi a şovăit o secundă şi a adăugat: Nu ştiu.

M-a cuprins panica. îmi venea să ţip la Krys, să-l spun că n-ar fi trebuit să ascundă muniţia în canal,

că îi spusesem! îmi imaginam cât de îngrozită trebuie să fi fost Sadie descoperind că fusese dneva acela. Dar nimic din toate astea nu mai conta.

- O să mergem după muniţie, indiferent cine ar fi cei care au luat- o, a spus Krys. Avem o echipă care fiice cercetări şi acum plec şi en cu ei. Dar, pentru orice eventualitate, o

- să-i mutăm pe Sadie şi pe ceilalţi chiar acum.

- Probabil că e cea mai bună soluţie, am spus,

A fost rândul lui să fie uimit.

- De ce? Ce vrei să spui?

- Ana Lucia a găsit amuleta lui Sadie, pe care prieteua mea mi-a dat-o în păstrare.

Ochii lui Krys s-au întunecat Fără îndoială că acum el îşi imagina toate complicaţiile care decurgeau din întâmplarea asta. Aşteptam să mă dojenească pentru că făcusem o faptă atât de nebunească şi ascunsesem bunuri ale evreilor, dar el n-a spus nimic.

- Ana Luda a pus lucrurile cap la cap şi a înţeles că ajutam evrei Ea nu ştie încă de faptul că ei se ascund în canalizare, sau cel puţin aşa cred. Dar m-a dat afară din casă.

Pe chipul lui a trecut un val de mânie, urmat imediat de resemnare.

- Îmi pare rău. Ştiu că eşti necăjită. Dar, sincer vorbind, ăsta e cel mai bun lucru care ţi se putea întâmpla. Atund când Aliaţii o să elibereze oraşul, nu trebuie să fii în preajma unor colaboraţionişti ca ea.

Evident, avea dreptate.

- Dar e numai o chestiune de timp până când ea le va spune nemţilor despre tot ce am făcut.

Mă aşteptam să nu fie de acord cu spusele mele. Dar el n-a spus nimic.

- O să găsim un loc unde să mergi, 0 să te scoatem din oraş, a spus d în schimb.

După expresia ochilor lui, mi-am dat seama că elabora un plan.

- Fratele tău e la Paris, nu-i aşa? Poţi să te dud la eL

-Da.

Am reflectat o clipă la ideea de a mă duce să locuiesc împreună cu Mariej. Cândva, ar fi fost un vis. Dar uu mai era.

- Nu, am rostit eu pe un ton răspicat. Nu vreau să merg la fratele meu.

- După ce o scoatem pe Sadie din canalizare, vreau să spun. În felul ăsta, o să ştii ca ca e în siguranţă. Abia după aceea pled la Paris.

- Nu e vorba numai de asta. Nu vreau să te părăsesc nici pe tine.

Abia rostind asta cu voce taie am simţit semnificaţia acelei idei. Eu şi Krys eram dezordonaţi, ne certam des,

nu eram perfecţi, dar îl iubeam la fel de mult ca atund când plecase la război. Chiar mai mult, poate. Soarta ne îngăduise să ne regăsim a doua oară – dar cu siguranţă că n- avea să ne acorde şi o a treia şansă.

- Şi cu simt la fel, a recunoscut el Dar, cu munca mea, nu putem fi împreună acum.

- Lasă-mă să vin cu tine!

S-a uitat ţinta la mine, de parca nu i-ar fi venit să-şi creadă urechilor.

- Vrean să-ţi fiu alături nu numai ca să ascund lucrurile care îţi trebuie în luptă, ci şi ca sa fiu cu adevărat alături de tine.

Acela era mesajul pe care voisem să i-l transmit În ziua în care 11 căutasem la cafenea şi îi lăsasem biletul Nu fusesem în stare să-i spun totul atunci, dar acum puteam s-o fac.

- Ai spus ca sunt şi femei în Armata Teritorială, aşa-i?

A dat diu cap în semn că da.

- Vreau să fiu şi eu una dintre ele. Nu numai ca să fac comisioane, dar chiar să fac parte din mişcare, am spus, iar apoi mi-am ţinut respiraţia, aşteptând reacţia lui Sau poate crezi că nu sunt în stare? am adăugat.

- Cred că nu-i nimeni mai bun sau mai potrivit pentru misiunea asta!

Aurind răspunsul lui, am

simţit că pareă mai crescusem puţin în înălţime.

- Dar mi-e teamă că e imposibil Veri tu, se apropie momentul adevărului. La Varşovia o să aibă loc 0 insurecţie de amploare şi toţi oamenii noştri, precum şi tot armamentul o să se concentreze curând acolo.

-Inelusivtu?

- Inclusiv eu.

Mi s-a strâns inima.

- Dar la Varşovia e şi mai periculos decât aici! am exclamat

A clătinat din cap posomorât, în semn că aveam dreptate.

- Tocmai de aceea trebuie să plec Au nevoie de mine acolo.

- Nu pot suporta gândul să te pierd din nou!

Voiam să-l implor să nu se ducă. Dar era decis şi şi-ar fi pierdut respectul de sine dacă n-ar n făcut ceea ce îşi pusese în gând. Mi se rupea inima la gândul ca mă părăsea din nou.

- Atunci, vin cu tine, am spus dintr-odată, mirată de mine însămi.

- La Varşovia?! Dar, Ella, chiar tu ai spus că e prea periculos!

- Acum totul e periculos, am răspuns eu.

S-a uitat la mine ca şi când ar fi vrut să mă contrazică, dar nu putea.

- Lasă-mă să întru şi eu în lupta voastră, am spus, şi de îndată ce am rostit asta, de îndată ce mi-

am dat seama că îmi doream cu adevărat să mă înrolez, m-a străbătut un val de încredere. Cel puţin, în felul ăsta o să fim împreună, indiferent de ce se întâmplă, am Încheiat eu.

Krys a şovăit o clipă. M-am aşteptat să mă refuze.

- Foarte bine, a spus el în cele din urmă, luâdu-mă prin surprindere. Te iubesc, Fila. Putem să plecăm împreună.

M-a cuprins în braţe şi m-a strâns la piept

- Fireşte, mai întâi trebuie s-o ajutăm pe Sadie. Nu plecăm decât după ce facem asta, am spus eu pe un ton categoric.

Mă duc să confirm aranjamentele pentru ca ei să aibă liberii trecere. Apoi rezolv problema legată de muniţie. Pe urmă o ajutăm pe Sadie, după care plecăm.

Din spusele lui, toate astea păreau să fie uşor de înfăptuit

- Îi caut pe Sadie şi pe ceilalţi şi le spun. Ea ar trebui să fie la grilaj cam peste o oră.

Krys a clătinat din cap.

- Mi-e teamă că n-o să fie chiar atât de simplu. I-am spus lui Sadie să stea ascunsă şi să nu mai vină la grilaj, indiferent de ce se întâmplă.

Am inspirat adânc

- Atunci, o să

trebuiască să cobor acolo şi s-o caut

Am încercat să par sigură de mine. Dar tremuram pe dinăuntru. N- avusesem curaj să intru în canalizare nici înainte. Cum aveam să mă descurc acum?

- EUa, nu! Conductele sunt minate!

-Minate?!

- Am aflat abia după ce a dispărut muniţia. Nemţii au început să mineze tunelurile ca să pregătească oraşul pentru apărarea în faţa atacurilor Aliaţilor. Au intenţia să le detoneze după ce Aliaţii intră în Cracovia. Dar e foarte uşor să te împiedici de fire şi să explodeze minele plantate în tuneluri.

Atund m-am gândit la Sadie şi la ceilalţi Oare de câte ori străbătuseră tunelurile fără să ştie că puteau sări în aer în orice dlpă?

- Aşadar, vezi că nu poţi să te dud acolo, jos, a adăugat Krys.

- Dacă Sadie e în pericol, e neapărată nevoie să mă duc la ca şl s-o avertizez, l-am contrazis eu.

- Cel puţin, aşteaptă să merg şi eu eu tine. Nu poţi s-o salvezi decât după ce i se găseşte un alt loc de refugiu. Trebuie să vorbesc cu echipa mea şi să găsim muniţia. Şi după cum ţi-am spus, e nevoie să le asigur lui Sadie şi prietenilor ei

libera trecere. Lasă-mă să fac toate astea şi ne întâlnim la miezul nopţii lângă grilajul de pe alee;

- Dar s-ar putea să fie prea târziu! Trebuie să ajungem la Sadie şi la prietenii ei acum!

- E cel mai bun lucru pe care îl puteam face. Ştiu că nu poţi să te întorci acasă din cauza Anei Luda.

Dacă vrei, stai în camera mea de sus până când vine timpul să te duci la Sadie.

- Iar după ce o ducam la adăpost, putem pleca împreună la Varşovia. Şi e posibil sa putem chiar să ne căsătorim.

Vechiul vis de fericire prindea iarăşi contur în mintea mea.

- Aşa sper, a răspuns el, pe un ton mai nesigur decât m-aş fi aşteptat.

Preţ de o clipă, vechile mele îndoieli s-au întors; poate că el nu simţea la fel ca mine.

- Te iubesc diu toata inima şi vreau să mă căsătoresc cu tine, a spus Krys. Dar acum totul c nesigur. Nu vreau să-ţi fac din nou o promisiune şi să n-o pot respecta, m-a lămurit el, iar eu mi-am dat seama că nu de sentimentele lui pentru mine se îndoia, d chiar de viitor. Dar să ştii un lucru, Ella: o să te aştept O să vin să te iau. Şi, Indiferent de ce se Întâmplă, u-o să te mai părăsesc niciodată.

Cuvintele tui Însemnau mai mult decât unjurământ de căsătorie.

M-a sarutat din uou, prelung şi apăsat, iar apoi a plecat

CAPITOLUL 24

<*ESa*

În noaptea aceea am aşteptat lângă grilajul gurii de canal, pe aleea din spatele bisericii, aşa cum îmi spusese Krys. După ce plecasem de la el, îmi petrecusem cea mai mare parte a timpului în încăperea goală de deasupra cafenelei *Aş* fi dorit să încerc s-o văd pe Sadie, sau cel puţin să mă plimb pe străzile din Cracovia încă o dată înainte să părăsesc oraşul pentru totdeauna. Dar nu îndrăzneam să fee nimic din toate astea ca să nu risc să fiu văzută de Ana Luda sau de prietenii el În plus, nu trebuia să pun în primejdie planul nostru.

Acum, în timp ce stăteam ascunsă în umbrele de pe alee, inima îmi bătea puternic de emoţie şi de nerăbdare. H aşteptam pe Krys să apară dintr-un moment în altul, cu silueta lui masivă conturându-se pe

cerul luminat de lună. Trebuia să intrăm în canalizare şi s-o găsim pe Sadic, acţiune de care mă temeam, fiindcă salvarea ei şi a celorlalţi avea să fie dificilă şi periculoasă. Dar după ce îi duceam pe toţi undeva în

siguranţă, eu şl Krys puteam să plecăm şi să începem o viaţa împreună.

Dar Krys n-a mai venit

Timpul trecea încet, iar eu îl aşteptam. O dată mi s-a părut că am văzut o umbră la intrarea aleii Dar nu era decât o maşină care trecea pe acolo. Orologiul din tumul bisericii a bătut ora douăsprezece şi jumătate noaptea, iar Krys tot n-a venit Am încercat să nu intru În panică, să mă gândesc la toate motivele care ar fi putut să-l facă să întârzie. Poate că încercarea de a găsi muniţia durase mai mult decât se aşteptase, sau poate că – din cauza neraţilor, aşa cum mie mi se întâmplase de mai multe ori – fusese silit s-o ia prin altă parte ca să ajungă aid.

Dar cu căt trecea timpul, explicaţiile pe care le găseam deveneau tot mai puţin plauzibile. După ce orologiul a bătut ora două, am ştiut că se întâmplase ceva rău. Nu puteam să mai

stau pur şi simplu locului şi să aştept. Dar, fără Krys, nu puteam să intru în canalizare şi s-o salvez pe Sadie; nu ştiam care era planul lui. Trebuia să-l găsesc pe Krys cu orice preţ.

Am plecat de pe alee, incercând să nu intru în panică, încercând să-mi imaginez cea mai puţin înfricoşătoare explicaţie peutru

absenţa lui. Fusese atât de sigur ca urma să ne întâlnim, s-o ajutam pe Sadie şi apoi să plecăm împreună! Se întâmplase ceva, ceva cumplit, eram sigură de asta. Şi trebuia sa aflu ce.

Am pornit în grabă spre strada Barska. Cafeneaua era închisă la ora aceea atât de târzie, aşa că am ocolit prin spatele clădirii, spre *piwnica,* unde Kara stătea la bar şi le servea bere câtorva clienţi întârziaţi. Când m-a văzut, expresia ei a devenit precaută. Vedeam din privirea ei intensă că se întâmplase ceva cumplit

- Ce-1? am întrebat. Ce s-a întâmplat cu Krys?

Vorbeam prea taie, nu eram deloc discretă. Dar în panica de care eram copleşită, nu ină mai interesa.

Kara m-a tras în spatele barulni şl apoi m-a dus în beciul în care o ascunsese

pe Sadie cu puţin timp în urmă.

- Krys a fost arestat

Arestat! Cuvântul mi-a reverberat în creier precum o minge care se lovea de pereţi.

- Dar cum aşa?!

- A plecat în misiune de recunoaştere împreună cu alţi doi tovarăşi, ca să încerce să recupereze muniţia. Au descoperit că aceasta fusese luată de un boţ de stradă local, care dăduse întâmplător peste

- ea în timp ce scotocea după resturi de fier vechi Hoţul intenţiona să le vândă muniţia nemţilor. Krys şi ceilalţi doi au încercat să-l intercepteze înainte să predea muniţia, dar s-a dovedit că era vorba de o capcană. Ticălosul fusese plătit ca să-i ademenească pe toţi trei şi să-i dea în mâinile nemţilor. Unul dintre ei a reuşit să scape, dar Krys şi celălalt au fost arestaţi

- Trebuie sâ-l ajutăm! am spus eu ridicând vocea, îngrijorată.

- Nu se poate face nimic.

- Cu siguranţă că, dacă !e spui oamenilor voştri din Armata Teritorială, ei o să încerce

să facă ceva ca să-i salveze.

Kara a clătinat din cap.

- Cei din Armata Teritorială nu pot risca, nu acum. Şi am primit ordine să nu încercăm să facam nimic care ar putea compromite operaţiunile. Oamenii care au fost prinşi n-ar dori să-l salvăm cu preţul unei misiuni mal importante. Sunt tovarăşi de nădejde şi n-o să cedeze, n-o să spună ce ştiu. Trebuie numai să ne rugăm pentru ei.

Am încercat să înţeleg ce îmi spunea Kara: nimeni n-avea să-l ajute pe Krys. Deşi făcuse atât de mult pentru cauză, urma să fie lăsat pradă unei morţi sigure. Trebuia să fac ceva.

- Mă duc după el, am spus, dând să plec din *piwnica.*

N-aveam idee cum să ajung la Krys, dar trebuia să Încerc,

-Stai!

Kara m-a apucat de umăr şi m-a răsucit înapoi cu faţa spre ea.

- Te porţi ca un copil impulsiv şi o să fii omorâtă! De acolo unde e acum Krys nu se mai întoarce nimeni, înţelegi?

N-am răspuns, fiindcă nu voiam să admit adevărul spuselor ei.

- Dar nu pot să-l părăsesc! am protestat. Nu pot să-l pierd, nu acum, nu după ce, în sfârşit, ne-am regăsit!

fi pierdusem pe Krys pentru totdeauna. Inima îmi sângera.

- Dacă te dud după d şi eşti şl tu arestată, atund înseamnă că tot ce a făcut el, toată durea şl suferinţa lui au fost bi zadar. Fă ca de să însemne ceva. Du-te şi salvează-ţi prietena şi pe tine însăţi, aşa cum aveaţi intenţia!

Gândurile mele s-au întors la Sadie. Krys n-avea să le dezvăluie nldodată nemţilor unde se afla ascunzătoarea ei. Dar hoţul care furase muniţia le spusese în mod sigur unde anume găsise lăzile. Era numai o chestiune de timp până când nemţii aveau să percheziţioneze canalizarea ca să

vadă ce — sau cine — ar mai fi putut să fie acolo.

- Kara, te rog..am murmurat eu cu sfială, Krys avea un plan ca să-i scoată pe Sadie şi pe prietenii ei afară din oraş...

Kara n-a răspuns, dar, după expresia ochilor el, mi-am dat seama că ea ştia unde anume voise Krys să-l ducă.

- Şi de ce te-aş ajuta? a întrebat ea pe un tou amar. Krys şi toţi ceilalţi s-au dus.

Atunci am văzut că avea ochii roşii şi pete pe obraji din pricina lacrimilor pe care le vărsase.

- S-a terminat, Ella. Nimic nu mai contează.

- Ba mai contează! La Varşovia urmează să se dea o luptă. Eu şl Krys voiam să mergem acolo imediat după ce o scoteam pe Sadie din canalizare. Asta contează! La fel şi Sadie şi prietenii el Trebuie să-i ajuţi, pentru că asta e ceea ce ar fi dorit Krys să fad. Dacă refuzi, înseamnă

că tot ce a făcut el a fost în zadar.

În acea clipă, ceva a licărit în ochii ei.

- Foarte bine. Ai auzit de Kryspinow?

Am dat din cap în semn că da. Era un sătuc aflat la vreo cincisprezece kilometri de Cracovia.

- În spatele gării e un parc de camioane, a continuat Kara. Un şofer de camion a fost plătit de Armata Teritorială să treacă peste graniţă mărfuri şi pasageri de importanţă vitală pentru Armată. Şoferul trebuia să-i ducă pe Sadie şi pe prietenii ei prin Poprad, peste munţii Tatra, în Republica Slovacă.

- Dar şi Republica Slovacă e ocupată de nazişti

- Da, nu pot rămâne acolo în siguranţă. Dar există un drum pe care unii refugiaţi traversează România şi ajura apoi în Turcia. Oamenii noştri ii călăuzesc şi îi predau mai departe.

- £ atât de mult de mers! am spus eu, imaginându-mi traseul şi simţind cum mi se învârtea capul. Chiar dacă reuşim să-i scoatem pe Sadie şi pe prietenii ei din Polonia, supravieţuirea lor e foarte incertă!

Kara a dat din cap În semn ca era de acord cu

spusele mele.

- I-am zis şi eu lui Krys ca e o nebunie, dar el considera ca nu există altă cale.

Cale care acum, iară Krys, devenea imposibilă. Dar nu puteam s-o părăsesc pe Sadie. Trebuia să încerc singură. Am dat să ies *dm piwnica.*

- Stai! a spus Kara.

M-am întors.

- Dacă poţi să-i scoţi pe evrei din canalizare, te aştept la grilaj şi te ajut să-i scoţi din oraş.

- Vorbeşti serios?

Kara a ridicat din umeri.

- O să încurci totul dacă te las să mergi singură!

Deşi tonul ei era dispreţuitor, îmi dădeam sama că se mai înmuiase puţin.

- Mulţumesc!

Ajunsă pe stradă, m-am oprit locului ca să mă gândesc De abia atunci am înţeles pe deplin grozăvia veştii pe care mi-o dăduse Kara: Krys dispăruse, aproape sigur că pentru totdeauna. Îi vedeam chipul în faţa ochilor, auzeam promisiunea lui că n-avea să mă părăsească niciodată. Totuşi, mă părăsise. De când ne regăsiserăm, certurile dintre noi ne făcuseră să irosim atât de mult timp preţios! Şi, la urma urmei, nici unul dintre motivele noastre de ceartă n-avea nid o importanţă.

Mi-am alungat tristeţea.

Dacă voiam s-o salvez pe Sadie; trebuia să pornesc chiar atunci. Şi trebuia să cobor singură în canalizare.

Cincisprezece minute mai târziu, eram din nou în picioare lângă gura de canal de pe alee şl mă uitam în jos. Acum cerul era întunecat ca smoala, norii acoperind lumina

stelelor. Nu vedeam nimic printre barele grilajului.

- Sadie! am chemat-o eu cu glas şoptit, sperând că, prmtr-im miracol, ea venise s& mă caute în toiul nopţii, sau cel puţin că se afla undeva prin apropiere. Dar din adâncul conductei nu mi-a răspuns decât ecoul vocii mele. Sadie nu era acolo. Dacă voiam s-o găsesc, trebuia să cobor în canalizare.

Am apucat grilajul şi l-am dat la o parte cu mare efort Deschiderea rotunda parcă era mai îngustă decât înainte. Ori de câte ori mă uitam în jos, îmi venea mai greu să respir. Iar coborârea în canal nu era lucrul cel mal rău. Sadic îmi povestise nu o dată despre conductele înguste prin care trebuia să se strecoare ca să poată ajunge la grilaj. Eu nu puteam face asta. Dar trebuia s-o găsesc pe Sadie şi s-o avertizez k timp. N- avcam de ales. M-am lăsat în jos, ţinându-mă de marginile tăioase ale

canalului. Am pipăit cu picioarele, căutând fundul. Dar acesta era la cel puţin un metru mai jos faţă de vârfurile picioarelor mele. Ştiam asta pentru că o privisem cn atenţie pe Sadie pe când ca se mişca prin locul acela. Trebuia să-mi dau drumul înăuntru, dar acel gând mă înfricoşa, părându-mi-se aproape imposibil. Am tras aer adânc în

piept şi am Închis ochii. Apoi mi-am luat mâinile de pe marginea cea tăioasă şi m-am lăsat să cad pe fundul canalului.

M-am prăbuşit cu o bufnitură şi am Împroşcat în jurul meu apa, care mi-a murdărit ciorapii şi rochia. Simţisem de multe ori de sus, din stradă, mirosul canalizării. Dar nimic nu mă putea pregăti peutru duhoarea înăbuşitoare care umplea aerul de aici şi care era de o mie de ori mai rea. Am realizat atunci ce însemna existenţa lui Sadie în canal şi am fost oripilată. Cum de trăise ea acolo zi după zi, timp de atâtea luni? Ar fi trebuit să fee mai mult, să insist să iasă mai curând din acel iad!

Nu mai era timp pcutru întrebări Trebuia s-o găsesc. Am pornit în josul conductei în direcţia din care venea ea întotdeauna. Când ochii mi s-au adaptat la întuneric, mi-am dat

seama cu uşurare că acea conductă nu era una chiar atât de mică. îmi imaginasem că tunelurile din canalizare erau înguste, ca o versiune ceva mai mare a ţevilor din baie, aproape prea mici ca să poţi merge prin ele. Dar tunelul în care mă găseam semăna mai mult cu un coridor şi vedeam că tavanul lui rotunjit era suficient de înalt ca să merg feri să mă aplec Am întins

ambele braţe în lateral, ca să-mi asigur echilibrul, şi m-am strâmbat de scârbă în clipa în care am atins pereţii lipicioşi.

Mai departe, tunelul se bifurca. Am încercat, disperată, să ghicesc din ce parte venea Sadie. Eram convinsă că aveam s-o ian pe unde nu trebuia. Poate că nici n-aş mai fi putut să mai găsesc drumul înapoi! Şi încă şi mai important era faptul ca nu-mi puteam permite să mă rătăcesc şi să pierd timpul.

În cele din urmă, am auzit vod în depărtare, dintre care una îmi era cunoscută. Am strigat din toţi rărunchii:

-Sadie!

Am uitat ca trebuia să vorbesc încet şi am fost luată pe nepregătite de ecoul vocii mele, care a răsunat în conductă. M-am grăbit spre Sadie. După ce am cotit, o siluetă mi-a tăiat calea.

- Saul... am spus, recunoscându-l.

Ducea nişte beţe ciudate de metal

gl o prelată. A scăpat lucrurile din raţe, iar acestea au căzut, huruind, pe pardoseala canalului.

- Cum de ne-ai găsit? a întrebat el.

Ultima dată când venisem la gura
de canal, 11 adusesem cu mine pe Krys, dimpreună cu muniţia şi pericolul. Pentru Saul, eu aveam să

fiu întotdeauna o străină în care nu se putea avea încredere.

- Ştiam direcţia din care venea Sadie la grilaj, am răspuns. Iar apoi m-am luat după vocile voastre.

El s-a încruntat.

- N-ar fi trebuit să ne lăsăm auziţi atât de uşor!

Nu îndrăzneam să-i spun că acum nu mai conta, fiindcă în curând nemţii aveau să ştie foarte bine unde să-i găsească, indiferent de cât de silenţioşi ar fi fost el

- Eşti singură?

Am dat din cap în semn că da.

- Te rog să mă duci la Sadie, e foarte important!

Ar fi trebuit sâ-i spun pe loc că trebuia să plecăm, dar nu ştiam cum avea să reacţioueze şi nu voiam să spun nimic decât după ce o vedeam pe Sadie,

În zidul tunelului era o adâncitură care forma o mică nişă. înainte să intru în ea, silueta micuţă a lui

Sadie a apărut în prag.

- Saul, pe unde ai umblat? Am fost atât de îngrijorată! E totul în ordine?

El uu i-a răspuns.

- E timpul? a întrebat Sadie.

Nu ştiam despre ce vorbea. Apoi m-a văzut pe mine.

-Ella!

Vocea ei era caldă, dar foarte surprinsă.

- Ce fad aici?!
- Nu mai sunteţi în siguranţă aid! Voi toţi trebuie să veniţi cu mîne imediat!

Sadie n-a răspuns, d s-a uitat ţintă la mine, de parcă n-ar fi înţeles.

- Fot să intru? am întrebat

Ea s-a dat la o parte fără nid o tragere de inimă şi m-a lăsat să intru. Spaţiul igrasios şi murdar era mai mic decât camera mea de acasă, nefiind suficient nid măcar pentru o persoană, cu atât mai puţin pentru cind adulţi plus un nou-născut, câţi fuseseră în total cei care se adăpostiseră cândva acolo.

Un bărbat mai în vârstă, care probabil că era tatăl lui Saul, stătea ghemuit într-un colţ. În toate acele luni de când o cunoscusem, Sadie îndura astfel de condiţii îngrozitoare după ce pleca de lângă grilaj. Dar până acum nu realizasem cât de cumplite erau ele în realitate. Şi totuşi, exista viaţă acolo, în locul în care Sadie şi ceilalţi mâncau,

dormeau şi stăteau de vorbă. Am înţeles că în acel spaţiu subpământean era o lume întreaga, cea în care trăia Sadie şi despre nu ştiusem că exista.

- Ce faci aid? a întrebat Sadie

- Am venit să vă scot pe toţi din canalizare,

- Afară? s-a mirat Sadie.

Am văzut fiica din ochii ei O înţelesesem atunci când nu voise să plece şi să-i părăsească pe ceilalţi Dar acum puteau să plece cu toţii împreună. Ceilalţi păreau la fel de îngroziţi de idee. Locul acela, care mie mi se părea cea mai oribilă închisoare, devenise refugiul lor. Nu-mi trecuse prin minte până în acel moment că s-ar fi putut ca ei să nu vrea deloc să plece.

- Cum am putea face aşa ceva? a întrebat SauL Pawel a spus că dacă ieşim în stradă, o să fim împuşcaţi imediat

Lucrătorul care îi ascunsese acolo le spusese că viaţa în canalizare era singura lor şansă, iar ei 11 crezuseră atâta timp! Pawel fusese salvatorul lor şi îi protejase cu preţul vieţii De ce ar fi trebuit să aibă mai multă încredere în mine decât în ei? În afară de Sadie, nici unul dintre d nu mă cunoştea deloc. Mi-am dres vocea.

- E adevărat că la suprafaţă situaţia e periculoasă, am spus. Dar

lucrurile se schimbă, iar asta a făcut să nu mai fiţi În siguranţă aici, am început eu să le explic, cântând să mă exprim căt mai limpede. Ştiţi că cineva a luat muniţia. Persoana aceea le-a dat-o nemţilor şi i-a alertat Există şanse ca poliţia să vină şi să percheziţioneze canalele în

- orice moment, ca să vadă ce altceva mai e pe aici.

Sadie a pălit

- Ţi-em spus că o să vină nemţii, i- a reproşat ea lui Saul cu glas strideut.

- Atunci, o să ne ascundem în altă parte! a ripostat eL Poate ca în nişa în care dtim.

Nu ştiam că mai aveau un al doilea refugiu.

- E prea mică pentru trei oameni, l-a contrazis Sadie.

- Nu-i nimic, o să găsim ait loc, a spus Saul, încercând s-o liniştească. Putem să mergem mai adânc în canalizare. Cu siguranţă că o să mai găsim nişe în care să locuim.

Saul căuta cu disperare o altă soluţie, ca să nu fie siliţi să iasă la suprafaţă.

- Nu se poate, am Intervenit eu. Ştiţi, nemţii au minat canalele, ca măsură defensivă. Dacă vă plimbaţi prin tuneluri, riscaţi să detonaţi minele.

Sadie a făcut ochii mari şi mi-am dat seama că se

apucase să calculeze în gând de câte ori mersese prin tuneluri fără să aibă habar de primejdia la care se expunea.

- O să ne descurcăm, a insistat Saul cu încăpăţânare. Ne-am descurcat şi înainte! a declarat el, iar

- apoi s-a uitat la mine şl mi-a servit concluzia: Nu plecam!

- îmi pare rău, mai e şi altceva, i- em spus eu lui Sadie. Mama mea vitregă a găsit amuleta pe care mi-ai dat-o.

- Amuleta ta *chaP*. a întrebat Saul făcând ochii mari şi întorcându-se spre Sadie. Ţi-am spus să n-o porţi!

- E vina mea! am sărit eu în apărarea lui Sadie.

- Nu, a fost vina mea, m-a contrazis ea făcând un pas apre mine, în timp ce Saul şi tatăl lui ne aruncau priviri pline de reproş.

Era ca şi când s-ar fi adeverit ceie mai rele avertismente şi premoniţii ale lui Saul despre prietenia dintre mine şi Sadie.

- I-am dat-o Ellei ca s-o păstreze în siguranţă, a explicat ea, N-ar fi trebuit să fee niciodată aşa ceva.

- Iar en ar fi trebuit s-o ascund mai bine, am

adăugat. Dar acum nu mai contează. Mama mea vitregă a găsit-o şi a înţeles că ajut nişte evrei. M-a dat afară din casă, aşa că trebuie să plec din Cracovia.

- O, Ella, îmi pare atât de rău! a exclamat Sadie pe un ton plin de remuşcări.

- Dacă plec, n-o să mai aveţi pe nimeni care să vă aducă alimente. Nu puteţi să rămâneţi aid, fiindcă s- ar putea să vină nemţii, şi uid nu

- puteţi merge mai adânc în tuneluri, din cauza minelor. Trebuie să plecaţi acum, împreună cu mine!

- Dar dacă se întoarce mama? Ei, am vrut să spun că întrebarea mea nu era legată de „dacă”, ci de „când” Aşadar, ce o să se întâmple atunci când sc întoarce mama? s-a corectat Sadie, încercând să exprime cât mai bine o anumită certitudine pe care n-o mai avea de multă vreme. Când se întoarce mama, trebuie să fiu aici!

Am simţit un bolovan în stomac. Minciuna pe care o născocisem acum câteva săptămâni doar în scopul de a u-o răni pe Sadie era exact ceea ce mă împiedica acum să- i salvez viaţa. Dacă Sadie credea că mama ei era În viaţă, n-avea să mai plece niciodată din canalizare. Mi- am dat seama că nu mai aveam încotro, aşa că am spus:

- Sadie, în legătură cu mama ta...

- Ce-i? Ai aflat ceva? s-a repezit ea să mă întrebe, apoi a văzut expresia feţei mele şi s-a oprit, însă pe urmă ml-a mai pus o întrebare: Mama e bine?

Am ştiut că venise momentul adevărului

- M-am dus la spitalul unde mama ta a dus copilul. Însă ea nu mai era acolo.

-Nu înţeleg.

- Mama ta s-a dus la spitalul unde Intenţiona să lase copilul Călugăriţele de la spital l-au dat un pat şi au îngrijit-a
- Dar mama nu s-a dus acolo ca pacientă. S-a dus ca s-o ascundă pe sora mea.
- Ştiu, dar era bolnavă şi cu toţii şi-au dat seama că născuse. Făcuse febră şi o infecţie după naştere. Nemţii au descoperit că era acolo şi au venit după ea.
- A fost arestată?

Aş fi vrut s-o mint şi să-i spun că da. Ar fi fost îngrozitor să-i spun lui Sadie că mama ei fusese luată de nemţi însă asta, cel puţin, i-ar fi dat o speranţă. Dar astfel i-aş mai fi spus încă o minciună.

- Cei de la spital nu l-au lăsat pe nemţi s-o ia. Ştiau că, odată căzută în mâinile lor, ea ar fi avut o soartă îngrozitoare, aşa că i-au dat un medicamcut şi au adormit-o fără dureri Am făcut un pas şi mi-am petrecut braţele în jurul ei. Sadie, îmi pare rău! am

spus, apoi am tăcut o dipâ, am tras aer adânc în piept şi am rostit cuvintele fatale: Mama ta a murit

- Nu... uupoate fi adevărat!

Chipul lui Sadie a devenit rigid. Ea
nu voia să creadă. Deşi bănuise că mama ei nu mai era în viaţă încă din ziua în care plecase la spital, o parte

din ea tot mal sperase. Până în momentul de faţă.

- Spui aşa numai ca să plec de aicil

- Ba nu. Ţi-am spus adevărul

Nu puteam adăuga nimic care să-i domolească durerea. Ochii i se căscaseră, măriţi de groază, la fel şi gura. M-am încordat în aşteptarea ţipătului pe care l-aş fi scos eu dacă aş fi fost în locul ei, atât de puternic, încât ar fi adunat toată lumea la gura de canal şi astfel şi-ar fi dat de gol refugiul de sub pământ Dar Sadie părea să se jelească pe muteşte şi tremura, în schimb, din tot trupul. Ochii ii rămăseseră uscaţi, fără nici o lacrimă. Stăteam neputincioasă, încercând să găsesc cuvinte care să-i adusă puţină alinare.

Iu cele din urma, ca s-a liniştit.

- Şi sora mea?

- Călugăriţele susţin că mama ta a venit la spital singură, fără copii N- am reuşit să aflu ce s-a

întâmplat La spital nu era nici urmă de sora ta.

- Probabil că s-a dus şi ea, a spus Sadie cu voce gâtuită de durere.

Voiam s-o mângâi, dar nu ştiam cum. Ea şi-a îndreptat spatele şl s-a tras mai departe de mine.

- Ai fost la spital acum câteva săptămâni în tot acest răstimp, ai ştiut că manta mea murise. Şi nu mi-ai spus nimic.

- Da.

M-am gândit s-o mint din nou şi să-i spun că de abia aflasem, dar nu mai puteam ascunde adevărul.

- Am vrut să te cruţ, îmi pare rău.

- Credeam că eşti prietena mea.

Ochii lui Sadie erau reci ca gheaţa.

Saul a făcut un pas în faţă, şi-a pus, protector, un braţ pe umerii ei şi a tras-o puţin nud departe. Dar Sadie s-a răsucit cu faţa spre mine.

- Dacă m-ai minţit, de ce aş avea încredere acum ca să plec cu tine? a întrebat.

Am şovăit, luptând cu logiea ei.

- Nu ţi-am dezvăluit adevărul în priviuţa mamei tale fiindcă m-am temut că, dacă îl aflai, n-aveai să mai supravieţuieşti aid, sub pământ Mi- am dat seama c-o subestimasem. Probabil că asta fusese cea mai mare greşeală a mea. Atunci am încercat să te salvez. Şi încerc să te salvez şi acum. M-am apropiat de ea şi am luat-o de mână, privind-o drept în ochi Sadie, îmi pare

rău. N-ai decât să mă urăşti cât vrei după ce ieşim de aici, dar nu lăsa greşeala mea să vă ucidă pe tine şi pe oamenii aceştia buni pe care îi iubeşti.

Eram sigură că ea avea să mă refuze. Nu ştiam ce aş fi făcut atunci. Soarta lor era pecetluită: arestaţi sau morţi acolo sub pământ. Iar dacă rămâneam în canalizare, aceeaşi soartă aş fi avut-o şi eu. M-am

gândit la Krys ţi m-am întrebat unde era el. M-am mai întrebat ţi dacă fiecare dintre noi avea să mai afle vreodată ce s-a întâmplat cu celălalt

Sadie nu răspundea. Am încercat din nou:

- Te rog. Ştiu că eşti supărată, iar după ce ajungera sus, o să înţeleg dacă n-o să mai vrei să vorbeşti niciodată cu mine. Dar n-avem timp. Dacă vrei să scapi cu viaţă, trebuie să mă urmezi acum.

Atunci parcă ceva s-a frânt în ea.

- Foarte bine, a spus ea cu glas răspicat De dragul lui Saul şi al tatălui său, o să merg.

Vocea ei era rece şi ştiam că n-avea să mă ierte niciodată pentru ce făcusem. Însă era gata să plece ca să- i salveze pe ceilalţi.

Dar Saul, care o ţinea încă de umeri pe Sadie, stătea nemişcat, neconvins. Am

încercat să-l fee să înţeleagă.

- Ştiu că aid a fost refugiul vostru, locul în care v-aţi simţit în siguranţă. Dar acum uu mai sunteţi feriţi de pericole. Singura salvare e să fugiţi de aici

- Şi de ce am acvea încredere în tine? a întrebat el cu amărăciune în voce, f&cându-se ecoul vorbelor lui Sadie.

- Pentru că n-ai altă opţiune! am răspuns eu cu brutalitate. Sunt singura voastră speranţă!

Saul s-a uitat la mine ca şi când ar fi vrut să mă contrazică, dar nu putea.

- Dacă nu veniţi cu mine, o să muriţi cu toţii!

Sadie s-a întors spre eL

- Saul, EUa a venit aid ca să ne ajute.

Cu toate cele întâmplate, o parte din ea tot mai credea în mine.

- Nu putem avea încredere în ea. Nu putem avea încredere în nid unul dintre ei!

- Dar ai încredere îu mine, da? a întrebat Sadie cuprinzândui obrajii în palme.

Saul n-a răspuns la început Apoi a înclinat din cap în semn că era de acord.

- Bine. îţi spun că trebuie să plecăm. Te rog, SauL Nu plec fără tine!

- Dar trebuia să ne căsătorim astăzi, a spus Saul.

- Să vă căsătoriţi! am exclamat, uimită.

Sadie a dat din cap în semn de confirmare.

- Saul m-a cerut de nevastă chiar noaptea trecută. Tocmai voiam să-ţi spun astăzi.

l-a luat mâinile lui Saul într-ale el şi l-a privit adânc fn ochi

- O să ne găsim baldachinul nupţial în altă parte, l-a asigurat ea, iar apoi şi-a dus mâna la inimă şi a declarat: Aid, înlăuntru, sunt deja măritată cu tine.

- Mâine puteţi să vă căsătoriţi în libertate, am sugerat eu.

Dar gândindn-mă la planul lung şi dificil pe care 11 avea Kara pentru fuga lor, m-am îndoit că spusele mele aveau să se adeverească.

Saul a dat din cap, de parcă s-ar mai fi înmuiat în privinţa mea, văzând, în cele din urmă, că le voiam binele tuturor.

-Dar...

El şi-a luat privirea de la Sadic şi şi-a mutat-o la tatăl lui, care stătea în acelaşi loc, încăpăţânat, refuzând să recunoască adevărul şi să se dintească de acolo. Dacă nu-l putea convinge pe bătrân, nid unul dintre ei n-avea să plece, iar asta îi condamna pe toţi trei la o moarte sigură.

Saul a lăsat mâna lui Sadie

şi s-a dus la tatăl lui.

- Te rog, tată. Ştiu că ne-ai adus aici pentru că ai fost convins că sub pământ aveam să fim în siguranţă. Şi aşa a fost. Dar lucrurile se schimbă. N-ai putut să-l salvezi pe Micah, dar, dacă vii acum cu noi,

- poţi să mă salvezi pe mine. Te rog, dă-ne şansa asta!

Tatăl lui şi-a ridicat privirea. Mi- am dat seama că se lupta cu frica de ororile de sus, de pe stradă. Sadie s-a apropiat de cei doi bărbaţi

Vă promit că fiului dumneavoastră n-o să i se întâmple nimic rău, a spus ea pe un ton solemn.

La început, m-am îndoit să el avea s-o creadă. Dar bătrânul i-a întins mâna şi am văzut că între ei exista o anumită legătură. Sadie l-a ajutat să se ridice în pidoare. Bătrânul a traversat încăperea şi a desprius *mezuzah* de pe zid.

Am pornit cu toţii prin tunel. Am băgat de seamă că Sadie a aruncat o privire peste umăr, parca luându-şi rămas-bun de la acel spaţiu mic şi oribil care fusese casa ei timp de mai multe luni şi pe care acum îl părăsea pentru totdeauna. Apoi s-a întors spre mine.

- Cum? Vrean să spun, unde mergem? A aranjat

Krys ceva pentru noi?

N-aş fi vrut să-i spun adevărul despre Krys. îmi era teamă că, dacă ar n ştiut că el n-avea să fie acolo, la ieşirea din lumea subterană, ca să ne aştepte şi să ne călăuzească, ea ar fi decis să nu mai meargă deloc. Dar nu puteam s-o mint din nou.

- Krys a fost arestat, am spus eu în cele din urmă. L-au ridicat. S-a dns să încerce să intercepteze muniţia şi a fost prins.

Chipul ei a căpătat o expresie îngrozită.

- Arestat?!

Mă aşteptam să fie cuprinsă de panică, dar ea a exclamat:

- O, Ella, trebuie să fii atât de îngrijorată! Trebuie să te duci să-l ajuţi!

- Nu pot să fee nimic pentru el acum, am răspuns eu, sperând ca vocea să uu mi se frângă.

Stomacul mi s-a strâns din nou la gândul că Krys fusese arestat sau chiar mai rău de-atât. În acel moment, aş fi dat orice ca să-l ajut Dar, după cum spusese şi Kara, nu asta ar fi dorit Krys. Locul meu era în canalizare, ca s-o salvez pe Sadie.

- El ar fi dorit, mai presus de orice, să vă salvez pe vot

Detestam faptul că deja, Instinctiv, alegeam să vorbesc despre el la timpul trecut ca şi cum deja ar fi

murit

- Dar, fără ajutorul lui, cum o să putem fugi? a întrebat Sadie, care părea să revină la îndoielile ce o frământaseră puţin mai înainte.

- Ştiu traseul care trebuie urmat odată ce ajungem la suprafaţă, am răspuns eu, ceea ce era parţial

- adevărat. Kara, femeia de la cafenea, mi l-a dezvăluit Tot ea mi-a promis şi că o să ne dea o mână de ajutor. Aşadar, pot să mă descurc şi să vă conduc într-un loc în care şi fim cu toţii în siguranţă.

M-am străduit să vorbesc pe un ton care să denote siguranţă de sine. Trebuia doar ca, de una singură, să reuşesc să-i scot pe toţi trei din subteran. Apoi Kara avea să mă ajute să-i duc la KryspînAw. Eram în stare să mă descurc cu toate astea.

-Haideţi!

Păşeam în tăcere prin tunel. Eu mergeam în frunte, Sadie venea după mine,

- Îmi pare rău pentru mama ta, am spus.

Probabil că nu era un lucru înţelept să aduc din nou vorba despre mama ei şi s-o întristez tocmai la plecare. Dar simţeam

nevoia să spun cern

- Cred că o parte din mine ştia deja, fiindcă a trecut prea mult timp de la plecarea ei, a răspuns Sadie oftând.

Iu spatele ei, Saul îşi ajuta tatăl, care se mişca încet Durase mai mult decât anticipasem ca să-l convingem pe bătrân şi voiam să-i îndemn pe toţi să se grăbească. Dar bătrânul era marcat de lunile petrecute în canalizare şi abia mai mergea. M-am

concentrat pe drumul din faţa noastră, încercând sa uumă gândesc la mine. Nu ştiam cum arătau minele şi cum aş fi putut sa le evit, aşa ca mi se părea că fiecare pas ar fi putut să fie ultimul Am ajuns la grilajul unde o cunoscusem pe Sadie, cel din apropiere de piaţa Dsbniki. Nu ştiam cum am fi putut sa ieşim cu toţii fară să fim vazuţi, chiar daca era noapte. Mă rugam în gând sa fi ajuns deja Kara, ca să ne ajute.

Parcă 11 auzeam pe fratele meu, Maciej, spunându-mi zicalele lui privitoare la vremurile grele:

„Un picior în faţa celuilalt!” şi „Asta e tot ce poţi face!” Dintr-odată, s-a

auzit un huruit Mă gândeam că putea fi un raid aerian, dar zgomotul se auzea prea aproape şi era prea intens.

Explodase o mină.

– Înainte, repede! am strigat.

Poate că mina explodase accidental. Aliaţii încă nu erau aproape de Cracovia. Cu siguranţă că nemţii încă uu detonaseră nimic Dar a mai urmat încă o explozie şi apoi încă una, fiindcă prima dintre ele declanşase un fel de reacţie în lanţ. Dar zgomotele nu veneau de sus, ci de sub pământ, de aproape, şi erau înfricoşătoare.

A urmat altă explozie, care ue-a aruncat la pământ Am stat neclintiţi câteva secunde. Nu puteam să mă mişc şi mi se părea că eram deja moartă. Ne-am ajutat unul pe altul să ne ridicăm în picioare şi să ne scuturăm de moloz. Plămânii mi se umpluseră de praf şi de resturi. Am tuşit şi am scuipat ca să le dau afară. Aerul era atât de îmbâcsit de praf, încât nici uu mai vedeam. Cineva m-a luat de mână şi m-a tras. Am recunoscut degetele delicate ale lui Sadie, căci acum ea preluase conducerea. Am contiuuat să mergem mai departe.

în spatele uostru s-a auzit alt zgomot puternic de prăbuşire, ca şi când zidurile ar fi începnt să cadă de jur împrejur. Sadie s-a împiedicat, cât pe ce sa mă tragă şi pe mine jos, la pământ. Saul a încercat s-o ajnte să se ridice, dar ea l-a respins, zicându-i:

- Ajută-l pe tatăl tău!

I-am împins pe cei doi bărbaţi în faţauoastră.

La capătul tunelului,

vedeam puţina lumină din strada de deasupra grilajului M-am gândit că s-ar fi putut să fie Krys. Preţ de o clipă, mi-am imaginat că nu fusese arestat şi că mă aştepta. Fireşte, asta era imposibil. M-am întors spre Sadie şi am spus:

- Am reuşit!

M-am gândit că acum aveam s-o văd pe Sadie mulţumită, dar nu era. tn schimb, s-a uitat peste umărul meu şi ochii i s-au umplut de groaza.

-Ella!

Tocmai Îmi rostea numele, când un huruit asurzitor ne-a acoperit vocile. Zgomotul era diferit de astă- dată, nu provenea din explozia unei bombe, ci venea chiar din interiorul zidurilor. Exploziile slăbiseră pereţii tunelurilor şi aceştia începuseră să se prăbuşească în jurul nostru, cu încetinitorul, parcă. Betonul rotunjit se crăpa şi începea sa facă implozie. În feţa uoastră, Saul a ezitat o clipă.

- Mergi! a strigat Sadie, indemnânau-l s-o ţină tot înainte.

El a luat-o la fugă împreună cu tatăl lui, pe care aproape că-l ducea pe sus. A mai privit-o încă o dată pe Sadie, prelung şi pentru ultima oară. Plafonul s-a prăbuşit şi am tras-o pe Sadie sub mine, acoperind

capetele noastre cu braţele, ca să uu fim zdrobite. Bucăţi de beton, resturi şi praf plouau peste noi şi ue tăiau pielea.

Atunci când ne-am ridicat privirea, am văzut că tot drumul din raţa noastră era blocat de bolovani. Huielul care servise cândva drept punte de legătură între mine şi Sadie

se prăbușise. Saul, tatăl lui și întreaga lume de dincolo de grilă) dispăruseră, lăsându-ne pe Same și pe mine prinse în canalizare, singure.

CAPITOLUL 25

<*ESa*

Mi-am şters molozul din ochi, încercând să mă orientez.

- Sadie! am strigat Stătea întinsa pe jos, la câţiva metri de locul în care căzuse şi nu se mişca. M-ara târât repede până la ea. Ai păţit ceva?

Şi-a atins stomacul.

- Doar o mică tăietura.

M-am apropiat ca să cercetez rana, dar ea mi-a dat mâna la o parte.

- Saul! a strigat ea ridicandu-se în picioare. Uude e? Văzând zidul de bolovani care ne despărţea acum de el, a intrat în panică. Saul! a strigat ea mai tare.

-Şştt!

Chiar şi acum, strigătele ei ar fi putut fi auzite din stradă. Ignorându-mă, Sadie a început să dea la o parte pietrele care căzuseră şl ne despărţiseră de Saul şi de tatăl LUI

- Trebuie să-l găsesc, a insistat ea. Trebuia să plecăm împreună! Trebuia să ue căsătorim! Nu pot sa-l pierd şi pe eli

Toată durerea şi frustrarea care se acumulaseră înlăuntrul ei în acele câteva luni parcă clocoteau acum şi dădean pe dinafară, în timp ce împingea bolovanii la o parte.

Opreşte-te! i-am strigat, apucându-i mâinile însângerate într- ale mele ca să i le potolesc. Nu poţi să răzbaţi dincolo! Iar dacă mai tragi de pietre, dărâmi şi restul tunelului peste noii

Faţa i-a încremenit. Credeam că după părinţii şi sora ei, nici o altă pierdere nu mâi putea s-o doboare pe Sadie Dar Saulera ultimul om pe care îl mai avea în afară de mine. EI reprezeuta iubirea pe care de-abia o găsise Gândul de a-l pierde era mai mult decât putea îndura.

- Eram atât de aproape, puteam să ieşim împreună! Iar acum s-a dus.

- Nu, a ajuns cu bine în partea cealaltă, împreună cu tatăl lui, am spus eu, sperând că era adevărat

Sadie a aruncat o privire neputincioasă de jur împrejur.

- Eu şi Saul n-o să ne mai revedem niciodată, a spus ea, începând să plângă.
- Nu vorbi aşal O să ieşim de aici şi o să-i găsim!
- Dar ei nu pot să ne aştepte pe stradă. Fără noi, de unde o să ştie unde să meargă? Pot să fie prinşi!

Chiar şi acum, când eram blocate aici şi vieţile noastre erau în pericol, Sadie se gândea la alţii.

- Saul o să se descurce. E puternic, fer Kara o să-i conducă şi o să-i pună la adăpost Tot ce trebuie să facem e sa găsim o modalitate să ieşim de aici, ca să ne întâlnim apoi cu ei.

încercam să vorbesc pe un tou ferm şi să fee ca lucrurile să pară mult mai simple decât erau de fapt

- Cum sa ieşim de aici?

Sadie cunoştea tunelurile de o mie de ori mai bine decât mine. Dar era prea copleşită ca să gândească limpede şi aştepta un răspuns de la mine.

- Cealaltă gură de canal, am spus. Cea care dă spre râu. Putem sa ajungem acolo?

- Cred că da, daci exploziile n-au distrus şi acel tunel. Dar e mult mai greu de mers pe acolo.

- Trebuie să încercăm, am răspuns eu, plină de hotărâre.

Sadie a privit lung la tunelul blocat, căci nu voia să pleca din locul în care îl văzuse pe Saul pentru ultima oară.

- Haide, trebuie să ne grăbim! am îndemnat-o eu, trăgând-o într-o parte.

Fără tragere de inimă, ea m-a condus în altă direcţie, păşind mai

încet de astă-dată. Deşi exploziile nu distruseseră complet tunelul în direcţia aceea, lăsaseră totuşi drumul în ruine. Înaintam încet, căci trebuia să ocolim craterele din pardoseală şi să ne urcăm pe grămezile de moloz.

- Exploziile! a spus Sadie în timp ce străbateam tunelul. Ce s-a întâmplat?

- Câteva mine au explodat Dar nu ştiu sigur de ce.

- Crezi că le-au aruncat în aer uamţii?

- Nu ştiu. Nu cred.

Chiar dacă nemţii bănuiau că se ascundeau oameni în tunel, părea puţin probabil să detoneze nunele rară să verifice.

- Poate că unul dintre noi a călcat pe unde nu trebnia sau poate că minele au explodat din cauza greutăţii a patru

oameni care mergeau prin canal, am spus eu. Nu ştim şi nu contează. Trebuie să găsim drumul ca să ieşim din canalizare şi să ajungem la ceilalţi.

Sadie a cotit în direcţia a ceea ca înainte de explozie fusese o potecă îngustă. Acum era blocată şi acoperită cu resturi de moloz şî de piatră de la zidurile prăbuşite.

- Pe aici ar fi trebuit să mergem, a spus ea, neliniştită. Numai că acum nu se mai poate.

Mă întrebam cu groază dacă eşuase şi ultimul nostru plan de scăpare.

- Acum ce facem? am întrebat.

Sadie s-a întors şi a pornit înapoi
pe unde veniserăm. Apoi a privit de- a lungul peretelui.

- Conducta!

A arătat spre o deschizătură din rid, foarte eproape de pământ, dar atât de mică încăt eu nici u-o observasem atunci când trecuserăm pe lângă ea prima dată.

- Nu sunt foarte sigură, dar cred că merge în paralel cu tunelul pe unda trebuia s-o luăm. O să trebuiască să ne târâm pe burtă ca să trecem, mi-a explicat Sadie

M-am lăset pe vine ca să privesc prin deschizătură, care era o conductă orizontală, lungă.

- Este imposibil!

Diametrul conductei nu era mai mare de şaizeci de centimetri Sadie uu putea vorbi serius atunci când spusese că trebuia să ne târâm prin ea.

- Nu e imposibil Toata familia mea a trebuit să treacă prin conducta asta atunci când am venit în canalizare. Chiar şi mama, deşi era însărcinată. Ai încredere în mine. Intru eu prima şi te trag şi pe tine.

Am Îngenuncheat şi m-am Întrebat dacă nu cumva conducta fusese şi ea compromisa de exploziile din tuneL Dar era făcută din fontă, nu din piatră, aşa că rămăsese intactă. Atunci când am privit în bezna de acolo şi în spaţiul închis, m-am dat înapoi şi mi s-a strâns stomacul.

- Ce-i? a întrebat Sadie, observând reacţia mea.

- Nimic, am răspuns eu, clătinând din cap. Numai că mi-e teamă de spaţiile închise... de fapt, sunt chiar îngrozită.

Chiar în timp ce le rosteam, cuvintele astea sunan prosteşte.

- Te ajnt eu, a spus Sadie, luând o funie de pe jos. Leagă-ţi asta în jurul taliei După ce ajung îu partea cealaltă, te trag prin conductă.

Sadie făcea ca totul să pară foarte simplu. Conductele erau cel mai mare coşmar al meu, dar pentru ea deveniseră o a doua natură.

- Ai încredere în

mine, a insistat ea.

Sadie avusese atâta timp încredere în mine, încât acum era rândul meu să mă încred în ea. înainte să pot protesta, s-a întins pe jos şi a început apni să se târască prin tunel, ţinând uu capăt al frânghiei. Câteva minute mai târziu, vocea ei a răsunat în cenductă:

- Am ajuns! Vino!

Era rândul meu. Stăteam neclintită, incapabilă să mă mişc.

- Ella! a strigat Sadie. Haide, vino!

A tras de frânghie. Nu exista altă
cale de ieşire. Am inspirat adânc, iar apoi m-am întins pe jos şi m-am împins în conductă. în clipa în care pereţii strâmţi mi au atins trupul, n- am mai putut să respir. Conducta era umedă şi mirosea ciudat a metal, ca sângele. Am auzit în minte vocea Anei Luda, care mă tachina şi îmi spunea că o să dau greş şl aid, aşa cum făcusem întotdeauna în viaţă. Mi-a înţepenit spinarea. Dar nu voiam s-o las pe Ana Luda să câştige. Trebuia să reuşesc, pentru Sadie şi pentru mine însămi.

Am inhalat, trăgând cât mai mult aer în piept în spaţiul strâmt Apoi am împins din pidoare. Nu puteam să mă mişc. Rămăsesem blocată şi aveam să mor acolo. Preţ de o secundă, pereţii s-au

strâns şi credeam că urma să leşin. Atunci am împins din nou. În acelaşi timp, Sadie a tras mai tare de frânghie şi am alunecat înainte câţiva centimetri. Am repetat mişcarea poate de douăzeci, de treizeci de ori. Eu împingeam, ea trăgea de frânghie şi înaintam chinuitor de încet. Pielea îmi ardea frecându-se de peretele aspru. Mă dureau muşchii şi voiam

să renunţ. Dar Sadie mă încuraja, iar vocea ei mă chema întruna:

- Foţi să fad asta! Te asigur că o să de aia!

Ieşim în s paţiul întunecat al tunelului, l- am văzut pe Krys şi mi-am imaginat cum mă îndemna să merg înainte. Indiferent de ce s-ar fi întâmplat, voiam să fie mândru de mine şi să ştie că nu renunţasem.

Vocea lui Same se auzea tot mai aproape şi în cele din urmă am zărit o geană de lumină. Aproape că ajunsesem. Am împins cu putere, m-am strâns şi mai mult şi am ieşit din tunel, căzând pe jos, în genunchi. Sadie se uita la mine în timp ce mă ridica.

- Eşti murdară, a spus ea. Acum arăţi la fel ea mine.

Am izbucnit amândouă în râs. Dar nu era timp peutru umor.

- Haide! a spus Sadie şi m-a tras mai

departe pe drumul pe care trebuia să mergem,

Tinelul era acum mal mare şi nu trebuia să mă aplec decât foarte puţin. Sadie se mişca puţin mai încet acum şî respira anevoie. Voiam s-o îndemn să mergem mai repede. Trebuia să ajungem afară înainte să se lumineze de ziuă. Kara îşi îndeplinise în mod sigur promisiunea şi îi salvase deja pe Sa ui şi pe tatăl lui, dacă reuşiseră să iasă.

Dar nu ştiam dacă ca cunoştea cealaltă gura de canal şi dacă, ştiind de existenţa ei, avea să ne aştepte acolo. Îmi era teamă să nu cumva să plece fără noi.

Huidui urca. Ne apropiam tot mai mult de stradă, mi-am zis, lăsând speranţa să mi se furişeze în suflet Am cotit după un colţ şi am pătruns într-o încăpere în care se afla un rezervor adânc, plin cu apă, cam de patru metri lăţime şi cu o cornişă înaltă în partea cealaltă.

- 'Trebuie să traversăm asta ca să ajungem la grilaj? am întrebat, fără să vreau să cred.

Sadie a dat din cap în semn că da. Zidul din partea cealaltă era de { >iatră netedă şi trebuia să ajungem a cel puţin doi metri înălţime. Mă miram cum de reuşise Sadie să facă singură asemcuea acrobaţii, şi încă de atâtea ori.

- Dar n-a trebuit să fee niciodată aşa, a spus ea,

arătând spre rezervor. De regulă, e gol, nu e plin cu apă. Probabil că exploziile au distrus unul dintre stăvilare.

Se auzea un vâjâit zgomotos, în timp ce apa curgea cu mare viteză în încăpere dintr-o sursă nevăzută. În câteva minute, rezervorul avea să fie plin.

- Trebuie să înotăm, am spus. Haide!

M-am aşezat pe marginea rezervorului şi mi-am scos pantofii, pregătiudu-mă să intru. Dar Sadie n-a venit lângă mine şi vedeam din privirea ei că ceva nu era în regulă.

-Ce-i? am întrebat.

- Nu ştiu să înot, a mărturisit ca.

Mi-am amintit că îmi povestise
cândva cum ea şi mama ei aproape că se înecaseră atunci când se inundase canalizarea, şi cum apele luaseră viaţa tatălui ei. Vedeam că acum retrăia spaimele care o paralizau. Nu numai că nu ştia să înoate, dar era îngrozită de apă, exact aşa cum eram eu de spaţiul închis al conductei.

- Există şi ait drum? am întrebat, deşi ştiam răspunsul.

A dat din cap în semn că nu. în ochii ei se citea panica.

- Atunci, trebuie să traversăm cumva.

Dar cum? Mă uitam în jur, disperată. Apoi mi-am amintit de frânghia pe care

o folosise ea ca să mă tragă prin conductă. Am alergat înapoi în tunel, am luat-o şi m-am întors repede la Sadie.

- Haide, te trag eu! Am spus, gândindu-mă la faptul că frânghia, care fusese salvarea mea în conducta îngustă, era acum salvarea ei. Eu o să înot, iar tu doar trebuie să te ţii!

- Dar..., a început Sadie.

- Trebuie să treversăm, am insistat eu.

- Nu sunt în stare acum.

- N-avem de ales, am spus eu pe un ton ferm, dacă vrei să mai ajungi la''

Saul! O să te ajut.

Am luat frânghia şi i-am legat un capăt de mine, iar pe celălalt l-am legat în jurul taliei ei, astfel incât eram cam la un metru depărtare una de alta. Atunci am observat petele de sânge de pe rochia ei, care era sfâşiată.

-Eşti rănită?

Teama mea a crescut

- E numai o tăietură de când a explodat mina şi am căzut Mersul prin tunel a agravat-o. Sunt bine.

În vocea ei era o anumită încordare, fapt care m-a făcut să mă întreb dacă spunea adevărul. Am intrat în apa rece ca gheaţa, iar pe urmă am îndemnat-o să rină după mine. Sadie a pus un picior în apă şi apoi s-a retras.

- Poţi s-o faci, am insistat eu.

În ede din urmă, a intrat în

apă cu multă reticenţă. Pe chip i se citea panica. A început să dea din mâini

- Relaxează-te!

Am întins mâinile şi am tras-o spre mine. Eram o înotătoare bună. în vremuri mai bune, îmi petrecusem vacanţa de vară îa cabana noastră de pe lacul Morskie

Oko din munţii lătra şl, împreună cu fraţii mei, Învăţasem repede să înot în apa nemiloasă.

Am început să traversez rezervorul, trăgând-o pe Sadie. Încerca să Înoate, dar mişcările ei erau stângace şi ineficiente. Am Încercat s-o trag. Ar fi trebuit să fie mai uşoară în apă, dar era grea ca un bolovan. Frânghia cu care eram legate mă trăgea de talie. Am dat mai puternic din picioare şi am înaintat Nu ştiam cum aveam să ne urcăm pe cornişă după ce terminam traversarea. Dar mai intâi trebuia să traversăm. Sadie devenea din ce în ce mai grea şi, la un moment dat m- am gândit că se împotrivea. Am privit în urmă şl am văzut că ea nu se mai mişca. Stătea neclintită pe apă, ca şi când ar fi fost epuizată sau ar fi renunţat pur şi simplu. Eram diu ce în ce mai frustratăJsl- Trebuie să mai încercai am spus.

Apoi am observat ceva roşu în apă. Sânge, mi-am dat eu seama. Am tras-o

mai aproape şi am ridicat-o la suprafaţă ca să-i examinez rana de la stomac.

- Nu e nimic, a spus Sadie, dar era albă ca varul la faţă.

Am tras de rochie acolo unde se rupsese şi am fost îngrozită când am văzut că rana despre cam spunea că nu era mare lucru se dovedea a fi o

Împunsătură adâncă de câţiva centimetri, cu o bucată de piatră îngropată în ea. Sângele se revărsa acum din rană şi înroşea apa din jurul nostru. Pietricele erau înfipte adânc în came, iar dacă le scoteam i-aş fi făcut şi mai mult rău lui Sadie. Tăietura era scăldată în apă murdară şî avea să se infecteze în mod sigur.

- Stai aşa, am spus, trecându-mi braţul în jurul taliei ei ca s-o ţin mai aproape.

Am început să înot din nou, cu un singur braţ. Am mai parcurs câţiva metri şi m-am apropiat de marginea rezervorului, în aed moment, Sadie mi-a alunecat de sub braţ. A început si se scufunde, iar greutatea ei atârnată de frânghie ma trăgea şi pe mine în jos. Am inspirat adânc, iar apoi am coborât în adânc, căutând. Apa era prea murdară şi nu vedeam nimic, aşa că am încercat s-o găsesc pe pipăite. Mâinile mi se strângeau rară să apuce nimic. M-am întins

din nou şi am prins, în sfârşit, o bucată de rochie. Apoi mi-am folosit toată forţa ca s-o trag la suprafaţă.

- Trebuie să încetezi să mă mai cari, mi-a şoptit Sadie gâfâind.

- Ba nu! Te scot de aici!

- Pleacă acum, cât mai poţi!

- Ţi-am spus, nu te las aici!

Apa creştea rapid. în momentul în care avea să treacă de cornişă şi să

umple tunelul din celălalt capăt, calea noastră de scăpare avea să se închidă. Fiecare secundă în care mai zăboveam acolo mărea probabilitatea să nu mai ieşim deloc Dar cât timp Sadie era încă în viaţă, existe o speranţă pentru amândouă. N-aş fi părăsit-o niciodată.

Am ajuns la celălalt capăt al rezervorului. M-am uitat în sus, şovăind. Chiar dacă apa creştea şi ne ridica, cornişa tot era la un metru deasupra noastră. Eu puteam să urc, dar Sadie n-avea să reuşească. Trebuia s-o ridic Am făcut o pauza ca să-mi adun puterile, în timp ce Sadie atârna moale în braţele melc Avea ochii închişi şi respiraţia scurtă.

- Saul,.., a spus ea cu jale A privit în depărtare,

ca şi când l-ar fi văzut Oare avea halucinaţii? Până la urmă, el chiar m-a iubit cu adevărat, a adăugat ea,

- Te iubeşte, încă te iubeşte, te aşteaptă! Trebuie doar să escaladăm ridul!

- Să-i spui...

Atunci mi-am dat seama că era pe moarte. Rana d era foarte gravă. Pierduse prea mult sânge. Mi s-a strâns inima.

- Sadie, nu! O să ieşim de aici, o să-l găseşti pe Saul şi o să-i spui chiar tu! am insistat eu.

N-a râstruns şl vedeam cum ultímele fărâme de energie se scurgeau din trupul ei, împreună cu sângele care se amesteca mereu cu apa.

- Ţi-am spus că o să ieşim de aici, Sadic!

- Trebuie să mergi mai departe pentru noi amândouă!

- Nu! m-am opus eu, ştiind că pentru mine aşa ceva n-avea să Însemne nici pe departe o viaţă împlinită. O să te măriţi cu SauL Ori o să mergi la Paris cu mine. Eu o să pictez, iar tu o să studiezi medicina şl o să ducem o viaţă minunată, am enumerat eu, vorbind repede, aproape iară să respir, cuvintele năvălind dinlăuntru! meu Într-un murmur iară sens. Nu se poate să mă părăseşti! Trebuie si fii puternică! Îmi eşti datoare măcar cu atât!

Dar Sadie a clătinat din cap în semn de abandon. Nu mai avea putere să lupte.

- Nu pot..

Sadie n-avea să supravieţuiască. Acela era

frângea inim
– Trei a.
sfârşitul pentru noi. Mi se
mie să-mi dai drumul,
a spus ea aproape în
şoaptă.
A întins mâna şi, cu ultimele puteri, a dezlegat frânghia care ne legase împreună. Apoi a Încercat să

se depărteze de mine, dar am ţinut- o strâns. Mi-am ridicat privirea spre cornişa. Apa crescuse şi ne apropiase ceva mai mult de ea. Am luat-o pe Sadie şi, cu un efort suprem, am ridicat-o deasupra capului S-a apropiat de cornişa, apoi a alunecat din braţele mele şi a căzut din nou în apă, trăgându-ne aproape pe amândouă la fund. Am prins-o din nou şi am ridicat-o. De astă-data am reuşit s-o pun pe marginea comişel unde a ramas nemişcată preţ de câteva secunde. Apoi s-a rostogolit pe o parte şl mi-a

întins o mană, încercând, cu ultimele puteri, să mă ajute să ies din apă.

- Vezi, ţi-am promis că te scot de aici, am spus eu.

Dar vorbisem prea devreme. Din spatele meu s-a auzit o pârâitură şi m-am întors exact la timp ca să via cum zidul din partea cealaltă a rezervorului, slăbit de explozii, se prăbuşea. Un val uriaş venea mugind spre noi, prea mare şi prea [mtemic ca să poată fi oprit.

Forţa ui m-a izbit de zid, ne-a îuhăţat pe amândouă şl am fost înghiţite de întuneric.

CAPITOLUL 26

Am urcat pe malurile Vistulei înainte de Mrea zorilor.

În timp ce mă căţăram ca să ies din cantu, am întins mâna la spate, căutând mâna care ar fi trebuit să fie acolo, în mâna mea, dar nu era. Acum stăteam singură sub bolta nesfârşită a cerului plin de stele. Speram să mă aştepte cineva, Kara sau poate SauL Dar malul râului era pustiu. Ceilalţi ne părăsiseră, crezând că am murit

„O să reuşim!” auzeam vocea ei.

O promisiune încălcată.

După ce apele furioase s-au izbit de zidul rezervorului, m-am scufundat în întuneric şi am început s-o caut pe pipăite, preţ de câteva minute, la suprafaţa apei. Dar n-am dat de ea. Atunci când am reuşit în sfârşit s-o găsesc şi s-o trag pe cornişă, lângă mine, era prea târziu. Apa U umpluse plămânii Avea şi o rană mare la cap, acolo

unde curentul furios o izbise de zidul de beton al rezervorului. Sângele ţâşnea din rana aceea, imposibil de oprit.

- Putem să reuşim, am încurajat- o, încercând zadarnic s-o ridic în picioare. O să mergem la Paris ca să pictăm şi să studiem medicina!

Îi aminteam de visul nostru, încercând s-o fac să-şi dorească să trăiască şi să şi-l împlinească. Dar nu putea să meargă şi şi-a folosit puţinele puteri ca să mă împingă la o parte. Apoi, cu mare greutate, a dus mâna la buzunar şi am fost surprinsă să văd că îmi întindea două obiecte, nn unul.

- Ia-l, a gâfâit ea. Spune-i...

M-am aplecat mai aproape, ca să primesc mesajul pe care ca dorea să-transmit Dar atunci a închis ochii şi cuvintele n-au mai fost rostite. Mi-am pus mâna pe umărul ei şi am scuturat-o încetişor, ca s-o readuc la viaţă, dar n-a reacţionat.

- Nu! am strigat eu în clipa în care am înţeles pe deplin ce se întâmpla. Era pe moarte. Prietena mea, cea care îmi dăduse totul, n-avea să supravieţuiască. Mi-am lăsat capul în jos, alături de al ei, iar lacrimile mi s-eu scurs pe obrajii ei.

Respiraţia i se încetinise.

Atund când pieptul ei nu s-a mai ridicat şi niei n-a mal coborât, am continuat s-o ţin în braţe preţ de câteva secunde. Voiam s-o iau cu mine. Ştiam că nu puteam s-o car în sus, pe cornişă, ca s-o scot din încăpere, fiindcă m-aş fi înecat şi eu. Dar tot o ţineam în breţe, dându-i la o parte buclele ude de pe chipul frumos. Inima se tânguia în mine.

Juraserăm să părăsim canalul împreună. Cum puteam s-o abandonez acum?

Am sărutat-o pe obraz, iar sarea lacrimilor mele s-a amestecat cu apa aceea murdară şi amară. Ea merita o înmormântare după datină, într-un cimitir acoperit de flori. Bineînţeles, asta era imposibil. Totuşi nu voiam s-o las acolo, ca s-o găsească nemţii. Am făcut un efort, l-am ridicat trupul şi l-am împins de pe cornişă, redându-l apei. Chipul ei, împăcat şi calm, a zăbovit o secundă la suprafaţă, după care a alunecat sub ape şi a dispărut, întrucât canalul 11 revendiea.

Am început să urc pe drumul spre libertate.

Odată ajunsă pe malul râului, am rămas nemişcată, încercând să-mi trag sufletul. O sirenă de ceaţă a sunat prelung de pe o ambarcaţiune care nu se vedea, din josul râului Rănile mele urlau de durere şi nu ştiam cum aveam să

merg mai departe, cu atât nuu puţin, de una singură.

Şi chiar atunci am văzut un chip v * la orizont Inima cunoscuţ aparand mi-a tresăltat de bucurie. Nu-mi imaginasem că mai era Încă În viaţă sau ca avea să mă aştepte. Atunci când m-a zării a luat-o k fugă spre mine, cu chipul fericit şi uşurat.

Iar când s-a apropiat şi şi-a dat seama că eram singură, un nor i-a umbrit privirea.

- TJnae-i ea?

- îmi pare rău, am spus, ezitând să-i dau vestea care În mod sigur avea să-l doboare. A fost o inundaţie. Ea m-a salvat pe mine, dar n-a supravieţuit

Ochii lui erau pustiiţi de durere.

- Am făcut tot ce am putut am adăugat eu.

-Ştiu.

În vocea lui era o notă de resemnare. Nu dădea vina pe mine. Era prea mult să spere câ aveam să scăpăm cu toţii Dar lovitura era dureroasă şi vedeam în ochii lui întristaţi cât de mult o iubise.

- îmi pare rău, am repetat. Ea m-a salvat pe mine, numai că acum eu sunt aici iar ea nu e.

- Nu-i vina ta, a spus el privind în depărtare şi clipind ca să-şi alunge lacrimile. Ai făcut tot ce ai putut Ştii, te-a iubit mult Ar fi bucuroasă să ştie că ai supravieţuit

- Da, dar nu e aici!

am exclamat iar durerea a izbucoit din mine.

M-a tras mai aproape şi m-a lăsat să plâng cu faţa lipită de cămaşa lui fără să-i pese de apa murdară care o îmbiba.

- Trebuie să mergem, a spus el cu blândeţe, o clipă mai târziu.

-Nu!

Ştiam că avea dreptate, dar nu eram gata s-o părăsesc. M-am întors din nou spre intrare. Ar fi trebuit să plecăm împreună.

- Nu putem să stăm aici, a spus el cu hotărâre. Ea ar fi vrut să foci orice ca să trăieşti. Ştii şi tu asta, nu?

N-am răspuns.

- Nu lăsa ca moartea ei să fi fost în zadar, m-a conjurat el,

M-a tras În sus pe malul râului îmi venea greu să păşesc, gândul c-o părăseam era prea mult de îndurat Dar se dusese. Iar daca rămâneam acolo, u-o aduceam înapoi. L-am lăsat să mă tragă de pe malul expus al râului spre un loc mal font, dar fiecare pas mi se părea o trădare a prietenei pe care o părăseam acolo.

Atunci când ne-am apropiat de stradă, am privit în sus, la tapiseria de stele de pe cerul nopţii. Parcă erau albastre şi parcă era câte una pentru fiecare suflet eliberat Am văzut-o şl

pe ea În stelele de deasupra şi am ştiut că era important să merg înainte peutru amândouă. Acum vedeam constelaţiile pe care le văzuserăm împreună în noaptea aceea, care păreau să mă salute, călăuzindu-mă către casă.

Când am ajuus la capătul podului am mai privit o dată peste umăr.

Cracovia, singurul oraş pe care 11 cunoscusem, era învăluit în întuneric, cu excepţia cerului, care ardea cu o lumină trandafirie la orizont, spre răsărit Războiul continua, oraşul meu natal era ocupat iar eu îl părăseam. M-am simţit şi mai vinovată.

Nu, nu-l abandonam, m-am corectat eu. Plecam de aici, dar aveam să găsesc o cale să lupt şi să-i cinstesc amintirea.

- Eşti gata? m-a întrebat eL

- Da, am răspuns eu, punându-mi mâna într-a lui. Degetele noastre s- au împletit strâns şi am făcut împreună primul pas spre libertate.

EPILOG

Cracovia,
Polonia Iunie
2016

Femeia pe care o văd în faţa mea nu e deloc cea pe care o aşteptam.

Mă apropii de masa ei şi o studiez, căci ea încă nu m-a văzut. Deşi trebuie să aibă peste nouăzeci de ani, pielea ei netedă şi ţinuta perfectă o fee să pară mult mai tânără. Nu s-a lăsat învinsă de moda părului scurt şi de bătrâneţe, aşa, ca mine, d îşi poartă buclele albe Într- un coc lejer, care li scoate în evidenţă pometţii şi celelalte trăsături ferme. Într-un cuvânt, are o atitudine regală.

Totuşi, atunci când mă apropii, descopăr ceva diferit feţă de ce mă aşteptam să văd. Ceva cunoscut Probabil că asta mi se întâmplă din pricina anticipării, îmi spun eu, a cântărilor şi a aşteptării

Momentul la care visasem atât de mult timp a sosit fa sfârşit Am inspirat adânc şi m-am încordat – Ella Stepanek?

Nu răspunde, dar clipeşte o dată. Ploaia, care s-a oprit la fel de repede cum a pornit, i-a alungat pe alţi clienţi de pe terasă, fâcându-i să intre În local Dar femeia stă netulburată. Ochii ei căprui se aţintesc spre mine, nedumeriţi.

- Va cunosc?

- Nu ne-am întâlnit niciodată, răspund eu pe un ton blând. Dar aţi cunoscut-o pe sora mea, Sadie. Eu suntLucyGault

Folosesc uumele de familie care aparţinuse cândva părinţilor şi surorii mele, pe care nu-i cunoscusem. Bătrâna mă priveşte ţintă, ca şi când ar fi văzut o fantomă.

- Dar cum se poate?! încearcă să se ridice, însă genunchii o trădează şi se agaţă atât de tare de marginea mesei, încât ceaiul se revarsă din ceaşcă şi lasă o pată bleumarin pe faţa de masă. Nu se poate! Am fast siguri că ai murit!

Clatin din cap şi simt un nod în gât, ca întotdeauna când mă gândesc la improbabilitatea

supravieţuirii mele. După toate probabilităţile, n- ar fi trebuit să trăiesc. M-am născut într-un canal, ascunsă din calea namţilor care doreau să elimine următoarea generaţie de evrei şi îi ucideau fără milă. Am văzut sute de mii de copii care nu supravieţuiseră.

Ar fi trebuit să fiu unul dintre el Dar cumva, la vârsta de şaptezeci de ani, sunt tot aici

- Cum?! întreabă bătrâna.

Ezit, căutând o modalitate corectă să-i explic. Deşi mi-am imaginat de sute de ori momentul ăsta şi am încercat să mă pregătesc pentru el, nu-mi găsesc cuvintele şi nu ştiu de unde să încep.

- Pot să mă aşez lângă dumneavoastră?

- Te rog! mă invită, făcând un gest spre scaunul de lângă ea.

Mă aşez şi mă întorc spre ceaşca de cafea din faţa mea.

- Poate părea ciudat, dar m-am născut într-un canal. Cunoaşteţi partea asta, nu-i aşa? Şi faptul că mama m-a scos pe furiş din canal?

Eîla dă din cap în semn că da.

- Mama dumitale a încercat să te ducă la un spital catolic, despre care credea că adăpostea copii evrei

- Da, dar pe drum un preot a văzut-o pe mama pe stradă în starea jalnică în care se afla şi a avertizat-o că nou-născutul nu era în siguranţă la spital El a ascuns copilul şi apoi a dos-o pe mama la spital, ca să primească îngrijiri. Atunci când nemţii au venit după ea la spital, mama nu mai avea copilul Eu am fost salvată şi mai târziu adoptată de un cuplu polonez. Părinţii mei

- adoptivi, Jerzy şi Anna, erau oameni minunaţi şi am avut o viaţa buna. Pe când eu aveam cinci ani, au decis să emigreze în America şi am avut o copilărie fericită la Chicago. După ce am mai crescut, mi-au spus puţinul pc care îl ştiau despre trecutul meu. Iar restul l-am aflat de laPawet.

- Lucrătorul de la canalizare? întreabă Ella, uluită. Dar a fost arestat pentru că îi ajuta pe evrei! Am presupus că a murit în închisoare.

- A fost închis, dar a reuşit să iasă şi s-a întors la familia Ini

- Pawef a scăpaţi exclamă Ella, cu ochii plini de lacrimi. N-am ştint

- Dnpă ce a fost eliberat, Pawel s-a întors în

canalizare ca să-i radă pe Sadie şi pc ceilalţi şi să-i ajute. Dar ei nu mai erau acolo. La Început, el a crezut că fuseseră prinşi. Apoi a înţeles că fogisesă din canal, sau cd

Suţin încercaseră. Nu ştia unde se useseră şi dacă scăpaseră cu viaţă. Dar ştia că mama mea născuse şi plecase din canalizare ca să ascundă copilul.

Fac o pauză atunci când se apropie chelnerul şi toarnă cafeaua. După ce aceste pleacă, încep să vorbesc din nou:

- Pawel fusese cel care îi povestise mamei despre spital. Aşa că s-a dus

- acolo ca s-o caute. A aflat că ea venise la spital, dar fără copil. A mai făcut ceva cercetări şi l-a găsit pe preotul care mă salvase şi de la el a aflat unde fusesem plasată. După ce am mai crescut, am corespondat cu Pawel ani de zile. Mi-a vorbit despre familia mea. Dar erau atât de multe întrebări la care nu putea să răspundă. Aşa că am venit să aflu mai mult despre ei, sau, cel puţin, despre sora mea. Aş fi vrut s-o cunosc

Asta era ceea ce îmi doream, să găsesc ultima legătură cu sora pe care u-o cunoscusem şi să aud, cât încă mai puteam,

povestirile care i- ar fi readus imaginea în viaţă. De aceea făcusem un drum atât de lung. Toata familia mea fusese ucisă, înainte să fiu destul de mare ca sâ-i cunosc pe cei care o alcătuiau. Am avut o viaţă bună, un soţ iubitor şi doi copii, iar acum, şi nepoţi Dar piesa asta de puzzle a lipsit întotdeauna, a fost un gol În trecutul meu. Am vrut sâ-i cunosc pe oamenii pe care li pierdusem.

Pun buchetul de flori pe masă.

- Pentru dumneavoastră!

Ella nu fa florile, d le priveşte lung preţ de câteva secunde.

- Mama avea dreptate, şopteşte ea ca pentru sine.

-Poftim?

- Spunea că o să fie din nou flori Într-o zi.

Mă simt derutată de cuvintele ei şi mă întreb dacă uu cumva surpriza întâlnirii cu mine a fost prea mult pentru ea. Strânge din buze ca şi când ar fi vrut sa mai spună ceva, dar nu poate.

- Şi cum ai aflat de mine?

Din câte văd, are mal multe întrebări decât răspunsuri.

- Prin Saul, răspund eu.

-Saul?!

Ella zâmbeşte şi repeta numele cunoscut, iar ridurile diu jurul gurii 1 se adâncesc. Ochii îi sclipesc.

- Saul e încă în viaţă?

- Da, e văduv, trăieşte în California, are mulţi copii şi nepoţi Dar u-a uitat-o niciodată pe Sadie.

- Deci a reuşit până la urmă,

rne bătrâna, scuturată de un fior, parcă ar vorbi mai mult cu ea însăşi decât cu mine.

- înainte să moară,

Pawet mi-a povestit despre cealaltă familie, Rosenberg, care locuise în canalizare, îi explic eu. Câţiva ani mai târziu, am reuşit să-l găsesc pe Saul Mi-a dat multe răspunsuri în legătură cu ceea ce voiam să ştiu despre familia mea. Se despărţise de Sadic când fugiseră din canalizare şi nu mai reuşise să afle ce sc întâmplase cu ea. Dar mi-a povestit

- că Sadie avusese o prietenă, o tânără poloneză curajoasă, Ella Stepanek, care îi ajutase să fugă. Am început să fac cercetări, încercând s-o găsesc pe această femeie care o ajutase pe sora mea. Ani de zile am dat mereu de drumuri înfundate, dar, după prăbuşirea comunismului, am avut acces la arhivele din Polonia şi am aflat că existase o tânără pe nume Ella Stepanek, care luptase în Revolta din Varşovia. M-am gândit că aţi putea fi dumneavoastră.

Ea clipeşte din ochi, fără să răspundă.

- Aşa că am venit să vă caut

Dar ceva nu e în regulă, îmi spun cu în timp ce îi studiez trăsăturile. Mă uit la forma cunoscută a ochilor ei şi ceva se mişcă înlăuntrul meu. Ştiu că n-am găsit-o pe femeia pe care o căutam.

- Numai ci nu sunteţi Ella Stepanek, nu-i aşa?

Nu răspunde. Pielea ei fină, ca de porţelan, păleşte şi mai mult

- Cel puţin, n-aţi fost întotdeauna.

Mâna care i se odihneşte pe
marginea mesei începe să-i tremure din nou.

- Nu, spune ca în şoaptă, n-am fost

Adevărul se rostogoleşte peste mine ca un 'ral, ameninţând să mă îngroape dedesubt Cuvintele sunt

atât de ireale, încât nu îndrăznesc să le rostesc.

- Atunci presupun..., rostesc eu răspieat, ...ci eşti Sadie.

- Da. întinde mâna şi îmi atinge obrazul cu degete tremurătoare. O, surioara mea...

Apoi, fără avertisment, femeia pe care am cunoscut-o cu numai câteva minute mai înainte. îmi cade în braţe. O îmbrăţişez şi mintea îmi lucrează febril Am venit aici să caut răspunsuri despre sora mea. Dar am găsit-o chiar pe ea.

Câteva secunde mai târziu, ne desprindem din îmbrăţişare. Mă uit la ea şi realitatea mă copleşeşte: Sadie, sora mea, e în viaţă. Se agaţă de braţul meu ca de un colac de salvare, nu vrea să-mi dea drumul

- Dar cum se poate? întreb eu. În toţi aceşti ani am crezut că ai murit în canal!

Fireşte* căutasem prin toate arhivele posibile

menţiuni despre sora mea. Sadie Gaull Dar după o consemnare în remstrul ghetoului, care spunea ci fusese internata acolo, urma se pierduse. Ştiam de la Pawel şi de la Saul că fugise în canalizare împreună cu părinţii noştri, că tata şi mama muriseră amândoi Aşa că presupusesem că şi Sadie pierise;

- După ce te-ai născut, lucrurile au devenit dificile, începe Sadie să povestească. Nu puteam ţine acolo un nou-născut care ne-ar fl dat de

Î;ol eu ţipetele lui Aşa că mama te-a uat ca să găsească un loc sigur în care să te ascundă. M-a lăsat cu familia Rosenberg, cu Saul şi ai lui

îmi dau seama cât de cumplit trebuie să fl fost pentru Sadie să fie părăsită. Ar fl putut să mă urască pentru asta.

- Mama nu s-a mai Întors. A murit În spital

Ochii mi se umplu de lacrimi. Deşi o jelisem toată viaţa, acum, când mă gândesc la mama mea, pe care n-am cunoscut-o, mă simt copleşită de o tristeţe nouă.

Sadie continuă:

- La câteva săptămâni după plecarea mamei, Ella a coborât în canalizare ca să ne salveze. Ne-a spus că ascunzătoarea noastră fusese compromisă şi că nu mai eram în siguranţă acolo. Trebuia să

fugim împreună cu ea. Dar nemţii Înstelaseră mine În canalizare, iar atunci când am încercat să fugim, câteva dintre ele au explodat Zidurile canalulni s-au prăbuşit şi ne-au despărţit pe mine şi pe Ella de Saul şi de tatăl lui Am încercat să fogim pe altă cale, printr-o încăpere care era inundaţi Eu nu ştiam să

Înot. Ella m-a salvat, îmi destăinuie ea, iar, în timp ce retrăieşte acele amintiri, odiii i se umplu de lacrimi Dar peretele rezervorului s-a prăbuşit şi ne-a Înghiţit apa. Ella a fost izbită de zid şi rănită grav. A murit Înainte să ieşim de acolo.

- îmi pare rău, spun eu, văzând durerea din ochii ei.

încerc să-mi imaginez ororile prin care au trecut, dar nu reuşesc.

- Am ieşit din canalizare, dar eram singură şi rănită grav. Saul şi tatăl lui erau prea departe ca să-i ajung.
- Aşadar, ai fost complet singură?
- Nu, a mai fost cineva. Un tânăr polonez pe nume Krys, care o iubea pe Ella. Făcea parte din Armata Teritorială. Trebuia s-o ajute pe Ella să ne scoată din canalizare, dar fusese prins de nemţi După ce nemţii l-an transferat la ahă închisoare, a fugit şi a venit Înapoi la gura de canal. A ajuns prea târziu ea s-o mal salveze pe Ella,

dar m-a găsit pe mine. Se ducea la Varşovia ca să lupte în cadrul revoltei Am plecat cu el ca să mă aiătur cauzei şi să fee ce puteam pentru ea.

- Şi ce s-a întâmplat cu el? întreb, curioasă.

Deşi nu auzisem de el până acum, doresc să ştiu care a fost soarta

bărbatului care a jucat un rol în supravieţuirea familiei mele;

- A fost ucis îu lupta cu nemţii, dar cred că sufletul i-a fost zdrobit în momentul în care i-am spus povestea cumplită a morţii Ellei. Era un om bun, îşi încheie Sadie povestirea, cu ochii umbriţi de durerea pe care i-o provoacă amintirea. Iar cu am supravieţuit cumva Revoltei din Varşovia, adaugă ea.

- Ai fost atât de curajoasă! mă minunez eu.

- Eu? întreabă Sadie, privindu-mă cu uimire. Eu n-am făcut nimic. Ella, Krys, Pawei – aceştia au fost cei curajoşi!

Clatin din cap şi zâmbesc în sinea mea. Făcând cercetări în legătură cu familia din care mă trag, mă transformasem într-un fel istoric amator şi mă întâlnisem de-a lrnigul anilor cu mai mulţi supravieţuitori ai războiului. Fiecare părea să-şi minimizeze rolul jucat

în război, atribuind meritele „reale” altcuiva.

- Şi tu ai fost curajoasă, insist eu. Saul mi-a relatat multe întâmplări din care se vede cât ai fost de curajoasă.

- SattL.., spune Sadie zâmbind şi părând să se piardă printre amintiri. A fost prima mea iubire. Am încercat să-l găsesc după război, dar

- nu stiam unde se dusese. Şi mai târziu, când au apărut bazele de date, ei bine, ce rost ar fi avut? Am presupus că şi-a văzut de viaţa lui.

- Dar uu te-a uitat niciodată. Sunt sigură că ar fi bucuros să primească veşti de la tine,

- Poate că da.

Vocea i se frânge şi, în ezitarea ei de a înfrunta trecutul, mă văd pe mine însămi, descopăr aceeaşi reticenţă care aproape că mă oprise să traversez piaţa şi să-mi găsesc sora.

- Dar de ce ai folosit numele Ellei în toţi aceşti ani? o întreb.

- înainte să moară, Fila mi-a dat cartea ei de identitate. M-am simţit stânjenită când am luat-o, dar era singurul lucru care mă putea ajuta să ies cu bine din oraş. La început am foiosit-o ca să mă prefac că nu eram evreică. După război, em decis să păstrez

numele ei şi să-l onorez. Sadie Gault era moartă; n-avea pe nimeni. Dar Ella Stepanek putea să ia viaţa de la început. Am plecat la Paris. Odată ajunsă, i-am povestit lui Madej, fratele Ellei, ce se întâmplase cu ea. M-am stabilit acolo şi mi-am realizat visul de a studia medicina. M-am pensionat ca medic pediatru acum ceva vreme.

- După război, nu te-ai întors la Cracovia imediat?

Ea datină din cap.

- Amintirile erau prea dureroase. Dar după căderea comunismului, Madej a reuşit să ia înapoi casa din Cracovia a familiei lor. Guvernul o preluase după război, de Îndată ce mama lor vitregă fusese arestată sub acuzaţia de colaboraţionism. Maciej mi-a lăsat-o mie drept moştenire. E o casă frumoasă, nu departe de aici. Dar uu m-am mutat acolo. Erau prea multe amintiri dureroase, Am vândut-o. Acum am un mic apartament, povesteşte Sadie în timp ce privirea îi rătăceşte dincolo de piaţă. Am locuit prin toată lumea. în cele din urmă, m-am întors acasă. A fost dudat să vin în această parte a lumii după atâţia ani petrecuţi în străinătate. Dar sufletul mă chema înapoi. Acum casa mea e atd.

O invidiez pentru pacea ei lăuntrică şi pentru sentimentul de împăcare calmă cu trecutul

- Ce s-a întâmplat cu mama vitregă a Ellei,

colaboraţionista? întreb.

Femeia nu înseamnă nimic pcutru mine, dar sunt curioasă să completez toate piesele lipsă ale puzde-ului.

- A murit în închisoare, înainte să apară în faţa tribunalului. Nu era un om bun şi îi provocase multă

- suferinţă Ellei.A fosi totuşi o moarte urâtă pentru o viaţă egoistă şi nu i-aş fi dorit aşa ceva.

încerc să cuprind cn mintea ceea ce am aflat Eu şi sora mea am trăit În toţi aceşti ani fără să ştim una de existenţa celeilalte, Am pierdut atăt de mult timp!

- Vorbeşte, spun eu, trăgându-mă mai aproape de sora mea, povesteşte-mi totul!

Mi-am găsit nu uumai sora, dar şi o comoară de informaţii despre familia mea pe care n-am cunoscut-o, o modalitate de a umple paginile albe pe care le crezusem pierdute pentru totdeauna,

- Vreau să ştiu totul despre părinţii noştri, despre familia noastră de dinainte de război!

Vreau să ştiu mai mult decât cum au murit Vreau să înţeleg cum au trăit

Dar Sadie clatină din cap.

- Nu pot să-ţi spun.

Mă întreb dacă, la fel ca

în cazul multor supravieţuitori, pentru Sadie trecutul e prea dureros ca să fie povestit. Ea se ridică, de parcă ar vrea să plece. Mă cuprinde neliniştea. Am pierdut atât de mulţi ani! Poate că e prea târziu ca să-i mai recuperăm.

- Dar pot să-ţi arăt, adaugă Sadie întinzându-mi mâna. Vreau să vezi

- unde a locuit familia noastră. Pot să-ţi arăt apartamentul în care am stat înainte de război şi chiar şi unde am locuit în ghetou.

- Dar nu şi canalul?

Deşi sună macabru, sunt curioasă să văd locul cumplit în care m-am născut, o parte de neşters din istoria noastră.

- Din păcate, nu. A fost închis cu mult timp în urmă. M-am gândit şi eu să mă duc din nou acolo, jos. Dar emai bine aşa.

Dau din cap în semn de aprobare. Deşi m-am născut acolo, canalizarea nu ne reprezintă, e numai o mică piesă din vieţile noastre bogate, împlinite.

- Sunt alte locuri, adăugă Sadie. Locurile în care mă duceam cn tata şi în care ne jucam, un memorial în ghetou.

„Bucăţele mici” murmur eu în sinea mea, „care o să

completeteze istoria familiei noastre!”

- Ai avut copii?

- Nu, nn m-am căsătorit N-am avut o familie a mea – cel puţin până acum, mi se destăinuie Sadie, iar apoi mă strânge de mână. Sunt singură!

Zâmbeşte vesel, dar în vocea ei e ceva care îmi spune că regretă mai mult decât e dispusă să recunoască.

- Nu mai eşti singură, spun eu.

Degetele ei se împletesc cu ale mele, pielea e ofilită, dar strânsoarea e fermă şi puternică. Observ un lănţişor la gâtul ei

- Ce-i asta?

Sadie trage lănţişorul în faţă şi îmi arată o amuletă mică de aur, gravată cu litere ebraice alcătuind cuvântul *chai*. Sora mea a hotărât să-şi trăiască viaţa sub numele Ellei, dar n-a negat complet credinţa evreiască a familiei noastre.

- I-a aparţinut tatălui nostru. Ella a ascuns-o pentru mine în timpul războiului şi am luat-o înapoi de la ea atunci când şi-a dat sufletul, explică Sadie în timp ce îşi duce mâinile la ceafa, desface lănţişorul şi apoi mi-l dă mic, spunând Acum trebuie să fie al tău.

- Nu trebuie! protestez eu. E ai tău!

Dar e singura amintire palpabilă rămasă de la familie şi, în sinea mea, sunt bucuroasă atunci când sora mea îmi închide degetele deasupra palmei în care se odihneşte bijuteria.

- A noastră, mă corectează ea. Vino, avem atâtea de văzut! Să începem acum, chiar dacă e târziu.

Preţ de o secundă, sunt copleşită.

- Dar trebuie să plec mâine...

Chiar în clipa în care rostesc
cuvintele astea, ştiu că n-o să plec prea curând după ce mi-am găsit

sora. Reconstituirea istoriei familiei noastre nu e un proiect de o zi, ci un drum pe care o să-l construim cu timpul, piatră cu piatră, acum, cât încă mai putem.

- Trebuie să-mi prelungesc rezervarea la hotel

- Stai la mine, mă roagă Sadie. Astfel o să avem mai mult timp să recuperăm. Am un apartament frumos în Cartierul Evreiesc.

- Se văd stelele de acolo? întreb eu, fiindcă astronomia a fost întotdeauna o pasiune pentru mine.

- Toate, răspunde Sadie zâmbind. Haide, vino să-ţi arăt

NOTA AUTOAREI

Cartea de faţă este inspirată parţial din povestea adevărată a unui mic grup de evrei care an supravieţuit în timpul celui de-al Doilea Război Mondial în canalele din Lvov, Polonia. Relatarea pe care am scris-o şi am plasat-o în Cracovia este în întregime o lucrare de ficţiune. M- am străduit totuşi să rămân fidelă eroismului acelor oameni curajoşi şi eroismului celor care i-au ajutat, drept care am căutat să descriu în mod veridic modalităţile în care evreii respectivi au putut supra- vieţui. Dacă doriţi să citiţi

mai mult despre istoria adevărată, vă recomand lucrarea lui Robert Marshall, *În the Sewers of Lvov,* care nu este o operă de ficţiune.